

V. Sz. Vlaszov

UKRAJNA TÖRTÉNETE

(Bevezetés a történelembe)

Tankönyv az általános oktatási rendszerű tanintézetek
5. osztálya számára

*Ajánlotta Ukrajna Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és
Sportminisztériuma*

Львів
Видавництво „Світ”
2013

УДК 94(477)(075.3)=511.141
ББК 63.3(4УКР)я721(=81.665.2)
В58

Перекладено за виданням:

Власов В. С. Історія України (Вступ до історії) : підруч. для 5 кл.
загальноосвіт. навч. закл. / В. С. Власов. – К. : Генеза, 2013.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(наказ МОН молодьспорту України від 04.01.2013 № 10)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Експертизу здійснював Інститут історії НАН України.
Рецензент – *Г. В. Боряк*, заступник директора Інституту
історії НАН України, член-кореспондент НАН
України;

Експертизу здійснював Інститут педагогіки НАПН
України.

Рецензент – *Т. І. Мацейків*, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Інституту
педагогіки НАПН України

Власов В. С.

В58 Історія України (Вступ до історії) : підруч. для 5 кл.
загальноосвіт. навч. закл. з навчанням угорською мовою /
В. С. Власов ; пер. В. В. Мага. – Львів : Світ, 2013. – 256 с. :
іл.

ISBN 978-966-603-812-1

УДК 94(477)(075.3)=511.141
ББК 63.3(4УКР)я721(=81.665.2)

© Власов В. С., 2013

© Видавництво „Генеза”, оригінал-
макет, 2013

© Мага В. В., переклад угорською
мовою, 2013

ISBN 978-966-603-812-1 (угор.)

ISBN 978-966-11-0263-6 (укр.)

NÉHÁNY TANÁCS A NAGY UTAZÁS ELŐTT...

HOGYAN HASZNÁLJUK A TANKÖNYVET

Ukrajna területén ősidők óta éltek emberek. Földet műveltek, gondozták kertjeiket, kitartásra, állhatatosságra nevelték gyermekeiket. Mindent megtettek annak érdekében, hogy a szülőföld virágozzék, lakói pedig gazdagságban, jólétben éljenek. A nemzedékek ezeréves tapasztalata azt bizonyította, hogy a megálmodott szép tervek csak akkor váltak valósággá, ha azokat az emberek naponta emlékezetükbe vésték és továbbadták utódaiknak. Legszentebb örökségként ismételtgették gyermekeiknek a következő népi bölcsességet: „*A múlt ismerete nélkül nincs jövő.*”

Az ötödik osztályban egy csodálatos, *Nagy utazásra* indultok, melynek célja az ukrán nép múltjának a megismerése. Utatok első állomása ez a tankönyv, a tantárgy neve pedig *Bevezetés a történelembe*. A tanév folyamán találkoztok majd az ukrán történelem eseményeivel. Megtanuljátok megérteni a régmúlt idők bölcsességét, felfedezitek az évezredek, évszázadok forгатagában az embert: a tudóst, a hadvezért, költőt, művészt, az egyszerű kétkezi munkást. Ezáltal ti is nemesebbé, szülőföldetek igazi j  te  v  iv   válhattok.

A tankönyv felépítése, k  vetkezetts  ge segítségetekre lesz abban, hogy a vele váló munka során nemcsak felfedezői lesztek Ukrajna történetének, hanem if  j   kutatói is. Már az első órákon megtudjátok, miként kutatják a múlt eseményeit a történészek. A valóság meghamisításának elkerülése érdekében az igazi historikusok kutatásaik eredményeit mindig összevetik a *történelmi forrásokkal*, vagyis a múltbeli eseményekről tanúskodó okmányokkal. Történelmi források nélkül nincs múlt. Ezért tan  t meg titeket a könyv arra, hogyan kell dolgozni velük – a régi könyvekkel, visszaemlékezésekkel, tanúk elbeszéléseivel, fényképekkel.

A történelmi esemény egy bizonyos időben, „valamikor” történik, amit a történészek *dátumnak* neveznek. A dátumok és a hozzájuk kapcsolódó történések jobb megismerését szolgálják az időrendi, kronológiai feladatok, amelyek segítségével kisz  m  thatj  tok, milyen régen történtek az események, hány év telt el két történelmi folyamat között.   s itt bizony szükségetek lesz majd a matematikaórán szerzett ismereteitekre is.

A történelmi folyamatok térben, tehát „valahol” zajlanak, ezért különösen fontos megállapítani a *történelmi esemény pontos helyszínét*. Erre a tudásra ti is szert teszt  k, ha megtanuljátok helyesen olvasni a történelmi térképeket.

A tankönyvben különböző feladatokkal, szövegrészekkel, fényképekkel és más forrásművekkel találkozhattok, melyeket önállóan, párban vagy csoportosan dolgozhattok fel. Hogy melyiket milyen módszerrel, arra az alábbi egyezményes jelek utalnak:

– dolgozzatok párban

– dolgozzatok csoportosan

– vitassátok meg

A tankönyv szövegében utalást találhattok arra is, milyen sorrendben kell megtanulni a tananyagot. Útmutatóul szolgál ehhez a

– *A mai órán fogjátok elsajátítani* szövegrész, melyben a tan-

terv által megfogalmazott követelmények vannak felsorolva. Ezeket az útmutatásokat legalább kétszer kell elolvasni: először az óra elején, majd pedig a végén. Így megtudhatjátok azt, sikerült-e megérteni, elsajátítani a leckét.

Minden paragrafus kérdéssel kezdődik

, amelyet csak az-

után tudtok megválaszolni, ha figyelmesen elolvastátok a benne foglaltakat, és el is gondolkodtatok rajta.

Felhívjuk a figyelmeteket a *Házi olvasmányok* szövegrészre, amely a fejezetek végén található, és valamilyen érdekes legendával vagy elbeszéléssel ismertet meg benneteket. A szövegrésszel való ismerkedés során passzív szemlélőből a történelmi események aktív részesévé válhattok. Ezért azt javasoljuk nektek, hogy a történeteket játszátok el szereposztásban. Közben bátran megfogalmazhatjátok véleményeteket az olvasottakról, a történetek valós vagy kitalált szereplőiről. Ha megfejtitek a legendákat vagy elbeszéléseket követő feladatokat, akkor megtanuljátok megkülönböztetni a valós eseményeket a kitaláltaktól.

Magatokat a *Tudáspróba*

feladatainak megfejtésével tudjátok

legjobban ellenőrizni. A megoldásokat önállóan is értékelhetitek 1–3 pontig.

A tankönyv anyaga fejezetekre tagolódik. Az első fejezet címe **HOGYAN, ÉS HONNAN ISMERIK MEG A MÚLTAT A TÖRTÉNÉSZEK?** A következő fejezetben Ukrajna történetének legfontosabb eseményeivel és legjelentősebb személyiségeivel ismerkedhettek meg: **KIRŐL, ÉS MIRŐL MESÉLNEK AZ ÉVSZÁZADOK?** A tankönyv a **MIÉRT TARTJUK A MŰEMLÉKEKET A TÖRTÉNELMI ÖRÖKSÉG RÉSZÉNEK?** fejezettel zárul.

Véleményeket az órán hallottakról és olvasottakról legteljesebben a paragrafus végén található kérdések alapján foglalhatjátok

össze, melyeket az alábbi rajz jelöl . Saját és osztálytársaitok

töprengései segítségével könnyebben megérthetitek a múltat és megtalálhatjátok benne mindazt, ami fontos a számotokra.

Meggyőződésünk, hogy a paragrafusok végén található alkotói feladatok felkeltik majd az érdeklődésüket és arra ösztönöznék titeket, hogy otthon is forgassátok a tankönyvet. Ezért azt tanácsoljuk nektek, ne hagyjátok ki azokat az oldalakat sem, ahol a következő rajzokkal jelölt szövegrészek találhatóak:

– házi feladat

– szabadidős feladat

A párban, csoportosan vagy az egész osztállyal történő munka jobb megszervezése céljából fogadjatok el néhány tanácsot.

Hogyan dolgozz párban?

A párban történő munka során megtanultok együttműködni egymással. Elsajátítjátok azt a képességet, miként lehet értően megfogalmazni véleményeket, és hogyan kell meghallgatni, elfogadni és tiszteletben tartani a másokét.

A párban történő munkát a következő sorrendben tanácsos megszervezni:

- 1) olvassátok el a feladatot és a hozzá fűzött útmutatókat;
- 2) határozzátok meg, ki fog először beszélni;
- 3) véleményeket egymás után fejtétek ki;
- 4) dolgozzatok ki közös álláspontot;
- 5) állapodjatok meg abban, ki számoljon be a munka eredményéről.

Közben ne feledjétek:

- mindig a társatok szemébe nézzetek;
- kedves mosollyal és olyan bátorító szavakkal ösztönözzétek őt a jobb munkára, mint: *Igazad van.; Jó gondolat.; Érthető.*
- ne szégyelljétek pontosító kérdéseket feltenni neki: *Biztos, hogy így gondolod?, Jól értettelek?*
- véleményeteket igyekezzetek pontosan és érthetően megfogalmazni, felszólalásoknak legyen eleje, közepe és vége.

Ne feledjétek azt sem, hogy nemcsak a felszólalóra vonatkoznak a szabályok, hanem a hallgatóra is. A hallgató többek között:

- ne vágjon a másik szavába;
- ne ugráljon egyik témáról a másikra;
- ne ítélkezzen beszélgetőtársa felett;
- ne erőltesse rá beszélgetőpartnerére saját véleményét.

Hogyan dolgozzatok kis csoportokban?

Kis csoport alatt négy vagy öt tanulót értünk, akik közösen oldanak meg valamilyen feladatot. A csoportok tagjait a tanár jelöli ki. A csoportok 3–5 percig dolgoznak, majd az osztály előtt számolnak be az elvégzett munkáról.

A kis csoportokban történő munka szabályai:

1. A csoporton belül el kell osztani a feladatokat.

A csoportvezető kötelessége:

- felolvasni a feladatot;
- megszervezni a feladat végrehajtásának rendjét;
- javaslatot tenni arra, milyen sorrendben szólaljanak fel a csoporttagok;
- jobb munkára ösztönözni a társakat;
- összegezni a csoport munkáját;
- a csoport tagjainak jóváhagyásával kijelölni a szónokot.

A titkár kötelessége:

- röviden lejegyezni a csoport munkájának eredményeit;
- készen állni arra, hogy bármikor kifejtse véleményét a beszélgetővel kapcsolatban, vagy hogy átvegye a szónok szerepét.

A közvetítő kötelessége:

- mérni az eltelt időt;
- biztatni a társakat.

A szónok kötelessége:

- pontosan megfogalmazni és elmondani a csoport véleményét;
- beszámolni a csoport munkájáról.

2. Mindenki köteles részt venni a megbeszélésen, hozzászólni a vitához!

3. Lehetőleg ne vágjon senki a másik szavába.

4. Elsősorban gondolatokat kell ütköztetni egymással és nem embereket.

*Hogyan kell bevonni a megbeszélésbe,
vitába az egész osztályt?*

A megbeszélésnek ez a formája lehetőséget nyújt a többség véleményének megismerésére.

Hogy az ilyen párbeszéd érdekes és gyümölcsöző legyen fontos, hogy:

- ne vágjon senki a másik szavába. Ezt azzal lehet elérni, ha a vita résztvevői kézfeltartással jelzik, amennyiben szólni kívánnak;
- figyelmesen hallgassunk végig minden gondolatot és lehetőleg ne ismételjük azokat (amennyiben csatlakozni kívánunk egy korábbi állásponthoz, időben jelezzük azt és magyarázzuk meg annak okát is);
- legyünk lakonikusak és logikusak;
- igyekezzünk az osztályban barátságos légkört teremteni, arra ösztönözni mindenkit, hogy vegyen részt a megbeszélésen;
- ha egyszer a vita során már közöltük és megindokoltuk álláspontunkat, később lehetőleg ne ismételgessük saját magunkat.

Őszinte szívvel kívánunk mindenkinek sok sikert a múlt megismeréséhez!

1. fejezet

Hogyan, és honnan ismerik meg a múltat a történészek

1.§. *A NAGY UTAZÁS ELKEZDŐDIK,* avagy A TÖRTÉNELEM, MINT TUDOMÁNY

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Mik a történelemtudomány sajátosságai? 2. Kik a történészek, és honnan szereznek tudomást a múlt idők nagy eseményeiről? 3. Milyen történelmi források vannak? 4. Ki volt Mihajlo Hruszevszkij?

Nézzétek meg figyelmesen a fényképet! Mit gondoltok, mikor élhettek ezek az emberek? Miért gondoljátok így? Tudtok-e valamit arról, milyen volt 100 évvel ezelőtt Ukrajnában élni? Milyen úton-módon lehet erről tudomást szerezni? Érdekes-e egyáltalán számotokra, milyen volt az emberek élete valaha? Melyik történelmi korról szeretnétek a legtöbbet megtudni?

Mi a történelem, és miért fontos megismerni szülőföldünk múltját?

Egy krónika lapja. Krónika vagy évkönyv – a legfontosabb események időrendben történő felsorolása, ahogy akkoriban mondták „évről-évre”

és kisebb jelentőségű eseményeket az ókortól napjainkig, tanulmányozza és rögzíti az emberi tevékenységet, megállapítja, hogyan és miért változtak meg az emberek életkörülményei, miként értek el a mostani szintre.

Milyen más értelmezését ismeritek a **történelem** kifejezésnek? Készítsetek olyan párbeszédet, melyben a **történelem** kifejezés **esetét**, **történetet** vagy **múltat** jelent!

Nézzétek meg figyelmesen az alábbi illusztrációkat! Vajon miért nevezik a történelmet a tudás, a tapasztalat, a találmányok és műszaki újdonságok kincstárának?

1. Milyen találmányok és műszaki újdonságok láthatók a fényképeken?
2. Elképzelhető-e napjaink műszaki fejlettségi szintje a múlt találmányai nélkül? Miért?
3. Véleményetek szerint, hogyan őrizték a múltban a tudást és a tapasztalatot?

Csumák szekér a 18. század végéről és a 19. század elejéről. Kijivcsina

Az angol Rolls Royce vállalat automobilja 1907-ből

An-225 Mrija típusú repülőgép. A világ legnagyobb teherszállító repülőgépe. 1984–1988 között tervezték és építették Kijevben

A régi idők nagy tanúinak és eseményeinek emlékére emlékműveket – szoborcsoportokat, szobrokat, mellszobrokat, oszlopokat vagy obeliszkeket szoktak emelni, amelyek az emberiség kulturális kincsét képezik.

1. Ukrajna függetlensége tiszteletére emelt emlékmű, Kijev

2. Az Örök dicsőség emlékműve az Ismeretlen katona sírján, Kijev

3. Mihajlo Hruszevszkij emlékműve, Kijev

Hogyan szereznek tudomást a történészek a múlt idők nagy eseményeiről?

Tankönyvünk első oldalait fényképekkel illusztráltuk. A történészek ezeket fotódokumentumoknak nevezik, mivel fontos forrásai a múltról szóló ismereteknek. A fényképeken kívül a múlt történéseiről tanúskodnak még az emberi kéz legkülönbözőbb alkotásai, továbbá az elhangzott és a leírt szó is. Az ismereteknek ezeket az emlékeit **történelmi forrásoknak**, **emlékeknek** nevezzük. A történelmi források alapján rekonstruálják a tudósok a múltat. Megkülönböztetünk **tárgyi**, **írássos** és **szóbeli** forrásokat, emlékeket.

A tárgyi forrásokhoz soroljuk a régi érméket, munkaeszközöket, háztartási eszközöket, edénytöredékeket, ruházatot, ékszereket stb. Bármennyire is értékesek történelmi szempontból ezek a leletek, mégsem elegendők a múlt teljes megismeréséhez. Ezért a történészek felhasználják a szóbeli és írássos forrásokat is. Ezeknek köszönhetően „szólal meg” a kőbe, csontokba, fémbe vésett múlt, válik értethetővé az évkönyvek, levelek, naplók szövege.

Minden nép történelmében megtalálható az írásbeliség előtti korszak, amikor az ismereteket szájhagyomány útján adták tovább egymásnak a nemzedékek. Vagyis az ősi legendák, mítoszok, mondák, mesék és kultikus dalok nem csupán a népi fantázia gyümölcseinek termékei, hanem azok a korábban élt nemzedékek tapasztalatainak

valóságos kincsesládái. Ezért szolgálnak felbecsülhetetlen értékű forrásul a történészek számára.

Rajzoljatok le valamilyen történelmi emlékek tekintendő tárgyat. Írjatok rövid értekezést arról, hogy alkalmas-e az adott tárgy arra, hogy a történészek történelmi forrásként kezeljék!

A történelmi emlékek mely típusához tartoznak az illusztráción látható emlékek? Gondolkozzatok el, vajon miről tanúskodhatnak, és miről nem! Elképzeléseiteket osszátok meg az osztállyal.

Kinek köszönheti fejlődését az ukrán történelemtudomány?

A tankönyv olvasása során sok ukrán tudós-történésszel fogtok megismerkedni. Joggal nevezik az ukrán történelemtudomány atyjának **Mihajlo Hrusevszkijt**, aki több, mint kétezer művet írt Ukrajna történetéből, köztük a 10 kötetes *Rusz-Ukrajna történetét*.

Mihajlo Hrusevszkij (1866–1934) sokoldalú tehetséggel megáldott ember volt. Kiemelkedő műveket alkotott a történelem, irodalomtörténet terén, de kutatta a népköltészetet is. Íróként is jelentős, számos elbeszéléssel, drámával és verssel gazdagította az ukrán irodalmat. Tanítócsaládban született, ahol az anyatejjel szívta magába a tudás-szomjat és az írott szó tiszteletét. A legfontosabb, amire a szülei megtanították, az a szülőföld iránti szeretet volt.

1. Mihajlo Hruszevszkij

2. Mihajlo Hruszevszkij családja körében: jobbra tőle felesége, balra fivére és nővére, az alsó sorban két unokahúga, lánya, Katerina és édesanyja látható. 1907

Így érthető, hogy noha hazájától távol, Sztavropolban, majd pedig Vlagyikavkazban (Oroszország) nevelkedett, minden érdekelte, ami ukrán. Mihajlo Hruszevszkij később úgy emlékezett ezekre az időkre, hogy apja elbeszéléseinek hatására kezdte magát igazán ukránnak érezni. A tifliszi gimnáziumban (ma Tbiliszi, Grúzia fővárosa) folytatott tanulmányai során érdeklődését felkeltette Ukrajna története. Hogy mélyebben megismerhesse népének múltját, Hruszevszkij a kijevi egyetemen folytatta tanulmányait. Ezt követően sorsát történész-ként Ukrajna történetével kötötte össze.

1. A kiemelkedő történész jellemének mely vonásairól árulkodnak a fényképek? 2. Mondjatok három Hruszevszkijre jellemző főnevet, melléknevet és számnevet!

1. Mi a neve annak a tantárgynak, amelyet ebben a tanévben kezdtek tanulni? Milyen fejezetekre tagolódik a tankönyvetek? Mit jelentenek a szövegben található egyezményes jelek? 2. Mit tanulmányoz a történelem? Nevezzétek meg az órán elsajátított „történelmi” szavakat és kifejezéseket, és magyarázzátok meg azok jelentését! 3. Soroljátok fel néhány történelmi forrást!

4. Válasszátok ki azokat a mondatokat, amelyek Mihajlo Hruszevszkijra vonatkoznak!

1. Apja elbeszéléseinek hatására kezdte magát igazán ukránnak érezni.
2. Híres tudós és költő volt.
3. Parasztcsaládban született.
4. Ő írta meg a 10 kötetes *Rusz-Ukrajna történetét*.
5. A kijevi egyetem diákja volt.
6. A *Kobzar* c. verseskötet szerzője.

Felkeltette-e az érdeklődésedet a történelem? Mi tetszett meg leginkább benne? Szükségeitek van-e erre a tantárgyra a jövőben? Miért? Lehet-e belőletek is történész? Szerintetek leginkább mire van ehhez szükség?

1. Vannak-e nálatok otthon történelmi források? Konkrétan milyenek, és miről tanúskodnak?

Kérjétek meg nagyszüleiteket (vagy más felnőttet), hogy meséljenek a gyermekkorukról. Keressetek a családi albumban róluk készült fényképeket, és készítsetek rövid beszámolót *Amikor nagyfiú volt (vagy nagyapapa kisfiú volt, vagy anyu és apu gyerekei voltak)* címmel!

2. Szerkessztek az alábbi szókapcsolatokkal mondatokat! Vajon mindenütt ugyanazt jelenti a *történelem* szó?

• *A történelem kereke* • *Bekerülni a történelembe* • *Belekeveredni valamilyen történetbe* • *Aranybetűkkel írják be a nevemet a történelembe.*

3. Gyűjtsetek anyagot a *Családom története – népem története* címmel a történelem szakteremben megrendezendő kiállításához!

2.§. ŐFELSÉGE AZ IDŐ, avagy MI A KRONOLÓGIA (IDŐREND)

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Mit nevezünk kronológiának (időrendnek), és milyen jelentőséggel bír a történészek számára? **2.** Hogyan kell időtengelyt rajzolni, feltüntetni rajta a dátumokat, éveket, évszázadokat? **3.** A kronológiai feladatok megoldásának milyen szabályai vannak?

Nézzétek meg figyelmesen a fényképeket! Mit ünnepelnek az emberek? Miről szólnak ezek az ünnepek? Ti is megünnepelitek őket? Melyik kép készült hamarabb? Mit gondoltok, mindig úgy számították az emberek az időt, mint napjainkban? Miért gondoljátok így?

Hogyan állapítják meg a történészek az esemény időpontját, és mi a kronológia?

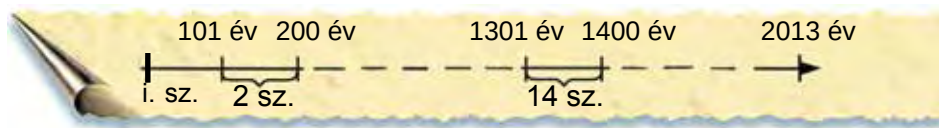
A múlt kutatásával foglalkozó történészek gyakran szembesülnek a következő kérdéssel: mikor történt egyik vagy másik esemény? Egy meghatározott esemény pontos idejének, vagyis dátumának meghatározásában segít a **kronológia** tudománya, amely az időszámítás módszereit kutatja.

Az időt nem mindig számították úgy, mint ma. A legrégebbi időmértési egységek: a teljes nap (a nappal és az éjszaka együttvéve), a hét, a hónap és az év voltak. Az ember ezeket a természet jelenségeinek, a Nap, a Hold, a csillagok mozgásának megfigyelése során kezdte alkalmazni. A bonyolult természeti jelenségeket azonban nehéz volt megérteni. Ezért a régmúltban az év egyes népeknél 300-tól 400 napig is tarthatott, és bármely évszaktól, sőt valamilyen eseménytől (folyók áradata, városalapítás) kezdődhetett.

Az évek valamilyen eseménytől történő számítását **időszámításnak** nevezzük. Ukrajnában 300–400 évvel ezelőtt kezdték fokozatosan az időszámítást Krisztus születéséhez kötni. Az ő születésével vette ugyanis kezdetét az egyik legnagyobb világvallás, a kereszténység fejlődése.

A legelső év és a napjaink közötti időszakot **időszámításunknak** nevezzük vagy a **Krisztus születése** óta eltelt időnek. Minden száz évet **évszázadnak** (századnak), ezer évet pedig **évezrednek** hívunk.

Hogy jobban elképzelhessük az idő múlását, rajzoljunk egy tengelyt. Jelöljük rajta egymás után az éveket. Jobbról írjuk fel azt az évet, amelyikben élünk, balról a megelőző éveket vagy évszázadokat.

Időszámításunk első évszázada az 1. évvel kezdődik és a 100-kal zárul. Ennek megfelelően a második évszázad a 101. évvel indul és a 200. évvel fejeződik be. Vagyis az évszázadok kezdő évei: 101, 201, 301, ..., 1901, míg a nullával végződők (100, 200, 300, 2000) az évszázadok utolsó évei.

A különböző évszázadok kezdetének és végének meghatározásában segítségére az alábbi táblázat lesz:

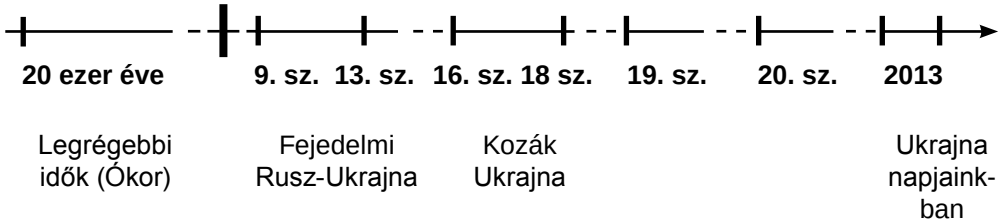
1– 100 év	801– 900 év	901 – 1000 év	1001 – 1100 év	1101 – 1200 év	1201 – 1300 év	1901 – 2000 év
1 sz.	9 sz.	10 sz.	11 sz.	12 sz.	13 sz.	20 sz.

A paragrafus szövegének minden bekezdéséhez fogalmazzatok egy-egy kérdést, és kérdezzétek ki egymást a tananyagból!

Az időtengelyen fel vannak tüntetve Ukrajna történetének korszakai. Vizsgáljátok meg az illusztrációkat, és válaszoljatok a kérdésekre! **1.** Milyen történelmi forrásokat használhattak a festők a múlt eseményeinek élethű ábrázolásához? **2.** Az időtengely mely részén helyezhetők el, véleményetek szerint, ezek az illusztrációk? Következtetéseiteket beszéljétek meg az osztállyal! **3.** Mely korszakához köthetők Ukrajna történetének? **4.** Gondolkodjatok el azon, hogyan változott meg az évek során a különböző korok emberének élete!

*P. Andrusziv:
Francia követek
Bölcs Jaroszlav
udvarában*

*M. Szamokis:
Makszim
Krivonyisz
csatája Jeremi
Wiśniowieckivel*

*M. Figol:
A fejedelmi
Halics*

*I. Jizsakevics:
Kirilivkai
telephely*

*Sz. Kaplan:
Maraton a
Breszt-
Litovszki
sugárúton
(Győzelem
sugárút,
Kijev)*

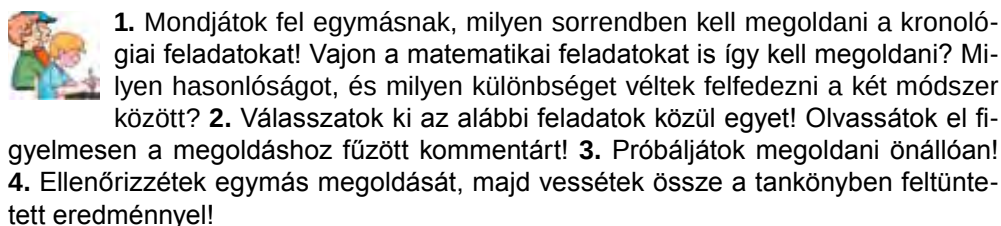
*J. Krendowsz-
kij: Poltava.
Olekszand-
rivszk tér*

*I. Jizsake-
vics: Mizini
telephely*

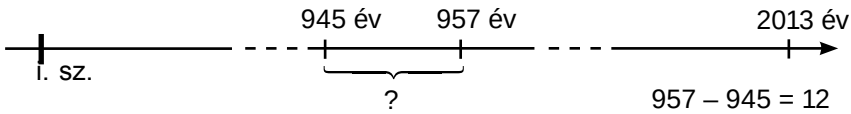

O. Szlasztyion: A szicsbe indulók búcsúztatása

6. Ezután végezzétek el a megfelelő számításokat, és jegyezzétek fel a megoldást!

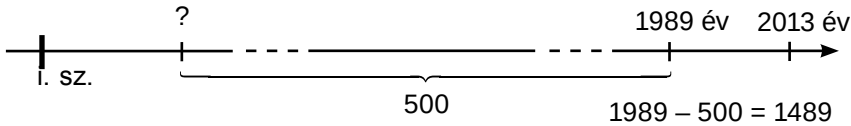

Számítsátok ki, hány év telt el Olga hatalomra kerülése **(945)** és 957-es bizánci útja között!

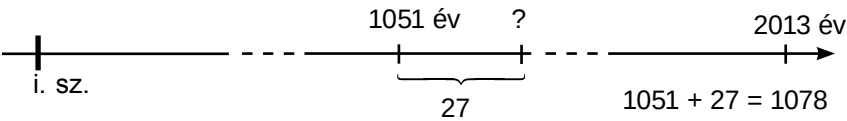
■ **Feladat az esemény dátumának megállapítására, ha tudjuk hány éve történt.** (Melyik esztendőben történt az esemény, ha tudjuk, hogy azóta ... év telt el?)

1989-ben méltatták az ukrán kozákság megalakulásának 500. évfordulóját. Mikor tesznek említést először a krónikák a kozákokról?

■ **Feladat az esemény dátumának megállapítására annak alapján, hány év választja el az adott eseményt egy másiktól.** (Hány éve történt az az esemény, ha tudjuk, hogy egy másikra mennyivel korábban került sor?)

A Kijevi Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházát 27 évvel a kolostor 1051-ben történt megalapítása után építették. Vajon mikor került erre sor?

1. Mi a kronológia? Készítsetek 6–7 történelmi és kronológiai kifejezést tartalmazó kishírt, és magyarázzátok meg a szavak értelmét!
2. Szerkesszettek időtengelyt, majd tüntessétek fel rajta születési éveket, és azt az évet, amikor első osztályba mentetek! Hány évesek lesztek, amikor befejeztétek az iskolát? 3. Készítsetek időtengelyt, majd a megfelelő dátumok feltüntetése után oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Leszja Ukrainka (Larisza Petrivna Koszacs), a neves ukrán költőnő születésének 150. évfordulója mikor lesz, ha 1871-ben született?

4. Ismerkedjétek meg a szólásokkal és szállóigékkel! Mi jellemzi az időt? Válasszatok ki egy szólást, magyarázzátok meg az értelmét!

- Az idő gyorsan jár, senkit nem vár. • Mindent a maga idejében. • Az eltékozolt időt még lóval sem éred utól. • A legjobb gyógyír az idő. • Az idő mindenre megtanít.

Ha lenne egy időgéped, Ukrajna történetének melyik korszakába szeretnél visszatérni? Miért?

1. Keressetek otthon a családi albumban 5, 10, 20 és 50 évnél régebbi fotókat. Történelmi források-e ezek a képek? Mit örökítenek meg a fotók? Dokumentálják-e az akkor élt emberek életét? Mi az, ami jelenünkhöz képest egészen más? 2. Válaszatok ki saját fotóitok közül néhányat, ahol különböző korúak vagytok, majd helyezzétek el azokat sorban! Próbáljátok megmagyarázni a képek alapján, hogy mit jelent az időrendi sorrend!

3.§. **AMIKOR A TÁRGYAK BESZÉLNI KEZDENEK**, avagy **MI A RÉGÉSZET (ARCHEOLÓGIA)**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Milyen szerepet játszik a régészet a történelmi múlt feltárásában? 2. Hol őrzik a történelmi emlékeket? 3. Miért tartoznak a történelmi emlékek a kulturális örökséghez?

Nézzétek meg figyelmesen a fotókat! Mit gondoltok, mivel foglalkoznak az emberek? Miért van szükség az ő munkájukra? Véleményetek szerint, bárkiből lehet régész? Miért gondoljátok így?

*Régészeti ásatások a kijevi Podolon az 1970-es évekből
Régészek ősi edényeket restaurálnak. Kijev, 1959.*

Mi a régészet, és hogyan történnek a régészeti ásatások?

A legtöbb titkot az emberiség történetének legősibb korszakai rejtik magukban. Ezekből az időkből ugyanis nagyon kevés emlék maradt ránk, néhány munkaeszköz szegényes maradványa, az emberek

első lakhelyeinek és temetőinek a nyomai. A letűnt korok nyomaiból azonban nem mindenki tud olvasni. Azokat a tudósokat, akik a régi tárgyakat, létesítményeket keresik, ássák ki és vizsgálják, **régészeknek** vagy archeológusoknak nevezik. Azt a tudományt pedig, amely a múltat tárgyi történelmi források alapján tanulmányozza – **régészetnek (archeológiának)**.

A tárgyi emlékek vizsgálata különleges tudást igényel. Az archeológusok kidolgozták a történelmi emlékek keresésének és feltárásának szabályait, melyek lehetővé teszik, hogy a régészeti emlékek sértetlenül kerüljenek ki a földből. Az ásatást felderítés előzi meg. Ehhez a tudósok figyelmesen tanulmányozzák az írásos forrásokat, megsejtlik az ásatás helyszínét. Ezt követően próbaásást végeznek, hogy kiderítsék, vannak-e a földben a régészeket érdeklő tárgyak. Ha találnak valamit, akkor előkészítik a nagy ásatást.

Munka közben a régészek nem kapkodnak. Hogy ne károsodjanak a leletek, könnyű ásókat, lapátokat, késeket és ecseteket használnak. Az ásatás helyszínét 10x10 méteres négyzetekre osztják. A helyszín kicsinyített mását egy papírlapon is rögzítik 1x1 cm-es négyzetrács formájában. Így pontosan bejelölhetik az előkerült leletek helyét. A régészek részletes naplót vezetnek az ásatás menetéről.

Az előkerült tárgyakat alapos vizsgálatoknak vetik alá a laboratóriumokban. Minden leletnek megállapítják a korát, rendeltetését, részletesen körülírják tulajdonságait, ismertetőjegyeit. Az apró töredékeket egész tárgyakká rakják és ragasztják össze. Így keltik ismét életre azokat.

Miért végzik az archeológusok pontos szabályok szerint az ásatásokat, és szükségük van-e ehhez speciális tudásra? Mi különbözteti meg a kincskeresőket a régészekről?

Hol őrzik a történelmi emlékeket? Mi a múzeum?

A régészek által feltárt leletek múzeumokba kerülnek. A **múzeum** (ógörög eredetű szó, jelentése a *múzsák lakhelye*, azaz a művészetek istennőinek háza) olyan intézményt jelöl, amelyben a múlt fontos emlékeit őrzik a kultúra, a művészet, a tudomány és technika különböző területeiről. Vannak történelmi, műszaki, természettudományi, néprajzi, szépművészeti múzeumok, valamilyen kiemelkedő történelmi esemény vagy személyiség életét bemutató múzeumok, játékmúzeumok, a könyvkiadás és könyvnyomtatás történetét feldolgozó múzeumok, de találkozhatunk bútor- és porcelán múzeummal, vagy utcámúzeummal is.

Országunk egyik legrégibb múzeuma **Ukrajna Történelmi Nemzeti Múzeuma**, amely Kijevben található. Itt egyedülálló régé-

szeti és érmegyűjteményeket, ruhadarabokat, edényeket, háztartási eszközöket, fegyvereket, régi könyveket, ikonokat, képeket és népművészeti tárgyakat – összesen több mint 600 ezer kiállítási tárgyat – őriznek. Ezek mindegyike Ukrajna történelmét mutatja be az ősidőktől napjainkig.

Nézzétek meg figyelmesen a fotókat! Miből lehet arra következtetni, hogy múzeumban járunk? Gondolkodjatok el azon, miért van szükség olyan sok egymástól különböző múzeumra! Ha tárlatvezetők lennétek, hogyan mutatnátok be a képen látható kiállítási tárgyakat? Képzelteteli tárlatvezetéseket kezdjétek a következő szavakkal: „A mai múzeumi látogatásunkat a következő kiállítási tárgyak megtekintésével kezdjük....” Hallgassátok meg csoporttársaitok tárlatvezetését is, majd fogalmazzátok meg, milyen tudásra van szüksége egy jól képzett tárlatvezetőnek!

Részlet Ukrajna Könyvnyomtatási és Könyvkiadási Múzeumának kiállítási tárgyaiból

Részlet egy utcamúzeum kiállítási tárgyaiból

Ukrán tisztaszoba a 19. századból. Ukrajna Történelmi Nemzeti Múzeumában

Az ukrán őstörténetet bemutató kiállítás Ukrajna Történelmi Nemzeti Múzeumában

A kozákok életmódját bemutató tárlat kiállítási tárgyai a Dnyipropetrovszki Dmitro Javornyickij Nemzeti Történelmi Múzeumban

Milyen kiállítási tárgyakat őriznek Ukrajna Történelmi Nemzeti Múzeumában? A fotók megtekintését követően, hogyan gondoljátok, csak az őskor eseményeit tanulmányozzák a régészek?

Hogyan mesélnek a régészeti leletek az emberek életéről?

Felbecsülhetetlen értékeket őriznek Ukrajna Történelmi Kincseinek Múzeumában is. Legismertebb közülük egy szkíta mellédísz. A szkíták ősi népe két és félezer évvel ezelőtt érkezett a mai Ukrajna területére és néhány évszázadra megtelepedett a Fekete-tengermelék északi részén. Uralkodóik gazdagságáról a kurgánok ásatásakor előkerülő régészeti leletek sokasága tanúskodik. Kurgánoknak a gazdag szkíták temetkezési helyeit nevezik. Különösen gazdag volt leletekben az egyik szkíta uralkodó temetkezési helye a Dnyipropetrovszk megyében található Tovszta Mohila kurgánban. 1971. június 21-én itt talált rá Borisz Mozolevszkij ukrán régész arra az 1150 grammos arany mellédíszre, amely valaha a szkíta uralkodóé volt.

A Tóvszta Mohila kurgánból előkerült szkíta uralkodói melldísz

A melldíszon a szkíták életét ábrázoló jelenet látható. A melldísz felső sávjának közepén két férfialakot figyelhetünk meg bőrkikészítés közben. Mindkét oldalon háziállatok sorakoznak. Az alsó sávban lovakat elraboló vérszomjas griffonokat, vadkant és szarvast széttépő oroszlánt, leopárdot és nyulakat üldöző kutyákat ábrázolt a korabeli művész.

Nézzétek meg még egyszer figyelmesen a melldísz! Keressétek meg rajta a szövegben felsorolt részeket! Mi látható még ezenkívül az ékszeren?

Ismerkedjétek meg a szkíta leletekkel! Válasszatok ki egyet közülük, és készítsétek róla rövid beszámolót a következő vázlat alapján:

1. Ki látható a leleten?
2. Hogyan van öltözve?
3. Miből készült a lelet? Milyennek értékeled mesterének szakmai tudását? Oszd meg véleményed a szkítákról osztálytársaidal is!

1. A Kercstől nem messze található Kul-Oba kurgánból előkerült arany-ezüst ötvözetű serleg
2. A zaporizzsjai Hajmanova Mohila kurgánból előkerült kehely
3. Arany fésű a zaporizzsjai Szoloha kurgánból

1. Készítsetek 6–7 szóból és szókapcsolatból álló kis szótárt a régészetről és a múzeumokról! Magyarazzátok meg a szavak jelentését!

2. Határozzátok meg az 1–3. §-ban tanult dátumok évszázadainak kezdetét és végét!

3. Szerkesszeteik időtengelyt, írjátok fel rá a megfelelő dátumokat és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

A szkíta mellédísz 1971-ben találták meg. Mennyi ideje ismeri a világ ezt a gyönyörű ékszert?

Fogalmazzatok meg néhány szabályt arról, hogyan kell viszonyulni a történelmi emlékekhez!

Mi keltette fel leginkább az óra anyagából az érdeklődésedet? Melyik információt tartjátok magatok számára a legfontosabbnak? Hogyan kapcsolódik ez az információ a korábbi órák témáihoz?

Rajzoljátok le, milyennek képzelték a szkíták életét! Rajzotokhoz használjátok fel a szkíta leleteken látott képeket!

Olvassátok el a beresztecskói csata (1651. június 18–30.) helyszínén végzett ásatásokról szóló szöveget! Egyébként ez a csata volt a Bohdan Hmelnickij vezette nemzeti felszabadító háború egyik legnagyobb ütközete.

1970 nyarán a beresztecskói csata színhelyén ásatások kezdődtek. A leletek alapján sikerült nyomon követni a kozák csapatok visszavonulását a mocsaras folyón keresztül. Az ásatások során feltárták annak a gátnak a maradványait, amelyet Ivan Bohun parancsára építettek a visszavonuláshoz. Rátaláltak az itt elpusztult kozákok és lovaik csontjaira. A kozákok tőzeges talajban megmaradt használati tárgyai páratlan (mintegy 6000 tárgyból álló) leletnek bizonyultak. A vizsgálatok során pontosan megállapították a talált tárgyak korát: 1651. június 30-án kerültek lelőhelyükre. Az elesett katonák csontjait tanulmányozó tudósok megállapították azt is, hogy valamennyien ádáz csatában estek el. Ezzel megcáfolták azt a korábbi feltételezést, miszerint a kozákok nem harc közben, hanem az átkeléskor fulladtak vízbe.

Kozák használati tárgyak. Az 1651-es beresztecskói csata színhelyén létrehozott Pljasev melletti honismereti múzeum

A leletek között sok olyan van, ami korábban sehol sem fordult elő. Találtak például kozák puskaport. A tőzeg tartósító tulajdonságának köszönhetően fából és bőrből készült tárgyakra is rábukkantak. Érdekességnek számít a fából készült kanálkészlet. Egyes kanálnyeleket faragások díszítenek. Korábban többnyire úgy gondolták, hogy a kozákok csizmaszárukban hordták a kanalat. Az ásatások során azonban kiderült, hogy egy övükre erősített bőrtokban tartották. A beresztecskói csata helyszínén Ukrajnában első ízben bukkantak egy 17. századi kozák csizmára. A következő években még mintegy 200 pár került elő. Sok csizma még a kenőcsként használt kátrány szagát is megőrizte.

■ Mit tudtatok meg a szövegből a régészek munkájáról? Milyen új vonásokkal gazdagodott a kozákság története a beresztcecskói csata színhelyén végzett ásatások következtében?

Látogassátok meg Kijev nemzeti múzeumait: a természettudományi és a történelmi múzeumot!

4.§. *ISMERŐS ISMERETLENK,* avagy A SZIMBÓLUMOKBA ÉS ÉRMÉKBE ZÁRT TÖRTÉNELEM

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Milyen szerepet játszanak az érmék, címerek és pecsétek a történelmi múlt megismerésében? **2.** Honnan ered a háromágú szigony?

Mi látható a fotókon? Milyen jelkép díszíti a képen látható épületeket? Mi mutat ennek az épületnek a kiemelt jelentőségére? Milyen állami szimbólumokat ismersz? Hogy néz ki Ukrajna címere? Hol találkozhatasz vele? Miért?

Miért értékesek a címerek és pecsétek a történelem számára?

A pénzérméken, zászlókon, a könyvek lapjain, képeken, fegyvereken, néha az edényeken különleges vázlatos ábrázolások fordulnak elő. Gyakran ezek az ábrázolások bonyolultak, összetett elemeket tartalmaznak: városfalra támaszkodó oroszlánokat, széttárt szárnyú, éles karmú sasokat, sárkányokat, kígyókat, kardokat, lándzsákat, liliumokat, rózsákat, kulcsokat és kapukat.

Ukrajna kis állami címere

Háromágú szigony-ábrázolás a 10. század végéről a kijevi Deszjatinna templom téglafalán

Volodimir Szvjatoszlavics kijevi fejedelem arany pénzérméje a 10. sz. végéről

Olykor igen egyszerűek, például közönséges sokszögek. Az ilyen ábrázolásokat **címereknek** nevezzük, az őket vizsgáló tudományt pedig **heraldikának** (**címertannak**). Az évszázadok során kialakultak azok a szabályok, melyek szerint a címereket készítették. Például a címer nélkülözhetetlen eleme az alakját is meghatározó pajzs. A pajzs alakja nyomán a kutatók meg tudják állapítani a címer készítésének helyét és idejét. A címerek készítésénél csak néhány színt használnak: vöröset, kéket, zöldet, feketét. Ezeknek eltérő volt a szimbolikus jelentésük különböző időkben.

Napjainkban a címer az államok egyik jelképe. Állami címerek láthatók a pénzekon kívül a zászlókon, pecséteken, hivatalos okiratokon. Az ukrán állami címer fő eleme a **háromágú szigony**, mely ősi múltra tekint vissza. Pontosan nem tudható, mit jelképez. Hasonlítják sólyomhoz, horgonyhoz, íjhoz és nyíl vesszőhöz, páncélsisakhoz, fejszéhez, halászó eszközhöz, kalászhoz, de tekintik a levegő, a víz és a föld jelképeének is.

A háromágú szigony Volodimir Szvjatoszlavics kijevi fejedelem pénzérméin jelent meg először a 10. század végén, és a fejedelmi hatalmat jelképezte hosszú évszázadokon keresztül.

Mi a fő eleme Ukrajna címerének? Figyeljétek meg Volodimir Szvjatoszlavics fejedelmi hatalmának jelképeit a pénzérméken és a téglakon! Vonzátok le a következtetést arról, honnan eredeztethető az ukrán nemzeti szimbolika!

Le tudjátok-e rajzolni a háromágú szigonyt? Hasonlítsátok össze rajzaitokat! Kinek sikerült jobban?

Háromágú szigonyt alkalmaztak a fejedelmi család jelképeként azokon a **pecséteken**, amelyekkel a nemzetközi szerződéseket szentesítették. A pecsét azért értékes a történész számára, mert segít az okmány keletkezési helyének, idejének és hitelességének megállapításában. A pecséteken lévő szövegeket tartják a leghitelesebb forrásnak annak megállapításában, hogy mi volt egy történelmi személyiség tisztsége, címe és neve, valamely terület vagy intézmény elnevezése.

Pecsét – szilárd anyagból kifaragott bélyegző és annak papírra, aranyra vagy viaszra készült lenyomata

A régészeknek sikerült felkutatni Volodimir Szvatoszlavics fiának, Bölcs Jaroszlavnak a pecsétjét, melyen a képmása látható.

Bölcs Jaroszlav képmásával ellátott pecsétje

Kozák Ukrajna idején a zaporizzsjai hadsereg minden pecsétjét kozák címer díszítette, mely egy muskétával és karddal felfegyverzett kozákot ábrázolt. Ez a címer egy 1595-ös pecséten jelent meg először és az elkövetkező években változatlan maradt. Nemcsak pecséteken volt látható, hanem zászlókon, arcképeken, ikonokon, kéz-

A legősibb kozák pecsét 1595-ből

iratos és nyomtatott kiadványokban is. Saját pecsétjük volt Kozák Ukrajna vezetőinek, a hetmanoknak is.

A Zaporizzsjai Had címere a lubnói ezred századának zászlóján. 18. század közepe

Miről mesélnek a pénzérmék? Mi a numizmatika?

A múlt kutatásának kimeríthetetlen forrásai az érmék. Ezeken gyakran ábrázoltak uralkodókat, ünnepi jeleneteket, életképeket, legendák és mítoszok hőseit. Az érméken látható ábrázolások és feliratok lehetővé teszik valamely esemény idejének megállapítását, annak megismerését, hogy milyen volt az ókori államok területe, kik voltak az uralkodók, ki kivel kereskedett, milyen öltözeteket viseltek az ókori emberek. Hasznosak az érmék a városok múltját kutató történészek számára is. Az ókori érmék egyébként ritka és igényes művészeti alkotások.

Herszonzes és más városállamok pénzérméi a Fekete-tenger északi partvidékéről és a Krímről

Az érméket a **numizmatika** tudománya kutatja. A régi érmék leggyakrabban a régészektől vagy érmegyűjteményekből kerülnek a numizmatikusokhoz. Érmegyűjteménynek tekinthető a csak néhány darabból, de a több tízezerből álló érmeekészlet is. A történész számára ugyanakkor felbecsülhetetlen értékű forrás minden egyes érme, melyet sikerült megfejteni és értelmezni.

Az érmeverés az állam nagyságát bizonyította és meghatározott szabályok szerint történt. Az üllőre helyezett ezüstdarabot olyan kalapáccsal verték, amelyen domborrajz vagy felirat volt. Később az érméket speciális műhelyekben – pénzverdékben – kezdték készíteni.

Az országunk területén megtalált legrégibb pénzérméket a **görögök** verték, akik 2500 évvel ezelőtt telepedtek meg a Fekete-tenger partvidékén. Megalapították Türoszt, Olbiát, Pantikapaiszt, Kherkhinitidát, Herszonszt, (Khereszóneszosz). Mindegyik görög város saját pénzérmét bocsátott ki.

1. Hogyan kapcsolódik a numizmatika a régészethez? 2. Fogalmazzatok a fenti szöveg alapján 3–5 kérdést, és feleljetek rájuk!

Egy képzeletbeli államnak ti vagytok a fő kincstárnokai. Tervezzétek meg országotok pénzérméjét, és adjatok neki nevet!

Nézzétek meg figyelmesen a fenti régi pénzérméket! Magyarazzátok meg, miért értékesek történelmi szempontból! Véleményeteket osszátok meg a szomszéd padban ülő osztálytársaitokkal!

1. Válasszátok ki azokat a kifejezéseket, amelyeket a címerekről és pénzérmékről szóló beszámolóban fogtok használni!

1. Időtengely. 2. Dátum 3. Hrivnya. 4. Háromágú szigony. 5. Kincs. 6. Időszámítás. 7. Korszak.

2. Magyarazzátok meg, miben hasonlítanak, és miben különböznek a pénzérmék, címerek és pecsétek? Miért olyan fontosak a múlt feltárása szempontjából?

3. Mit tudtatok meg a mai ukrán címer fő elemének a származásáról?

4. Napjainkban minden intézménynek, így a ti iskolátoknak is van címere. Terveztétek meg saját osztályotok címerét!

Mi újat tanultatok a mai órán? Mire vagytok még kíváncsiak? Mit gondoltok, az éremgyűjtés elterjedt hobbi? Milyen tudással lehet tekintélyre szert tenni az éremgyűjtők között? Lehet-e bárkinek saját címere?

Milyen pénzt használtak őseink?

A pénz története az ókorba nyúlik vissza. Természetesen az idők folyamán nem volt mindig érme alakú. Valamikor pénz helyett a legkülönbözőbb eszközöket alkalmazták. Vajon milyeneket? Osszátok meg elképzeléseiteket egymással! Az ukránok ősei pénz gyanánt vadállatok, mindenekelőtt a nyest és mókus prémjét használták.

Amikor a kereskedelem élénkebbé és színesebbé vált, az emberek áttértek a pénzérmékre. A 11. század közepétől kezdve jelent meg a hrivnya, ami meghatározott súlyú és formájú ezüstrúd volt. A független Ukrajna pénzegysége is innen kapta a nevét. A mai hrivnya azonban különbözik az ősitől, ugyanis papírból készül. A hrivnya más-más súlyú és formájú volt Rusz városaiban. A kijevi például lapos és hatszögű. Értékét a súlya határozta meg.

A kereskedelemben egyaránt forgalomban voltak a helyi és külföldi pénzérmék. Mint már értesültetek róla, az első pénzérméket Volodimir uralkodása idején verték a 10. század végén aranyból és ezüsből, melyeket zlatnikoknak és szribljanikoknak neveztek. A monéták egyik oldalán Jézus Krisztus képmása volt látható, a másikon pedig a trónján ülő fejedelem, hatalmi jelképekkel. A képeket a következő felirat egészítette ki: *Volodimir a trónon* vagy *Volodimir a trónon, ez az ő ezüstje*. Más pénzérmékre pedig a fejedelmi család címerét, a háromágú szigonyt verették.

■ 1. Mit újat tudtatok meg a pénz történetéről? Hasonlítsátok össze Volodimir Szvjatoszlavovics zlatnikon látható arcmását fia, Bölcs Jaroszlav pecséten ábrázolt képmásával! Külsejük mely részlete ragadja meg figyelmeteket? Miről tanúskodik ez?

Csernyihivi és kijevi hrivnya a XI. század végéről

5.§. ÚTMUTATÓK A MÚLTBA, avagy A TÖRTÉNELEM ÍRÁSOS EMLÉKEI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Milyen történelmi írásos emlékek vannak? **2.** Az írott források szerepének meghatározása a múlt felidezésében. **3.** Ismerkedés a leghíresebb fejedelmi és kozák krónikákkal.

Nézzétek meg a fotókat, olvassátok el a hozzájuk fűzött kísérszöveget is! Mit gondoltok, mivel foglalkoznak a képen látható emberek? Milyen ismeretekkel kell rendelkezniük a levéltárosoknak? Milyen történelmi forrásokkal foglalkoznak a levéltárak munkatársai? Mit gondoltok, honnan ered a szakma elnevezése?

A Lvivi Ukrán Központi Történelmi Levéltár munkatársai munka közben. Fotók 1965-ből és 1985-ből

Milyen írott történelmi források segítenek a történeteknek felidézni a múltat?

A történelmi források közül legfontosabbak az írottak, hisz csak az írásbeliség megjelenésével tudtak az emberek beszámolni arról, hogy *mi, hol, mikor és miért történt*. Az **írott források** közé soroljuk

a papírra vagy más felületre kézzel írt vagy nyomtatott szövegeket. Ide tartoznak a krónikák, emlékiratok, levelek, naplók, útleírások, törvények, kérelmek, szerződések. Napjainkban az újságok és más írott médiumok is fontos forrásaivá váltak a múlt kutatásának. A történelem valós eseményeinek feltárása érdekében a tudósoknak meg kell tudni különböztetni az addig ismeretlen forrásművekben a fontos információkat, összehasonlítva azt a már ismert dokumentumok állításaival. Ezért a historikusok munkája nehéz és sokoldalú tudást igényel.

Ismerkedjete meg az illusztrációkkal! Mit kell tudni egy történésznek ahhoz, hogy az elolvasott írásos emlékről biztos állíthassa, hogy eredeti alkotás, nem pedig hamisítvánnyal van dolga?

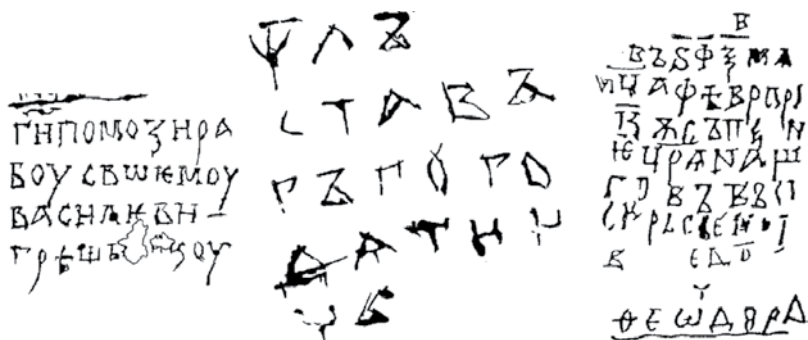

1. Krónikalap, amely beszámol Szvjatoszlav Ihorovics kijevi nagyfejedelem hadjáratáról (969–971)
2. Bohdan Hmelnickij által írt levélrészlet 1648-ból
3. Ivan Mazepa hetman univerzáléja a 18. század elejéről. Univerzálénak nevezték a kozák kor hivatalos okiratait

Tekintsétek meg a Szófia-székesegyház falán feltárt különböző falfeliratokat (graffitikat)! A graffiti bármilyen felületre karcolt, vésett, festett vagy más módon készített rajz vagy írás **1.** Miért fontos kordokumentumok ezek? Írásos emlékekhez sorolhatók-e, hisz kemény felületre karcolták őket? **2.** Az egyik graffiti Volodimir Monomahtól származik, a másik Sztavro Horodjatics fejedelmi tisztviselőtől 1118-ból, a harmadik szerzője pedig egy egyszerű kijevi lakos, aki

Bölcs Jaroszlav haláláról értesítette így az utókort. Miről tanúskodik az a tény, hogy graffiti-szerző lehetett bárki: fejedelem, tisztviselő vagy akár egy egyszerű ember is?

Miről mesélnek a krónikák?

A Kijevi Rusz történelmének legmegbízhatóbb és legismertebb forrásai a **krónikák**, melyek segítségével a történészek kutatásainak köszönhetően megelevenednek a múlt eseményei. Már tudjátok, hogy a krónika vagy évkönyv nem más, mint a legfontosabb események időrendben történő felsorolása. A krónikások leggyakrabban a fejedelmek cselekedeteit mutatták be, írtak hadjárataikról, külföldi országokkal megkötött szerződéseikről, házasságaikról. Az egyszerű emberek életéről, mindennapjaikról azonban az évkönyvekben nagyon kevés szó esett. Vajon miért?

A legkorábbi krónika, amelyik fennmaradt napjainkig a **Régmúlt idők krónikája**. 1113-ban (a ford. megj.) írta **Nesztor** barlangkolostori szerzetes ősi évkönyvek felhasználásával. A krónika a 860–1111 közötti időszakot tárgyalja, és a következő szavakkal kezdődik: „Honnan ered a ruszin föld, kik voltak az első fejedelmei?” Fontos irodalmi-történelmi emlék még a *Halics-volinyi krónika* is, amely 1205-ben veszi kezdetét és a 13. század végének eseményeivel zárul.

Évkönyvek a kozák korban is íródtak. A leghíresebb kozák krónikás **Szamijlo Velicsko** volt. Részletekbe menő krónikájában (1720) megörökítette a nemzeti felszabadító háború és az Ukrán Kozák Állam történetének legfontosabb eseményeit. Művében sok kortársat idézett, a hetmanok élettörténetét képekkel illusztrálta. Pontosan

Rusz vagy ruszicsok – a legrégebbi elnevezések, amelyeket az ukránok ősei használtak földjük és saját maguk megnevezésére. A Rusz név előzte meg az Ukrajna elnevezést az ukrán-ruszicsok által lakott terület jelölésében

beszámolt Ukrajna történetének 1648–1700 közötti időszakáról. A hibák elkerülése érdekében Szamijlo Velicsko nagyon alapos munkát végzett, minden egyes okmányt többször ellenőrzött, több forrásból tájékozódott, külföldi írásos dokumentumokat is felhasznált. Évkönyve utolsó részét a sok munkától megvakult krónikás tanítványainak mondta tollba.

1. A *Régmúlt idők krónikájának* első oldala

2. Szamijlo Velicsko krónikájának címoldala 1720-ból

A krónika címe **Monda a kozák háborúról...** Ezután következik a mű témájának a meghatározása (Felszabadító háború Bohdan Hmelnickij vezetésével) és az évkönyv szerzőjének a neve (Szamijlo Velicsko). Ugyanitt tesz említést korábbi beosztásáról (a Zaporizzsjai Had hivatalnoka), valamint a mű megírásának helyét és idejét (a poltavai járás Zsuki községe, 1720) is feltünteti.

Állítsatok össze 3–5 kérdést a szöveg tartalmához, és válaszoljatok rájuk!

Olvassátok el a krónikarészletet, válaszoljatok a kérdésekre!

A *Halics-volinyi krónika* első része Danilo Romanovicsról, Rusz első királyáról szól. A krónika így mutatja be a fejedelem-királyt: „*Danilo király jószágos, bátor és bölcs fejedelem hírében állt. Sok várost és templomot épített, arannyal, ezüsttel ékesítette fel azokat. Jó testvér is volt, hiszen öccsét, Vaszilkót, imádta....*” A halicsi krónika így írja le Danilo fejedelem öltözkését Pozsonyban (a magyar királynál – a ford. megj.) tett látogatása idején: »*Ruszin szokás szerint Danilo a király mellett lovagolt gyönyörű paripáján. Arannyal bevont nyerge mindenkit elkápráztott. Nyílve szőit és szabályait is drágakövek és arany ékesítették, palástja széles aransújtásokkal és csipkével volt hímezve, zöld kecskebőr csizmája aranyfonállal hímezve... A tömeg csodálattal bámulta a fejedelmet. A király a következő szavakkal fordul hozzá: „Ezer ezüstöt sem sajnálnék megadni azért, mert atyáid ruszin szokása szerint jöttél el hozzánk.”*«

Danilo Romanovics
halics-volinyi fejedelem.
Z. Vaszina rekonstrukciója

- 1. Milyennek képzeld el Danilo Romanovicsot a fenti leírások alapján? A mindennapi élet milyen megnyilvánulásairól szerezted tudomást a krónika-részletekből?
2. A krónika mely részleteit használta fel a művész a fejedelem-király alakjának rekonstrukciója során? Tetszik-e nektek ez az ábrázolás? Mit változtatnátok meg rajta?

Mi a levéltár?

Az írásos emlékek gyűjtésének, tárolásának és rendszerezésének feladatát a **levéltár**nak (**archívum**nak) nevezett speciális intézmények látják el. A levéltárak az írásbeliség megjelenésével együtt jöttek létre. Manapság saját levéltárral rendelkezik minden intézmény, szervezet, sőt előfordul, hogy magánembereknek – tudósoknak, íróknak, közéleti személyiségeknek – is van levéltáruk.

A korszerű levéltárakat szűk ablaknyílásokkal építik, amelyek nem engedik be közvetlenül a napsugarakat: a napfénytől a nyomdafesték megfakul, leválik, a papír megsárgul, a minősége romlik. Károsítja az okmányokat a rossz levegő is, ezért a levéltárakban speciális légszűrőket szerelnek fel. A dokumentumokat hatékonyabb

*Ukrajna Központi
Állami Irodalmi-
Művészeti
Múzeumának
levéltára
Kijevben. Az írott
emlékek korszerű
okmánytára*

megőrzésük végett szorosan lezárt, polcokon elhelyezett dobozokban tárolják. A nagy levéltárakban a polcok hossza eléri a több tíz kilométert. A legértékesebb okmányokat mikrofilmre veszik. A dokumentumok kis kockákként kerülnek a filmszalagra. A mikrofilmeket máshol őrzik, mint az okmányokat. Így ha az eredeti anyag valami okból megsérülne vagy elveszne, a mikrofilm megőrzi azt az utókor számára.

Ukrajnában leggazdagabb állománnyal a kijevi és a lvivi Központi Történelmi Állami Levéltár rendelkezik. Az itt őrzött okmányokat különböző tudományterületek kutatói tanulmányozzák, és az általuk kapott adatok felhasználásával tudományos értekezéseket írnak.

Készítsetek felelet-tervet a levéltárak témakörből! Fogalmazzatok meg néhány kérdést is! Hallgassátok meg egymás kérdéseire adott feleleteit!

1. Készítsetek rövid beszámolót az írásos történelmi forrásokról a következő vázlat alapján!

1. Mit nevezünk írásos történelmi forrásoknak?
2. Milyen írott források vannak?
3. Miért az írott források a legértékesebbek a kutatók számára?

2. Szerkesszettek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Nesztor krónikás a *Régmúlt idők krónikáját* 1113-ban fejezte be. Hány évvel ezután íródott Szamijlo Velicsko krónikája?

3. Mi a hasonlóság és a különbség a fejedelmi korban íródott krónikák és a kozák évkönyvek között?

4. Mi a hasonlóság, és miben különbözik az archeológia szó az archivum szótól? Próbáljátok megmagyarázni a két szó azonos szóelemének jelentését!

Mi keltette fel leginkább a mai órán az érdeklődésedet? Mi az, amit feltétlenül elmeséltek otthon? Miről szeretnétek bővebben hallani? Az iskolai élet melyik eseményéről írtátok a sulióvkönyvben? Osszátok meg társaitokkal, milyennek képzelték az iskolai élet krónikáját!

Sok visszaemlékezést tartalmaznak a kozákokról a külföldi utazók naplójegyzetei, útleírásai. Az osztrák uralkodó 1594 februárjában küldte követét, Erich Lassotát a szicsbe azzal a megbízáttal, hogy vegye rá a kozákokat az Oszmán Birodalom és a Krími Kánság elleni közös hadjárat megindítására. Lassota naplójában öröközte meg ukrainai tartózkodását. Olvassátok el a naplórészletet, és gondolkodjatok el azon, mi nyűgözte le a külföldieket a kozákok életmódjában.

A kozákok földjén utazva Lassota „hatalmas, termékeny talajú, szépen megművelt földeket látott, melyeken itt is, ott is lőrészekkel ellátott érdekes kis építmények voltak. Ezekbe menekültek, és onnan védekeztek a kozákok a tatárok váratlan támadásai ellen. Ezért minden lakos, amikor a mezőre megy, puskát vesz a vállára, szablyát vagy más oldalfegyvert köt a derekára. A tatárok igen gyakran ütnek rajtuk, soha nincs tőlük nyugtuk...” „Úgy gondoltam, hogy ez a háború a törökök ellen nem egy-két évig fog tartani, ezért nem tartottam helyénvalónak, hogy nélkülözsem ezeket a bátor, elszánt embereket, akik már ifjú koruk óta mesterien bántak a fegyverekkel, jól ismerik az ellenséget: a törököket és tatárokat (akikkel szinte mindennap megütköznek). Ráadásul saját fegyvereik és lőszereik vannak.”

■ Milyen céllal érkezett Lassota Ukrajnába? Adjatok választ a három miétre!

1. Miért vesz vállára puskát a paraszt, ha a mezőre megy? 2. Miért nem tartotta helyénvalónak Lassota azt, hogy nélkülözze „ezeket a bátor, elszánt embereket, akik már ifjú koruk óta mesterien bántak a fegyverekkel”? 3. Miért nevezik az ukrán kozákokat harcos-földművesnek?

6.§. CSALÁDFA,

avagy MILYEN TITKOKAT REJT A CSALÁDI ALBUM

1. SZÁMÚ GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Információkat gyűjteni a múltból családi fotók alapján. 2. Hogyan kell családfát készíteni, és annak alapján mesélni a családról? 3. Példákkal bizonyítani az összefüggést a család és a nép története között.

Nézzétek meg a fotót! Milyen hangulatot kelt bennetek? Keressetek 3–5 olyan melléknevet, amelyekkel a legpontosabban tudnátok jellemezni a képen látható családot. Elmondható-e róluk, hogy jószágosak, kiegyensúlyozottak, önzetlenek, intelligensek voltak, szerették szülőföldjüket? Érvekkel bizonyítjátok véleményeteket! Mit gondoltok, hogyan hatott a család Leszja Ukrajinka (Larisza Petrivna Koszacs) ukrán költőnő egyéniségének formálódására, világnézetének alakulására?

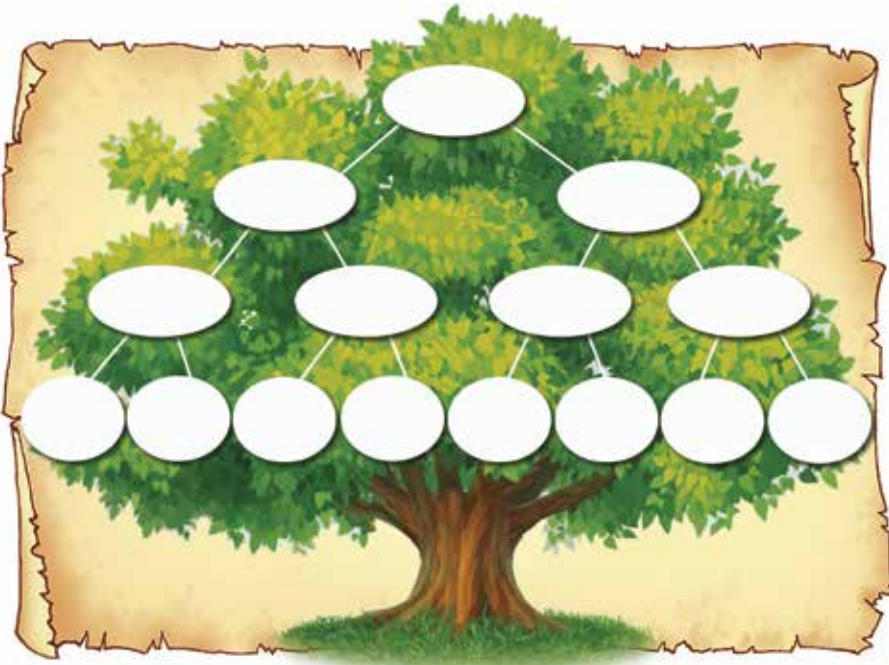

A Koszacs-Drahomanov család a 19. század 90-es éveiből

Bal oldalon Mihajlo Drahomanov gyermekei ülnek, fia Szvitozar és lejjebb legidősebb lánya, Lídia (sötét ruhában). Középen Olekszandra Drahomanova, Mihajlo öccsének Olekszandrának a felesége Okszana lányukkal. A kép jobb szélén Mihajlo húga, Olga Drahomanova ül, a férje után Koszacs (írói álneve Olena Pcsilka, Leszja Ukrajinka édesanyja – a ford. megj.). Balra tőle fent gyermekei: Okszana és Izidóra, valamint unokatestvérük Ariadna áll, aki Mihajlo Drahomanov kisebbik lánya

A gyakorlati munkához legközelebbi rokonaitok – szüleitek, nagyszüleitek, testvéreitek fotóira van szükség. A fényképeket rakjátok olyan sorrendbe, ahogyan azt a 43. oldalon látjátok! Találjátok helyet az összes rokonnak! Rajzoljátok át a családfát a füzetbe, a képek helyére pedig írjátok be az adott rokon nevét, születési évét, lakhelyét, foglalkozását! Dolgozzatok párban: meséljétek egymásnak a családotokról! Válasszátok ki a legjobb beszámolót!

A családi fotók megtekintése után állítsatok össze rövid beszámolót a következő kérdések alapján!

1. Milyen volt iskolába, óvodába járni a fényképen ábrázolt időben?
2. Hogyan töltötték akkor szabadidejüket a gyerekek?
3. Milyen játékokat játszottak?
4. Milyenek voltak a tanszerek és játékok?
5. Milyen eseményeknek lehettek tanúi a fényképen látható emberek Ukrajna történetéből?

Dolgozzatok csoportokban!

Az **1. csoport** tagjai a nagyszülők gyermekkori képeiről készítenek beszámolót.

A **2. csoport** tagjai a szülők gyermekkori képeiről készítenek beszámolót.

A **3. csoport** tagjai a tagok óvodás képeiről készítenek beszámolót.

Beszélgétek meg a csoportokban végzett munkát az egész osztállyal! Válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre!

Mit tudhatunk meg egy családi albumból? Van-e alapja annak, hogy a nép története családok történetéből áll össze? Élhetnek-e familiák „történelmen kívül”? Ha igen, akkor miért? Hogyan értelmezték Tarasz Sevcsenko alábbi naplóbejegyzését: „*Életem története hazám történetének a része.*”

Osztályozzátok az órán végzett munkátokat a következő táblázat szerint!

Az óra szakasza /	Pontszámok	1	2	3
Előkészítő szakasz				
Párban végzett feladatok				
Csoportos munka				
Megbeszélés, összegzés				
Értékelés (osztályzat)				

Nézzétek meg az 1920–30-as évek fotódokumentumait! Próbáljátok megfogalmazni, hogyan élhettek ezek a gyerekek! Miből következtethetünk a fényképek készítésének időpontjára? Miért értékesek ezek a fotódokumentumok a történészek számára?

Harkivi parasztok rádiót hallgatnak 1931-ben

Fiatál bányászok oktatóikkal. Sztálin (ma Donyeck) megye, 1933.

Május 1-jei felvonulás 1923-ban

Az egységes munkaiskola megnyitásának negyedik évfordulóján tartott nagygyűlés a Donyec-medence Romanyovszkij tanyáján, 1928.

7.§. **NEM ÜRES SZAVAK,** avagy **A NYELV, MINT A MÚLT** **MEGISMERÉSÉNEK FORRÁSA**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan segít a nyelv a történészeknek tanulmányozni a múltat? **2.** Milyen ukrán történelmi-néprajzi tájegységek vannak? **3.** Néhány földrajzi elnevezés (választás szerint) eredetének ismertetése. **4.** Saját nevetek eredetének magyarázata.

Nézzétek meg a fotót! A képen egy barlangkolostor látható a krími *Inkerman* városban Szevasztopol közelében. A város neve *barlangvárat* jelent krími tatár nyelven. A Krím-félszigeten sok helységnév keleti eredetű. Vajon miért? Milyen következtetést tudnak a történészek levonni a földrajzi nevek sokféleségéből? Miért nevezik a történészek a nyelvet az idők tanújának?

Hogyan őrzik a földrajzi nevek az ősök emlékét?

A történelmi múlt vizsgálata során a kutatók városok, kisvárosok, falvak, folyók, tavak, tanyák elnevezéseivel találkoznak. Vannak olyanok, amelyek régtől fogva ismertek és napjainkig fennmaradtak, míg mások örökre eltűntek a történelem viharában, csak a legendákban és mondákban lelhetők fel nyomaik. De még így is sokat megtudhatunk segítségükkel a múltról.

Sok ukrániai város, kisváros neve a település földrajzi helyére utal. Például Berezsani onnan kapta a nevét, hogy a Zolota Lipa folyó partján fekszik és a *bereg* szó ukránul folyópartot jelent. Donyeck két folyónak, a Donnak és Donyecnek köszönheti elnevezését, Luhanszk

pedig a Luhany folyónak, amit azért hívnak így, mert nagy ártéri rétje van, ukránul *luhova zaplava*. Zsovtyi vodi (sárga víz – *a ford. megj.*) a Zsovtyj folyó partján fekszik és a folyó színe valóban sárga gazdag vastartalma miatt. Könnyű megmagyarázni Dolina (*dolina* – völgy – *a ford. megj.*), Priluki (*pri luki* – mező, rét melletti – *a ford. megj.*), Rivne (*rov* – árok, vagy *rivnij* – sík, sima – *a ford. megj.*), Brodi (*brod* – gázló – *a ford. megj.*), Beregszász (*berek* – liget, szász – valamikor szászok, németek éltek itt – *a ford. megj.*), Zaporizzsja (*za porogami* – zuhogókon túli – *a ford. megj.*) nevét is.

Több földrajzi elnevezés azoknak az állatoknak, növényeknek vagy madaraknak emlékét hordozza magában, amelyek valaha az adott vidék élővilágát alkották. Ilyen települések Berezne (*bereza* – nyírfa – *a ford. megj.*), Vilsana (az *Olsanka* folyóról kapta a nevét), Kozelec (a *kozelec* egy saláta-bakkszakáll nevű takarmánynövény, vagy *koze-lesz*, olyan erdő, ahol vadkecskék élnek – *a ford. megj.*), Dubno (*dub* – tölgyfa), Szosznica (*szoszna* – erdei fenyő), Csihirin (a varázserővel rendelkező *csihir* fű, vagy a türk eredetű *csihir* szó, ami utat jelent), Csornobil (*csornobilnik* – fekete üröm), Visneve (*visnya* – meggy), Liszicsanszk (a *liszicsa balka* nevű bánya mellett jött létre a város, ami rókaárkot, mederszurdokot jelent), Lebedin (*lebegy* – hattyú).

Vannak helységnevek, melyek az ott lakók foglalkozására vagy gazdasági tevékenységére utalnak. A Bortnici, Bortniki, Bortnyiv nevű településeken valószínűleg vadmézgyűjtéssel foglalkozó emberek éltek, ugyanis a *bort* a vadméhek kaptárát jelenti.

Ha egy kicsit is utánanézzünk a helységnevek eredetének, csodálatos, titokzatos világ tárul elénk. A városok, falvak megszokottak tűnő nevei hirtelen történelmi bizonyítékokká lépnek elő.

Vizsgáljátok meg a városok mai címereit! Megállapítható-e a címerek alapján a város neve? Mely városok lehetnek ezek? Milyen törvényszerűséget véltek felfedezni? Van-e városotoknak vagy falutoknak címere?

Gyűjtsetek 10–15 családotok életével kapcsolatos földrajzi nevet! Ezek lehetnek a szüleitek, nagyszüleitek, rokonaitok szülőhelyei, de olyan helyek is, ahol valamikor üdültetek. Mit tudtok ezeknek a helységneveknek az eredetéről?

Hogy nevezték a múltban Ukrajnát és annak részeit?

Mint már említettük, az *Ukrajna* elnevezést a *Rusz* név előzte meg az ukrán-ruszcikok által lakott terület jelölésében. A krónikák az *Ukrajna* nevet először 1187-ben említik Kijev, Perejaszlav és Csernyihiv térségének megnevezésére. Az elnevezés a *krajina* szóból ered, amelynek jelentése *szülőföld, vidék, ország, föld*. Idővel az *Ukrajna* név kiterjedt az ukránok által lakott összes vidékre és átragadt az ország lakóira is, kiszorítva a használatból a régebbi *Rusz* elnevezést.

Részlet a pirohovói Ukrán Népi Építészet és Életforma Múzeum **Kárpátalja** kollekciójából: fatemplom a 18. századból, parasztház a 19. század végéről

Részlet a pirohovói Ukrán Népi Építészet és Életforma Múzeum **Közép-Dnyepervidék** kollekciójából: Szent Mihály arkangyal temploma 1600-ból

Részlet a pirohovói Ukrán Népi Építészet és Életforma Múzeum **Pogyillja** kollekciójából: szalmatetős faház, háttérben a Szent Miklós-templom

Ukrajna különböző vidékeinek megnevezésére ősidők óta a következő neveket használják: *Voliny* (Volhínia), *Kijivscsina*, *Pogyillja* (Podólia), *Halicsina* (Halics, Galícia), *Szlobozsanscsina* (Szlobodai Ukrajna), *Csernyihiv-Sziverscsina*, *Bukovina*, *Zakarpattya* (Kárpátalja) stb. Valamennyi névnek megvan a maga története, más-más időben jött létre, ezért **történelmi** tájegységnek is mondjuk őket. Ezenkívül vannak még **néprajzi** tájegységek is. Ide sorolhatjuk Huculföldet, amely Halicsina, Kárpátalja és Bukovina egy részét foglalja magába.

Az említett tájegységek építészetükben, népviseletükben, szokásaikban, a természeti környezet hatására kialakult gazdálkodásukban és történelmi sajátosságaikban különböznek egymástól. A tájegységek lakossága által létrehozott kulturális kincseket a **népi építészet és életforma múzeumaiban** ismerhetjük meg. Az egyik legnagyobb ilyen intézmény, az Ukrán Népi Építészet és Életforma Múzeuma a Kijev környéki Pirohovóban található.

Pirohovo festői környezetében több mint 300 népi építészeti emlék, lakóház, berendezés, munkaeszköz van kiállítva. Itt található a népművészeti alkotások 80 ezer darabos gyűjteménye is.

1. Kérdezzétek ki egymást az órán tanult új szavakból! A tankönyv segítségével próbáljátok értelmezni azokat!

2. Játsszatok, *Ismerek* 5... társas játékot! Nevezzetek meg 5 történelmi, 5 földrajzi tájegységet, 5 eseményt városotok, falutok történetéből, valamint 5 olyan történelmi személyiséget, akiről utcát neveztek el városotokban, falutokban!

Miről mesélnek a történészeknek a vezetéknevek?

Az idő megőrizte számunkra a Zaporizszhaj Had 1649-es lajstromát, melyen Bohdan Hmelnickij hetman és Ivan Vihovszkij főírnok aláírása, valamint a Hetmanátus állami pecsétje látható. A kordokumentum 880 megsárgult oldala 40 ezer kozák nevét tartalmazza felbecsülhetetlen emlékként az akkori ukrán nyelvről. A felsorolásból kitűnik, hogy a legnépszerűbb családnevek ebben az időben az Andrijenko, Vaszilenko, Hricenko, Ivanenko voltak. A lajstromban rábukkanhatunk olyan nevekre, ahol a vezetéknevvel a keresztnévvel: Ivan Movcsan, Protasz

Mukotrjasz, Matvij Posztyij, Andruh Hluch, Matvij Zamorij. Ez különben az ukrán népi nyelv sajátossága.

Számtalan vezetéknév tanúskodik népi humorról, az ukrán szellemességről és barátságosságról. Ilyenek az Ohonyko (tüzecském), Zolotko (aranyoskám), Zozulyka (kakukkocskám), Piszanka (hímes tojásom), Holubcsik (galambocskám), Csudomij (csodálatoskám) nevek.

Sok név ukrán szóalkotás útján jött létre. Például a lajstromban 60 olyan kozák név található, amely a nyisz (orr) szó származéka: Nyisz (orr), Beznyisz (orratlan), Krivonyisz (görbe orrú), Lupinyisz (lenyúzott orrú), Netrinyisz (ne piszkáld az orrod), Perebijnyisz (törött orrú), Noszacs (orros), Krasznonoszenko (borvirágos orrú), Noszickij (orros uram). A felsorolás tele van rokon értelmű nevekkal: Balakalo (beszédes), Hovir (szövegelő), Hutarenko (szócséplő), Rozmova (fecsegő), Povidajlo (mesélő).

Próbáljátok kideríteni, honnan származik, és mi a jelentése a ti és néhány osztálytársatok nevének! Kutatásaitok eredményeit osszátok meg az egész osztállyal!

Tekintsétek meg a ma már nem használt szavakhoz készült illusztrációkat! Vajon miért avultak el ezek a kifejezések? Gondolataitokat vitassátok meg az osztállyal!

1. Páncéling – lapos fémgyűrűkből összefont ingszerű védőruha

2. Tegez – nyíltartó. A nyílveesszőket tartották benne hegyükkel felfelé

3. Fibula – ruhakapocs, mellyel az ókorban a köpenyt vagy felsőruhát tűzték össze a vállon. Ekszerként is használták

4. Halántékdísz, fejdísz – a fejfedőhöz erősítették szalaggal vagy más alkalmatossággal

1. Beszéljete a nyelvről, mint a múlt kutatásának forrásáról az alábbi vázlat alapján:

1. Történelem a földrajzi megnevezésekben.
2. Történelem a vezeték- és utónevekben.
3. Amikor a szó történelemmé válik.

2. Válasszátok ki azokat a megnevezéseket, amelyek az adott település, utca vagy tér elhelyezkedésének sajátosságaira utalnak.

Primorszke (tengermellék) nagyközség, Ivano-Frankivszk város, Függetlenség tér, Dolina város, Győzelem sugárút, Kijev város, Volodimirszki utca, Hrusevszkij utca, Beregszász, Mezsihirszka utca, Boriszohlibszka utca, Kolijivcsina tér, Druárszka utca, Priluki város, Sevcsenko nagyközség.

3. Mi az eredete az Ukrajna elnevezésnek? Hogyan nevezték magukat az ukránok a régmúltban? Ukrajna különböző vidékeinek megnevezésére milyen neveket használtak ősünk?

4. Szerkesszete a időtengelyt, tüntesséte fel rajta a megfelelő dátumokat, oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Az Ukrajna elnevezéssel a krónikákban először 1187-ben találkozhatunk. Hány évvel ezelőtt történt ez?

Mit tudtok vidékeite városainak, falvainak, folyóinak, tavainak elnevezéseiről? Vajon honnan származnak? Hogyan tükrözik az utcák és terek nevei településeite múltját? Mi a főutcátok és a fő teretek neve? Szerintetek miért?

Ismerkedjete meg a nevekről és elnevezésekről szóló olvasmányokkal!

1. A történelmet emberek írják. Minden embert hívnak valahogy. Ezért minden múltbéli esemény konkrét névvel hozható kapcsolatba. A történészek számára nagyon fontos tudni azt, milyen utónevek voltak divatban régen és hogyan változtak az évek során. A régi időkben a gyerek nevét születésének körülményei szerint választották. A télen világra jött lánygyermeket akár Zimának (télnek) is elnevezhették. Később a szülők a névválasztással az új családtaghoz való viszonyukat fejezték ki. A kívánt, nagyon várt újszülött a Zsdanko (várt) vagy a Ljubko (szeretett) nevet kaphatta. A név utalhatott a régi ukránok külsejére és jellemére. Voltak közöttük Dribkák (kicsik), Szvitlikék (világosak, szőkék), Dobrinyák (jóak, helyesek) és Hordinyák (büszkéek, rá tartiak). Sokan hittek a név mágikus erejében, ezért vadállatokról nevezték el gyermekeiket Vovknak (farkasnak) vagy Vedmigynek (medvének). A szülők abban reménykedtek, hogy ezek a nevek majd megvédik csemetéiket a gonosz szellemektől.

A fejedelmi származású gyerekeknek fejedelmi neveket adtak: Boriszlav, Dobroszlav, Szlavomir, Szvjatopolk, Jaropolk stb.

■ Nézzete utána honnan származik, és mi a jelentése a keresztnemeknek! Állítsate össze egy rövid beszámolót kutatásaitok eredményéről!

2. Ukrajna legnagyobb folyójának régen több neve is volt: *Dnyipro*, *Szlavuta*, *Borüszthen*... Hogyan keletkezete ezek az elnevezések, melyik a legrégebbi közülük? Ma a tudósok egyöntetűen azt állítják, hogy legkorábban a Dnyipro

(Dnyeper) név keletkezett a **don-**(**dn-**) tőből, ami *víz*et jelent. Sok hasonló folyónév ismert: Don, Donyec, Dnyiszter (Dnyeszter), Duna.

■ Keressetek olyan város-, nagyközség vagy falunevet, amely a **don-**(**dn-**) tőből származik! Vajon mi az eredete az olvasmányban található többi elnevezésnek?

8.§. **TALÁNYOS NEVEK**, avagy HOGYAN TÜKRÖZI A MÚLTAT VÁROSOTOK (FALUTOK) HELYSÉGNEVE

2. SZÁMÚ GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Szülőföldetek helységneve miként mesél a múltról? **2.** Mi a történelmi eredete városotok vagy falutok nevének? **3.** Hogyan segítik a helységnevek a történészek munkáját?

Nézzétek meg a fotókat, ismerkedjétek meg a hozzájuk fűzött magyarázatokkal, olvassátok el a könyv szövegét is! Mit tudtatok meg a terek, utcák és városok nevének eredetéről? Vannak-e városotokban vagy falutokban olyan terek, utcák, amelyek a történelem emlékeit őrzik? Miért van szükség arra, hogy a múlt eseményeit az utcák, terek nevében örökítsék meg?

1. Vásár a Szerződéses ház melletti téren a Podolon. Kijev, 1902.

Ez a tér a Kijevi Rusz óta ismert mint a podoli piac része. A 18–19. század fordulóján a szerződéses piacok állandó helyévé vált. Itt zajlott Kijev kereskedelmi élete.

2. Örmény-székesegyház Lviv Örmény utcájában

A külföldi utazók állítása szerint Lviv (Lemberg) legszebb utcája az Örmény utca volt, melynek valódi díszét képezte az örmény apostoli egyház Nagyboldogasszony-székesegyháza. A székesegyház 1363-ban épült gazdag örmény kereskedők pénzén. Az örmények még a 13. század második felében telepedtek meg Lvivben. Levéltári források tanúsága szerint a város örmény negyedében ekkor 60 család élt (később a 16. század első felében Lvivnek már 600 örmény származású lakója volt).

A Bohdan Hmelnickij főtér Perejaszlav-Hmelnickijben

A *Régmúlt idők krónikája* megőrzött egy legendát Perejaszlav nevének eredetéről: csak rövid ideig tartott a párviadal a besenyő óriás és a helyi ruszics tímárlegény között, mert a hős legény hamar földhöz vágta hatalmas ellenfelét. „A besenyők erre futásnak eredtek, a ruszicsok utánuk, és ott üttették őket, ahol érték. Volodimir a tusa helyén várost alapított és Perejaszlavnak nevezte, mondván, az ifjú elvette a dicsőséget (ukránul perejnyáv szlávú) a besenyő vitéztől.” A városnév másik részét, vagyis a Hmelnickijt 1943-ban ragasztották a Perejaszlavhoz. Így akarták megörökíteni a 17. század közepén lezajlott nemzeti felszabadító háború emlékét. Van Perejaszlav-Hmelnickijben Bohdan Hmelnickij tér, sőt teret neveztek el a perejaszlavi tanácsról is, ahol 1654-ben a kozákok döntöttek a moszkvai cárral kötendő katonai szövetségről.

Ismeritek-e utcátok nevének történetét? Meséljétek el társaitoknak!

Osszátok az osztályt három csoportra! Minden csoport állítson össze egy 8–10 szóból álló kisszótárt a múltat idéző helységnevekből! Munkátok eredményeit ismertessétek a többiekkel! Válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre!

1. csoport Az órához való felkészülés során tisztáznotok kellett azon helységnevek eredetét, ahol szüleitek, nagyszüleitek, rokonaitok születtek vagy üdültek valamikor. Ezekből a földrajzi nevekből szerkesszettek szótárt!

2. csoport Az órához való felkészülés során tisztáznotok kellett azt, honnan származnak szülőföldetek folyóinak, tavainak, különböző helységeinek a nevei. Ti ezekből a szavakból készíttetek szótárt!

3. csoport Az órához való felkészülés során az volt a feladat, hogy megismerjétek városotok vagy falutok utca- és tér neveinek eredetét. Állítsatok össze szótárt ezekből az elnevezésekből!

Hogyan értelmezték a következő szöveget: *Az emberi élet csupán egy villanás a végtelen időben?* Mit gondoltok, érvényes-e ez a szólás bárkire? Meggyőződött-e titeket a mai óra arról, hogy őseink tisztelték a múltat? Melyik példa volt számotokra a legmeghatározóbb? Miért változtatják meg néha a történelmi eseményekkel kapcsolatos elnevezéseket? Hozzatok fel példákat erre!

Értékeljétek az órán végzett munkátokat az alábbi táblázat szerint!

Az óra szakasza	Pontszámok	1	2	3
Előkészítő szakasz				
Párban végzett feladatok				
Csoportos munka				
Megbeszélés, összegzés				
Értékelés (osztályzat)				

Találjatok ki egy mesebeli országot, melynek a nevében benne van a múltja! Rajzoljátok le a térképét! Állítsatok össze rövid beszámolót erről a seholsincs országról! Mit gondoltok, így születnek a történelmi elnevezések a valóságban is?

9.§. A DALOK SZÁRNYÁN, avagy A TÖRTÉNELEM ÉS A FOLKLÓR

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Milyen szóbeli történelmi forrásokat ismerünk? **2.** Hogyan segítik a szóbeli történelmi források a történészek munkáját a múlt kutatásában? **3.** Kijev megalapításának bemutatása források alapján.

Nézzétek meg a képet! Kik láthatók rajta? Ki ül középen? Mikor készült szerintetek a fénykép? Milyen történelmi információt tartalmaz ez a fotódokumentum?

Az ukrán katonák egy kobzost hallgatnak. Kijev, 1917–1918.

Mit nevezünk szóbeli forrásoknak, és milyen tudományos bizonyítékok támasztják alá a Kijev alapításáról szóló legendát?

Az írásbeliség megjelenése előtt az emberek a múlt tapasztalatait szóban, mesékben, elbeszélésekben, legendákban, dalokban, találós kérdésekben, szólásokban őrizték meg és adták tovább gyermekeiknek. A szóbeli művek ilyen sokszínűségét **folklórnak** vagy **népköltészetnek** nevezzük. A népköltészeti alkotásokból a történészek elsősorban azt tudhatják meg, hogyan éltek ősünk, miben hittek, mivel foglalkoztak, és milyenek voltak a szokásaik. A népmesék, népdalok, legendák szerzői gyakran a történelmi eseményeket is megénekeltek. A Kijevi Rusz és a Halics-Volinyi állam időszakának csodálatos emlékei a hősi eposzok vagy bilinák, amelyek a szülőföld hős védőiről szólnak.

*Hősök.
Ilja Muromec,
Dobrinja Mikitics és
Olekszij Popovics, a
három eposzhős.
V. Vasznyecov
alkotása
1881–1898-ból*

Számtalan legendát és régi elbeszélést tartalmaznak a krónikák. A *Régmúlt idők krónikájából* például megismerhetjük Kijev alapításának idejét és nevének eredetét. „A poljánok azokban az időkben külön éltek, ugyanis a három testvér előtt is voltak polján törzsek. ... Élt köztük ekkor három fivér: Kij, Scsek és Horiv, nővérüket meg Lebigny-nek hívták. Kij azon a hegyen ütött tanyát, melyet ma Boricsev-halomnak neveznek. Scsek székhelye a manapság Scsekovicának emlegetett hegyen volt, Horiv pedig egy harmadik hegyet választott magának, amelyet róla Horivicának neveztek el. Az idősebb fivérnek egy Kijev nevű várost is emeltek. E várost nagy lomb- és fenyőerdők övezték, amelyben vadászok cserkészték. Ezek a fivérek bölcsék és értelmesek voltak, a polján törzshöz tartoztak, s utódaik ma is Kijevben élnek.”

Kijev városalapítóinak emlékműve. B. Borodaj alkotása, 1982.

A történészek a *Régmúlt idők krónikájának* ezt a beszámolóját sokáig legendának tartották, és nem tulajdonítottak neki különösebb jelentőséget. Miután azonban összevetették Nesztor szavait más történelmi forrásokkal, arra a következtetésre jutottak, hogy Kij valós személy volt és a 6. század végén, a 7. század elején élt. Megerősítik ezeket az adatokat az ókijevi hegyen végzett ásatások is, ahol sikerült feltárni Kij földvárának maradványait a 6. századból. Scsek, Horiv és Lebigny neve pedig a Lebigny folyó, a Scsekovica és a Horivica hegyek neveiben él tovább.

1. Kinek a nevével hozza összefüggésbe Kijev megalapítását a krónikás? Kijeven kívül milyen földrajzi nevek eredetéről van még szó a krónikában?
2. Foglaltátok össze három mondatban a megismert szöveg tartalmát!

Miért hasznosak a történészek számára a kozák kor népballadái?

A kozák kor népköltészetének legértékesebb alkotásai a **történelmi dalok** és **népballadák**. Vándor kobzosok adták őket elő félig énekelve, félig verselve bandúra, koboz és tekerőlant kíséretében. A

népballadák szóbeli lírai alkotások, amelyek szájhagyomány útján terjedtek, és az ukrán történelem fontos eseményeiről, kiemelkedő személyiségeiről szóltak.

1. Kobzos és a kísérője. Sz Vaszilkiivszkij művészi rekonstrukciója **Az ukrán régiségek** című albumból, 1900.

2. Koboz. 3. Tekerőlant. 4. Bandúra

Kozák csónakok török gályát támadnak

A népballadák kedvenc hőse volt Szamijlo Kiska. Hosszú éveken keresztül sínylődött egy török gályán, és alig várta a megfelelő pillanatot, hogy kiszabaduljon. Végül ez a perc is elérkezett. A népballada Kiska és társainak kiszabadulását meséli el. A hajó tulajdonosa Alkanu-pasa, trapezundi herceg, álmot látott egyszer arról, hogy a gályáját kirabolták, katonáit lemészárolták, a rabokat pedig kiszabadították. Az álma végül is valóra vált. Egy alkalommal a törökök mulatozásból tértek vissza a szárazföldről. Alkanu-pasa parancsára átfésülték a gályát. Mivel mindent rendben találtak, nyugovóra tértek. Kiskának sikerült megszerezni a kulcsokat és leszedni a lakatokat a rabok láncairól,

akik ezután végeztek az alvó őrökkel, és visszatértek szülőföldjükre. Röviddel ezután Kiskát zaporizzsjai hetmanná választották.

*Visszatértek a janicsárok a gályára,
S gyanútlanul készülődtek az alvásra;
Az italtól szédült a török feje,
Aludni térni mindnek volt kedve.
Akkor Szamijlo Kiska az éjjelt kívárta,
S a kozák rabok padjáról felállva,
bilincseit kezéről, lábáról a tengerbe dobta!*

Az 1980-as években az írott történelmi források alapján a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy Szamijlo Kiska valós történelmi személyiség volt, és a népballada megtörtént eseményeket dolgoz fel. A levéltári kutatások azt bizonyították, hogy 1620 szeptemberében került török fogságba egy csata során. Hét éven keresztül raboskodott egy török gályán, és állandóan a szökésen törte a fejét. Mikor elérkezettnek látta az időt, fellázította a rabokat, kiszabadította őket és visszatért velük hazájába.

Készítsetek 5–7 rajzból álló képregényt Szamijlo Kiskáról a fentebb olvasottak alapján! Könnyű feladat ez vagy nehéz? Miért? A szöveg mely szavainak jelentését szeretnétek pontosítani?

Gondolkodjatok el azon, miért éppen a kobzosokra hárult az a feladat, hogy a kozákokat csatasorba hívja a hadjáratok vagy a felkelések idején? Milyen hatást gyakoroltak előadásaikkal a kobzosok a hallgatóságra?

Milyen hősöket örökítenek meg a történelmi dalok?

Erre a kérdésre a választ konkrét példák segítségével fogjuk megadni. A *Bajdáról szóló ének* főhőse Dmitro Visneveckij ukrán fejedelem-hetman volt, aki 1556-ban a Dnyeper alsó szakaszán lévő Kis-Hortica szigeten (ma Zaporizzsja város) erődítményt építtetett, amit az első Zaporizzsjai Szicsként tartanak számon. Ez az esemény tette Visneveckij nevét halhatatlanná. Az egyik törökellenes hadjárata során Dmitro Visneveckij török fogságba esett. Kegyetlen halált szántak neki a törökök: „a toronyból kihegyezett karókra dobták, hogy felnyársá-

Dmitro-Bajda Visneveckij fejedelem

lódjon. De fennakadt az egyik horgon. Még három napig élt. Kegyelmet nem kért, sőt gúnyolta és átkozta a törököket vallásuk miatt. Végül a szultán parancsára lenyilazták” – így mesélték a szemtanúk.

A legenda szerint Visneveckijt a szultán megpróbálta a maga oldalára állítani. A kozák vezér azonban elutasította az ajánlatot.

Az egyik fennmaradt népdal is Visneveckijről szól:

*Hajdúit rikkantja a császár:
„Haj Bajdát megfogjátok,
markoljátok, gúzsoljátok,
ódalánál fogva felakasszátok!”
Haj, csügg Bajda, csügg az árva
nem egy napja, nem egy órája.
Hogy ott csügg, jut valami eszébe,
kozák csatlósra nézdel...
„Héj apródom, kozákocskám,
jó feszes íjam hozd ide hozzám,
feszes íjam add a kezembe,
hozd ide nyíllal tömött tegezem.”*

A Hortica-szigeten lévő Zaporizzsjai Szics történelmi-kulturális emlékpark kiállítási tárgyai Zaporizzsjában

A Kis-Hortica-szigeten épült erődítmény maradványaira régészeti ásatások során bukkantak. Napjainkban ezen a helyen nemzeti emlékpark található

1. Gyűjtsetek szavakat (főneveket, melléneveket, igéket), amelyekkel megfelelően tudnátok Dmitro-Bajda Visneveckij tevékenységét jellemezni!
2. Válaszoljatok az alcímekben megfogalmazott kérdésekre!

Értelmezzétek a közmondásokat! A kozákok életmódjának mely sajátosságaira vonatkoznak: • *Ahol a lobogó, ott a kozák* • *Kozák a bajjal, mint víz a hallal* • *A kozák olyan, mint a sas* • *A délceg kozák olyan, mint a kerti mák* • *A kozák olyan, mint a galamb, ahol fészket rak, ahhoz a helyhez ragaszkodik* • *A kozákság soha nem ér véget?* Osszátok meg gondolataitokat az osztályal!

1. Állítsatok össze tömör beszámolót a népköltészeti forrásokról az alábbi vázlat alapján!

1. Milyen szóbeli források alapján tanulmányozzák a történészek a fejedelmi kort?

2. A kozák kor milyen szóbeli lírai alkotásaival ismerkedtetek meg?
3. Milyen történelmi eseményt mutat be a *Szamijlo Kiska* c. népballada?
4. Miért vált Dmitro-Bajda Visneveckij történelmi dalok hősév?

2. Szerkesszetek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Az első írásos említés az ukrán kozákokról 1489-ből származik. Hány év telt el a kozákok első említése és a Dmitro-Bajda Visneveckij által építtetett Zaporizzsjai Szics felépítése között?

3. Hogyan jött létre országunk fővárosa Kijev? Milyen történelmi források tanúskodnak erről?

4. A kozákok életének milyen új oldalaival ismerkedtetek meg a népköltészet segítségével? Miért szól olyan sok népdal a kozák hősökről?

Mi újat tanultatok a mai órán, és miről szeretnétek még olvasni? Melyik információ keltette fel leginkább az érdeklődésedet? Fogalmazzatok meg az óra anyagai alapján 2–3 kérdést, melyekre választ szeretnétek kapni! Hozzatok fel példát arra, hogy a legendák, népdalok, népballadák hogyan őrzik a valós események emlékét!

1. Olvassátok el az *Ukrán hősi balladák* (V. Sevcsuk összeállításában) című könyvből a szóbeli lírai művek alapján készült elbeszéléseket! Melyik hőstetszett nektek leginkább? 2. Tanuljatok meg egy kozák nótát! Készítsetek beszámolót arról, milyen eseményt dolgoz fel, és milyen a dal hangulata!

Miért vált Ivan Szirko kisatamán legendák és elbeszélések hősév?

A Zaporizzsjai Szics történetének legismertebb kisatamánja Ivan Szirko (1610?–1680) volt. Több mint 60 csatában vett részt az Oszmán Birodalom és a Krími Kánság hadseregei ellen és egyszer sem szenvedett vereséget. Kortársai legyőzhetetlen hadvezérnek tartották. Már életében legendák hősév vált.

Ilja Repin: A zaporizzsjai kozákok levelet írnak a török szultánnak (1880–1891)

A kor szokásai szerint IV. Mehmed török szultán levelet intézett a kozákokhoz, amelyben behódolást követelt, és a harc nélküli megadás fejében kíméletes bánásmódot ígért. A kozákok Ivan Szirko vezetésével rendkívül goromba hangú üzenettel válaszoltak neki, amelyben akkurátusan kitértek a szultán minden egyes címére: „Te – török sátán, az átkozott ördög testvére és rablótársa, magának Lucifernek titkára! Az ördögbe is, hát milyen lovag vagy te? Nem vagy jó arra, hogy keresztény fiakon uralkodj, a seregedtől nem félünk, földön és vizen megütközünk veled. Te babilóniai szakács, makedóniai keréketörő, jeruzsálemi serfőző, a Nagy és Kis Egyiptom disznópásztorra, örmény disznó, tatár tegez, kamenyecki hóhér, podolszkiji gonosztevő, a világ és alvilág bohóca, magának a viperának unokája... Te disznópofa, te hentes kutyája, te kereszteletlen tökfes... No, imigyen szóltak hozzád a zaporizzsjaiak. Még a keresztények disznajait sem fogod terelgetni. Most befejezzük, mivel a dátumot nem tudjuk, kalendáriumunk nincs, a Hold az égen (szójáték, mert hónapot is jelent a „meszjac” – a ford. megj.), az év az évkönyvben, a nap meg ugyanaz, mint nálatok.

Aláírók: Ivan Szirko, ezredatamán és az egész zaporizzsjai sereg.”

■ 1. Nézzétek meg Ilja Repin alkotását! Ki van közvetlenül Szirko mellett? 2. Mit gondoltok, a művész miért pont a levélírás legendáját használta fel képe megfestéséhez?

10.§. **LÁTHATÓVÁ VÁLHAT-E A MÚLT**, avagy **TÖRTÉNELEM A TÉRKÉPEKEN**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan kell megkülönböztetni a történelmi térképek egyezményes jeleit és miként kell felismerni azokat? **2.** Megmutatni a térképen a keleti szlávok szálláshelyeit, az ukrán történelmi tájegységeket. **3.** Megmutatni a térképen Ukrajna megyéit, megyeközpontjait, a szomszédos országok határait.

Nézzétek meg a képeket! Kik láthatók rajta? Melyik kép készült történelemórán és melyik földrajzórán? Miért gondoljátok így? Bárki olvashatja a térképet? Mit kell ehhez tudni? Miért van szüksége, szerintetek, térképre a történésznek?

Kijevi iskolákban 1948–1949 között

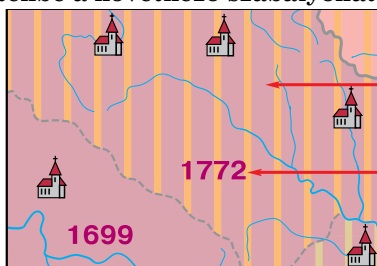
Hogyan használjuk a történelmi térképeket?

Az eseményeknek nemcsak meghatározott idejük, hanem meghatározott helyük is van. Ezért a történészeknek jól kell tájékozódni a térben. Ebben a **történelmi térképek** lesznek segítségünkre, a föld felszínének azon kicsinyített részei, ahol az események történnek.

A történelmi térképeket a földrajzi térképek alapján készítik. Az utóbbiakat ismeritek a természetrajzórákról. A történelmi térképek azonban jelentősen különböznek a földrajziaktól. Ez a különbség mindenekelőtt a színhasználatban mutatkozik meg. A földrajzi térképeken például a tengerszint fölötti magasságot szín jelöli (zöld – az alföldet, barna – a hegyeket), míg a történelmi térképeken színekkel

Mielőtt elkezdenétek a munkát a történelmi térképekkel, vessétek emlékeztetőkbe a következő szabályokat:

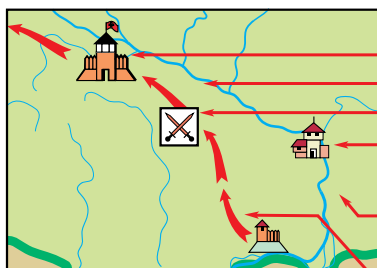
Egyik terület a másiktól a színben különbözik.

bizonyos területek átkerülését egyik államtól a másikhoz
a területmódosulás éve

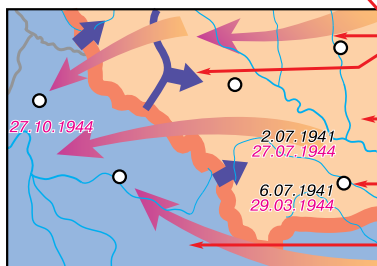
Satírozással jelölik a meghatározott területtel kapcsolatos eseményeket, jelenségeket.

A térképen különböző típusú írást használnak attól függően, milyen jel alatt olvasható.

főváros
folyónév
a csata helye
város
tartománynév

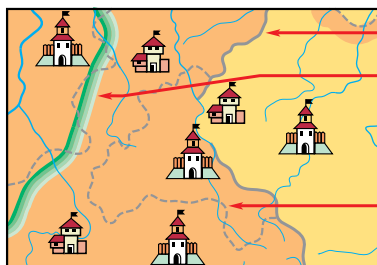
Az ütközetek helyét keresztbe tett fegyverek jelölik.

csapatmozgások
a város mai neve
város
országnev

Nyilakkal jelölik a csapatok és népek vonulási irányát.

Az államok határát és egyéb határokat különböző rajzolatú vonalakkal jelölik.

államhatár
etnikai határ
államrész határa

A városokat kis körök, négyzetek vagy rajzok mutatják.

az államok területét, népek letelepedését ábrázolják. Ezenkívül a történelmi térképek jelölései az események időbeni lezajlását mutatják. Például a térképről megállapítható, hogyan növekedett valamely állam területe a meghatározott idő során, merre irányultak a hadmozdulatok, mikor és hol voltak a csaták, mikor keletkezett a város, mikor rombolták le.

A történelmi térkép azonban csak annak tárja fel titkait, aki el tudja „olvasni”, vagyis képes megfejteni és értelmezni a jeleket. Ehhez alaposan tanulmányozni kell a térkép alsó sarkában lévő egyezményes jeleket és magyarázatokat.

Rajzoljátok le azokat az egyezményes jeleket, 1) amellyel egy ország két különböző tartományát jelölik; 2) amellyel az egyik államtól a másikhoz került területet jelölik; 3) amellyel az ütközet helyét jelölik; 4) amellyel a csapatok és népek vonulási irányát jelölik; 5) amellyel az országok, régiók, területek, tartományok határát jelölik; 6) amellyel a városokat jelölik. Ellenőrizték egymást, helyesen teljesítették-e a feladatot!

HOGYAN MUTASSUK MEG A TÉRKÉPEN A TÖRTÉNELMI OBJEKTUMOKAT

1. Az országokat a térképen határaik mentén mutatjuk mutatópálcával.
2. A hadműveletek és csapatmozgások irányát a térkép nyilai mentén mutatjuk.
3. A városok bemutatásánál nem a városnévre mutatunk rá, hanem egyezményes jelére.
4. A folyókat a folyásirány szerint mutatjuk.

Tekintsétek meg a 64. oldalon lévő térképet, és válaszoljatok a kérdésekre! 1. Ukrajna melyik megyéjében van az a város vagy falu, ahol éltek? Ukrajna melyik történelmi tájegységéhez tartozik megyétek? 2. Milyen történelmi tájegységek vannak északon, nyugaton és keleten? 3. Melyik történelmi tájegység neve mutatja földrajzi helyét is? 4. Milyen történelmi vidékeket szel át a Dnyeszter?

Kiket neveznek **összlávoknak**? Hol éltek az ukránok ősei, a szlávok?

Az ukránokat gyakran nevezik **szlávoknak**, mivel a szláv népek családjához tartoznak. Rajtuk kívül szlávok még a fehéroroszkok (bеларусzok), oroszok, csehek, szlovákok, lengyelek, bolgárok, macedónok, szlovének, Crna Gora-iak és szerbek. A tudósok a szlávokat feltelesen három csoportra osztják: nyugati, keleti és déli szlávokra. Az ukránok az oroszokkal és fehéroroszkokkal együtt a **keleti szlávok csoportjába** tartoznak.

A ma élő szláv népek elődeit **összlávoknak** nevezik.

Az összlávok földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. Kölest, árpát, búzát, rozst, zabot, lent és kendert termesztettek, kiskertjeikben pedig borsót, sárgarépat, retket, vöröshagymát valamint fokhagymát. Emellett szarvasmarhát, kecskét bányát és sertést tenyésztettek. Ökrök és lovak segítették a szláv gazdák nehéz munkáját. Mivel erdők, folyók és tavak közelében éltek, ügyes vadászok és

UKRAJNA TÖRTÉNELMI-
FÖLDRAJZI TÁJEGYSÉGEI

halászkok hírében álltak. A vadakat nemcsak húsupért vadászták, hanem szőrméjük miatt is, amit a szomszédos népeknek adtak el. A **kézműves mesterségek** közül a szláv ötvösök és kovácsok voltak a legügyesebbek. A kézművesség olyan emberi tevékenység, melynek során munkaeszközöket, különböző háztartási eszközöket, ruhákat készítenek. A szlávok ősei pogányok voltak, a napot, az eget, a mennydörgést és a villámlást istenítették.

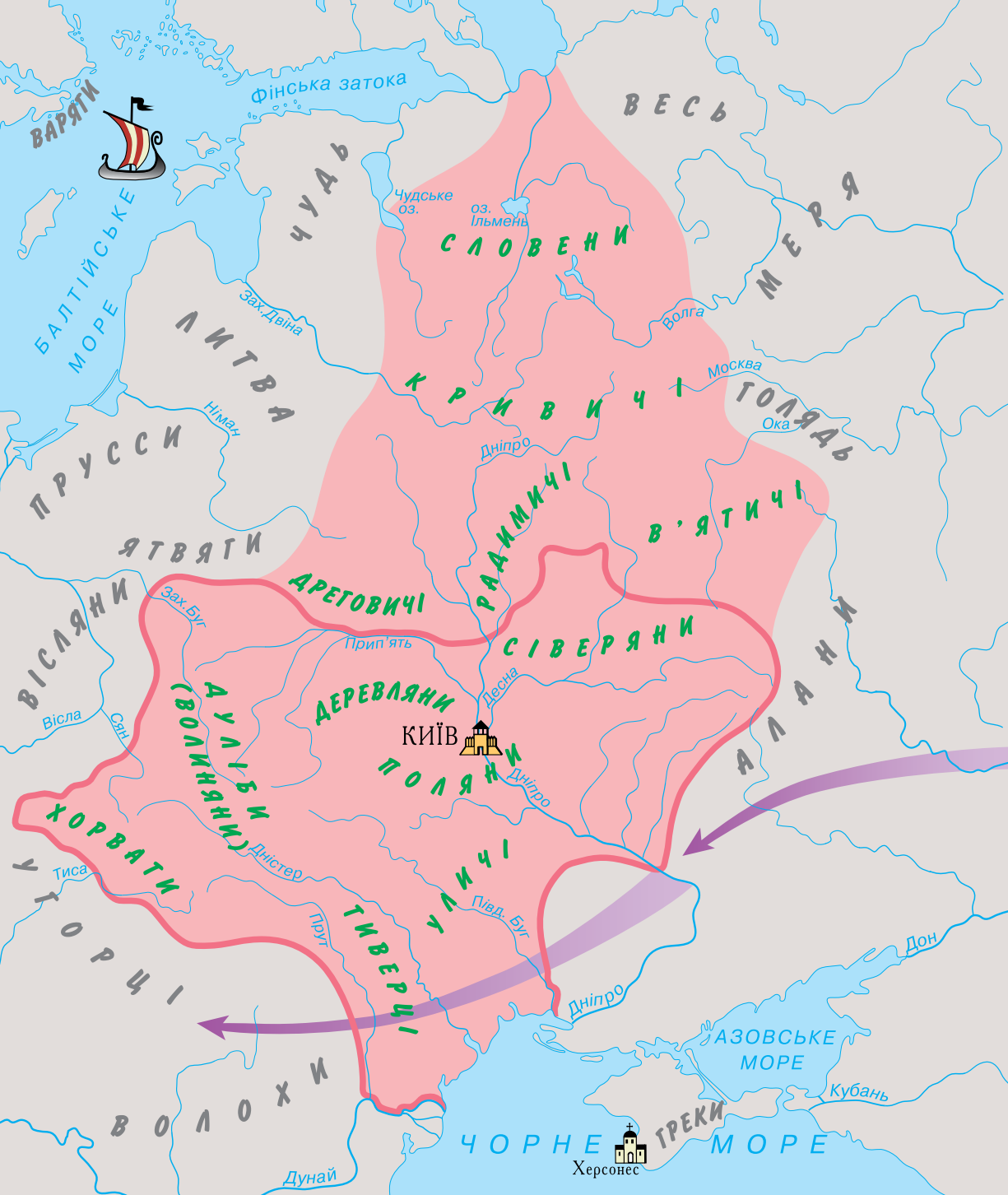
Nézzétek meg az ősszlávok életét bemutató képet! Készítsetek ennek alapján beszámolót mindennapjaikról!

Az ősszlávok törzsekben éltek és időről időre nagyobb közösségekbe – **törzsszövetségekbe** – tömörültek. A *Régmúlt idők krónikája* megőrizte azoknak a keleti szláv törzsszövetségeknek a neveit, melyek a Kijevi Rusz megalakulása előtt népesítették be Ukrajna területét. A krónikás feljegyzése hét ilyen törzsszövetséget említ: **poljanokat, drevljanokat, dulibokat (volinyiakat), horvátokat, ulicsokat, tivercieket, sziverjanokat**. A tudósok őket tartják az ukránok őseinek.

Tekintsétek meg a 66. oldalon lévő térképet, amely a keleti szláv törzsszövetségeket mutatja be Ukrajna területén. Mutassátok meg a térképen Kijevet, a Dnyepert, a keleti szláv törzsszövetségek szálláshelyeinek határait! Nevezzétek meg azokat a törzsszövetségeket, amelyek a mai Ukrajna területén éltek a 7–8. században és az ukránok ősei voltak! Mely törzsszövetségeket tekinthetjük az oroszok és a fehéroroszok elődeinek?

KELETI SZLÁV TÖRZSSZÖVETSÉGEK A MAI UKRAJNA TERÜLETÉN A 7-8. SZÁZADBAN

- УЛИЧІ** ULICSOK Keleti szláv törzsek és szálláshelyük a 7-8. században
- Az ukránok őseinek számító keleti szláv törzsszövetségek lakóhelyének határa
- ЛИТВА** LITVÁNIA Az ősszlávok szomszédai
- ←** A nomádok vonulása

100
kilométer

Milyen a mai Ukrajna közigazgatási-területi rendszere?

Ukrajna területéhez jelenleg 24 megye és a Krími Autonóm Köztársaság tartozik. Fővárosa az ország legnagyobb lélekszámú települése, a többmilliós Kijev. Az országban összesen 454 város van.

Ukrajna lakosságának száma meghaladja a 45 millió főt. A 2001. december 5-i népszámlálás adatai szerint a városi lakosság lélekszáma 32 millió 574 ezer, a falusié 15 millió 883 ezer fő volt. A városi lakosság aránya nagyobb az iparilag fejlett keleti és délkeleti – Donyeck, Luhanszk, Dnyipropetrovorsz, Harkiv, Zaporizzsja – megyékben. A falusi lakosság lélekszáma Ukrajna nyugati régiójában – Kárpátalján, Csernyivci, Ivano-Frankivszk, Ternopil megyékben – nagyobb.

A több mint 37 millió ukrán mellett Ukrajnában kb. 8 millió orosz, 275 ezer belorusz, 258 ezer moldován, 248 ezer krími tatár, 204 ezer

bolgár, 156 ezer magyar, valamint románok, lengyelek, zsidók, örmények, görögök és sok más nemzetiség él.

Mutassátok meg a térképen a megyéket! Keressétek meg Ukrajna fővárosát és a megyeközpontokat, a legnyugatabbi, legkeletebbi, legészakabbi és legdélebbi városokat! Mely országokkal határos Ukrajna?

1. Milyen tudásra van szükség ahhoz, hogy olvasni tudjuk a történelmi térképeket?

2. A 66. oldalon látható térkép alapján melyek voltak azok a keleti szláv törzsek, amelyek

- 1) a poljanoktól északkeletre a Dnyeper baloldali mellékfolyójának partján éltek;
- 2) a poljanoktól délre éltek;
- 3) a poljanoktól nyugatra éltek;
- 4) a Dnyeszter és Prut között éltek?

3. Az alább felsorolt mondatok közül válasszátok ki azokat, amelyekben az ősszlávokról van szó, és építsétek be egy rövid fogalmazás keretébe!

1. Ők az ukránok ősei.
2. Az 5–7. században vándoroltak az ország területére.
3. Nomád állattartással foglalkoztak.
4. Saját névvel rendelkező törzsekben éltek.
5. A törzsek élén fejedelmek álltak, akiknek saját katonai kíséretük, druzsinájuk volt.
6. A szomszéd népek lovas-nyilasoknak nevezték őket.
7. Istenítették a természet erőit.
8. Nagyon harcias nép hírében álltak.
9. A törzsi földek központjai a földvárak voltak.
10. Fennmaradt egyik vezetőjüknek, Kijev legendás megalapítójának, Kijnek a neve.

4. A 67. oldalon lévő térkép alapján válaszoljatok az alábbi kérdésekre!

1. Milyen közigazgatási-területi egységekre tagolódik Ukrajna? Melyik közülük a legnagyobb?
2. Milyen megyék területét szeli át a Dnyeper?
3. Milyen országokkal határos Ukrajna?

Érdekes-e számotokra a történelmi térképpel való munka? Mi nyerte el tetshészeteket a legjobban? Könnyű-e történelmi térképet összeállítani? Miért van szükség arra, hogy ilyen térképeket szerkesszenek?

Olvassátok el a szöveget, és válaszoljatok a kérdésekre!

A sok utazó között, akik a 16–18. században felkeresték Ukrajnát, különleges helyet foglal el egy francia hadi mérnök, bizonyos Guillaume Levasseur de Beauplan (1600–1673), (e.: gijjom lövasször dö boplan). Guillaume de Beauplan 17 évet töltött az országban. Sokat utazott és útjai során anyagot gyűjtött Ukrajna nagytérképéhez, valamint az ukrán földek regionális térképeihez.

Mivel kartográfus is volt egyben, megszerkesztette Ukrajna egyetemes térképét, amely 1293 földrajzi objektumot, ebből 993 helységnevet, valamint 160 folyónevet tartalmazott.

Beauplan elsőként szerkesztette meg Ukrajna térképét matematikai számítások alapján. Ez lehetővé tette a 18. század elején Európa térképének pontosítását.

A térképekhez Beauplan részletes magyarázatot fűzött, amit később *Ukrajna leírása* címmel könyv formájában is megjelentetett. A művet 1651-ben adták ki Rouanban, rövid időn belül a legkeresettebb könyvek közé került. Beauplan művét több nyelvre lefordították: Londonban, Varsóban, Breslauban is kiadták.

G. de Beauplan: Ukrajna egyetemes térképe. A Vad mezők, egyszerűbben szólva Ukrajna általános leírása tartományaival együtt. Gdansk, 1648.

■ Mire figyeltetek fel a Beauplanról szóló elbeszélésben? Elégseges-e csupán a történelmi tudás egy történelmi térkép megszerkesztéséhez?

HÁZI OLVASMÁNYOK

Az ukrán sztyepp kincsei

Vaszka és Mikolka minden lében két kanál fiú volt, és semmilyen „komolyabb eseményre” nem kerülhetett sor városkájukban nélkülük, bár ezekre az eseményekre a felnőttek később gyerekes csínytevésként emlékeztek. Leghíresebb hőstettük egyike az volt, amikor elszöktek otthonról és régészeti expedícióra indultak. Hátukra vették lapátjukat, hónuk alá szakadt sátrukat és útnak indultak a sztyepp felé. Nem kellett messzire menniük, mivel a város szélén laktak, a puszta a kertjük alatt volt.

A fiúk keblét nemes cél fűtötte, kincset kerestek. „Álmodozók, gondolhatnátok, milyen mesés leleteket rejtegethet a föld mélye ott, ahol az archeológusok már évtizedek óta ásnak.” A fiúk is így gondolták, amíg nem jött haza a seregből Vaszka bátyja, Szasko. Az ifjú világéletében történész szeretett volna lenni, és már szinte látta magát, amint híres régészként felfedezi a föld méhébe zárt múltat. Ebben az időben a sztyeppét ukrán régészek kutatták, szkíta temetkezési helyeket kerestek. Szasko az egyik ilyen régészeti expedícióhoz szegődött el egyszerű munkásként. A szkíták réges-régen a mai Ukrajna területén éltek. Nomád állattenyésztéssel foglalkoztak, ami azt jelentette, hogy egyik helyről a másikra vándoroltak friss legelőt keresve állataiknak. Ilyen életmód mellett nem építettek várakat, tornyokat, nagy falakat. Csupán kurgánjaik (sírjaik) maradtak fenn napjainkig. Mivel hittek abban, hogy az evilági élet befejezése után kezdetét veszi a túlvilági, halottaikat legjobb ruháikban, ékszereikkel, fegyvereikkel hantolták el. Melléjük finom ételeket és italokat is tettek. A szkíta sírok földalatti házakhoz hasonlítottak, több helyiséget alakítottak ki fából. Ezeket katakombáknak nevezik.

A szkíta főurakkal együtt eltemették lovaikat és rabszolgáikat is. A földalatti palotát deszkákkal fedték le, amire földet, kurgánt hántáltak. Minél előkelőbb volt az elhunyt, annál magasabb volt a kurgánja.

Minderről Vaszkanak és Mikolkának Szasko mesélt, aki a Tovszta Mohila nevű kurgán ásatásán vett részt. Ezután két hétig nem

jelentkezett. Vaszka megunta a többi fiú örökös kérdezősködését, és egy alkalommal sokatmondóan így szólt: „Miféle kincskereső ez a Szasko? Meglátjátok, ha mi Mikolkával útnak indulunk, üres kézzel biztos nem térünk haza.” A többiek tamáskodva néztek rá, mivel tudták róla, hogy szeret nagyot mondani. Április végén néhány napra hazajött Szasko.

– Fogjátok, okostojások, ettől talán megjön az eszetek – mondta viccesen Szasko, és két zöld lemezt adott át öccsének meg Mikolkának.

- Ez meg mi? – kérdezték a fiúk.
- Lelet a szkíta sírból.
- Csak ennyi az egész! – kiáltott fel Vaszka.

Szasko valószínűleg számított erre a válaszra, mert magyarázatként kiselőadásba kezdett: „A Tovszta Mohila egy valaha élt szkíta uralkodó sírja volt és egyszerre több halottnak nyújtott örök menedéket. Az ásatások megkezdését kéthetes előkészítő munka előzte meg, melynek során az expedíció vezetője, Borisz Mozolevskij egyre biztosabb lett abban, hogy a föld mélyéről sok olyan lelet kerül elő, ami lázba hozza majd az egész világot. Egy este végre rábukkantunk a sírban egy temetkezési kocsi bronzdíszére és vagy félszáz lemezre.”

- És ezek azok a lemezek? – kérdezte Vaszka.
- Nem, azok majd a régészekhez kerülnek, ezeket meg én készítem nektek emlékebe.

Ettől kezdve nem lehetett bírni a két fiúval. Szasko április végén visszatért az archeológusokhoz, a srácok meg azon kezdtek tanakodni, miként tudnának ők is kijutni oda. Elmúlt a május, a június is félig, a gyerekek meg csak nem tudtak dönteni. „Legalább Szasko jönne haza és elmondaná mit találtak azóta” – türelmetlenkedett Vaszka, „Ha holnapig nem jön, útnak indulunk, mert míg mi itthon ülünk a kemencén, az összes szkíta kincset megtalálják” – mondta ki az utolsó szót Mikolka.

Az elhatározást tett követte. Másnap éjszaka a két fiú már a sztyeppét járta. Expedíciójuk harmadik napja különösen nevezetesen sikeredett, mert bár nem találtak semmit, őket sikeresen meglelték. A szökevények keresői között ott volt Szasko is.

– Amíg ti itt sáncot¹ emeltetek, addig a Tovszta Mohilánál egy gyönyörű melldísz² találtak.

– Miféle melldísz?

– Egy színaranyból készült melldísz.

Vaszka meg Mikolka egy ideig hallgattak, majd ezer kérdéssel bombázták Szaskot. Leginkább az érdekelte őket, miért tartott a kurgán feltárása a modern technika alkalmazásával több mint egy hónapig, miközben megépítésére két és fél ezer szkitának elég volt egy hét is. A melldísz 23 évszázadon át pihent nyolc és fél méter mélyen a kurgán alatt. Az ukrán sztyeppe pedig féltve őrizte álmát ennek a felbecsülhetetlen kincsnek...

Kaland az ókori Herszoneszoszban

„Jaj de csodálatos! – kiáltott fel Jarinka, mikor megpillantotta a tengert. – Egyáltalán nem ilyennek képzeltem”. Pár órás utazás után végre csatlakozhatott a többi lányhoz, akik arról faggatták a kirándulásvezetőt, hol lehet kis kagylókat gyűjteni. A fiúk közben már derékig jártak a tengerben. A kirándulásvezetőnek nem volt szokatlan ez a csicsergő társaság. Épp a palackorrú delfinekről kezdett mesélni, amikor előadását féktelen fiúcacaj szakította félbe.

– Úgy tűnik, hogy megvan az első bűvárunk – mondta a kirándulásvezető.

A kaland főszereplője a tökmag Petrik volt, aki ugyan már befejezte a harmadik osztályt, de még a másodikosok között is kicsinek számított. Hát ezt az apró Petriket „verte le” lábáról a hullám.

– Mára elég is lesz – mondta a kirándulásvezető –, visszamegyünk az üdülőbe. Pihenjétek ki magatokat, mert holnap érdekes kalandok várnak rátok.

„Jól kezdődik ez a szünidő is, mondhatom. Nem elég hogy most érkezünk a városból, máris vissza kell térni oda” – elégedetlenkedett Jarinka.

A reggel csendes volt és felhős. „Még egy kellemetlenség. Ezt nevezem délnak” – morgott Jarinka, és kényelmesen elhelyezkedett a busz ablaka mellett.

¹ *sánc* – mesterséges, földből készült fedezék. Árokból és mellette húzódó töltésből áll

– Jó, hogy ma egy kicsit felhősebb az ég – mondta a kirándulásvezető –, a Napocska megsajnálta titeket. Így legalább nem égtek rögtön le. Különben, hoztatok magatokkal jegyzetömböt, ceruzát és filctollat, hogy megörökítsétek mindazt, amit látni fogtok? Bizony lesz miről mesélni társaitoknak ősszel az iskolában.

– Ön szerint, mi még nem láttunk várost? – vetette oda Jarinka.

– Ilyet nem, mert ahová most megyünk, az a város több mint két és fél ezer éves. Telepes görögök építették a szevasztopoli öbölben, akik Krím földjén letek második hazára. Kiszállás, megérkeztünk az ősi Herszioneszosz földjére.

A gyerekeket először ásatások látványa fogadta. Figyelmüket a fehér kőtömbökből épült városfal keltette fel, amelyhez ha hozzáérttek, forró volt. „Olyan, mint a nagymamám kemencepadkjája”¹ – gondolta Jarinka, akinek kezdeti rosszkedve teljesen elpárolgott.

Herszioneszosz 10 méter magas falai különösen a fiúkat nyugtázták le. Azon vitatkoztak, könnyű volt-e bevenni a várost az ókorban.

A kirándulásvezető elbeszéléséből a gyerekek megtudták, hogy a Herszioneszosz elnevezés görög eredetű és félszigetet jelent. A városban derékszögű hálós úthálózatot alakítottak ki. Az utak 10 méter szélesek voltak, két oldalról sűrűn beépítve. A régészek feltárták a színház épületét, a pénzverdét, több lakóházat, gazdasági épületet, borospincét, fazekaskorongot, halszózó gödröt, fürdőt. Napjainkig fennmaradtak a görög templomok szemet gyönyörködtető maradványai. Miután a kirándulásvezető befejezte előadását, a gyerekek szétseledetek. Lehetőséget kaptak arra, hogy még egyszer bebarangolják az ősi várost.

Jarinka a barátnőjével a színházhoz futott, hogy lefotózzák magukat a kőből készült nézőtéren.

Miután bejárták az amfiteátrumot², leültek az egyik kőpadra pihenni. Ekkor Jarinka elhatározta, kipróbálja, milyen lehetett annak idején színpadon állni. És már ugrált is egyik padról a másikra, míg

¹ *kemencepadka* – a kemence alsó, legmelegebb része, alatta van a tűzhely, ott ég a fa.

² *amfiteátrum* – kör vagy ovális alakú, különféle rendezvények tartására használt tér, amelyet nézőközönség befogadására alkalmas fedetlen lelátó vesz körül

bele nem akadt a lába az egyik kiszögellésbe. Ekkor valami furcsa dolog történt. Jarinka úgy érezte, örült gyorsasággal repülni kezd a színpad felé. Behunyta a szemét, és amikor kinyitotta, chitonba¹ és stólába öltözött emberek vették körül. A tömeg izgatottan zsibongott. Jarinka egy kicsit megszeppent, és valami rejtkehelyet keresett. Nem messze onnan egy magas épületet pillantott meg oszlopokkal. „Ezek mögött az oszlopok mögött majd láthatatlanná válok” – gondolta, és elindult a ház felé. Az egyik oszlop árnyékában ismerős alakot pillantott meg. Petrik volt az, a tegnapi „búvár”.

„Te mindig belekeveredsz valamibe?” – szólította meg a fiút Jarinka. „Ne is mond, volt a válasz, de ilyen először történt meg velem. Képzeld el, megbotlottam, elestem, egy pillanatra el is ájultam, és amikor magamhoz tértem ... De hagyjuk, menjünk inkább az emberek után és hátha megtaláljuk a haza vezető utat.”

A görögök a főtéren, az agorán gyülekeztek. A zömök kikiáltó ünnepélyesen irányította az embereket: „Haladjanak tovább, fáradjanak előre!” A tér hamar megtelt férfiakkal. Nők ugyanis nem vehettek részt ezen az ünnepségen, ilyen volt a szokás a görög poliszokban². Amikor egy tiszteletreméltó polgár emelkedett szólásra, a tér elcsendesedett. Arról beszélt, hogy elérkezett az idő herszonzesztákká avatni az ifjakat. Sorban előre léptek a fiatalok, és egymás után esküt tettek: „Az olümposzi³ istenekre esküszünk, hogy nem áruljuk el Herszonzeszt. Egész életünkben hűséges polgárként fogjuk szolgálni népünket és poliszunkat!”

Jarinkát elbűvölték a látottak, és a fiú felé fordult. Épp időben, mert az ismét megbotlott egy szakadék előtt. A lány utána kapott, így együtt zuhantak a mélybe. Mikor kinyitották a szemüket az amfiteátrumban voltak. „Nem semmi ugrás” – motyogta Jarinka.

A kirándulás végén a gyerekek ellátogattak a régészeti múzeumba. Mindenkinek az a márványlap tetszett a legjobban, amelybe a herszonzeszták esküje volt vésve. Miközben a kirándulásvetető a szöveget olvasta Jarinka úgy érezte valaki figyel. Hátrapillantott és

¹ *chiton* – görög férfi és női vászonruha

² *polisz* – antik rabszolgatartó városállam

³ *Olümposz* – ezen a hegyen éltek a görögök szerint az istenek

Petrik tekintetével találkozott, aki csillogó szemmel suttogta: „Zeusz, Héra, Héliosz, Pallasz Athéné és a többi olümposzi isten nevére esküszöm, nem árulom el a hazámat!”

Kozák dicsőség

A történelem-előadás a végéhez közeledett. Az elsősök már összefűzték jegyzeteiket, amikor valahonnan a hátsó sorokból felhangzott egy kérdés:

– Professzor úr, nem gondolja azt, hogy az önt körülvevő hírnév inkább a zaporizzsjai kozákokat illeti?

A híres kozákkutató, Dmitro Ivanovics Javornickij már az ajtóhoz ért, amikor felhangzott a kérdés. Egy pillanatra megtorpant, majd visszatért a terembe és a következő szavakat intézte diákjaihoz:

– A dicsőség, kedveseim, nagyon múlandó dolog. Valószínűleg annak a római bölcsnek van igaza, aki úgy vélte, valódi hírnév az, ha olyasmit teszel, ami méltó a feljegyzésre, és olyasmit írsz, ami rászolgált arra, hogy elolvassák.

A diákok nem siettek a következő órára, mivel tudták, érdekes lesz az előadásban lesz részük, hisz Javornickij professzor úrnál nincs jobb mesélő az egyetemen.

– A kozák múlt nagyon sokszínű és titokzatos. Leírásához nem elég a történész tolla és fantáziája, feltárásához sokszor még a festőművész ecsetje is kevés. Azt én mindig is tudtam, hogy a dicsőség elsősorban a kozák lovagokat illeti. Sok eset bizonyította ezt. A legmókásabbakra akkor került sor, amikor Ilja Repin megfestette *A zaporizzsjai kozákok* című festményét, és bemutatta a nagyközönségnek.

– Az igaz, professzor úr, hogy a kozákság életéről ön látta el tanácsokkal a művészt?

– Nem, mivel ez a feladat az én képességeimet is meghaladta volna.

– És az megfelel a valóságnak, hogy az írnok alakját önről mintázta?

– Ez viszont igaz, és nagyon örültem annak, hogy így is szolgálhattam a művészetet. Elmondok önöknek erről egy történetet. Pár

évvel ezelőtt betévedtem az egyetemi könyvtárba, szabad helyet kerestem, leültem és két diák beszélgetésére lettem figyelmes, akik felém pillantgattak. »Ez a Javornickij professzor igen nagyképű. Könyörgött Repinnek, hogy fesse rá őt is a festményre, most meg azzal dicsekszik, hogy mindenütt felismerik az utcán. Egy barátomnak meg azzal hancegett, hogy jó barátságban van Lev Tolsztojjal. A vonaton ismerkedtek meg, ahol Tosztoj elsőként nyújtott neki kezét mondván: „Én felismertem önt, maga az írnök Repin festményén.”«

– Hát így születnek, kedveseim, a legendák. De meg kell mondanom, valami valós alapja mindegyiknek van. Köztudott, hogy Repin hőseit ismert alakokról mintázta: Mihajlo Drahomirov tábornokról Szirko atamánt, Mikola Kuznyecov festőművészről a fejsérült kozákokot, Vaszil Tarnovszkij ismert mecénásról pedig azt a sovány katonai bírót, aki fekete sapkában és aranyozott ingben látható a festményen. Tolsztojjal pedig nem a festmény kapcsán ismerkedtem meg, hanem otthonában, ahová ebédre voltam hivatalos. Mellesleg egy diák hozott bennünket össze.

A termen izgatott moraj futott végig. Minden oldalról kérdések záporoztak Javornickijre. A diákokat érdekelte Repin ukrán származásának kérdése, hisz köztudott, hogy a művész Harkiv környékén született, a müncheni kiállításon aranyéremmel kitüntetett festmény sorsa. Legtöbbet mégis Ivan Szirkóról kérdeztek a diákok.

– Igaz-e, hogy az atamán több mint száz hadjárata közül egyet sem vesztett el, hogy az atamán képes volt megállítani lovát ugratás közben, tudott-e tájékozódni bekötött szemmel a sztyeppén?

– Mit szól, professzor úr, ahhoz a mendemondához, hogy Szirko kétszáz évig élt, és amikor meghalt a kozákok sapkával hordták össze sírjára a földet? Jobb kezét pedig még hét évvel halála után is csatába vitték, mivel úgy gondolták, Szirko keze segítségével győzni fognak.

Javornickij elnevette magát.

– Bizony sok legendában él Szirko emléke tovább, hisz a maga idejében még az ellenfelei is tisztelték. Többek között levelezett a moszkvai cárral és a lengyel királlyal is.

– A szultánnak írt levél története sem legenda csupán? – kérdezték a diákok.

– Lehet, hogy köztetek van az a történész, aki majd megfejti ezt a titkot. Az viszont kétségtelen tény, hogy úgy a festmény, mint a levél hamisítatlan kozák humorral, életkedvvel, szabadságvágygal van átítatva.

A diákok vidáman hagyták el az előadótermet kozák módra ugratva egymást. Lám, a kozák dicsőség nemcsak a harcművészetben él tovább, hanem a szellemes szavakban, szép dalokban és őszinte kacagásban is.

2. fejezet

Kiről, és miről mesélnek az évszázadok

11.§. **ISMERT ÉS ISMERETLEN HŐSÖK,** avagy **EMBEREK A TÖRTÉNELEMBEN**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Milyen társadalmi rendekre (csoportokra) tagolódott Ukrajna népessége a múltban? 2. Miben hasonlított, és miben tért el a különböző társadalmi rendekhez (csoportokhoz) tartozó emberek élete? 3. Híres történelmi személyiségek bemutatása. 4. Tarasz Sevcsenko életének és munkásságának bemutatása.

Nézzétek meg a fotót! Mikor élhettek a rajta látható emberek? Miért gondoljátok így? Megállapítható-e külső megjelenésükből iskolázottságuk, tevékenységük köre? A képen látható személyek közül olvastátok-e valamelyikük írását? Miről szólnak ezek a művek? Jellemezzétek egy szóval a képen látható alkotókat! Szerintetek milyen szerepet játszottak az adott társadalmi csoport képviselői a nép történetében?

Ivan Kotljarevskij szobrának felavatásán készült a fotó Poltavában 1903-ban. A képen balról jobbra: M. Kocjubinszkij, V. Sztefanik, Olena Pcsilka, Leszja Ukrajinka, M. Sztarickij, H. Hotkevics, V. Szamijlenko

Milyen társadalmi rendekről (csoportokról) mesélnek a források a Kijevi Rusz idején és az elkövetkező századokban?

A régmúltban a társadalmak rendekre tagolódtak. Nem volt ezalól kivétel az Ukrajna területén létrejött Kijev központú állam sem. Rusz társadalmán belül mindenkinek megvolt a maga feladata: egyesek a mindennapi kenyérről gondoskodtak, mások a lelki táplálékról és a hitről, megint mások kézműveskedtek. És voltak olyanok is, akik a többiek békés munkáját védelmezték. A különböző társadalmi rétegek képviselői meghatározott törvények, írott és íratlan szabályok szerint éltek hosszú évszázadokon keresztül.

A szlávok vezetőit ősidők óta **fejedelemeknek** nevezték. Hatalmuk apáról fiúra öröklődött. Csak a fejedelem fia válhatott később fejedelemmé. A Kijevi Rusz legbefolyásosabb fejedelme a kijevi nagyfejedelem volt. A elmúlt órákon már hallottatok Volodimir Szvjatoszlavics kijevi nagyfejedelemről. Emlékezzetek vissza, mit tudtatok meg róla! A későbbi korokban is éltek híres fejedelmek. *Rusz koronázatlan királyának* nevezték a 16–17. század fordulóján Vaszil-Kosztjantin Osztrozkij fejedelmet. Eddigi tanulmányaitok során megismerhettétek az első Zaporizzsjai Szics megalapítójának, Dmitro-Bajda Visneveckij fejedelemnek a nevét is.

A fejedelmeket hűséges katonai kíséret vette körül: a **bojárok** és a **druzsinnnyikok**, akik előkelő családokból származtak. Fő feladatuk a katonai szolgálat volt, amiért gazdag jutalmat kaptak. A katonai szolgálat mellett fontos állami tisztségeket is betöltöttek.

A kereszténység felvétele után megnőtt a papság szerepe és jelentősége. Az ő feladatuk volt a keresztény egyház szolgálata és a hívek lelkének ápolása.

A templom
szó az Isten
házát jelenti,
szent helyet,
ahol a misék
(istentisztele-
tek) zajlanak, a
hívek imádkoz-
nak, az egyház-
község tagjai
találkoznak

A falun élő és dolgozó embereket **parasztoknak**, a városon élőket pedig **városlakóknak** mondták. A városlakók között voltak kézművesek és kereskedők.

A 16. századtól az ukrán társadalom vezető ereje a **kozákság** lett. Kezdetét vette Ukrajnában a kozák kor. A 18. század végén a parasztokat és kozákokat földhöz kötötték, eljobbágyosították. Ezzel a földesurak tulajdonává váltak. Ukránok milliói születtek, éltek le életüket és haltak meg rabságban. Az uraságnak joga volt őket eladni, elcserélni vagy akár meg is ölni.

Nagy változások mentek végbe az ország területén a 19. század második felében. A földesurak, parasztok és kézművesek mellett újabb társadalmi csoportok jelentek meg. Az elszegényedett parasztok városokba költöztek és gyárakban, üzemekben kezdtek dolgozni. Ők lettek később a **munkások**, a gyárak, vállalatok tulajdonosai pedig a **burzsoázia** (más szóval polgárság, vállalkozók – a ford. megj.). Egyre népesebb lett a szellemi munkával foglalkozók, tanítók, orvosok, agronómusok, állatorvosok, mérnökök, könyvelők, gyűjtőnevükön **értelmiségiek** csoportja. A más-más társadalmi réteghez tartozó emberek élete továbbra is lényegesen különbözött egymástól.

Jobbágyság

– a parasztok elvesztik szabad költözködési jogukat, és a földesurak tulajdonává válnak, Személyileg függenek tőle

1. Válaszoljatok a három miértre! 1. Miért olyan szembetűnő az eltérés a társadalmi rétegek életmódja között? Miért a parasztság volt a legnépesebb társadalmi réteg a 11–19. században? 3. Miért jelentek meg idővel újabb társadalmi csoportok? 2. Gyűjtsetek 5–7 olyan főnevet, melyek segítségével meghatározhatjátok, melyik társadalmi réteg képviselői vagytok! Kezdjétek így: Én (ki?) ... ! Hogyan nevezzük az embereknek azt a csoportját, akik egy meghatározott területen (országban) élnek, egy nyelvet beszélnek, közös hagyományaik és szokásaik vannak?

Nézzétek meg figyelmesen P. Andrusziv festményét, és készítsetek rövid értekezést a következő vázlat alapján!

1. Milyen történelmi kort ábrázol a festő? Miből gondoljátok ezt?
2. Milyen társadalmi rendhez tartozó emberek láthatók a képen? Minek az alapján jutottatok erre a következtetésre?
3. Milyen társadalmi rendnek a képviselői nem láthatók a képen? Mivel magyarázható ez?

Nézzétek meg figyelmesen Sz. Vaszilkevicszkij portréit! Melyeken láthatók ukrán kozákok? Választásokat indokoljátok meg! Az ukrán jellem mely vonásait ábrázolta festményeiben a művész? Szerintetek nemesek ezek a vonások? Melyik jellemvonást tartjátok a legjobbnak? Miért?

Tekintsétek meg a 19. század végén, a 20. század elején készült fotókat, melyek az ukrán parasztok és munkások mindennapjait mutatják be! Milyen érzéseket keltenek bennetek? A fényképek – történelmi források, ennek értelmében készítsétek néhány mondatos beszámolót a parasztok és munkások életéről a régmúltban!

Parasztcsalád ebédel a ház előtt. Kijevcsina, 1906.

Aratás a Poltava környéki Biliki közösségben, 1906.

Asszonyok kendert tilolnak, 1901.

Bányászok a tárnában. Donyec-medence, 1911.

Építőmunkások egy juzivkai (ma Donyeck) kohászati üzem építkezésén, 1911.

A szónok sztrájkra buzdítja egy katerinoszlavi gyár munkásait, 1905.

A Kijevi Rusz idején milyen társadalmi rendekről tesz említést Volodimir Monomah?

Napjainkig fennmaradt Volodimir Monomah kijevi nagyfejedelem *Intelmek* című alkotása, amelyben gyermekeit látja el értékes taná-

csokkal. **Volodimir Monomah** 1113–1125 között ült a kijevi nagyfejedelmi trónon. Az *Intelmek*ben többek között a szerző megosztja gyermekeivel, milyen a bölcs uralkodó, miként kell élni és viselkedni ahhoz, hogy megfeleljen ennek a nemes hivatásnak. Arra inti őket, törődjenek alattvalóikkal, és ne a bojárok, intézők, szolgák, talpnyalók tanácsai alapján irányítsák a Kijevi Ruszt, hanem saját józan eszük szerint. Ne engedjék meg, hogy az erős elnyomja a gyengét, a bűnözőket pedig semmi esetre se ítéljék halálra. A hadjáratok idején éljenek katonáik között, egyék azt, amit ők esznek és párnájuk is a nyergük legyen. Követendő példaként említi apját, Vszevolodot, aki öt idegen nyelven beszélt, bár sohasem hagyta el palotáját. Az *Intelmek* második részében Monomah saját jó cselekedeteiről ír: hogyan mondott le önként a csernyihivi trónról Oleg javára, hogyan harcolt a fejedelmi belviszályok ellen. Említést tesz továbbá arról a 83 hadjáratról, amelyben részt vett és a 19 általa megkötött békeszerződésről is ír.

Fogalmazzatok a szövegben olvasottakkal kapcsolatban 5 olyan kérdést, melyek a *Ki?*, *Mi?*, *Hogyan?*, *Mikor?* és *Miért?* kérdő névmással kezdődnek, és válaszjótok is meg!

Olvassátok el a részletet Volodimir Monomah *Intelmek* c. művéből, és válaszoljatok a kérdésekre!

„Úgy viselkedj mással, mint ahogy szeretnéd, hogy veled viselkedjenek. Testedet és szellemedet tartsd állandó edzésben. Úgy dolgozz, hogy utánad semmit ne kelljen helyreigazítani. Légy holnap jobb, mint ma. Ne hagyd, hogy az erősebb bántsa a gyengébbet. Segítsd a betegeket és a szegényeket. Ne légy gőgös. Vész jól mindent az eszedbe, és amit nem tudsz, ne restelld megtanulni. Élj a hazáért és szeresd az emberiséget!”

Volodimir Monomah kigyómintás amulettje. 1821-ben találták rá a Csernyihiv melletti erdőkben.

Az amulett egyik oldalán Mihály arkangyal látható, a másikon pedig egy nő, akinek a haja helyén kígyók tekegnek.

„Ha valamihez nagyon jól értsz –, azt ne feled, amit viszont nem tudsz –, azt tanuld, ahogy azt atyám is tette. Nagy tiszteletnek örvendett külföldön mivel öt nyelven is beszélt, pedig ki sem mozdult otthonról. A lustaság min-

den rossznak a forrása: amit az ember tud, azt elfelejtheti, amit viszont nem, azt meg sem tanulhatja.

Ne legyél tehát rest, légy nyitott a jóra... Igyekezz, hogy ne süssön a hasadra a nap!”

■ Milyen emberi tulajdonságokról van szó a szövegrészletben? Mire inti gyermekeit Monomah? Érvényesek-e ezek a tanácsok más társadalmi rendek képviselői számára is? Milyen emberi jellemvonásokat becsültek legtöbbször őseink? Mit üzen nekünk, 21. századi gyermekeknek Volodimir Monomah a 12. századból?

Kit nevezünk történelmi személyiségnek, és miért tartják Tarasz Sevcsenkót az ukrán újjászületés jelképének?

Azokat az embereket, akiknek a nevét, cselekedeteit írott és szóbeli források őrzik, akik tetteikkel hatással voltak a világ forgására, történelmi személyiségeknek nevezzük. Történelmi személyiség volt például Volodimir Monomah. Lapozzatok vissza tankönyvetekben és elevenítsétek fel, mit tudtatok meg róla!

Történelmi személyiségként tekintünk **Tarasz Sevcsenkóra** is, kinek neve az ukrán újjászületés jelképévé vált.

A 19. században a világ földrajzi térképén nem volt Ukrajna nevű ország feltüntetve. Az ukrán földek az Orosz és Osztrák Birodalom részét képezték. Jobbparti, Balparti, Szlobodai és Dél-Ukrajna az Orosz Birodalom kötelékébe tartozott, Galícia, Bukovina, Kárpátalja pedig az Osztrák-Magyar Monarchia részét képezte. Bár a két birodalom gyökeresen különbözött egymástól, egyben mindkét ország politikája megegyezett: az ott élőket, köztük az ukránokat sem tartották saját kultúrával és történelemmel rendelkező külön népnak. Korlátozták őket anyanyelvük használatában, nemzeti létük megélésében. Ennek a sötét kornak volt a gyermeke Tarasz Sevcsenko.

1840-ben látott napvilágot *Kobzos* című verseskötete, amely nyolc költeményt tartalmazott. Miután a költőt 1847-ben letartóztatták, a *Kobzos*-t azonnal betiltották. Sevcsenko versei ennek ellenére tovább éltek az emberek körében vagy kéziratos formában, vagy pedig úgy, hogy megtanulták őket, de sok költeményt népdalként énekeltek. Sevcsenko költeményei nemcsak irodalmi jelentőségük miatt voltak hallatlanul népszerűek, hanem azért is, mert egyszerű, közérthető nyelven szóltak a néphez, és korábban soha nem tapasztalt meggyő-

*Tarasz Sevcsenko.
Önarckép, 1840.*

zódással szólították fel a megalázottakat és elnyomottakat, hogy rázzák le a rabigát és vívják ki a szabadságot.

Tarasz Sevczenko **Kobzosá**nak első kiadása.

Az első kiadás egyetlen illusztrációja az első oldalon található és egy kobzost ábrázol kísérijével. A rajzot a költő barátja, Vaszil Sternberg alkotta.

Tarasz Sevczenko: **Katerina**, 1842. Azonos címmel elbeszélő költeményt is írt Tarasz Sevczenko, több mint 1000 képzőművészeti alkotás szerzője

Tarasz Sevczenko (1814–1861) saját bőrén tapasztalta meg a jobbágyrendszer minden keservét. Születésétől fogva 24 éven keresztül volt ugyanis jobbágy. 9 éves korában került a földesúr udvarába cselédként. Tarasz Hrihorovics személyi szabadságát barátai – Karl Brjullov és Ivan Szosenko festőművészek, Vaszilij Zsukovszkij költő – közbenjárására nyerte vissza, akik kiváltották a jobbágysorból. A tehetséges ifjút ezután bejuttatták a Pétervári Művészeti Akadémiára. Az akadémia befejezése után Sevczenko festőművészként és ismert költőként érkezett haza, Ukrajnába, ahol semmi sem változott. Az ukránok milliói továbbra is jobbágysorban tengődtek. Jobbágyok maradtak Tarasz szeretett testvérei is. Az ekkor írt versei emiatt voltak olyan éles

hangúak. A személyi és állami rabságot jelölte a költő minden rossz forrásaként. A cári rendszer Sevczenko szabadgondolkodását keményen megtorolta.

Készítsetek rövid előadást tetszés szerint a következő címmel: 1) Tarasz Sevczenko vagy 2) A Kobzos! Hallgassátok meg egymás előadását! Készüljétek kérdésekkel!

Olvassátok el Tarasz Sevcsenko egyik versének részletét, amely a *Kobzos*-ban jelent meg 1840-ben! Fogalmazzátok meg a vers mondanivalóját! Miért írta a költő, véleményetek szerint, ezeket az elkeseredett szavakat? Milyen érzéseket ébresztenek bennetek?

Tarasz éjszakája

(részlet)

*Megfeszítették Ukrajnát!
Keserves a végzet!
Vergődik és sír egyedül,
ó, hallgasd az árvát,
nem segít már rajta senki,
letűnt a kozákság,
hamuba hullt a dicsőség,
már menekvés sincsen...*

Weöres Sándor fordítása

1. Milyen rendekre tagolódtok a Kijevi Rusz társadalma? Miben különböztek a rendek egymástól?

2. Melyik társadalmi rend játszotta a vezető szerepet a 17. században? Mit tudsz ennek a rendnek az életéről?

3. Szerkessztek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Volodimir Monomah kígyómintás amulettjére 1821-ben találtak rá a Csernyihiv melletti erdőben. A nagyfejedelem valószínűleg egy vadászat során veszíthette el. Hozzávetőlegesen hány évig hevert az amulett az erdőben? Hány évvel ezelőtt találták meg?

4. Mi újat tudtatok meg Tarasz Sevcsenkóról?

Aktuálisak-e a mai órán tanultak napjainkban? A jövő történései milyen társadalmi csoportokról írnak majd, ha a 21. századi Ukrajnát mutatják be? A ti családokat vajon melyik csoporthoz fogják sorolni?

Olvassátok el a szöveget, majd nézzétek meg az illusztrációkat! Ezután válaszoljatok a kérdésekre!

Hogyan lettek ukrán családok híres mecénások a 19. században

Az ukránok kulturális és közéleti rendezvényeihez a 19. században nagyon sok pénzre volt szükség. Kik voltak azok a bőkezű mecénások, akiknek támogatásával ukrán könyvek és folyóiratok jelentek meg, ukrán darabokat vittek színre, kutatták az ukrán múltat, ukrán múzeumokat hoztak létre, ukrán vasárnapi iskolák és művelődési körök működtek? Az utókor hálásan gondol Szimirenko, Jahnenko, Hanenko ukrán gyáriparosok családjára. Óriási vagyonuk mellett nemcsak a gazdasági, hanem a szellemi élettel is törődtek.

Diego Velázquez:
Margarita infánsnő

Költségükön számtalan kórház, tanintézmény, templom épült Ukrajna sok városában. Vaszil Szimirenkót például olyan „jelentős és nagylelkű ukránnak nevezték, aki nem csak szívével, hanem pénztárcájával is a népét szolgálta”.

Bohdan Hanenko képzettségét tekintve jogász volt, de egész életét a képzőművészeti alkotások gyűjtésének szentelte. Hasonló érdeklődésű volt felesége, Varvara Mikolajivna is, Mikola Terescsenko lánya. Nyugat-európai útjaik során számtalan festményt, üvegből készült alkotásokat, drága kelméket vásároltak. Gyűjteményük igazi drágakövének számított Diego Velázquez 17. századi spanyol festő alkotása, a *Margarita infánsnő* c. portré, melyet

Bohdan Hanenko 1912-ben vásárolt Berlinben. Később a Hanenko magánkollekcio múzeummá alakult. Napjainkban Bohdan és Varvara Hanenko Művészeti Múzeumként ismert. Itt található Ukrajna leggazdagabb gyűjteménye a világ képzőművészeti alkotásaiból.

Szerhij Hiljarov professzor Pietro Perugia 15. századi olasz festő egyik alkotása mellett a Kijevi Nyugati és Keleti Művészetek Múzeumban. Így nevezték korábban a Bohdan és Varvara Hanenko Művészeti Múzeumot. Kijev német megszállása idején a professzor a festményt lakásán rejtegette. Kijev, 1943.

■ 1. Ki a mecénás? 2. Miért érdemel tiszteletet és megbecsülést Varvara és Bohdan Hanenko tevékenysége? 3. Miért rejtegette Hiljarov a festményt a német megszállás idején?

Látogassatok el Kijevben a Bohdan és Varvara Hanenko Művészeti Múzeumba! Készítsetek beszámolót arról a művészeti alkotásról, amely a legnagyobb hatással volt rátok!

12.§. *CSATÁK, UTAZÁSOK, FELFEDEZÉSEK*, avagy ESEMÉNYEK A TÖRTÉNELEMBEN

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan zajlott Igor fejedelem 1185-ös hadjárata a kunok ellen, és miként énekelte meg annak históriáját az *Ének Igor hadáról* című hősköltemény?
2. Mit kell tudni a 18. században élt híres ukrán utazóról, Vaszil Hrihorovics-Barszkijról?
3. Milyen új közlekedési és hírközlési eszközök születtek a 19. század végén, a 20. század elején, miben rejlett jelentőségük?
4. Milyen találmányokat ismersz napjainkból?

Nézzétek meg a fotót! Hol, és mikor történhetett mindez? Nevezhetjük-e a történetet eseménynek? Lefényképezhető-e az esemény? Mindig úgy éltek az emberek, mint napjainkban? Miért?

1. Gondolkozzatok el azon, mit értünk történelmi esemény alatt. Ehhez:
a) elevenítsétek fel azokat a történeteket, amelyekről a múlt órákon beszéltetek;
b) nevezetek meg 3–5 olyan sajátosságot, melyek alapján az eseményeket meg lehet különböztetni egymástól;
c) hogyan tanulmányozzák a történészek a múlt eseményeit?
2. Játsszatok *Esemény árverés-játékot*! Az a csapat győz, amelyik több dátumot nevez meg a múlt órán elsajátítottak közül.
3. Mit gondoltok, egyformán érdekesek a nagy földrajzi felfedezésekről, találmányokról, ütközetekről, a gazdasági élet fejlődéséről szóló történetek? Ti milyen eseményekről szívesen olvasni?

The image shows a page from a manuscript, likely a historical or literary work. It features two large, colorful illustrations of warriors on horseback. The top illustration depicts two warriors facing each other, one on a white horse and the other on a brown horse, both holding bows and arrows. The bottom illustration shows a group of warriors on horseback, some holding flags, in a dynamic pose. The text is written in a script, likely Pahlavi, and is interspersed with the illustrations. The page is numbered '10' in the top right corner.

A becsvágyó fejedelem neve valószínűleg rég feledésbe merült volna, ha a 12. század végén egy ismeretlen szerző meg nem írta volna az *Ének Igor hadáról* (ismert *Igor-ének* címen is – a ford. megj.) című hőskölteményt. A mű alkotójának személyéről évszázadok óta vitatkoznak a történészek, nyelvészek, irodalomtudósok, költők és művészek egész nemzedékei. Ez természetesen még titokzatosabbá teszi az *Igor-éneket*. A tudományos kutatásokban kötelezően feltűnik Igor alakja, megjelennek barátai, ellenségei és családtagjai. Sokkal többet tudunk róla, mint más nála jelentősebb fejedelemről. Annak a nevét viszont, akinek népszerűségét köszönheti, továbbra is homály fedi.

90

Viktor Vasznyecov: Igor Szvujatoszlavics a kunokkal vívott csata után, 1880. Állami Tretyakov képtár, Moszkva. A szerző művének megalkotása során számtalan múzeum anyagát tanulmányozta a korabeli fegyverekről, öltözködésről. Mit gondoltok, miért volt erre szüksége?

Olvassátok el a részletet az *Ének Igor hadáról* c. hőseposzból! (Magyarul Képes Géza kitűnő fordításában olvashatjátok – a ford. megj.) Véleményetek szerint, mely sorok adják vissza hűen a történelmi valóságot, és melyek a szerző fantáziájának gyümölcsei?

... Jaroszlav fiai, Vszeszlav unokái!
Hajtsátok le immár zászlaitokat,
dugjátok hüvelybe kicsorbult kardotok,
eljátszottátok az ősi dicsőséget.
Mert civakodástok hozta az átkot,
pogányok pusztító hadát
az orosz földre,
Vszeszlav örökségébe.
Viszálykodás tört ránk az erőszak polo-
vecek földjéről.

... Ó, nyögnie kell az orosz földnek,
felidézvén az ősi idöket
s régvolt vezéreket!
Hej, az öreg Vladimirt hajdan
nem lehetett a kijevei hegyekhez kötni:
És íme most felröppentek Rurik zászlai
és mások is – Dávid lobogói,
de vásznak más-más célért lobog.

Így vala ez régi harcok és hadak eszten-
deiben,

de ilyen harcról még nem hallottak!
Kora reggeltől napestig,
estétől hajnalig
repültek az edzett nyilak.
Sisakokon csörömpölnek a szablyák,
szikrázva recsegnek a kopják
ismeretlen mezőn,
polovec földek közepette.

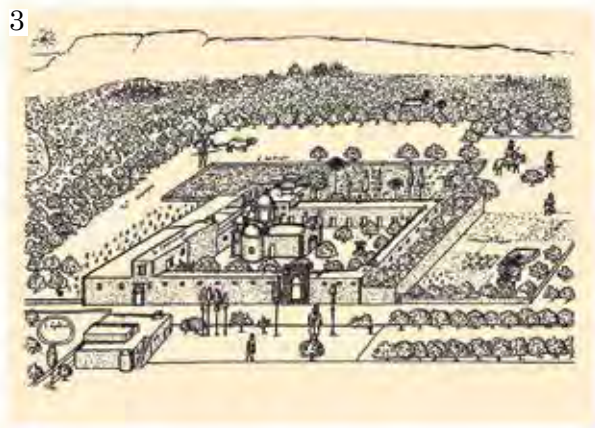
A paták alatt a fekete földet csontokkal
veték be,
megöntözték vérrel:
bánat kelt ki abból az orosz földön.
Mi zúg fülembe,
mi zeng fülembe
távolból korán, pitymallat előtt?
Igor visszafordítja seregét:
szánja vala édes bátyját, Vszevolodot.
Dúlt a csata egy nap,
dúlt a csata másnap,
harmadnap, déltájt, Igor lobogói leha-
nyatlának.

Miért fontos történelmi források az utazók feljegyzései?

Az utazások a történelem során mindig „ablakot” nyitottak a világra. Ismeretlen tájakat bejárni azonban veszélyes foglalatosság volt, ezért csak vakmerő emberek szánták el rá magukat. Az emberek többsége ebben az időben ott élte le az életét, ahol született. Útnak pedig legtöbbször a kereskedés vagy valamilyen hadjárat miatt indultak. Néha útra keltek a zarándokok is, hogy felkeressék a szent helyeket.

Az egyik legismertebb ukrán utazó **Vaszil Hrihorovics-Barszkij** volt. Öccse, a híres építész Ivan azt írta róla, hogy „*Vaszil gyermekkorától kezdve nagyon kíváncsi természetű volt*” és „*mindig is világot akart látni*”. Vándorútját 1723-ban kezdte Lvivből. Oda is tért vissza 1747-ben.

1. Sziklakolostor Görögországban
2. Kairó, Egyiptom
3. Krétai kolostor Görögországban. V. Hrihorovics-Barszkij illusztrációi saját könyvéhez.

Hosszú útja során Hrihorovics-Barszkij eljutott Magyarországra, Bulgáriába, Ausztriába, Romániába, Moldovába, Olaszországba, Gö-

rögországba, Palesztinába, Szíriába, Arábiába, Egyiptomba. Közben részletes naplót vezetett a látottakról és a helyi lakosság életéről. Útleírásait 150 rajzzal illusztrálta. Megkülönböztetett figyelmet szentelt az építészeti emlékek, városi erődítmények, templomok leírásának. Megfigyelte többek között a helyi vásárok működését, a városok kivilágítását és az emberek öltözködését is.

Vaszil Hrihorovics-Barszkij több nyelven beszélt, tudott latinul, görögül és arabul. Útleírásai már életében nagy népszerűségnek örvendtek, méltán vívták ki szerzőjük számára az olvasók szeretetét és megbecsülését. Az *Utazások* rövidített változata először 1778-ban láttott napvilágot Szentpétervárott. Teljes terjedelmében a 19. század 80-as éveiben jelent meg 4 kötetben a gazdagon illusztrált mű.

1. Mit kellett tudnia és ismernie V. Hrihorovics-Barszkijnak ahhoz, hogy beutazhassa a világot? **2.** Emlékezzetek vissza azoknak a külföldi utazóknak a nevére, akik Ukrajnáról írtak! **3.** A Vaszil Hrihorovics-Barszkijról tanultak alapján adjatok választ a címben feltett kérdésre!

Hogyan változtatták meg az emberek életét a 19–20. század fordulójának nagy találmányai?

A 19. század végén és a 20. század elején gyökeresen megváltozott Ukrajna lakosságának az élete. Ezek a változások elsősorban a közlekedést és hírközlést forradalmasító műszaki újdonságokkal voltak kapcsolatban. 1861-ben épült meg Nyugat-Ukrajna első vasútvonala Premysl–Lviv között. Dél-Ukrajna első sín párja pedig Odesszát kötötte össze Baltával, a közlekedés 1865-ben indult meg rajta. A századfordulón a lóvasutakat fokozatosan felváltották a villamosok. Az első villamost 1892-ben helyezték forgalomba Kijevben, az Olekszandrivszkij utcában közlekedett (ma Szahajdacsnij és Volodimirszkij). Rövid időn belül megjelentek a villamosok Lvivben és Katerinoszlavban (ma Dnyipropetrovzszk) is. 1905-ben helyezték üzembe Kijevben a *Mihajlivszkij-siklót*.

1891 nyarán dübörgött először végig Odessza Deribászovszka utcáján az első ló nélküli kocs. Ez egy Panhard-Levassor típusú autó volt, az első személygépkocsi Ukrajna területén. Tulajdonosa Franciaországból hozatta be Odesszába. Pár évtized leforgása alatt

Az első kijevei villamos, amely a Cárszkij és Oleksandrivszkij terek között közlekedett (ma Jevropejszkij és Kontraktovij tér)

A kijevei drótkötél-sikló. A 20. század eleje

a személygépkocsik gazdagok „játékszeréből” megbízható közlekedési eszközzé váltak. Érdekes, hogy az ukrainai személygépkocsi-gyártás csak 1960-ban vette kezdetét Zaporizzsjában, amikor elkészült az első Zaporozsec.

1. Egy Panhard-Levassor típusú autó 1897-ből
2. Zaporozsec ZAZ-965-ös a 20. század 60-as éveiből
3. Telefon a 19. század 80–90-es éveiből

Telefonkapcsolat először Odesszában létesült 1882-ben. Kijevben az első telefonkészülék 1883-ban jelent meg egy svájci tulajdonban lévő étteremben a Hrescsatyikon. A tulajdonos összeköttetést teremtett a konyha és az étkező rész között, hogy a vendégek telefonon adhassák le rendeléseiket.

A 20. század elején első lépéseit tette Ukrajna repülőgépgyártása. Fontos szerepe volt ebben Kijevnek, ugyanis innen szálltak fel először hazai gyártású repülőgépek. 1910-ben egy Kijev melletti térről emelkedett a magasba és tett meg néhány métert saját tervezésű K-1 repülőgépén Olekszandr Kudasev.

A leghíresebb kijevi tervező a 21 éves Ihor Szikorszkij volt, akinek tíz nappal Kudasev után sikerült 250 métert repülni gépén. 1913-ban megépítette a korszak legnagyobb repülőgépét, az *Ilja Muromecet*. Valódi világszenzáció volt, amikor először tette meg a Pétervár–Kijev–Pétervár útvonalat.

1. Olekszandr Kudasev saját repülőgépén

2. Az *Ilja Muromec*

3. Ihor Szikorszkij az *Ilja Muromec* kormányosa mögött

1. Fogalmazzatok a szöveghez 5 olyan kérdést, mely a *Ki?*, *Mi?*, *Hogyan?*, *Mikor?* és *Miért?* kérdő névmással kezdődik, majd válaszoljátok meg egymás után sorban! **2.** A szomszédos padban ülő osztálytársaitokkal gondolkodjatok el azon, vajon mi vezetett azoknak a találmányoknak a létrejöttéhez, melyekről szó volt az új anyagban? Hogyan hatottak ezek az újdonságok az emberek életére? Miért fontos a historikusok számára megismerni a találmányok történetét? Következtetéseiteket osszátok meg az egész osztállyal, majd írjátok fel őket a táblára és határozzátok meg jelentőségüket a történelmi fejlődés szempontjából!

Készítsetek rövid (4–5 mondatos) beszámolót 1) a vasúti közlekedés, 2) a személygépkocsi-gyártás, 3) a repülőgépgyártás, 4) a hírközlés mai fejlődéséről! Milyen új szavakat (neologizmusokat) használtatok? Miért sok közöttük az idegen eredetű?

1. Mit neveznek a történelemben expedíciónak? Sorolj fel néhányat!
2. Szerkesszetez időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Hány évig tartottak Vaszil Hrihorovics-Barszkij utazásai? Mennyi idő telt el azóta?

3. Nevezd meg a múlt század legfontosabb 5–10 felfedezését!

4. Mikor terjedtek gyorsabban a műszaki újítások és találmányok régen, vagy pedig napjainkban? Miért?

Szerintetek a történészeknek mit nehezebb tanulmányozni: az expedíciók, ütközetek, utazások vagy pedig a találmányok történetét? Miért? Mi volt az első találmánya az embernek? Hogyan szereztek róla tudomást a tudósok?

Olvassátok el a szöveget, majd figyelmesen nézzétek meg az illusztrációkat! Ezután válaszoljatok a kérdésekre!

1951-ben Szerhij Lebegyev irányításával Ukrajnában megalkották Európa első elektronikus számítógépét – a komputert. A könyvben látható fotó 1952-ben készült a számítógép első és második szintjét elválasztó fedőrész szétszedése után, melyet a 6 ezer rádiólámpa jobb hűtése miatt távolítottak el. A baloldali kép előterében a vezérlőpult látható (a mai klaviatúra elődje). A háttérben fém- és furnérszekrényekben maga a komputer van beépítve.

1951-ben vette kezdetét az ukrán televíziózás is. Ekkor kezdte meg munkáját a hivatásos televízió-központ a Hrescsatyikon. A jobboldali fotó az első ukrán tévéről, a KVN-49-ről készült. Fekete-fehér képernyője tenyérnyi nagyságú volt. Hogy növeljék a képek nagyságát, a képernyő elé nagyítót helyeztek el, melynek objektívjei közé desztillált vizet öntöttek.

■ Meglepődtek-e a fotók láttán? Tudták-e, hogy a mai számítógépek elődjei szobaméretűek voltak? Mit gondoltok, miért veszítette el Ukrajna vezető szerepét a világon az új technológiák alkalmazása és fejlődése terén?

13.§. *A MINDENNAPI BETEVŐ,* avagy ÉLET A KIJEVI RUSZBAN

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan jöttek létre az első városok, és milyen volt az elrendezésük?
2. Milyen sajátosságai voltak a falvakban és városokban élők mindennapjainak a régmúltban?
3. Hogyan öltözködtek a Kijevi Rusz lakói?
4. Miben különbözött a régiek élete a maitól?

A fotókon a Kijevi Rusz és napjaink Ukrajnájának lakóházát láthatjátok. Keressetek 5 hasonlóságot és 5 eltérő vonást a két épület között! Mit gondoltok, eltérnek-e egymástól a két kor háztartási eszközei? Hogyan változott meg az ukránok élete a Kijevi Rusz óta?

*Régi ház rekonstrukciója a
Kijevi Rusz parkban (Kijev megye, Obuhovi járás, Kopacsiv község)*

*Lakóház Csernyihiv megye Kaljuzsinci községéből, 1962. A pirohovi Népi Építészeti és Életforma Múzeumának **Ukrán falu a 20. század 60-70-es éveiben** kiállítási anyagából.*

Milyenek voltak a legrégebbi városok országunk területén?

A Podol és a fellegvár az Ukrán Történelmi Nemzeti Múzeum Ősi Kijev makettjén

A keleti szlávok földjeit a 9–10. században a külföldi krónikások az erődök, *hrádok* országaként (Gardarikaként – *a ford. megj.*) emlegették. A hrádokat, vagyis földvárakat őseink magas fallal vették körül, innen a *hrád* és *horod* kifejezés (*horoditi* magyarul elkeríteni, a *hrád* erődítményt, a *horod* pedig várost jelent). A földvárak helyén jöttek létre később a **városok**. A nagyvárosok három részre tagolódtak. A felsőváros vagy fellegvár, melyet *ditinec*nek hívtak, a legrégebben emelt városrész volt. Hegytetőre vagy valamilyen magaslatra épült, falak vették körül, mély vizes árok övezte. A városiak így tudták megvédeni magukat az ellenség támadásától. Itt éltek a fejedelmek, illetve a bojárok, de itt épültek fel a kereszténység felvétele után

az első templomok, székesegyházak is. A ditinecet övező falak azonban idővel szűkké bizonyultak, nem tudták befogadni az összes városi építményt. Ezért a falakon kívül lassanként létrejött az alsóváros (*Podol*), ahol elsősorban iparosok és kereskedők laktak. A Podolon volt a piactér, számtalan templom és kolostor is épült ott. A felsőváros falain kívül épült fel az előváros. Bizonyos szakmák képviselői laktak itt: a tímárok a bőr megmunkálásához szükséges víz, a fazekasok meg az agyag közelében.

A Podol beépítése a 11. században. Lakónegyedek makett-rekonstrukciója

A régi városokban a házakat egymás mellé építették. A két ház között húzódott az utca, melynek iránya általában a település domborzati viszonyaitól függött. Az utcák a piacterek, városkapuk vagy a felsőváros környékén futottak össze. A főutca az előváros főkapujánál kezdődött és a ditinecnél ért véget. Az utcák felületét fapadozattal fedték.

Egy kijevi polgár lakóháza a Podolon a 10. századból. Rekonstrukció. Meredek lépcső vezetett fel a folyosóra. Onnan lehetett bejutni a lakásba. A lakrész bal oldalán volt a kemence az ágyakkal. A falak mentén fapadok sorakoztak. A ház alsó részét éléskamraként használták.

A városokban többnyire kézművesek és kereskedők laktak. A nagyvárosok pedig a fejedelmi, bojári családok, druzsinnyikok és a papok lakhelye volt.

1. A kijevi fellegrárat körülvevő fal egy része

2. Bojári és fejedelmi paloták építése. Volodimir kijevi fejedelem fellegrárának rekonstrukció-részlete. Az Ukrán Nemzeti Akadémia Régészeti Intézetének anyagából.

A városlakók egyszobás, agyagpadlós, 18–20 m² alapterületű, földbe süllyesztett lakásokban éltek, melyekhez kis háztáji is tartozott, ahol istállók, csűrök, pincék, különféle gazdasági épületek voltak. A házak általában az udvar hátsó részében helyezkedtek el.

A módosabb polgárok házai gazdagabbak és tágasabbak voltak, mint a szegények kunyhói. A fejedelmek és bojárok lakhelye a két-szintes kúria volt sok-sok szobával.

Ezekben a kúriákban mozgalmas élet zajlott. Itt születtek a törvények, itt szedték be az adókat, és itt történt az igazságszolgáltatás is. A druzsinnyikok termében (lovagteremben) pedig nagy mulatságokat tartottak.

1. Nézzétek meg újra a makett-rekonstrukciókat, majd keressétek meg rajtuk a városi építkezés azon elemeit, melyekről szó volt a tananyagban!
2. Fogalmazzatok a szöveghez 3–5 kérdést, és válaszoljátok is meg!

Az olvasmányok és a könyv illusztrációi alapján rajzoljátok le az ősi Kijev egyik utcáját, majd meséljétek el, mi látható a rajzotokon!

A forrásrészlet és a hozzá fűzött kérdések felhasználásával készítsetek beszámolót a mulatságról.

„Az ebédlőasztalon rengeteg arany és ezüst evőeszköz sorakozott: kelyhek, tálak, poharak. A szolgák finomabbnál-finomabb ételeket és italokat szolgáltak fel. Volt ott sikekfajd-, liba-, hattyú-, daru-, császármadár-, galamb-, csirke-, nyúl-, szarvas-, malac-, borjú- és ökörpecsenye is. A finomságokat a vendégek jóféle borokkal, édes méz- vagy erőspaprika-pálinkával, majd kvasszal öblíthették le. A mulatozókat késő éjszakáig zenészek szórakoztatták, akik furulyán és hárfán húzták a táncolóknak a talpalávalót. A nagyterem énekszótól és kacagástól volt hangos. Míg az urak mulatoztak, addig a szakácsok, szolgák keményen dolgoztak: sütöttek-főztek, felszolgáltak, legyezték az urakat, vagy tartották az ezüstitálakat, amikben uraik leöblíthették a zsíros kezüket...”

■ Milyen hatást gyakorolt rád a mulatságról szóló beszámoló? Mit tudtál meg a kor ételeiről? Hogyan zajlottak akkoriban a lakomák? Kik engedhettek meg maguknak hasonló dáridózást?

Nézzétek meg az illusztrációkat, majd válaszoljatok a kérdésekre!

■ Az előző két képen egy város és egy falu látképének rekonstrukciójával ismertettek meg a régmúltból. Az építkezés mely sajátosságai legszembetűnőbbek számotokra? Miben különbözik a város a falutól? Hogyan tükröződnek ezek a különbségek a fogalmakat jelölő szavakban? Milyen építőanyagokat használtak őkseink?

Hogyan éltek régen a parasztok?

Rusz lakosságának többsége **falvakban** élt, melyek nem voltak körülkerítve magas falakkal. A falvaknak általában 15–20 lakosa volt. Házaikat 30–80 cm mélyen a földbe süllyesztve fából építették, ezért ezeket az épületeket földkunyhóknak nevezték. Az ilyen építményeket télen könnyű volt felfűteni, nyáron viszont kellemesen hűvös maradt. A szoba sarkában állt az agyag- vagy kőkemence. A füst az épületből az ablakon, ajtón vagy a szalmatetőn keresztül távozott.

A parasztok árpát, zabot, rozst és búzát termesztettek, kiskertjeikben pedig karalábét, káposztát, retket, uborkát, céklát, sárgarépat, borsót, vöröshagymát, fokhagymát. Gyümölcsöseikben alma-, meggy-, szilvafák nőttek. A háziállatok közül tehenet, kecskét, juhot és sertést tenyésztettek. Az ökrök és lovak nagy segítségére voltak a parasztoknak. Mivel erdők, folyók, tavak mellett éltek, vadászattal, halászáttal és vadméhészettel is foglalkoztak. A vadakat nemcsak húsupért vadászták, hanem szőrméjük miatt is, amit a szomszédos népeknek adtak el, de kelendő árucikkük volt még a méz és a faggyú is.

Gyűjtsetek főneveket, mellékneveket, igéket! A szavak felhasználásával meséljétek a parasztok életéről!

Hogyan öltözködtek a Kijevi Rusz lakói?

Fejedelmek és városlakók ünnepi öltözékei, Z. Vaszina rekonstrukciója

A bojárok és druzsinnyikok bizánci selyemből, szőrméből, bőrből varrattak maguknak ruhákat, és drága ékszereket hordtak hozzá. A legdivatosabb öltözéknek előkelő körökben a palást számított, amit vállra vetettek és brossal kapcsolták össze. A leggazdagabban és legelőkelőbben díszített palástokat a fejedelmek viselték. Ezeket a ruhadarabokat színes gyapjúanyagból készítették, aranyhímzéssel és különféle nemesfémekből készült lemezekkel ékesítették, széleiket pedig szőrmével vagy aranyozott szalaggal szegték be.

A fejedelmek viselete a következő elemekből állt: drága anyagból varrott ing, vörös vagy zöld színű bőrnadrág. Ezt az öltözetet egészítette ki a fejdísszel ékesített prémsüveg, az ékkövekkel díszített galéros palást és a bőrcsizma.

Az óorosz öltözködés kötelező eleme volt az ing. Ingben jártak a parasztok, de inget viseltek a fejedelmek is. A fejedelemasszonyok, bojárasszonyok kedvelték a bő ujjú felsőruhát, melyet övvel fogtak össze. Előszeretettel viseltek kiegészítőket: fülbevalót, arany és ezüst ékszert.

A gazdagabbak mókus- vagy nyestbőrből, a szegényebbek pedig bárány-, kecske- és medvebőrből készült bundában védekeztek a hideg ellen.

1. Olvassátok el a szöveget bekezdésenként, és próbáljátok megtalálni a művészi rekonstrukción az elődök ruházatának elemeit! Milyen új szavakkal találkoztatok az olvasmányban? **2.** Véleményetek szerint, milyen történelmi forrásokat használtak a történészek és művészek, amikor a Kijevi Rusz lakóinak öltözkését rekonstruálták? Az akkori öltözékek mely elemei maradtak fenn napjainkig?

1–2. Beszéljétek a városok és falvak lakóinak életéről az alábbi vázlat alapján!

1. Hogyan jöttek létre az első városok, és hogyan tagolódtak?
2. Kik éltek a városokban, és mivel foglalkoztak?
3. Miben különböztek a városok a falvaktól? Hogyan éltek a parasztok?

3. Szerkesszék időtengelyt, tüntessék fel rajta a megfelelő dátumokat, oldjátok meg a kronológiai feladatot!

1955-ben ásatásokat végeztek Kijevben a Volodimirszkij úton. Az ásatások során egy 13. században épült lakóházra bukkantak. A kemence mellett egy épen maradt korsóban fülbevalókat, karkötőket és gyűrűket találtak. Hány évszázadon keresztül voltak ezek az ékszerek a föld alatt? Mennyi idő telt el megtalálásuk óta?

4. Milyen ruhákban jártak a városok és falvak lakói a Kijevi Ruszban?

Tetszetek-e nektek a Kijevi Rusz lakóinak életéről szóló elbeszélések? Miről szeretnétek részletesebben tudni? Mi gyakorolta rátok a legnagyobb hatást?

Készítsetek férfi és női papírfigurát, majd öltöztessék fel őket a Kijevi Rusz divatja szerint!

Olvassátok el a szöveget! Nézzétek meg az illusztrációkat, majd válaszoljatok a kérdésekre!

A városokban sokféle szakmát űző kézművesek éltek: fazekasok, tímárok, kovácsok, fegyverkovácsok, asztalosok, kőművesek, üveg- és mozaikcsempe-készítők, ötvösök, vagyis arany-, ezüst- és rézművesek.

A Kijevi Rusz kézművesei több mint 70 mesterséget ismertek. Legelterjedtebb a kovácsmesterség volt. A ruszin kovácsok 150 féle dolgot tudtak készíteni: munka- és háztartási eszközöket, kézműves szerszámokat, fegyvereket. Ismerték a fémmegmunkálás különféle módjait: a kovácsolást, olvasztást, csiszolást és fényezést.

Messze földön híresek voltak a ruszin ötvösök, akik a kicsi gombtól kezdve az óriási harangig mindent ki tudtak önteni és meg tudtak munkálni. Készít-

ményeiket gyakran arannyal és ezüsttel díszítették. Ez a következőképpen történt: a felhevített vasba rajzot véstek, amibe arany vagy ezüst huzalt helyeztek. A legnépszerűbb ékszer ebben az időben a karkötő, a fülbevaló és a gyűrű volt.

Megbecsült szakmának számított a fazekasság. A helyi mesterek sok mindent tudtak agyagból készíteni, többek között gyermekjátékokat is. A 10–11. században megtanulták az edényeket zománccal bevonni. Minden ruszin családban foglalkoztak szövessel és fonással, hisz az emberek házi készítésű ruhában jártak. Fejlett volt továbbá a bőr- és famegmunkálás, kő- és csontfaragás, téglagyártás és mészégetés.

1. Ruszban készült arany ékszerek a 12–13. századból. Fülbevalók öntőformái.
2. Kijev környékén talált kard a 11. századból **Ljudota kovács** felirattal

■ 1. Olvassátok el a kardon lévő feliratot! Miről tanúskodnak a hasonló régészeti leletek? 2. Nézzétek meg a fülbevalók öntőformáit! Vajon hogyan készültek ezek az ékszerek?

■ Olvassátok el a *Kirilo Kozsumjaka* című ukrán népmesét! Az órán hallott történelmi események közül melyekre ismertek rá a mesében? Vajon mikor keletkezett ez a népmese?

14. §. A MESSZE FÖLDÖN HÍRES ORSZÁG, avagy A KIJEVI RUSZ TÖRTÉNETÉNEK LEGJELENTŐSEBB ESEMÉNYEI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. A Kijevi Rusz jelentősebb történelmi eseményeinek és leghíresebb fejedeleinek bemutatása írott történelmi források alapján. **2.** Hogyan változott meg az emberek élete a kereszténység felvétele után? **3.** Tájékozódás a Kijevi Rusz térképén az első fejedelmek és Nagy Volodimir korában. **4.** A történelmi események helyes időrendi sorrendjének megállapítása.

Nézzétek meg a fotókat! Mit bizonyít az a tény, hogy Szent Volodimirnek halála után 865 évvel 1853-ban állítottak szobrot? Mivel tette híressé nevét a fejedelem? Miért maradhatott fenn ez az emlékmű szinte eredeti formában napjainkig? Miből lehet következtetni arra, hogy Volodimir keresztelte meg Ruszt? Milyen tények bizonyítják, hogy a szobor több mint 150 éve készült?

Bizánc – óriási kiterjedésű birodalom Konstantinápoly központtal (a ruszicsok Cárhorodnak nevezték) a Fekete-tenger déli partvidékén. A keleti szláv törzsek állandó kapcsolatban álltak vele, ugyanis Bizánc volt a legfontosabb kereskedelmi partnerük. Bizáncból érkezett ruszin földre a kereszténység is.

Kereszténység – a Szentháromságba: az Atya, a Fiú és a Szentlélek három, egy Istenbe vetett hit

Milyen írásos emlékek őrzik a Kijevi Rusz első fejedelmeinek emlékét?

Krónikalap: Oleg hadjárata Cárhorodba

Kijevben és a hozzá tartozó területeken több évszázadon át Kij véreből származó fejedelmek uralkodtak. A Kijevi Fejedelemség történetének legkorábbi éveiből azonban szinte nem maradtak fenn írásos emlékek. 882-ben a hatalmat **Oleg** fejedelem ragadta magához, aki északról, Novgorodból érkezett, s magával hozta onnan a kis-korú **Igort** is, a **Rjurikovics** fejedelmi család sarját. Az ő nevében uralkodott ezután Oleg harminc éven át. A krónikás nem közölt semmilyen megbízható információt Olegről, a két bizánci hadjáratán kívül. Megőrizte viszont az utókor számára talányos halálának történetét. Egyszer a táltságok azt jósolták neki, lova fogja a halálát okozni. A jóslatot meghallva Oleg lemondta a hadjáratokat, s megparancsolta, hogy hűséges paripájával gondosan törődjenek

kimúlásáig. Néhány év múlva jelentették a fejedelemnek, hogy lova elpusztult. Oleg megkönnyebbült, hisz nem teljesült be az átok. A fejedelem illően akart elbúcsúzni hű társától, ezért felkereste maradványait. Te akartad az én vesztemet okozni, mondta és rálépett a paripa koponyájára. Ekkor egy kígyó kúszott elő onnan, és halálra marta Oleget. Látnoknak nevezték őt ezután a történelemben.

Oleg 912-ben halt meg. Kijev teljhatalmú uralkodója Igor lett. Ettől az időtől kezdve Kijevben a Rjurikovics-dinasztia képviselői uralkodtak (dinasztia – hatalmon lévő család – a ford. megj.). Igor a nagyfejedelmi trónon felesége, **Olga** és fia, **Szvjatoszlav** követte.

Nevezzétek meg azokat a fejedelmeket, akikről szó van a szövegben! Mind-egyikről mondjatok egy-egy mondatot!

Olvassátok el a krónikarészletet! Válaszoljatok a kérdésekre!

»Amikor Oleg a kis Igorral a kijevi hegyekhez ért, megtudta, hogy a városban Aszkold és Gyir uralkodnak. Kikötött vitézeivel a Dnyeper partján. Parancsára katonái elrejtőzködtek a csónakokban. Ezután követeket küldött a

fejedelmekhez az alábbi üzenettel: „Drága rokonaink, keressetek fel bennünket!” Azok gyanútlanul megérkeztek. Ekkor Oleg azt mondta: „Nem vagytok fejedelmek többé, mert nem származtok fejedelmi vérből, de itt van Igor, a fejedelmi sarj, Rjurik fia.” A vitézek előjöttek rejtékhelyükről és végeztek Aszkolddal és Gyirrel. Uralkodni kezdett Oleg Kijevben és azt mondta: „Legyen ez a város minden ruszin város anyja!”«

■ A krónikás melyik állításának van történelmi alapja, és melyiknek nincs? Hogyan szilárdította meg hatalmát a kijevi trónon a Rjurikovics-dinasztia?

Vizsgáljátok meg az Oleg 907-es bizánci hadjáratát bemutató krónikalapot! Milyen ravaszságokat vetett be a fejedelem a cárhorodiak ellen, amikor megtudta, hogy azok láncot feszítettek ki a tengeren, amellyel elzárták a Konstantinápolyba vezető vízi utat?

Mit mesélnek a krónikák Olga fejedelemasszonyról?

Ukrajna történetének egyetlen női uralkodója Olga fejedelemasszony volt, aki 945-ben foglalta el a kijevi trónt.

A Bizánccal való békés kapcsolatok kialakítása céljából **957** nyarán–őszén 100 kijevi előkelőség élén Konstantinápolyba érkezett, és kétszer is találkozott Bíborbanszületett Konstantin császárral. Erről az eseményről maga a bizánci uralkodó számolt be az utókornak, megnevezve a találkozók pontos dátumát, hónapját és napját (szeptember 9. és október 18. – *a ford. megj.*). A ruszics küldöttségnek a druzsinnyikokkal és szolgálkkal együtt több mint másfél ezer tagja volt. Nesztor krónikás úgy tartja, bizánci útja során Olga is kereszténnyé vált és keresztapja maga Bíborbanszületett Konstantin lett. A mai kutatók viszont azon a véleményen vannak, hogy Olga már keresztényként érkezett Cárhorodba. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Olgát a császár keresztény uralkodónak kijáró pompával fogadta.

Császár – a legmagasabb világi uralkodói rang, hatalmas ország uralkodója, melynek területén több nép él

Olga fejedelemasszony szobra Kijevben

A krónikás Olga fejedelemszonyt a kereszténység előhírnökének, „a napfelkeltét hírül adó hajnalcsillagnak” nevezte. Nem véletlenül, ugyanis a Kijevi Ruszt Olga unokája, Volodimir keresztelte meg. Olga a pravoszláv egyház egyik nagy tiszteletnek örvendő szentje.

Készítsetek vázlatot kérdések formájában a fenti szöveg tartalmához, majd mondjátok el!

Ovassátok el a szöveget, nézzétek meg az illusztrációkat, válaszoljatok a kérdésekre!

Szvjatoszlav és a bizánci uralkodó **971**-ben történt találkozásját lejegyző krónikás a következőképpen írta le a ruszics fejedelem külsejét: „*Szvjatoszlav közepes termetű, nem is alacsony, nem is magas, bozontos szemöldökű, világoskék szemű, pisze orrú, szakállatlan, sűrű, igen hosszú bajuszos férfi volt. Teljesen tar fejének egyik oldaláról tincs lógott le nemzetsége nemességének jeléül. A tarkója erős volt, melle széles és minden más testrésze arányos. Meglehetősen keménynek és vadnak mutatta magát. Egyik fülében fülbevalót viselt, amelyet karbunkulus (vörös színű drágakő – a ford. megj.) és két igazgyöngy díszített. Vakító fehér, egyszerű ruhát viselt.*”

1

2

1. Szvjatoszlav fejedelem. Művészi rekonstrukció.
2. Krónikaoldal: Szvjatoszlav Bizánc elleni hadjáratának leírása. A rajzon a császári tanács látható, amint a követek kardot ajándékoznak Szvjatoszlavnak, továbbá Szvjatoszlav hadserege és az adó átadása a bizánciaknak.

A ruszin krónikás is hagyott leírást Szvjatoszlavról: »Bátor volt és merész, járása, mint a párducé. Hadjáratai során katonái életét élte. Ugyanazt ette és itta, amit ők. Úgy aludt, mint a vitézei: nem sátorban, hanem a szabad ég alatt

©В.Власов

KIEVI RUSZ

- Kievi Rusz Oleg fejedelem uralkodásának utolsó éveiben (912. év)
- Kievi Rusz határai Bölcs Jaroszlav fejedelem uralkodásának végén (1054. év)
- A kievei fejedelmek fő hadjáratai
- Bizánci Birodalom

120
kilométer

Párduc – leopárd

nyergét használva vánkosul. Mielőtt megtámadott volna valakit, megüzenve ellenfeleinek: „Megyek ellenetek!”

■ Hogyan viszonyult a ruszin és a bizánci krónikás Szvjatoszlavhoz? Miért gondoljátok így? Szvjatoszlav jellemének mely vonásait emelik ki a források? Válaszoljatok a krónikarészlet szavaival! Hasonlítsátok össze a krónikás leírását Szvjatoszlav arcképével! A forrásokban olvasható leírás alapján készült a fejedelem portréja?

Miért kapta Volodimir Szvjatoszlavics a Nagy előnevet?

Volodimir Szvjatoszlavics fejedelem elképzelt portréja

Szvjatoszlav fia – **Volodimir** 980-ban foglalta el a nagyfejedelmi trónt és 35 évig uralkodott. Ő volt az első olyan ruszics fejedelem, akit nem katonai hőstettei miatt énekeltek meg a krónikák, hanem, mint népe boldogulásáért tevékenkedő bölcs uralkodót. Máig fennmaradtak azok a hősi eposzok, amelyek Volodimirt Szép Napocskának, Ilja Muromec és Dobrinya Mikitics nagylelkű pártfogójának nevezik.

Túlzás nélkül állítható, hogy Volodimir legnagyobb, mondhatni sorsdöntő tette az egész állam számára az egységes vallás, a kereszténység felvétele volt **988**-ban. A kereszténység felvételét a krónikás Volodimir krími hadjáratához köti, amelyet a Bizánci Birodalomhoz tartozó Herszonzes (Korszuny) görög város ellen vezetett. Miután Volodimir kikényszerítette a város kapuinak megnyitását, felszólította Bizánc uralkodóját, hogy adja hozzá feleségül húgát. Ezt követően Herszonzesben megkeresztelkedett és feleségül vette Annát, majd visszatért Kijevbe. Hazaérkezvén elrendelte a kijeviek megkeresztelkedését. Ezzel a történelmi eseménnyel vette kezdetét az egész ország keresztény hitre térése. A hálás utókortól Volodimir megkapta a Nagy előnevet, s idővel Szentként kezdték tisztelni.

1. Válasszatok ki a szövegből 8–10 szót: főnevet, melléknevet, ígét, majd azok felhasználásával meséljeteek Nagy Volodimirről! 2. Milyen történelmi forrásokat használt a művész Volodimir portréjának elkészítéséhez?

Olvassátok el a kijeviek megkereszteléséről szóló krónikarészletet. A szöveg mely szavai támasztják alá Volodimir abbéli eltökéltségét, hogy a kereszténységet Rusz államvallásává tegye? Hogyan segítette elő a kereszténység felvétele az államiság megszilárdulását?

»Volodimir szétküldte futárjait városszerte a következő üzenettel: „Ha valaki holnap nem jelenik meg a folyónál, lett legyen az gazdag, szegény, agg vagy rabszolga, azt én ellenségemnek fogom tekinteni.” Ezt meghallva az emberek örültek, örömmel mentek, azt mondogatva: „Ha ez nem lenne jó dolog, akkor a fejedelem és a bojárok nem fogadnák el.” Másnap Volodimir a papokkal kiment a Dnyeperhez. Rengeteg ember gyűlt össze, belegázoltak a vízbe, egyesek nyakig, mások mellmagasságig. A gyerekek a partnál álltak, mások csecsemőket tartottak. A felnőttek járkáltak a vízben, a papok álltak és imádkoztak...»

1–2. A Kijevi Rusz történetének milyen eseményeivel ismerkedtetek meg? Röviden foglaljátok össze a ma tanultakat és tegyétek időrendi sorrendbe!

3. A 109. oldalon lévő térkép segítségével válaszoljatok a kérdésekre!

1. Milyen országokkal volt határos a Kijevi Rusz nyugaton és délen? 2. Kik folytattak hadjáratokat a fejedelmek közül Bizánc ellen? 3. Melyik folyón indultak el a ruszics druzsinák Bizánc felé? 4. Milyen keleti szláv törzsszövetségek voltak részei a Kijevi Rusznak Oleg idején? 5. Mely keleti szláv törzsszövetségek földjeit csatolta a Kijevi Rusz területéhez Volodimir?

4. Válaszd ki a megállapítások közül azokat, amelyek Nagy Volodimirra vonatkoznak! Fűzd össze a mondatokat rövid ismertetővé!

1. A Rjurikovics-dinasztia első képviselője volt.
2. Ő kötötte meg az első szerződést Bizánccal.
3. Ő verette az első pénzérmetet, a zlatnikokat és sztribljanikokat Ruszban.
4. Fejedelemségének jelképe a háromágú szigony volt.
5. Államvallássá tette a kereszténységet a Kijevi Ruszban.
6. Felkereste Bizánc fővárosát, és találkozott a császárral.
7. Kijevi nagyfejedelemként a 10. század végén, a 11. század elején ült a trónon.

Mi gyakorolta rátok a legnagyobb hatást az első fejedelmekről szóló elbeszélésekből? Kiről szeretnétek többet megtudni? Szerintetek, Volodimir fejedelem rászolgált a mai ukránok tiszteletére? Miért? Melyik fejedelemről lenne érdemes filmet készíteni? Életének melyik korszakát kellene megfilmesíteni? Mi volt számotokra a legérdekesebb a mai órán tanultakból?

Olvassátok el a szöveget! Nézzétek meg az illusztrációkat, majd válaszoljatok a kérdésekre!

Hogyan változott meg Kijev Volodimir idején?

Volodimir fejedelem idején Kijev központja körül biztonságos erősítést létesítettek. Új belső várat, ditinecet építettek, amit *Volodimir városának* neveztek el. Három kapun lehetett bejutni a városba, melyeket magas földsáncsal erősítettek meg. Volodimir városának építésével egy időben nagy városépítés bontakozott ki. A 10. században Kijev legjelentősebb építményének a Szűzanya (Deszjatinna)-templom számított. Mellette magasodtak a fejedelmi paloták, ahol nagyszabású multságokat, bálokat rendeztek, melyekről még a hősi eposzok is említenek. A fellelgvárban éltek a legbefolyásosabb bojárok is. Volodimir városának főtere a Babin torzsok volt, ahová a három kaputól induló utcák futottak össze. Bár a felsőváros Volodimir idején kiépült és jelentősen megnövekedett, mégsem itt volt legmozgalmasabb az élet, hanem az alsó városban, a Podolon, melynek nagy részét a kereskedőnegyed foglalta el. A világ minden részéből érkeztek ide kereskedők, és soha nem szünetelt a kereskedelem. Kereskedőhajók sokasága horgonyzott a városi kikötőben.

Arról, hogy milyen volt Podol Volodimir és fia, Bölcs Jaroszlav idején, a tudósok az 1970-es évekig nem sokat tudtak. Régészeti feltárása a földalatti építésével vette kezdetét. 1972-ben a Kontraktovij tér alatt egy épületre bukkantak. Később sikerült feltárni több rönkház maradványát is a 9–12. századból. A leletek alapján a tudósok arra a következtetésre jutottak, hogy Kijevnek ebben a részében már a régmúltban is sok ember élt.

Volodimir fejedelem fellelgvára kilátással a Podolra. Az ősi Kijev makettjének részlete a 10–13. századból. D. Mazjukevics rekonstrukciója

■ Tekintsétek meg Volodimir városának makettjét! Keressétek meg rajta azokat az épületeket, amelyekről szó volt a szövegben!

■ Válasszatok ki Volodimir városának épületei közül egyet, és mondjátok el a történetét! Említsétek meg többek között, hogy a ditinec mely részén helyezkedik el, mikor és miért épült, milyen szerepet játszott a város életében, fennmaradt-e napjainkig? Szükség esetén használjátok pótirodalmat!

15.§. **EMBERSÉGBŐL PÉLDÁT, VITÉZSÉGBŐL FORMÁT...**, avagy **AZ UKRÁN KOZÁKOK NAGY CSATÁI ÉS HADJÁRATAI**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan éltek a kozákok a Zaporizzsjai Szicsben? **2.** Mivel tette nevét halhatatlanná Bohdan Hmelnickij hetman? **3.** Miért tartják a 17. század közepének nemzeti felszabadító háborúját az ukrán történelem egyik legjelentősebb eseményének? **4.** Megmutatni a térképen a nemzeti felszabadító háború legfontosabb eseményeit.

Nézzétek meg a fotót! Szerintetek miért éppen a kozák kort választotta festménye témájául a művész? Milyen tudásra van szükség egy ilyen kép megalkotásához? Honnan merítette ezt a tudást a festő? Ti mit tudtok a kozák korról és a kozákokról?

Mikola Szamokis *Makszim Krivonyisz csatája Jeremi Wisniowieckivel* című művén dolgozik, 1934.

Kik a kozákok?

Az ukrán kozákokról szóló első írásos említés **1489**-re tehető. A szabad sztyeppeti földeken a kozákok megalapították saját gazdaságait, a téli táborokat (ukránul: *zimivnik*). Különösen vonzották ezeket a vakmerően bátor embereket a dnyeperi zuhogókön túli (ukránul: *za porohami*), vadban és halban gazdag földek. Lakhelyük után később zuhogókön túliaknak, vagyis **zaporizzsjaiaknak** kezdték őket nevezni.

A sztyeppeti élet tele volt veszélyekkel. A kozákok úgy védekeztek, hogy földből és hasított, faragott szálfából (ukránul: *szics*) erődítményeket építettek. Amint feltételezik, kezdetben sok helyen épültek ilyen erődök, majd idővel kialakult a fő erődítmény, a **Zaporizzsjai Szics erőd**, amely az idők folyamán gyakran változtatta helyét. Az előző órákon már értesültetek arról, hol, ki és mikor alapította meg az első Zaporizzsjai Szicsot. Lapozzatok vissza a tankönyvetekben és keressétek meg azt a történelmi személyiséget, akinek a nevével kapcsolatba hozható ez az esemény!

A szicsben állandóan kozák őrség (ukránul: *zaloga*) tartózkodott, hiszen a zaporizzsjaiak többsége a téli szállásokon élt, s a szicsbe csak meghatározott jelzésre ment. Innen indultak a kozákok portyáikra. A szics volt az a hely, ahol a kozákok életük legfontosabb kérdéseit vitatták meg. Az ilyen összejöveleteket **tanácsnak** (**rádának**) nevezték a tanácskozni (ukránul: *ráditiszja*) szó nyomán. A hatalom teljes egészében a kozák tanács kezében volt. Ebben minden zaporizzsjai szavazati jogot kapott. A közösségi életnek ezt a fajta berendezését **köztársaságnak** mondják. Ezért nevezik a tudósok a Zaporizzsjai Szicsot Kozák Köztársaságnak. A kozák tanács döntött a háború és a béke kérdéséről, hadjáratok indításáról, fogadta a külföldi követeket vagy küldött kozákokat más államokba, büntette a vétkeket. A tanács választotta a kozákok vezetőit – **a kozák főtiszteket**: a kisatamánt, bírót, írnokot, oszault (kozák kapitányt), szekereszt. A tanács évente néhányszor gyűlt össze.

1. Jelöljétek a szöveg számotokra ismert részeit „i” betűvel, az ismeretlenné pedig „n” betűvel! 2. Kérdezzétek ki egymást az olvasmányban használt új szavakból, majd próbáljátok értelmezni őket a tankönyv segítségével!
3. Szerintetek: kozáknak születni kell vagy bárki lehet az?

Ismerkedjétek meg a **115.** oldalon lévő illusztrációval, majd válaszoljatok a kérdésekre!

1. Miért nevezik a Zaporizzsjai Szicsot Kozák Köztársaságnak? 2. Milyen eseményt ábrázol az illusztráció? 3. Vajon milyen szavakkal fordult az atamán a zaporizzsjai kozákokhoz? Miről beszélhetett?

Miért robbant ki a 17. század közepén a nemzeti felszabadító háború? Ki vezette?

1569 után az ukrán földek többsége Lengyelország uralma alá került. A harcokban edződött kozákság, amelynek fegyveres segítségét többször is igénybe vette a lengyel király, új jogokat követelt magának. Ugyanakkor a király ellenőrzése alá akarta vonni a kozákokat, ezért támadást intézett jogaik ellen. A hitélet, az igazságszolgáltatás, az oktatás, a nyelvhasználat mindennemű korlátozása az egész ukrán lakosságot érintette és a nemzeti ellenállás fokozódásához vezetett.

A 17. század 30-as éveiben egyre gyakrabban robbantak ki lengyel-ellenes felkelések. A lelkesedés és a lakosság támogatása ellenére a megmozdulások nem érték el céljukat: az ukránok a saját földjükön továbbra is rabok és jogfosztottak maradtak. Amikor **1648**-ban újabb felkelés bontakozott ki a lengyel uralom ellen, már nemcsak a parasztok és a városi szegénynép támogatta azt, hanem a papság, a módos polgárság és az ukrán kisnemesség is. Ennek tudható be, hogy a felkelés össznépi háborúvá változott, ami csaknem tíz évig tartott. A történészek nemzeti felszabadító háborúnak nevezték el.

A nemzeti felszabadító harcot **Bohdan Hmelnickij** vezette. A későbbi hetman jó képzésben részesült. Tudott ukránul, lengyelül, latinul, törökül és

Hetman – vezető, hadseregparancsnok

tatárul. Már 1620-ban harcolt a törökök ellen. Részt vett a 30-as évek kozák felkeléseiben. A 40-es évek derekától gondosan tervezte a lengyelek elleni felkelést.

Folytassátok a mondatot! A szövegben arról van szó, hogy... .

Olvassátok el a forrásművet, majd tekintsétek meg az illusztrációt, és válaszoljatok a kérdésre!

A mellékelt illusztráción Gondius gdanski mester metszetét láthatjátok. A kutatók szerint ez Bohdan Hmelnickij élethű ábrázolása.

Ebből az időből fennmaradt Alberto Vimini velencei diplomata feljegyzése is, amely a következőképpen írja le a hetmant: *„Termetét tekintve inkább magas, mint közepes növésű, nagycsontú és erős testalkatú. Beszéde és irányítókészsége arra vall, hogy józan gondolkodással és éles ésszel van megáldva... Viselkedése tapintatos és egyszerű, amiért szeretik a katonák, másfelől viszont szigorú regulával tart köztük fegyelmet...”*

■ Hasonlítsátok össze a rajzolt és a szóbeli portrét! Van-e köztük ellentmondás? A Vimini követ által említett jellemvonások láthatók-e a metszeten?

A **117.** oldalon lévő térkép segítségével válaszoljatok a kérdésekre! **1.** Sorold fel az ukrán hadsereg győztes csatáit 1648-ban! **2.** Hol vívtak még győztes ütközeteket a kozák csapatok 1649–1652 között? **3.** A Hetmanátus kozák ezredei közül melyek voltak Balparti Ukrajnában (5–6 ezredváros)? **4.** Milyen ukrán földek maradtak 1649-ben Lengyelország fennhatósága alatt?

Miért tartják a Bohdan Hmelnickij vezette nemzeti felszabadító háborút az ukrán történelem egyik legjelentősebb eseményének?

A nemzeti felszabadító háború első csatáját Zsovtyi Vodi mellett vívták. A lengyel hadsereg csúfos vereséget szenvedett. A későbbi

korszunyi és piljavci ütközet megszilárdította az ukrán csapatok sikereit: 1648 elejére csaknem minden ukrán föld felszabadult a lengyel uralom alól.

A felszabadított földeken kozák közigazgatást vezettek be. Ez egyet jelentett az **Ukrán Kozák Állam** megalakulásával, amely a **Zaporizzsjai Had** nevet kapta. A legfelső hatalmat a hetman gyakorolta, ugyanakkor a legfontosabb kérdésekben az általános katonai tanácson döntöttek. Az államügyek intézésében a *választott vezetőség* segítette a hetmant. Ezt a főírnok, a főszekerész, két főkapitány, két főbíró képezte.

2. Bohdan Hmelnickij címere Szamijlo Velicsko krónikájából, 1720.

1. Bohdan Hmelnickij portréja a szubotyivi Illjinszkij-templomban, 17–18. sz. A festmény középpontjában Bohdan Hmelnickij alakja látható. Alatta Ukrajna területének sematikus ábrázolása (a Dnyeper, Dnyeszter és Bug folyókkal) ezredekre osztva. Minden ezredet buzogány jelképez. Minden buzogány alatt az ezred neve van felírva.

A Zaporizzsjai Had területe ezredesek és századosok igazgatása alatt álló ezredekre és századokra tagolódott. Az ezredek és századok központjai a legfontosabb városok vagy mezővárosok voltak. A kozák állam magába foglalta Csernyihivscsinát, Poltavscsinát, Kijevscsinát és Kelet-Pogyillját. Fővárosa Hmelnickij idejében Csihirin volt.

A nemzeti felszabadító háború következtében létrejött kozák állam, a **Hetmanátus** több mint száz évig maradt fenn. Az 1760–1780-as években az orosz hatalom (ugyanis a Hetmanátus ebben az időben Moszkva uralma alá került) felszámolta a hetmani hatalmat és az ukrán kozák ezredeket beolvasztotta az orosz hadseregbe. 1775-ben elpusztult az utolsó Zaporizzsjai Szics is. Az ukrán parasztságot pedig különleges cári rendelkezéssel eljobbágyosították.

1. Milyen címet adnátok az eddig tanult szövegrésznek, annak érdekében, hogy 1) jobban visszaadja tartalmát; 2) jobban megjelenítse mondanivalóját; 3) frappánsabb legyen. **2.** Készítsétek el a szöveg vázlatát, és mondjátok fel egymásnak a tartalmát!

Olvassátok el a forrásművet, tekintsetek meg az illusztrációt, és válaszoljatok a kérdésre!

1648 decemberében Bohdan Hmelnickijt nagy pompával fogadták Kijevben. A város apraja-nagyja a pátriárkával és a metropolitával az élen Kijev kapujában várta a győztes hadvezért. A kijevi metropolita szánjába invitálta, és úgy indultak el a belváros felé. A pátriárka „fényességes fejedelemnek”, a Mohila Kollégium diákjai pedig áldást kérő imákkal és hangos éljenezéssel, Mózesnek, megmentőnek nevezték, aki kimenekítette az ukrán népet a szörnyű lengyel rabságból, és akinek a neve – Bohdan (Bohom dan – Isten által ajándékozott) – is jó előjel. A fellegrvár és a város valamennyi ágyúja lövésekkel tiszteleggett a győztes hetman előtt.

M. Ivaszjuk: Bohdan Hmelnickij 1648 decemberében bevonul Kijevbe

■ Hogyan ábrázolja a festő B. Hmelnickij bevonulását Kijevbe az 1648-as győztes csaták után? Milyen ellentmondást fedeztetek fel a kép és a forrásmű között?

1. Miért nevezik a Zaporizzsjai Szioszt Kozák Köztársaságnak?

2. Szerkesszettek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

A beresztecskói csatára 1651-ben került sor. A nemzeti felszabadító háború hányadik évében történt ez az esemény, és mennyi idő telt el azóta?

3. Válaszd ki a felsorolásból a Bohdan Hmelnickijre vonatkozó mondatokat, és állíts össze belőlük rövid ismertetőt!

1. Felkelést szervezett egy török gályán. Népballadai hős.
2. 1648-ban a nemzeti felszabadító háború élére állt.
3. Ő alapította az első Zaporizzsjai Sziost.
4. Tevékenységével elősegítette az Ukrán Kozák Állam létrehozását.
5. A kozák állam vezetője, hetmanja volt, és az ő kezében összpontosult a legfőbb hatalom.
6. Megtervezte Kodak várát és *Ukrajna leírása* címmel könyvet adott ki.
7. A nemzeti felszabadító háború történetét feldolgozó kozák krónika szerzője.

4. Készíts rövid beszámolót az Ukrán Kozák Államról az alábbi vázlat alapján!

1. Milyen események következtében jött létre az Ukrán Kozák Állam?
2. Mi volt a neve az Ukrán Kozák Államnak?
3. Ki rendelkezett benne a legfőbb hatalommal?
4. Milyen közigazgatási egységekre tagolódott, és kik álltak azok élén?
5. Mi volt az Ukrán Kozák Állam fővárosa?

Miért tartják a nemzeti felszabadító háborút az ukrán történelem egyik legjelentősebb eseményének? Milyen ukrán városok és mezővárosok őrzik a nemzeti háború emlékét?

Olvassátok el a szöveget! Nézzétek meg az illusztrációkat, majd válaszoljatok a kérdésekre!

A legfőbb tisztségbe megválasztott kozáknak átadták a hatalmi jelképeket. A kozák hatalom jelképeit *klenódiumoknak* nevezték. Ilyen hatalmi szimbólum volt a zászló, buncsuk, jogar és a címeres pecsét. Később regália (uralkodói jelvény) lett a tollas buzogány, az üstdob, a vezéri bot. A jogar a hetmani hatalom jelképévé vált. Amikor a zaporizzsjaiak a hetmant választották, akkor átnyújtották neki a jogart, amikor leváltották – elvették tőle. A bíró hatalmi jelképe a katonai pecsét, a katonai írnoké – az ezüst tintatartó, a dobosé az üstdob volt. Csak egy hatalmi jelkép, a szics fő zászlaja az egész kozák hadsereg szimbóluma volt, ezért nem tartozott egyik vezetőhöz sem választott tisztsége idején.

A nemzeti felszabadító háború idején a Hetmanátus választott vezetői szintén rendelkeztek klenódiumokkal. Érdekes, hogy Bohdan Hmelnickij hetmani klenódiumait és személyes tárgyait több európai ország múzeumában őrzik.

1. Zászló. 2. Tollas buzogány. 3. Jogar. 4. Buncsuk. 5. Üstdob

Például az ukrán hetman jogara Varsóban, zászlaja Stockholmban, a svéd fővárosban van kiállítva. Lengyel múzeumokban található a kardja, a kancsukája és az ivóedénye. Az egyik oroszországi múzeumban tekinthető meg szenteltvíztartó serlege, Ukrajna Történetének Nemzeti Múzeumában pedig a hetmani sapkája. E történelmi emlékek közül a hetmani zászlót tartják a legnagyobb becsben. A 20. század 90-es éveiben bukkantak rá a Stockholmi Hadtörténeti Múzeum trófea gyűjteményében. Hmelnickij zászlaja Lengyelországból került Svédországba, a lengyelek pedig a kutatók szerint a beresztecskői ütközet után juthattak hozzá.

1. Hetmani sapka. 2. Zászló. 3. Jogar. 4. Ivóedény. 5. Szenteltvíztartó serleg. 6. Kard. 7. Kancsuka

■ 1. Mik a klenódiumok? 2. Miért őrzik Bohdan Hmelnickij hetmani klenódiumait és személyes tárgyait több európai ország múzeumában? 3. Miért fontos történelmi források ezek?

16.§. *GYÜMÖLCSÖS KERT A KISHÁZ KÖRÜL*, avagy A 18–19. SZÁZADI UKRÁN FALU ÉS VÁROS

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Hogyan éltek az ukrán falvak és városok lakói? 2. Miben különbözött a 18–19. század városainak és falvainak mindennapi élete napjainkétól?
3. Hogyan öltözködtek az ukránok a 18–19. században?.

Nézzétek meg a fotót! Meséljetek a falusi szoba berendezéséről! Miben hasonlít, és miben különbözik egy mai lakás belső elrendezésétől? Miért vesztette el a legtöbb háztartási eszköz hagyományos nemzeti vonását?

Egy legény és egy lány a falusi szoba asztalánál, 1903.

Milyen volt az ukrán falu a 18. században és a 19. század első felében?

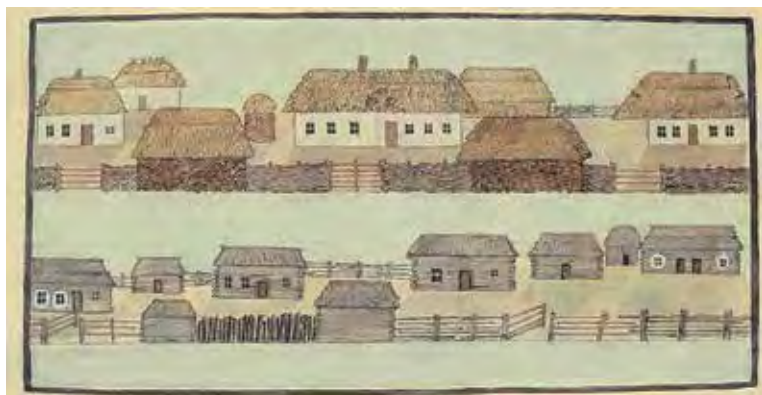
Az ukrán falvak élete szinte semmit sem változott az évszázadok során. Mindig folyók vagy tavak partján épültek fel. Az utcák két oldalán házak álltak nagy kertekkel. Az épületek külső és belső berendezése sem tért el a hagyományostól. Az ukrán falvak életének, lakói gondjainak, szokásainak avatott ismerői és krónikásai voltak a 18–19. század ismert írói: I. Kotljarevskij, H. Kvitka-Osznovjanenko, T. Sevcsenko, M. Gogol. A 19. század második felének és a 20. század elejének falusi életét Panasz Mirnij és Ivan Necsuj-Levickij jelenítette meg élethűen alkotásaiban. Műveikkel az ukrán irodalom órákon fogtok részletesen megismerkedni.

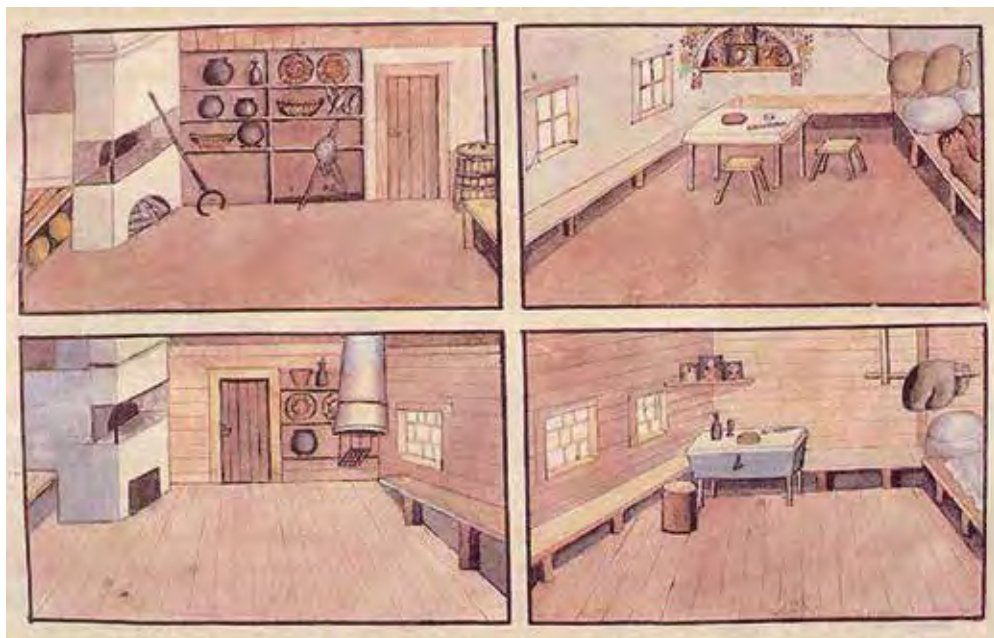
*T. Sevcenko:
Parasztcsalád*

Értékes történelmi forrásként tartják számon a francia származású Kijev környéki orvos, Pierre de la Flize (e.: pijer de lá fliz) kézzel írott, rajzokkal illusztrált albumát. A doktor a 19. század 20-as éveiben járta a vidéket és nemcsak gyógyítással foglalkozott, hanem lejegyzett minden érdekességet, amit látott vagy hallott. Többek között így írta le az ukrán parasztságot mindennapi életét: „A parasztházak (Kijevcsinában) fából épülnek, ezért télen nagyon jól tartják a meleget. Külső és belső elrendezésük mindenütt egyforma... Az épületek többnyire szalmatetősek, egy szobásak. A szoba előtt előszoba, az előszoba másik oldalán pedig ablak nélküli kamra van, a szobákban mindenütt kemence. A gazdagabb parasztságot házaik tágasabbak és

tisztábbak, kívülről-belülről ki vannak meszelve. A szobák falán, szemben a bejárattal, durva festésű szentképek láthatók, melyek köré szárított virágokat és piros hímzésű fehér szőtteket helyeznek. A szobákban alig van bútor, néha egy-egy szekrény, néhány szék.

Parasztház-modellek de la Flize könyvéből

Egy parasztház belső elrendezése de la Flize könyvében

A parasztok azt eszik télen, amit nyáron. Étrendjük rendkívül egyszerű: rozs-, hajdina- és árpakenyér. Azokon a vidékeken, ahol

megterem a búza, néha, de ünnepnapokon mindig búzalisztból sütik a kenyeret. A borscsot káposztából és céklából készítik, szalonnával vagy disznóhússal. Nyáron tesznek bele sóskát és más zöldséget. Húst csak vasárnapokon vagy ünnepnapokon esznek, gyakrabban disznót, bárányt vagy szárnyast, ritkábban borjút. Általában sok burgonyát fogyasztanak, ami mindenütt megterem, különösen a homokos talajon. Kedvelt ételük még az árpa, hajdina és köleskása, a galuska, ami rozs- vagy búzalisztból, tejből, tojásból és sajtból készül. Szeretik a diót, a hüvelyeseket, a kukoricát, a fokhagymát, a vörös hagymát, a friss vagy kovászos uborkát. Étélüket egyszerű agyagedényből fogyasztják el fából kifaragott kanállal. A kanalak szépen sorakoznak a szekrényben. A villát nem ismerik...”

Mondjátok el a szöveg tartalmát az alábbi vázlat alapján! 1) Hogy néztek ki a parasztházak kívülről? 2) Milyen volt a belső berendezésük? 3) Milyen volt a parasztek érendje? Mondandókat rajzokkal illusztráljátok!

Tekintsétek meg az ukrán festők műveit az ukrán falvak mindennapi életéről, és válaszoljatok a kérdésekre!

I. Jizsakevics: A jobbágyokat kutyákra cserélik

M. Pimonenko: Pászkaszentelés húsvét reggelén

■ Milyen élethelyzetekkel ismerkedtetek meg a festményeken? Gyűjtsetek 5–7 olyan melléknevet, melyek leginkább jellemzik az ukrán falu életét ebben az időben! Magyarazzátok meg, miért pont ezeket a szavakat választottátok!

Milyen volt az ukrán város a 18. század végén és a 19. század elején?

A 18. századi ukrán városok nem sokban különböztek a falvaktól. Viszonylag kevesen éltek bennük. Lakóik a kereskedelem és kézművesség mellett földműveléssel is foglalkoztak. A század végén azonban egyre több város épült, és megnövekedett népességük száma is.

Sokat megtudhatunk az ukrán városok életéről Jevhraf Krendovszkij 1840-ben készült *Poltava. Olekszandrivszkij tér* című festményéről. A kép segítségével egy város életébe csöppenhetünk bele. Először parasztházakhoz hasonló épületek tűnnek fel előttünk, a középontban pedig kétemeletes állami intézmények. A főtéren mindennapi életét éli. Emberek jönnek-mennek, hol ráérősen, hol sietősen. Az előtérben két gazdag ifjú vitatkozik élénken valamin. Kicsit távolabb tőlük, a baloldalon hivatalnokok állnak. A főtéren egy ökrös szekér halad végig ráérősen, ennek ellentéte az előkelő utasaival száguldó lovas kocsis. Láthatunk még a képen katonákat, civileket,

szegényeket, gazdagokat, földesurakat jobbágyaikkal, kereskedőket és kézműveseket.

Figyelmesen nézzétek meg a festményt! Keressetek 5 olyan sajátosságot, amelyek azt bizonyítják, hogy 1) egy várost látunk; 2) a 18. századi város gyakorlatilag olyan volt, mint egy falu.

Hogyan öltözködtek az ukránok a 18. században, a 19. század elején?

Kozák főtisztok (hetman, ezredes, százados) és parasztok a Hetmanátus idején. D. Bantis-Kamenszkij: **Kis-Oroszország története** c. könyvének illusztrációi, 1822.

A 18. században a kozák előkelőségek és gazdag városi polgárok drága külföldi selyemből és brokátból készült ruhákban jártak. A

szegények pedig inkább a hazai vásznat és szövetet részesítették előnyben. A kozákok fehér inget és színes szövetből készült széles szárú bő nadrágot (sárovárit) viseltek. Felülre kaftánt és köntöst öltöttek, amit selyem vagy bőr övvel fogtak át. A férfiak és nők fehérneműje egyaránt az ing volt, amire a nők vállkendőt és szoknyát vettek fel. Télen mindenki bundában járt. A lábbelik és a fejedők mind a férfiak, mind a nők számára hosszú évtizedeken keresztül nem változtak, az ukránok ugyanis ragaszkodtak a hagyományokhoz.

1. V. Tropinyin:
Pogyilljai lány
2. M. Racskov:
Ukrán férfi

Pierre de la Flize feljegyzéseiből tudjuk, hogyan öltözködtek a parasztok: „Általában saját posztóból készült hosszú szűrben járnak, ami nem ázik át az esőben. A hideg ellen télen úgy védekeznek, hogy báránybőr béléses bekecsket öltenek a szűr alá. A posztót különben saját juhaik gyapjából nyerik. Mivel sem a bekecsen, sem pedig a szűrön nincsenek gombok, ezért övvel fogják össze azokat. Többnyire csizmában járnak és csak a nyári mezei munkák idején vesznek fel háncsból készült szandált.

Kijevcsinai parasztok
de la Flize rajzán

A lányok és asszonyok szintén hosszú szűrben járnak. Szoknyájukat és kötényüket színes, kék vagy piros anyagból varrják, amit saját maguk szőnek és festenek. A Kijev környéki lányok és asszonyok finom anyagból varrt széles ujjú, gyönyörű piros mintás inget viselnek. A férfiakhoz hasonlóan ők is csizmát hordanak, különösen ünnepnapokon. Az asszonyok színes fejdíszeket viselnek. A fiatal lányok, de az asszonyok is sokféle és fajta nyakláncot tesznek a nyakukba, a gazdagabbak vörös korallfűzérrel egészítik öltözőküket.”

Ismerkedjétek meg egy lány viseletének a leírásával H. Kvitka-Osznovjanyenko *Maruszja* c. kisregényéből, majd vessétek azt össze de la Flize szavaival! Melyik leírás a részletesebb? Mivel magyaráznátok az eltérést?

„Micsoda lány volt ő! Magas, termete egyenes, mint a nyíl. Fekete hajú, kékényszemű, ívelt szemöldökű. Hajfonata hosszú-hosszú, egész a térde hajlatáig. Ünnepnapokon vagy vasárnap kontyba fonta, majd koszorút tett rá és átszőtte mezei virágokkal. Ezután felöltötte vörös gyöngyökből fűzött nyakláncát, amely befedte az egész testét. Nyakán ujjnyi vastagságú arany nyakéket viselt, fénylő kövekkel kirakva.”

A szöveg és az illusztrációk alapján mondjátok el, milyen darabok alkották a hagyományos ukrán férfi és női viseletet?

1–2. Néhány példával bizonyítsátok, hogy mi maradt változatlan, és mi lett más a parasztok életében a 18. század végén, a 19. század elején a Kijevi Rusz időszakához képest!

3. A 18–19. században a városok köré miért nem építettek falat?

4. Milyen volt a hagyományos ukrán viselet? Milyen változásokon esett át a Kijevi Rusz óta?

Képzeljétek el, hogy az időgép visszarepít benneteket a 18–19. század fordulójára egy ukrán városba. Mit gondoltok, észrevenné-e rajtatok, hogy ti „a jövőből jöttetek”? Hogyan tudnátok elkerülni, hogy ne hívjátok fel magatokra a figyelmet?

Olvassátok el a szöveget! Nézzétek meg a fényképeket, majd válaszoljatok a kérdésekre!

*Harkiv. Katerinoszlav
utca, 1910.*

*Lviv. Városi színház,
1913.*

*Ház chimerákkal Kijevben.
V. Horodeckij tervezte a 20. század elején*

Zsitomir a 20. század elején

A 19. század második felében Ukrajna lakosságának életében gyökeres változásokra került sor. Ezek a változások elsősorban a nagyvárosokban voltak érzékelhetők, amelyek egyre inkább európai befolyás alá kerültek. Többemeletes lakóházak épültek, színházak, könyvtárak, kórházak létesültek. Az utcákat villannyal kezdték kivilágítani, elindult az első villamos. Egyre több városban építettek ki vízvezetékot, hoztak létre parkot, sétálóutcát. Az építőiparban megtanulták összehegeszteni a vaskonstrukciókat, új anyagokat is

alkalmaztak, betont és vasbetont. Vlagyiszlav Horodeckij kijevi építész még az épületek díszítéséhez is betont használt. Az európai újdonságok egy időben jutottak el Kijevbe, Odesszába, Lvivbe és Pétervárra. Az üzletek tele voltak francia ruhákkal és parfümökkel, olasz borokkal, német varrógépekkel, svájci órákkal. Az emberek európai divat szerint öltözködtek. Az ukrán városok azonban megőrizték nemzeti hagyományaikat is. Lakásaik díszre továbbra is a hímzett asztalkendők, abroszok, függönyök maradtak, és maguk is hímzett ingekben jártak.

Ezek a vonások elsősorban a gazdagabb városlakók életmódját jellemezték. A kétkezi munkások a város szélén vagy szegénynegyedekben éltek, amelyekre a kosz és a nyomor volt a jellemző. A nagyon szegény családoknak gyakran nem volt saját lakása, és kénytelenek voltak szobát bérelni, ahol gyakran csak az ágy és néhány szék fért el. A szegények olcsó, gyakran saját készítésű ruhákban jártak.

A falvak nem sokat változtak, mivel a parasztok életét a hagyományok határozták meg. A gazdagabb parasztok már téglából építették házaikat és cseréppel fedték be. A gyári szövetek fokozatosan kiszorították a háziszőtteket.

Falusi ház belseje a 20. század elejéről

Leszja Ukrajinka szobája kijevi házában

■ Hogyan változott meg az ukránok mindennapi élete a 19. század második felében?

- Miben különböznek a 19. és a 20. század elejének ukrán városai?
- Hasonlítsátok össze a 20. század eleji városi és falusi házak berendezését!

17.§. *A TUDOMÁNY ÉS A TUDÁS, avagy AZ ELSŐ EGYETEMEK UKRAJNÁBAN*

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Meghatározni a harkivi egyetem szerepét az ukrán kultúra fejlődésében a 19. században. **2.** Beszámolni Petro Hulak-Artemovszkij és Mikola Kosztomarov tevékenységéről. **3.** Megismerkedni a kijevei egyetem történetével.

Nézzétek meg jól a fotókat! Kijevei tartózkodásotok során felkerestétek-e már a Tarasz Sevcsenko Kijevei Nemzeti Egyetem épületét? Mit gondoltok, miért ajánlott program ez a főváros minden vendége számára? Mit jelent a *kulturális örökség védelme* kifejezés? Hogyan történik ez? Miként kapcsolódik az egyetem a kultúra fejlődéséhez?

1

A kijevei egyetem épülete a 21. század elején (1) és a 19. század végén (2)

2

Milyen szerepet játszott a harkivi egyetem az ukrán kultúra fejlődésében a 19. században?

Ukrainának abban a részében, amely a 19. század elején az Orosz Birodalomhoz tartozott, nem volt főiskola. 1805-ben **Vaszil Karazinnak** és más közéleti személyiségek erőfeszítéseinek köszönhetően megnyitotta kapuit a harkivi egyetem. Az oktatás négy karon folyt: történelem-filológiai, fizika-matematikai, jogi és orvostudományi. Napjainkban az egyetem megalapítójának a felvilágosító, tudós és feltaláló Vaszil Karazinnak nevét viseli.

Vaszil Karazin

Az új felsőoktatási intézmény rövid időn belül az ukrán kulturális élet központjává vált, amely összehangolta az ukrán irodalommal, történelemmel és a folklórral foglalkozó tudósok tevékenységét. Itt alakult meg az a tudós és művészeti kör is, melynek képviselői elkötelezték magukat az ukrán nép történetének és kultúrájának tanulmányozása mellett. Az egyetem égisze alatt könyvtár és nyomda is működött, ahol újságokat és folyóiratokat adtak ki. 1816 és 1819 között látott napvilágot Harkivban Ukrajna első irodalmi-művészeti és tudományos folyóirata, az *Ukrán hírnök*.

Hosszú időn keresztül volt az egyetem rektora **Petro Hulak-Artemovszkij**. 31 éves korában, 1821-ben lépte át először a fiatal történelem-, földrajz- és statisztikaoktató az egyetem kapuját. Ragyogó előadói stílusával az ifjú professzor nagy népszerűsége tett szert diákjai körében. Óráin sohasem használta a jegyzeteit, hanem szellemes rögtönzéseivel és színes elbeszélésével próbálta lekötni hallgatói érdeklődését. Az ő előadásait nagyon sok diák látogatta még más karokról is. Petro Hulak-Artemovszkij íróként tanmeséivel és romantikus balladáival tette halhatatlanná magát. Nevéhez köthető ezeknek az irodalmi műfajoknak a meghonosítása az ukrán irodalomban. Egyik legismertebb alkotása *Az Úr és a Kutya* című tanmese, amelyben élesen elítélte a jobbágyrendszert.

Petro Hulak-Artemovszkij

Nevezzétek meg azokat a személyiségeket, akikről szó volt a szövegben! Jellemezzétek röviden őket 2–3 melléknévvel és 2–3 igével!

Milyen szerepet játszott Mikola Kosztomarov a történelemtudomány fejlődésében?

Harkivban kezdte munkásságát az egyik legkiemelkedőbb ukrainai történész, **Mikola Kosztomarov**. Nagyon tehetséges, kivételes emlékezőtehetséggel megáldott ember volt. Sok krónikát ismert. Emlékezetből egész oldalakat tudott szó szerint idézni belőlük, sőt teljes egészében az elejétől a végéig elmondani. Imádta a költészetet, különösen Sevcsenko költeményeit szerette szavalni. Leginkább azonban az ukrán népballadák álltak közel a szívéhez. Minden le-

Mikola Kosztomarov

hetséges változatukat ismerte.

Önéletrajzában így írt magáról: „Ukrán ismerőseimet folyton olyan kérdésekkel zaklattam, hogy mit jelent ez vagy az a szó, szókapcsolat. Elolvastam mindent, ami ukránul megjelent. De úgy éreztem, ez kevés. Én a nép lelkét akartam megismerni. Harkivból néprajzi expedíciókat szerveztem a környező falvakba. Különösen a kocsmákban szerettem elidőzni, mivel azok hamisítatlan népi klubok voltak. Hallgattam az emberek beszédét, társalgását. Lejegyeztem az érdekebb szavakat, beszédfordulatokat, magam is szóba elegyedtem velük. Érdeklődtem életük felől, leírtam a hallott információkat és arra kértem őket, énekeljenek nekem.

... Egyre jobban beleszerettem az ukrán nyelvbe és nagyon elszomorított, hogy eddig nem történt meg ennek a csodálatos nyelvnek az elméleti-nyelvészeti feldolgozása, és az is, hogy másodrangú nyelvként kezelték nagyon sokan.”

Állítsátok össze Mikola Kosztomarov önéletrajz-részletének vázlatát! Szerintetek miért mesélt a tudós olyan lelkesen az ukránsághoz fűződő viszonyáról?

Az ukrán tudományosság létrejöttében milyen jelentőséggel bírt a kijevi egyetem megalakulása?

1834-ben alakult meg a Kijevi Szent Volodimir Egyetem. Első rektora a híres tudós, **Mihajlo Makszimovics** volt. Még a moszkvai egyetem munkatársaként beleszeretett az ukrán történelembe és sajtó alá rendezett egy nagy terjedelmű ukrán népdalgyűjteményt. Az 1827-ben megjelent kötet divatossá tette az ukrán népdalt a távoli orosz Szentpétervárott és Moszkvában.

Mihajlo Makszimovics

A kijevi egyetemmel forrt egybe a sorsa **Volodimir Antonovics**nak is. Nem véletlenül tartják a történelmi források legavatottabb ismerőjének, hisz ő gyűjtötte össze és rendezte sajtó alá az *Ukrán történelem* 9 kötetes forrás- és dokumentumgyűjteményét. Harminc évig tanított az egyetemen, és tudósok egész sorát készítette fel Ukrajna történelmének kutatására. Állandóan a diákok között volt, arra ösztönözte a legtehetségebbeket, hogy ismerjék meg és tanulmányozzák népük múltját. Áldozatos munkájuknak köszönhetően óriási anyag gyűlt össze Ukrajna történetének minden egyes korszakából, és lehetőség nyílt *Ukrajna általános történelmének* megírására. Ezt a nemes feladatot Antonovics egyik tanítványa, Mihajlo Hrusevszkij végezte el a 20. század elején.

Volodimir Antonovics

Fogalmazzatok a szöveghez 3–5 olyan kérdést, melyek a *Ki?*, *Mi?*, *Hogyan?* és *Mikor?* kérdő névmással kezdődnek és egyet a *Miért?*-tel, majd válaszoljatok rájuk!

Olvassátok el V. Antonovics egyik tanítványának visszaemlékezéseit! Válaszoljatok a kérdésekre!

„... Bár születésüinktől fogva ukránok voltunk, mégis a professzor úr házában értesültünk először arról, hogy anyanyelvünkön, ukránul is íródtak könyvek, hogy ezek a könyvek érdekesek és értékesek is számunkra. A professzor fiának köszönhetően vehettük először kezünkbe a galíciai **Dzvinokot** és a **Lisza Mikitát**. A gyermekirodalom után itt ismerhettük meg az ukrán történelmet népszerűsítő illusztrált olvasókönyvet is.

Amikor saját közös könyvtár alapításába kezdtünk, a professzor annyi történelmi tárgyú könyvvel halmozott el bennünket, hogy még az értékét is nehéz felbecsülni.

... Számtalanszor tartott számunkra 2–3 órás ukrán nyelvű előadást régészetből az egyetem archeológiai vagy numizmatikai múzeumának egy-egy kiállítási tárgya mellett. Az ukrán régészet atyjának előadásai egyszerűek, de mégis érthetőek és nagyon tartalmasak voltak. Volodimir Antonovicsnak köszönhetően több ásatáson is részt vehettünk.”

■ 1. Miért volt kevés ukrán nyelvű könyv a 19. század közepén? 2. A forrásrészletben felsorolt tények közül melyek bizonyítják azt, hogy az akkori fiatalság rendkívüli tisztelettel viszonyult Volodimir Antonovicshoz?

1. A 19. századi kulturális élet milyen eseményeiről szereztek tudomást? Röviden beszéljete az egyikről!

2. Szerkesszete időtengelyt, tüntesséte fel rajta a megfelelő dátumokat! Oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Hány év telt el a harkivi és a kijevi egyetemek megnyitása között?

3. A korszak mely neves személyiségeinek munkásságával ismerkedtetek meg? Az olvasottak alapján ki volt számodra megnyerőbb? Miért?

4. A nemzeti újjászületés korszakának nevezik a fentebb tanult időszakot. Szerinted miért?

Gondolkozzatok el az *oktatás* szó értelmén! Keressetek hozzá 5–7 azonos tövű szót! Szerintetek véletlen-e a hasonlóság például az *oktatás* és *okosság* szavak között? Van-e valamilyen összefüggés a tudományos-műszaki felfedezések és az egyetemalapítások között?

Olvassátok el a szöveget, majd válaszoljátok a kérdésre!

Ukrajna egyik legrégebbi múltra visszatekintő egyeteme a Lvivi Ivan Franko Nemzeti Egyetem. 1661-ben alapították. A hagyományos négy kar helyett csak kettőn kezdték meg az oktatást.

A Lvivi Ivan Franko Nemzeti Egyetem központi épülete. A főbejárata fölötti latin mondás szerint: „A művelt polgárok a Haza ékességei.”

A bécsi egyetem mintájára 1784-ben új egyetem nyílt Lvivben. Az egyetemen négy kar működött ekkor: filozófiai, jogi, teológiai és orvostudományi. Az ukrán történelmi tanszék élén Mihajlo Hruszevszkij állt.

■ Miért bécsi mintára hozták létre a Lvivi egyetemet?

18.§. VIHAROS ÉVEK, avagy AZ UKRÁN FORRADALOM ÉS A BOLSEVIK HATALOM ELSŐ ÉVEI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Az 1917–1920-as ukrán forradalom legfontosabb eseményei. **2.** Mihajlo Hruszevszkij államalkotói tevékenységének rövid jellemzése. **3.** Ukrajna szerepének bemutatása a Szovjetunió keretei között az SZSZKSZ történetének első évtizedeiben. **4.** Térképismeret: milyen államok kötelékébe tartoztak az ukrán földek?

Nézzétek meg a fotót! Mit gondoltok, miért gyűltek össze a képen látható emberek a kijevi Szófia téren? Szerinted milyen a tömeg hangulata? Vajon miért vannak ilyen sokan? Miért éppen a tér Bohdan Hmelnickij emlékműve melletti részét választották a tömegdemonstráció színhelyéül?

Ukrán tömegdemonstráció a Szófia téren. Kijev, 1917. április 1.

Milyen eseményt neveznek ukrán forradalomnak?

Amikor 1917-ben Petrográdban (ma Szentpétervár) megdöntötték a cári rendszert (cárnak nevezték az ország uralkodóját – *a ford. megj.*), az ukrán pártok és társadalmi szervezetek megalakították az Ukrán Központi Tanácsot. Élére Mihajlo Hrusevszkij, a jeles tudós került. A Központi Tanács létrehozta a Főtitkárságnak nevezett kormányt. Vezetőjévé Volodimir Vinnicsenkót választották. Még ez év novemberében kikiáltották az **Ukrán Népköztársaságot** (UNK). E viharos évek eseményeit a történészek **ukrán forradalomnak** nevezik.

Ukrán demonstráció Kijevben, 1917 nyara

A bolsevik kormány ellen folytatott háború következtében kiéleződött a belpolitikai helyzet Ukrajnában. A bolsevik pártról egyébként ismert, hogy szélsőséges párt volt (mindenkit elpusztítottak, akiről úgy gondolták, hogy az útjukban áll – *a ford. megj.*), és nem sokkal ez előtt ragadták kezükbe a hatalmat Oroszországban. 1917 decemberében csapataik bevonultak Harkivba, kikiáltották a Szovjet Ukrán

Népköztársaságot (a *szovjet* magyarul tanácsot jelent, ugyanis a tanácsok voltak a bolsevik rendszer államigazgatási szervei: községi, városi, járási, megyei, legfelsőbb tanács – *a ford. megj.*) és létrehozták kormányukat (a Népi Titkárságot – *a ford. megj.*) Az ukrán tanácskormány nevében a bolsevikok elfoglalták Balparti Ukrajnát, és megkezdték Kijev ostromát. Közben a Központi Tanács 1918. január 9-én kikiáltotta az UNK teljes függetlenségét. Február 9-én pedig a bolsevikok bevonultak az ukrán fővárosba. Az UNK kormánya nehéz helyzetbe került, és katonai segítséget kért az Osztrák-Magyar Monarchiától. 1918. április 29-én **Pavlo Skoropadszkij** hetman ragadta kezébe a hatalmat. November közepén felkelés robbant ki ellene. 1918. december 14-én P. Skoropadszkij lemondott, és helyreállt az UNK. Ezután újabb háború robbant ki az Ukrán Népköztársaság és a bolsevikok között, ami bolsevik győzelemmel ért véget.

Viharos események zajlottak a nyugat-ukrajnai földeken is. 1918 októberében Lvivben megalakították az Ukrán Nemzeti Tanácsot, november 1-jén pedig az ukrán csapatok átvették a hatalmat. November 13-án kikiáltották a **Nyugat-ukrajnai Népköztársaságot** (NYUNK) 1919. január 22-én Kijevben ünnepélyes keretek között kimondták a NYUNK és az UNK egyesülését. Ez a nap Ukrajna egységének napjaként került be a történelembe.

Párt – emberek
azon csoportja,
akiket egy közös
cél, a hatalom
megszerzése egyesít
egy szervezetbe

1. Állítsátok össze a szöveg vázlatát úgy, hogy tartalmának minden egyes pontja egy-egy mondat legyen! Kezdődjön a következő szavakkal: Az alábbi szövegrészben a következőket olvashatjuk...! 2. Készüljete fel a *Ki ad többet?* játékhoz! Keressetek olyan szavakat vagy szókapcsolatokat, amelyek felhasználásával beszámolhattok az 1917–1920-as ukrán forradalom történetéről!

Hogyan emlékeznek az ukrán forradalomra és Mihajlo Hruszevszkijre a szemtanúk?

„Hruszevszkij már március 27-én megérkezett Kijevbe. Személyében az ukrán mozgalom élére egy biztos kezű, tapasztalt vezető került. Abban az időben Ukrajnában senki nem rendelkezett akkora tekintéllyel, és nem örvendett olyan nagy tiszteletnek, mint Hruszevszkij. Nem véletlen tehát, hogy ő lett az egész nemzet vezére.” (Dmitro Dorosenko)

„1917. április 1-jén a Központi Tanács azért szervezett tömegdemonstrációt Kijevben a Szófia téren, hogy megmutassa az ukrán moz-

galom erejét, mindenki számára világossá tegye, milyen célokért harcol a nemzet. Minden réteg képviseltette magát. A katonákból, munkásokból, vasutasokból, postásokból, galíciai ukrán hadifoglyokból, tanítókból, színészekből, iskolásokból, szövetkezeti tagokból, az ukrán politikai pártok képviselőiből álló tömeg, vagyis az egész öntudatos ukrán közösség méltóságteljesen ünnepelte a felszabadulást. A sokadalom élén egy ezüst szakállú öreg, Mihajlo Hrusevszkij professzor haladt, aki az ukrán nép töretlen szabadságvágyának volt a szimbóluma. A Szófia téren népgyűlést tartottak, amelyen jeles ukrán társadalmi személyiségek szólaltak fel. A Központi Tanács nevében Mihajlo Hrusevszkij beszélt.” (Pavlo Hrisztyuk)

Egy ismeretlen szemtanú Hrusevszkijről: „Még ma is emlékszem arra a teremre, ahol egy számomra szokatlan beszédű fiatalokból álló csoport tartotta gyűlését. Emlékszem az elnökségi asztal mellett helyet foglaló ősz hajú Mihajlo Hrusevszkij professzorra is. Milyen delejes erővel tudta kézben tartani ezt a sokszínű társaságot. Elég volt egyetlen kézmozdulata, máris csend lett a teremben...”

Elemézzétek a forrásokat az alábbi vázlat alapján:

1. Nézzétek meg a fotót! Keressétek meg rajta Mihajlo Hrusevszkijt! Hol látható a fényképen? Szerintetek mit bizonyít ez?
2. Mivel magyarázható, véleményetek szerint, M. Hrusevszkij tekintélye?

3. Hogyan értékelte az ismeretlen szemtanú Hruszevszkij hatását az emberekre? Kiderül-e a szövegrészletből, hogy híve vagy ellenfele volt a professzornak ez a személy?

4. Hogyan viszonyult az ukrán társadalom az 1917-es eseményekhez? Milyen következtetéseket vonnátok le?

A tankönyv anyagai alapján határozzátok meg a fotók keletkezésének idejét, majd helyezzétek el őket megfelelő időrendi sorrendben.

A NYUNK és az UNK egyesülésének kihirdetése a Szófia téren Kijevben

Pavlo Szkoropadszkij hetman kijevei főhadiszállásánál

Az ukrán forradalom idejének első ukrán kormánya – a Központi Tanács Főtitkársága

A szovjet kormány létrejöttének tiszteletére rendezett felvonulás Harkivban

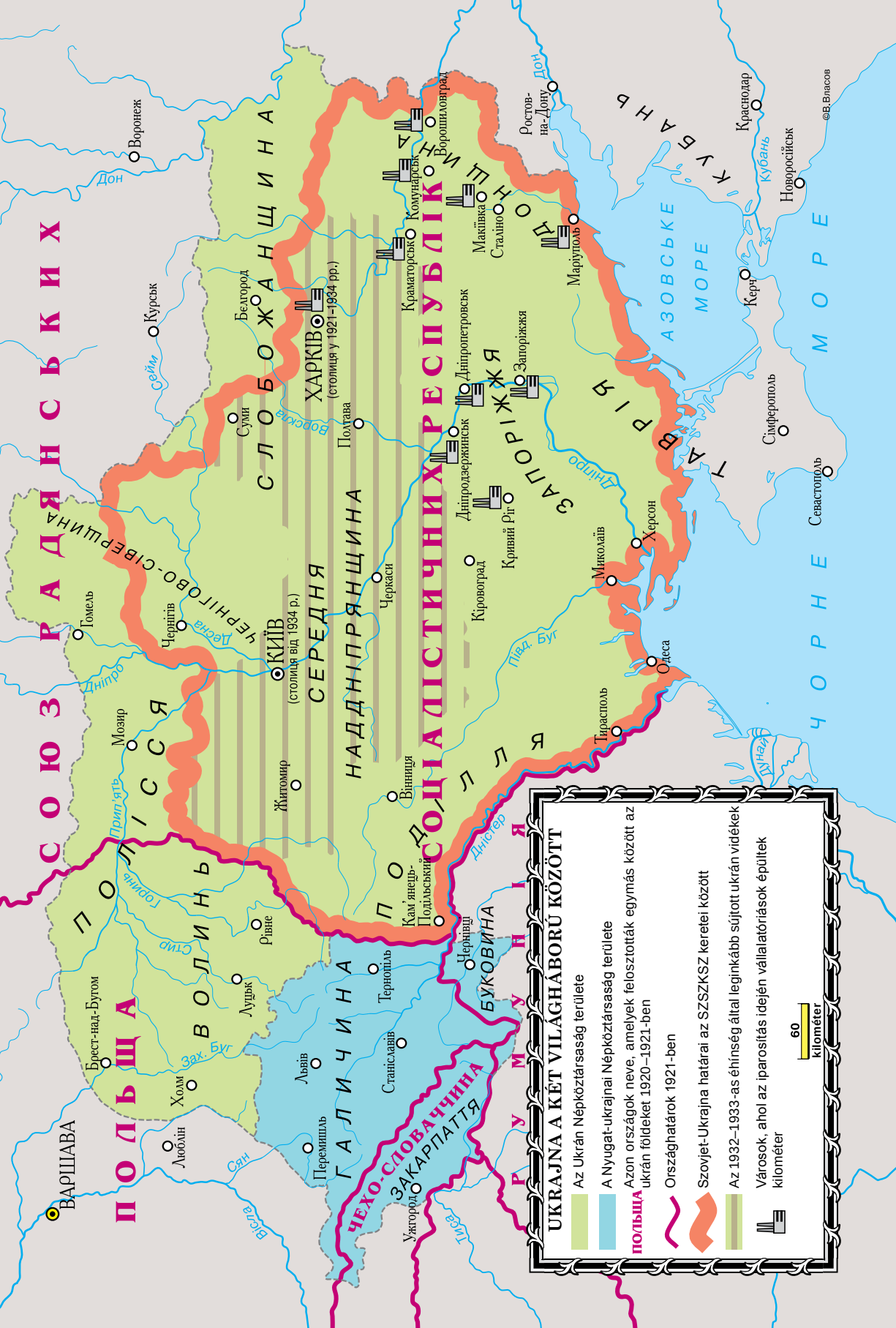

A 142. oldalon lévő térkép segítségével végezzétek el a feladatot, és válaszoljatok a kérdésekre: **1.** Határozzátok meg az UNK és a NYUNK területét! **2.** Milyen országok osztoztak az ukrán földeken a 20. század 20-as éveiben?

Mi határozta meg Ukrajna sorsát a Szovjetunió megalakulását követő első évtizedekben?

Az ukrán földek többségén 1919 decemberében a bolsevikok kikiáltották a szovjet (tanács) hatalmat. Ekkor kezdődött az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság (USZSZK) időszaka. Az USZSZK 1922

végén belépett a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe, rövidítve: az SZSZKSZ-be. Ukrajna 1991-ig volt ennek az államnak a része.

Az új hatalom meghirdette az **iparosítás** irányvonalát. Óriási építkezések kezdődtek, amelyek elképzelhetetlenek voltak milliók önfeláldozó munkája nélkül. A jobb élet reményében az emberek 10–12 órát dolgoztak, barakkokban éltek, betont kevertek, kubikoltak, (vagyis egyszerű kézi eszközökkel nagy mennyiségű földet mozgattak meg – *a ford. megj.*), kézzel ásták ki a gyáróriások alapját. A 30-as évek elején olyan hatalmas ipari létesítmények nőttek ki a földből, mint a *Zaporizzsztat*, a *Krivorizzsztat*, az *Azovsztat*, a *Harkivi Traktorgyár*. Megkezdte működését Európa akkori legnagyobb villanytelepe, a *Dnyeperi Vízérőmű*, más néven a *Dnyiprogesz* (Zaporizzsja mellett), amely a szovjet iparosítás jelképe lett. Több száz más, kisebb iparvállalat is létesült ekkor.

1929-től kezdetét vette a kollektív gazdaságok, a **kolhozok** erőszakos megalakítása. A parasztoktól elvették földjeiket, lovaikat, jószágait, a földműveléshez szükséges felszereléseiket. Többé nem voltak már a maguk urai, hisz földtelenné váltak, és nem rendelkezhetek a megtermelt javak felett sem. Az évszázadok óta keményen és becsületesen dolgozó öntudatos gazdák kolhoztagokként egyik pillanatról a másikra jogtalan béresekké váltak. Az ukrán parasztok képtelenek voltak belenyugodni ebbe a helyzetbe. Ám az ellenállókkal szemben a bolsevikok erőszakot alkalmaztak. Kulákokká nyilvánították és családotól Szibériába telepítették őket.

Kolhozaktivisták, amint kiürítik (ki-rabolják) egy kulák házát. Pogyillja, 1929.

A Kahovka szovhoz (állami gazdaság) terményét szállító tehergépkocsik. Herszoncsina, 1930.

Ezekben az években a legnagyobb csapást az **éhínség** (*holodomor*) jelentette. A legínségesebb időszak 1932–1933 tele és tavasza volt, amikor a termékeny ukrainai földeken 3 és 3,5 millióan veszítették életüket. A készletezési terv teljesítése érdekében a bolsevikok a parasztoktól elvették mindent, még az utolsó szem vetőmagot is.

1. A szöveg tartalma alapján fogalmazzatok meg 3–5 kérdést, majd hallgassátok meg egymás válaszait! 2. Keressétek meg az **142.** oldalon lévő térképen az iparosítás idején épült vagy újjáépített ipari gyáróriásokat!

Nézzétek meg az óriásvállalatok építését bemutató fotódokumentumokat! Milyen pozitív és negatív oldalai voltak ezeknek az építkezéseknek? Mi készítette az embereket a nehéz, önfeláldozó munkára?

Kubikosok a Dnyeperi Vízzerőmű alapjának ásásánál, 1930.

A 6-os számú mechanikai részleg építése a novokramatorszki gépgyárban. Dnyipropetrovszcsina, 1932.

A 142. oldalon lévő térkép segítségével válaszoljatok a kérdésekre! 1. Ukrajna mely vidékeit sújtotta leginkább az 1932–1933-as éhínség? 2. Milyen városok voltak az USZSZK fővárosai? 3. Milyen ukrán földek kerültek Szovjet-Ukrajnához (1922-től kezdve az SZSZKSZ kötelékébe)? 4. Melyik országhoz tartozott 1921 után Galícia és Nyugat-Voliny? 5. Milyen ország kötelékébe került ezekben az években Észak-Bukovina? 6. Milyen földek tartoztak Csehszlovákiához?

1. **Beszéljete az 1917–1920-as ukrán forradalomról a következő vázlat alapján:**

1. A Központi Tanács megalakulása.
2. Az UNK kikiáltása.
3. Pavlo Szkoropadszkij hetmanátusa.
4. A NYUNK és az UNK egyesülése.

2. Szerkesszetek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Hány év telt el az Ukrán Központi Tanács megalakulása és a NYUNK UNK-val történő egyesülése között?

3. Miért híres még államférfiként is a történész Mihajlo Hruszevszkij?

4. Készítsetek rövid ismertetőt *Ukrajna a Szovjetunió keretei között* címmel az alábbi vázlat alapján!

1. Belépés a Szovjetunióba.
2. Iparosítás.
3. Kolhozosítás. Éhínség.

Az órán tanultak alapján határozzátok meg a *forradalom* szó jelentését! Melyik szó fejezi ki legjobban szerintetek a szó tartalmát: a *harc*, *változás* vagy a *megpróbáltatás*? Próbáljátok megfogalmazni az ukrán forradalom néhány tanulságát! Hallottatok-e már ezekről az eseményekről korábban?

Olvassátok el a szöveget, majd ismerkedjétek meg a fotókkal is! Válaszoljatok a kérdésekre!

Mit árulnak el a történelmi források az ukrán falvakban a 30-as években lezajlott eseményekről

Az ismert tudós és társadalmi személyiség, Szerhij Jefremov az alábbi anekdotát jegyezte be *Naplójába*: „*Nálunk azt a parasztot nevezik kuláknak, vagyis gazdag parasztnak (a kulák szó magyarul öklöt jelent – a ford. megj.), aki öklöbe szorított kezét használja vánkosnak, hajnali 3-kor kel, és fut a mezőre dolgozni. A középparaszt számára 5 órakor kezdődik a munkanap. A nincstelen pedig cigarettával a szájában, aktatáskával a hóna alatt indul el nagy peckesen 9 órakor a községháza felé.*”

■ 1. Milyen történelmi események kapcsán született ez az anekdota? 2. Kit figuráz ki? 3. Miért tartották a kulákok üldözését az ukrán parasztok igazságtalannak?

Angol diplomaták beszámolójából (1932): „*Mint már említettem korábbi beszámolóimban, az ukrainai helyzet egyre kedvezőtlenebb. A mezőgazdaság nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért a falvakban élelmiszerhiány alakult ki. A parasztok sorsa teljesen kilátástalan. A nehéz munkával megtermelt javaikat elveszik tőlük, ismeretlen helyre szállítják, így milliókat ítélnék éhínségre. Nagyon kevés az ipari és közszükségleti cikk is. Óriási területek néptelenednek el, a szántóföldeket nem művelik meg, ezért mindent belep a gaz. A kulákok kitelepítésével a falu elvesztette legéleterősebb és legdolgosabb lakóit.*”

■ 1. Miért tartották a diplomaták a mezőgazdaságban kialakult állapotokat nyomorúságosnak? 2. Értelmezzétek a szövegrész utolsó mondatát! 3. A forrásmű mely részei bizonyítják a hatalom parasztokkal szembeni önkényeskedésének megnyilvánulását?

A kulákcsaládot elűzik a saját portájáról. Sztálin megye (ma Donyeck megye), 1930.

A parasztok kuláktalanítása a Sztálin megyei (ma Donyeck megye) Udacsnij községben, 1931.

■ Nézzétek meg a fényképeket! Próbáljátok leírni a rajtuk látható emberek hangulatát! Beszélhetünk-e a fényképek alapján a kulákokról, mint olyan emberekről, akik igazságtalanul szereztek a vagyonukat? Szerintetek miért van jelen fegyveres személy a kuláktalanításnál? A látottak milyen érzéseket váltanak ki bennetek?

■ Miért nevezik az 1930-as évek ukrainai éhínségét *holodomornak* (magyarul éhhalál – a ford. megj.)?

19.§. **ÚJABB HÁBORÚ**, avagy UKRAJNA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉVEIBEN

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Ukrajna részvétele a második világháborúban. **2.** A háború legjelentősebb eseményeinek és személyiségeinek bemutatása. **3.** Térképismeret: megmutatni a háború legfontosabb eseményeit.

Nézzétek meg a fotót! Milyen eseményeknek állít emléket a képen látható szobor? Van-e városokban vagy falutokban második világháborús emlékmű? Miért kell emlékezni a történelem tragikus eseményeire? Hogyan kell viszonyulni a háború poklát átélt emberekhez?

A hitleristák által Babij Jarban elpusztított polgárok és hadifoglyok emlékműve, Kijev

Mikor kezdődött a második világháború?

1939. szeptember 1-jén kitört a **második világháború**. Ezt megelőzően a náci Németország és a bolsevista Szovjetunió világalomra törő vezetői, Adolf Hitler és Joszif Sztálin titkos megállapodást kötött egymással. A két vezér a maga elképzelése szerint döntött Európa sok népének sorsa felől. Megállapodásuk értelmében a nyugat-ukrajnai földek a Szovjetunióhoz kerültek. Az elcsatolt területeken a szovjethatalom ugyanolyan rendet vezetett be, mint Kelet-Ukrajnában. A Németország és a Szovjetunió közötti béke rövid életű volt.

Németország **1941. június 22-én** megtámadta a Szovjetuniót. A Szovjetunió Németország elleni háborúja **nagy honvédő háború** néven vonult be a történelembe.

Fogalmazzatok a szöveghez 3–5 kérdést, melyek a *Ki?*, *Mi?*, *Hogyan?* és *Mikor?* kérdő névmással kezdődnek, és egyet a *Miért?*-tel! Válaszoljatok is rájuk!

Hogyan történt Ukrajna megszállása?

Ukrajna földjére már a háború első óráiban óriási csapást mért az ellenség, és az ország egész területe hadszínterré vált. A véres csaták szörnyű pusztítást végeztek, katonák és békés polgárok millióinak életét követelték.

A Vörös Hadsereg katonái halált megvető bátorsággal harcoltak, de kénytelenek voltak visszavonulni. 1941. július 11. és szeptember 26. között zajlott Kijev hősi védelme. Ekkor több mint 600 ezer katona és tiszt esett fogságba. Egy évvel a háború kitörése után a német csapatok és szövetségeseik teljesen megszállták az ukrán földeket.

A megszállók olcsó élelmiszer- és nyersanyagbázissá akarták változtatni Ukrajnát. Náci új rendet vezettek be, ami rendkívüli kegyetlen volt. A megszállók 4 millió békés lakost és hadifoglyot kínoztak meg, közel 2,5 millió fiatalot hurcoltak el kényszermunkára Németországba.

Megszállás

– egy állam területének ideiglenes elfoglalása egy másik állam által

Keressétek meg a 151. oldalon lévő térképen azokat az ukrán városokat, amelyeket 1941–1942-ben foglaltak el a német csapatok!

Az **Ost** kitűzött köteles volt minden olyan ukrán állampolgár viselni, akit kényszermunkára hurcoltak Németországba. Ostarbeitereknek nevezték őket, ami keletről jött munkást jelent.

Milyen gondolatokat ébresztenek benned a háború eseményeit ábrázoló fotódokumentumok? Mit gondoltok, mit éreztek a képen látható emberek, vagy azok, akik szemtanúi voltak az eseményeknek?

Válasszátok ki az egyik forrásművet, és dolgozzátok fel az alábbi kérdések alapján!

1. Mikor zajlottak a forrásműben leírt események?
2. Milyen tények tanúskodnak a megszállók kegyetlenségéről és ellenségességéről?
3. Mi gyakorolta rád a legnagyobb hatást a forrásműben?

Dmitrij Malakov *Az a két esztendő... Kijev német megszállás alatt* c. könyvéből: „Az ellenség csak két hete foglalta el Kijevet, de ez a két hét örökkévalóságnak tűnt. Ez alatt a 14 nap alatt robbantások és tűzvészek pusztítottak a Hrescsatikon, kivégzések voltak Babij Jarban (A Babij Jar-i méészárlás német katonai alakulatok és egy náci Einsatzgruppe által 1941-ben végrehajtott pogrom volt, melynek során 33 771 ukrán zsidót végeztek ki – *a ford. megj.*), éhezés és nélkülözés tizedelte az embereket.

A megszállók októberben a foglyokkal tisztították meg a Hrescsatikut. Október 22-én éjjel valahol megint felrobbant valami. A következő nap reggelén a kerítéseken megjelent a városparancsnok hirdetménye: „Ma 100 kijevi lakost végeztünk ki. Ezt figyelmeztetésnek szántuk. Minden szabotázsakcióért a kijevi lakosokat vonjuk felelősségre.” ... Hogyan élünk, miként vészeli át a borzalmakat, mit tegyünk, hogy kitartsunk, helytálljunk, hogy megéljük a jobb időket?

...A legfontosabb a mindennapi betevő előteremtése. Az üzletek zárva vannak, vagy üresek. Legalábbis a kijeviek számára.

A német csapatok bevonulása után a kijeviek kezdetben a környékbeli falvakban cserélték el értéktárgyaikat élelemre. A városiak nélkülözésének hírére a parasztok maguk is szekérrel jöttek Kijevbe. A csere nagyjából a következők szerint történt: egy kétpudos (1 pud – valamivel több, mint 16 kg – *a ford. megj.*) tarisznya kölesért, amely gyakorta még egy pudot sem nyomott, odaadtak egy télikabátot vagy egy jó minőségű férföltönyt. Akkoriban a városi lakosoknak többnyire egy, nagyritkán két ilyen öltönyük volt. Az aszszonyok a fronton lévő férfiak, fiúk, édesapák ruházatát cserélték el élelemre...”

Részlet Dokija Humennajának, a német megszállás kijevi szemtanújának *Kereszt alakú szakadék* című krónikaregényéből. „A népiskolákat bezárták. Tanulóit és tanárait közmunkára kötelezték. Az egészségügyi főiskola diákjaival közölték, hogy a tanítás ezután ideiglenesen szünetel, mivel minden diák Németországba utazik dolgozni. Aki három napon belül nem jelenik meg a pályaudvaron poggyászával, annak szüleitől megvonják a kenyérjegyet, és elkobozzák a család vagyonát.

A villamosok csak a német vállalatok munkásait szállítják. A kijeviek nem ülhetnek fel rá, kivéve ha 10 karbovanyecet fizetnek a jegyszedőnek. Az üzleteket a kijeviek nagy örömére helyreállították. Van is bennük minden, csak „nur für deutsche”, vagyis a németek számára. A szövetkezeteket, fodrászatokat, fényképészeteket, bizományi boltokat mind megszüntették, árujukat elkobozták. A színházakat már negyedszer kergették szét.

Minden kijevi egy hónapra 6 kg barna köleskenyeret kap. Viszonylag könnyű hozzájutni ehhez az élelmiszerhez, bár sokan azt mondják, a színe ellenére fogyasztásra alkalmatlan. És itt van a parancsnokság újabb rendelkezése, mely megtiltja az élelmiszer behozatalát a városba. Az utakon és a hidak mel-

lett katonák és gestaposok állnak. Mindent elkoboznak, amit találnak: a vajat, mézet elveszik, a lisztet a kásával együtt szétszórják. A megszállók harcban állnak a néppel. Lelőnek mindenkit, akinél 200 gramm vajat találnak.»

Hogyan szabadult fel Ukrajna?

Ukrajna 1943–1944-ben szabadult fel a megszállás alól. Nagy jelentősége volt ebben a Dnyeperért vívott csatának. Az 1. Ukrán Front csapatai 1943. november 6-án Nyikolaj Vatutyin parancsnoksága alatt kiűzték a németeket Kijevből. Decemberben Jobbparti Ukrajnában kezdetét vette a szovjet csapatok általános támadása.

Fontos szerepet játszott a megszállók széttűzésében az ellenállási mozgalom. A Szumi és Csernyihiv környéki erdőkben Szidor Kovpak, Olekszij Fedorov és más parancsnokok vezetésével partizánosztatok százai szerveződtek. Volhíniában és Polisszjában pedig nagyszabású önvédelmi felkelő mozgalom bontakozott ki. Megalakult az Ukrán Felkelő Hadsereg (UFH vagy ukránul UPA, ukrajinszka povsztanszka armija – *a ford. megj.*).

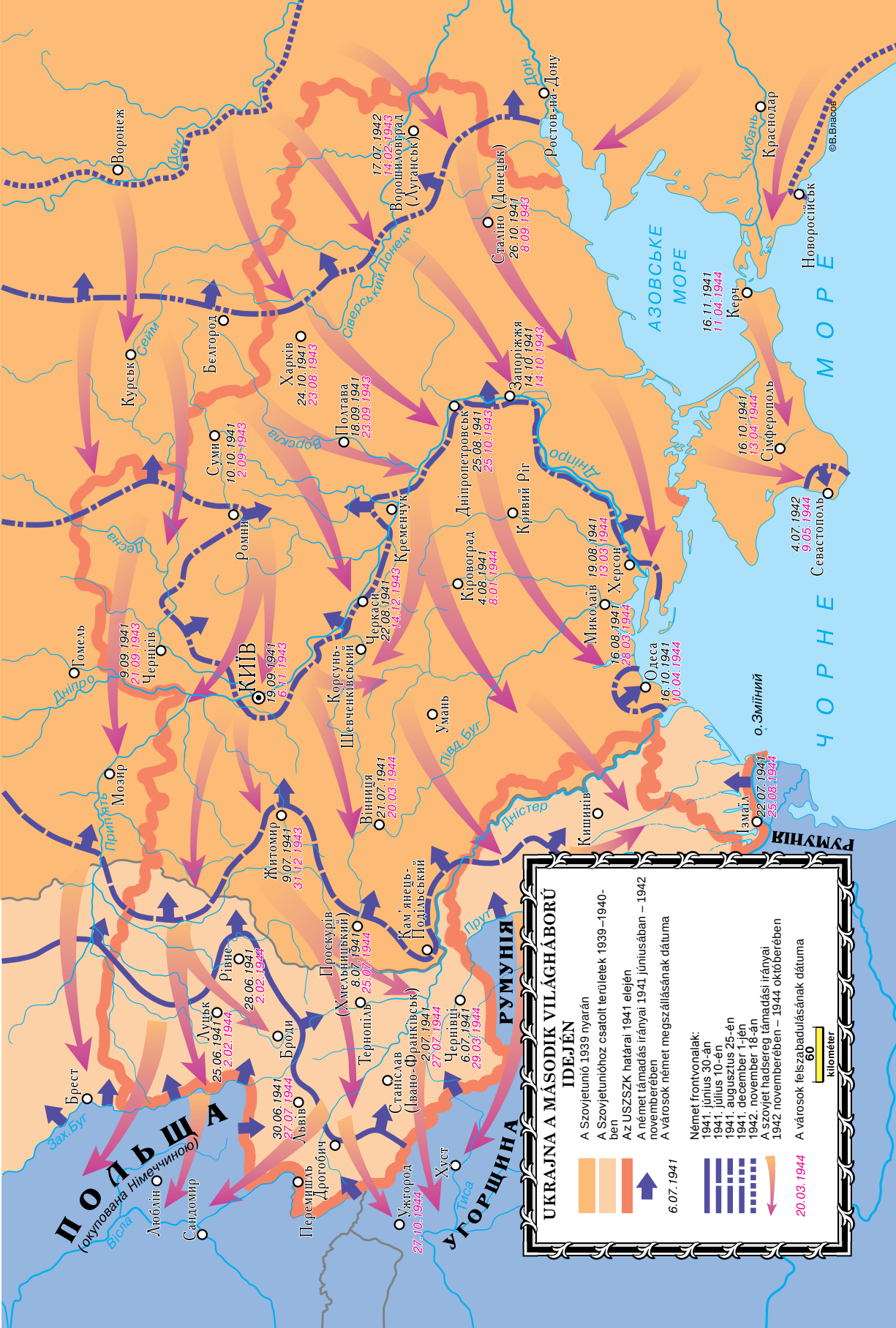
Ugyanakkor, elsősorban a szovjet hadseregnek köszönhető a mai Ukrajna területének felszabadítása a német megszállás alól, ami 1944. október 28-án fejeződött be.

Két ütközet között. Zsitomir környéke 1943-ban

A szovjet csapatok átkelése a Dnyeper jobb partjára Kijevtől északra, 1943 októbere

ПОЛЬША
(окупована Німеччиною)
Біла

UKRAJNA A MÁSODIK VILÁGHABORÚ IDEJÉN

A Szovjetunió 1939 nyarán

A Szovjetunióhoz csatolt területek 1939–1940-ben

Az USZSZK határai 1941 elején

A német támadás iránya 1941 júniusában – 1942 novemberében

A városok német megszállásának dátuma

6.07.1941

Német frontvonalak:
1941 június 30-án
1941 július 10-án
1941 július 25-én
1941 augusztus 25-én
1941 szeptember 1-jén
1942 november 18-án

A szovjet hadsereg támadási irányai
1942 novemberében – 1944 októberében

A városok felszabadulásának dátuma

20.03.1944

60
kilométer

A szülőföld felszabadításáért az ukránok nagyon magas árat fizettek: a Vörös Hadsereg soraiban harcoló 6 millió katona közül 3 millióan elesetek. Összesen mintegy 7 millió ukrán veszítette életét ebben a háborúban. **Május 9. – a győzelem napja** – állami ünnep Ukrajnában.

1. Állítsátok össze a szöveg vázlatát, mondjátok el annak alapján a tartalmát! **2.** A **151.** oldalon lévő térkép segítségével helyezzétek időrendi sorrendbe az ukrán városok felszabadulását a német megszállás alól!

Nézzétek meg a fotókat! Vajon mit éreztek azok az emberek, akik a győzteseket fogadták? A háború melyik szakaszában készülhetett a második fénykép?

1. Készítsetek rövid ismertetőt Ukrajna részvételéről a második világ-háborúban az alábbi vázlat alapján!

1. Nyugat-Ukrajna Szovjetunióhoz csatolása.
2. A nagy honvédő háború kezdete.
3. Náci megszállás.
4. Ukrajna felszabadulása.
5. A győzelem napja.

2. Szerkesszetek időtengelyt! Tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Ha 2010. május 9-én ünnepeltük a győzelem 65. évfordulóját, akkor melyik évben lett vége a háborúnak?

3. A 151. oldalon lévő térkép segítségével válaszoljatok a kérdésekre: 1. Milyen ukrán városokat foglaltak el először a németek? 2. Mely ukrán városok szabadultak fel utoljára a német megszállás alól?

4. Soroljátok fel a paragrafusban megismert új szavakat és magyarázzátok meg őket!

Iskolátokban hogyan méltatják a győzelem napját? Mióta szokás virágot helyezni a győzelmi emlékművek talapzatához?

Olvassátok el a szöveget, majd ismerkedjétek meg a hozzá tartozó fotókkal is! Válaszoljatok a kérdésekre!

Miről mesélnek a nagy honvédő háború érdemrendjei?

Hogy méltóképpen megörökítsék a haza védőinek hősiességét és bátorságát, a nagy honvédő háború idején, majd a háború után – 9 rendjelet és 23 érmét hoztak létre. Az első kitüntetés a *Honvédő háború-rendjel* volt, melyet 1942-ben alapítottak, és a frontokon harcoló katonáknak szánták mindennapi hősiességükért. Ezt a rendjelet kapták meg a legtöbben a nagy honvédő háború résztvevői közül.

A Szovjetunió legmagasabb katonai kitüntetése a *Győzelem-rendjel* volt, mellyel a Vörös Hadsereg főparancsnoki állományának tagjait tüntették ki sikeres hadműveletekért. A nagy honvédő háború éveiben 16-an kapták meg. Az egyik legmegbecsültebb kitüntetésnek pedig a *Dicsőség-rendjel I., II. és III. fokozata* számított. Ezzel a katonákat, őrmestereket, törzsőrmestereket tüntették ki. A kitüntetést „katonainak” is nevezték, mivel a személyes bátorságért és helytállásért adták.

A *Bohdan Hmelnickij-rendjelet* 1943-ban alapították. Ez volt a Szovjetunió egyetlen olyan rendjele, amelyen ukrán nyelvű felirat szerepelt. A Szovjetunió egyéb rendjeleitől eltérően a *Bohdan Hmelnickij-rendjellel* a hadsereg és a flotta tagjait tüntették ki rangtól függetlenül, de megkapták a partizánmozgalom legaktívabb résztvevői is.

■ Kérdezzétek meg szüleiteket, nagyszüleiteket, milyen nyomot hagyott a háború a család életében! Szülővárosotokban (falutokban) milyen nevek őrzik a háborús évek emlékét? Van-e nálatok második világháborús emlékmű? Ha igen, készítsetek róla rövid értekezést!

20.§. UKRAJNA NAPJAINKBAN, avagy A FÜGGETLEN UKRAJNA

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Felsorolni országunk mai történelmének legfontosabb eseményeit, és megnevezni napjaink azon személyiségeit, akikre méltán büszke Ukrajna.
2. Az ukrán állampolgárok jogai és kötelességei Ukrajna alkotmánya alapján.
3. Térképismeret: megmutatni a térképen a mai Ukrajna területét, megyéit, megyeközpontjait, szomszédos államait.

Nézzétek meg a fotókat! Tudjátok-e, mikor ünneplik Ukrajnában a Függetlenség napját? Hogyan méltatják ezt a napot városokban vagy falutokban? Milyen állami jelképekkel a kezükben vonulnak fel ekkor az ünneplő emberek? Miért? Küldjétek egymásnak sms-üdvözetet a Függetlenség napja alkalmából!

A Függetlenség napjának ünneplése Odesszában és Luckban

Mikor lett Ukrajna független?

1991. augusztus 24-én hagyták jóvá **Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatát**. 1991. december 1-jén ez az okmány össznépi támogatást is nyert, ugyanis az ekkor megtartott **népszavazáson** a szavazók 90%-a mondott rá igent. Az ukrán nép még aznap megválasztotta az **államfőt**, Ukrajna elnökét. Ukrajna első elnöke Leonyid Kravcsuk lett. Őt Leonyid Kucsma (1994–2004), majd pedig Viktor Juscenko (2004–2010) követte. Ukrajna jelenlegi elnökét Viktor Ja-

nukovicsot, 2010 januárjában választották meg tiszt-ségébe.

Az ismert hangulatjelek segítségével jelöljétek meg, mi volt számotokra ismert 😊, és mi új információ 🤖 !

Mi határozza meg Ukrajna mai életét?

Ukrajnának függetlenné válásakor eltökélt szándéka volt, hogy egy sor múltból öröklött problémát meg kell oldania. Néhány ezek közül: a tömeges szegénység felszámolása, az ország gazdasági és tudományos elmaradottságának leküzdése, az emberi jogok és szabadságjogok tiszteletben tartása. Rövid időn belül létrehozták az új államigazgatást, a fegyveres erőket, a biztonsági és jogvédő szerveket. Népünk, szorgalmas munkájának köszönhetően, nagyszerű sikereket ért el a gazdasági életben. Ukrajna iparában fontos szerepet játszik a kohászat és a gépgyártás. A korábbiakhoz hasonlóan az állam számára nagy jelentőséggel bír a mezőgazdasági termelés. Országunk minden korszerű közlekedési ággal rendelkezik: van vasúti, légi, közúti, tengeri, folyami közlekedése, vannak csővezetékei, van metrója is. Ukrajna tengeri nagyhatalom, tengerpartjainak összhossza eléri a kétezer kilométert. A legfontosabb ukrán kikötők: Odessza, Illicsvszk, Mikolajiv, Herszon, Mariupol, Feodoszija, Izmail.

Népszavazás –
össznépi vélemény-
nyilvánítás szavazás
útján az állami élet
legfontosabb
kérdéseiben

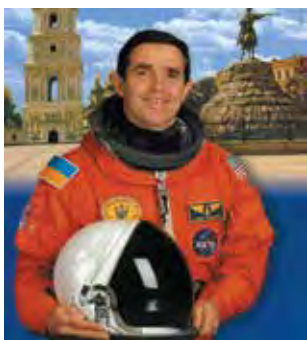

Odesszai kikötő napjainkban

1996 szeptemberében került bevezetésre a hrivnya, Ukrajna nemzeti valutája.

1. 100 hryvnya az UNK idejéből, 1918.
2. Egy hryvnya 1996-ból.

Leonyid Kadenyuk

dés, a korszerű hírközlési és számítástechnikai eszközök stb. fejlesztése terén is.

1997-ben hajtotta végre első űrrepülését egy nemzetközi legénység tagjaként az amerikai *Columbia* űrsikló fedélzetén a független Ukrajna első űrhajósa, Leonyid Kadenyuk.

Ugyanakkor a gazdasági életben vitathatatlanul rengeteg probléma halmozódott fel. Elkerülhetetlen a nagy vállalatok modernizációja, az autópályák kiépítése. Életbevágóan fontos új munkahelyek létrehozása, a tudomány vívmányainak meghonosítása a mezőgazdaságban. Sok a tennivaló a légi közlekedés, a korszerű hírközlési és számítástechnikai eszközök stb.

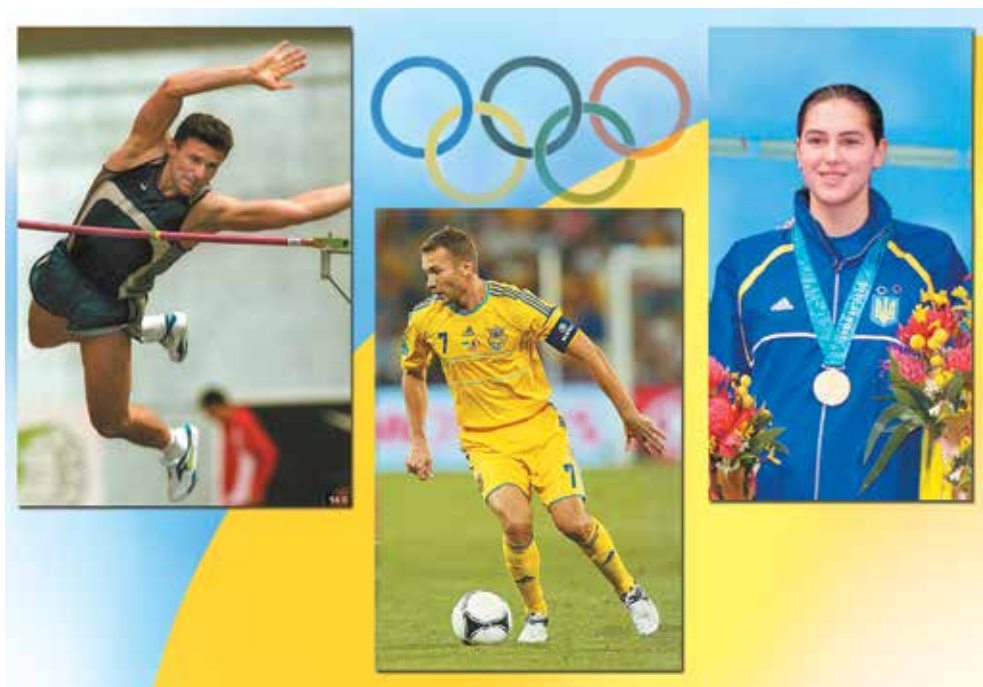

A Pavlo Virszkij Érdemes Táncegyüttes előadása

Ukrajna kétségbevonhatatlan eredményeket ért el a kultúra, a tudomány és a sport terén. Az országban az oktatás alapját az általá-

nos iskolák képezik. A függetlenség éveiben sok gimnázium és líceum nyílt. Mind több a magántanintézmények száma is. Az ukrán fiatalok tanulhatnak szakközépiskolákban és technikumokban, college-okban (e.: kalidzs). Felsőfokú végzettséget egyetemeken, akadémiákon, főiskolákon, konzervatóriumokban szerezhhetnek. Az ukrán tanárok szívesen együttműködnek külföldi kollégáikkal, igyekeznek elsajátítani a legérdekesebb és legjobb dolgokat. Ukrajnában az utóbbi esztendőkhöz átalakulóban van az oktatási rendszer.

Ukrajna határain túl is méltán híres a *Hrihorij Verjovka Érdemes Állami Énekkar*, a *Dumka Akadémiai Capella* (e.: kapella, a capella hangszeres kíséret nélküli énekkari előadásmódot jelöl – *a ford.megj.*) és a *Pavlo Virszkij Érdemes Táncegyüttes*.

Kit ismertek fel a fotón Ukrajna híres sportolói közül? Beszéljeteik sikereikről!

Mi Ukrajna Alkotmányának lényege? Mikor fogadták el?

Ukrajna függetlenségének kikiáltása 1991-ben csak a kezdetét jelentette az ukrán államiság kialakulásának. Azt, hogy milyen lesz a jövőben Ukrajna, államunk alaptörvénye, más szóval alkotmánya

írja le. Az alkotmány szó a latin **constitutio** szóból származik, jelentése: *kijelentés, megállapítás*. Az alkotmány megszabja az állami berendezkedést, az állampolgárok és az állam viszonyát. Napjainkban a világ államainak többsége rendelkezik alkotmánnyal. Ukrajna Alkotmányát **1996. június 28-án** fogadták el. Ezt a napot állami ünnepé nyilvánították.

Ukrajna Alkotmányának értelmében, országunkban legnagyobb érték az ember. Következésképpen az államnak kötelessége védelmezni állampolgárai életét. Mindenkinnek joga van lakása sérthetlenségéhez, levelezése, valamint telefonbeszélgetései titkosságához. Tilos beavatkozni az emberek magánéletébe, senkit sem szabad akadályozni abban, hogy templomba járjon, utazzon, véleményt nyilvánítson. A felsoroltak képezik az ukrán állampolgárok személyiségi jogait. Az alkotmány biztosítja az állami tisztségekbe való választás és választhatóság jogát. Szavatolja azt, hogy bárki tagja lehet bármilyen pártnak, egyesülésnek, részt vehet gyűléseken, nagygyűléseken, tüntetéseken, felvonulásokon. Viszont ezzel a tevékenységével nem fenyegetheti mások életét. Minden embernek joga van még a munkához és a pihenéshez, a lakáshoz és az egészségvédelemhez, az egészséges környezethez.

Az ukrán alkotmány értelmében az állam feje az államelnök. A törvényeket a legfelsőbb törvényhozó szerv, a Legfelsőbb Tanács hagyja jóvá, a mindennapi életben pedig az ukrán kormány vagy a Miniszteri Kabinet alkalmazza. Ukrajna kormánya felelős az elnöknek, a Legfelsőbb Tanácsnak tartozik elszámolással, Ukrajna Alkotmánya és az állam egyéb törvényei szerint tevékenykedik. A legfelsőbb bírósági szerv Ukrajna Legfelsőbb Bírósága, amely biztosítja, hogy az államon belül minden bíróság egyformán alkalmazza a törvényeket.

Fogalmazzatok a szöveg alapján 3–5 olyan kérdést, melyek a *Ki?*, *Mi?*, *Hogyan?* és *Mikor?* kérdő névmással kezdődnek, és egyet a *Miért?*-tel, majd válaszolatok rájuk egymás után!

1–2. Készítsetek rövid ismertetőt a mai Ukrájnról az alábbi vázlat alapján!

1. Mikor, és hogyan vívta ki Ukrajna a függetlenségét?
2. Mikor fogadták el Ukrajna Alkotmányát? Nevezd meg Ukrajna legfelsőbb államhatalmi szerveit!
3. Kiket ismersz napjaink jelentős személyiségei közül, akik méltán híresek Ukrájna-szerte?

4. Mik a jogai és kötelességei az állampolgároknak Ukrajna Alkotmánya értelmében?

3. Szerkesszetek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Hány év telt el *Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatának* és *Ukrajna Alkotmányának* hatályba lépése között? Ukrajna függetlenségének hányadik évfordulóját ünnepeljük ebben az évben?

4. A tankönyv 64. oldalán lévő térkép segítségével válaszoljatok az alábbi kérdésekre! 1. Milyen közigazgatási-területi egységekre tagolódik Ukrajna? Területileg melyik a legnagyobb ezek közül? 2. Milyen megyéket szel át a Dnyeper? 3. Milyen államokkal határos Ukrajna?

Ukrajna mai történelmét együtt írjuk. Mi a szüleitek foglalkozása? Milyen szakmát szeretnétek ti választani? Hogyan képzelitek el Ukrajna jövőjét?

Válaszoljatok a kérdésre!

Milyen állami ünnepek vannak kapcsolatban a 20. század eseményeivel?

21.§. ÉNEKSZÓTÓL HANGOS A LELKES, DOLGOS VIDÉK, avagy KIRŐL ÉS MIRŐL MESÉL A SZÜLŐFÖLD TÖRTÉNETE

3. SZÁMÚ GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

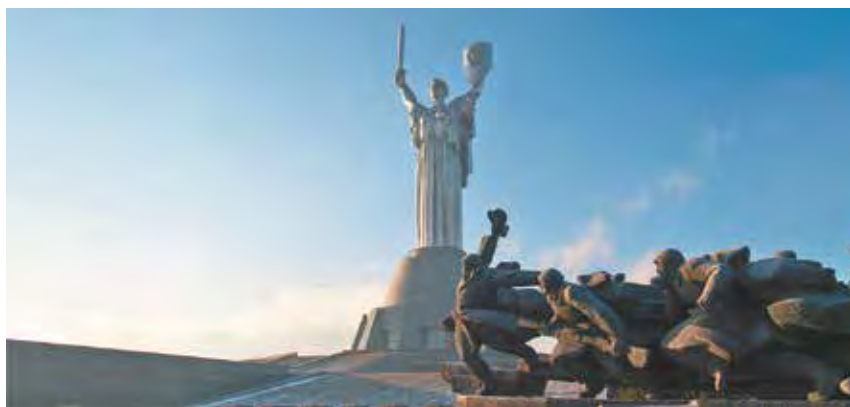

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Anyaggyűjtés a szülőföld történelmének eseményeiről és neves személyiségeiről. **2.** A vidék történelmi eseményeinek és neves személyiségei emlékének tisztelete szobrok, emléktáblák, emlékművek formájában (példákkal alátámasztva). **3.** A szülőföld történelmi eseményeinek rövid ismertetése.

Nézzétek meg a fotókon látható emlékműveket! Olyan eseményeknek és személyiségeknek állítanak emléket, melyeket, vagy akiket már megismerhettetek az év folyamán. Emlékezzetek vissza ezekre az eseményekre és személyiségekre! Bizonyítsátok be, hogy valamennyien méltók arra, hogy emlékművük legyen!

Végezzétek el a feladatokat csoportokban, majd számoljatok be eredményeitekről az osztálynak! Válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre is!

1. csoport. Az órához való felkészülés során anyagot kellett gyűjteni települése-
tek olyan emlékhelyeiről, szobrairól, emléktábláiról, melyek valamely történelmi sze-
mélyiségnek állítanak emléket. Készítsetek rövid beszámolót erről a személyiségről
az alábbi vázlat alapján!

1. Ki ez a történelmi személyiség?
2. Mikor élt?

3. Milyen történelmi eseményekben vett részt?
4. Megemlékeznek erről a személyiségről más településeken is? Miért?

2. csoport. Az órához való felkészülés során anyagot kellett gyűjteni települése-
tek olyan emlékhelyeiről, szobrairól, emléktábláiról, melyek valamilyen történelmi
eseménynek állítanak emléket. Ennek alapján készítsetek rövid beszámolót az aláb-
bi vázlat alapján!

1. Milyen eseménynek állít emléket az emlékmű?
2. Milyen következményei voltak ennek a történelmi eseménynek szülőföldetekre nézve?

3. Ki vett részt a helyi lakosok közül ebben a történelmi eseményben?
4. Megemlékeznek erről az eseményről más településeken is? Miért?

3. csoport. Milyen legendák vagy történetek őrzik szülőföldetek híres szülöttéi-
nek emlékét? Meséljete el egy ilyen legendát, majd elemezzétek azt az alábbi váz-
lat alapján!

1. Milyen történelmi eseményről vagy személyiségről szól a legenda?
2. Hogyan mutatja be a legenda az eseményt / személyiséget?
3. Miért született ez a legenda?

Érdekes volt-e a mai óra? Mi tetszett a legjobban? Miről szeretnétek még
többet megtudni?

Értékeljétek az órán végzett munkátokat a következő táblázat szerint!

Az óra szakasza /	Pontszámok	1	2	3
Előkészítő szakasz				
Párban végzett feladatok				
Csoportos munka				
Megbeszélés, összegzés				
Értékelés (osztályzat)				

Készüljete fel a Történelmi ábécé című játékhoz! A felkészülés
során emlékezzetek vissza mindazokra a szavakra, történelmi esemé-
nyekre, személyiségekre, amelyekkel az elmúlt órákon ismerkedtetek
meg. Ezt a játékot lehet az órán, de lehet a szünetben is játszani. A táblára
írátok fel az ABC betűit, majd válasszatok játékmestert! A játékmester ez-
után becsukott szemmel rámutat egy betűre. A betű elhangzása után egy pa-
pírlapra írjátok fel minél több olyan történelmi kifejezést, személyt, eseményt,
ami ezzel a betűvel kezdődik. Például: *Kijev, Kijevi Rusz, klenódium, kobzos,*
kijevi egyetem, Kotljarevskij, kolhoz.

Az nyer, aki a legtöbb történelemmel kapcsolatos szót gyűjtötte össze. Ha
az adott betűvel kevés történelmi kifejezés kezdődik, újat lehet választani.

HÁZI OLVASMÁNYOK

Párbaj

– Mikor, és miért nevezték el őt Látnoknak? – szorongatta apja kezét Malko.

– Magadra akarod haragítani az isteneket – mondta figyelmeztően az ács apa, és az eget kémlelte.

Közben a Pocsajnához¹ értek, köszöntötték a révészt. Miután a rév elhagyta a partot, Malko a tutajostól is azt kérdezte, amit imént az apjától.

– Bátyám, talán maga tudja, miért nevezik a Hegy² Urát Látnoknak?

A barátságos révész megörült a csacsogó kis útitársnak és beszédbe elegyedett vele.

– Mindenfélét gondolnak az emberek. Sokan azt mondják, Oleg becsstelen módon szerezte meg a trónt, ezért halála sem lesz igazságos, lelke sohasem jut el Virij-szigetére³. Meglátjátok, még az ősi kijevi hegyeinkre is bajt hoz ez az új fejedelem, ahol őseink valaha olyan boldogan éltek.

Különben beszélhetnek a kijeviek ezt is azt is, mégis engedelmeskednek az idegenből jött uralkodó akaratának. Oleget Perun⁴ egyik táltosa nevezte Látnoknak, mivel még a hatalmas istenek jóslták meg eljövetelét. Hisz az ő jövődőlésüket teljesítette be akkor is, amikor megölte a Kij véréből származó utolsó fejedelmeket atyáik hitének elhagyásaért. És Perun azóta is segíti mindenben. Hány népet adóztat, mégsem lázad ellene senki.

A csónak hirtelen a partnak ütközött.

Ekkor elsötétült az ég, nagyot villámlott, amit hatalmas dörgés követett. Óriási cseppekben eredt el az eső. A hirtelen jött zápor miatt az ács és fia kénytelen volt tovább élvezni a beszédes öreg társaságát. – Bizony, minden baj forrása az, hogy az embernek sokat jár a szája – gondolta az ács, miközben belépett Malkóval a révész házikójába.

¹ Pocsajna – a Dnyeper mellékfolyója

² Hegy – Kijev egyik magaslata, ahol a legenda szerint itt épült a város

³ Virij-szigete – az ősi ukránok hite szerint egy sziget a világmindenségben, ahol az istenek és a holtak lelkei élnek, oda repülnek télre a vándormadarak is

⁴ Perun – az ősi szlávok hite szerint a mennydörgés és villámlás istene

– Csoda dolgokat mesélnek erről az Olegről – folytatta elbeszélését az öreg. – Azt beszélik, hogy teliholdas éjszakákon egy sasmadár repül ki az ablakán a Kopasz hegyre (Lisza horá¹) vagy Dorozsicsi² irányába, ahol kígyóvá változik és egy vénségesen vén vasorrú bábát szolgál, akit sokan láttak a podoli piacon.

Ezekre a szavakra hevesebben kezdett verni Malko szíve, hisz ő is találkozott már ezzel a vénasszonnyal, még kenyeret is adott neki.

– Oleg igyekszik titkolni, hogy varázsló, de nem mindig sikerül neki. Nem is olyan régen Bizánc ellen folytatott hadjáratot. Druzsinájával lehajózott a Szlavután³ a tengerig és megközelítette a fővárost. A ravasz görögök azonban egy hatalmas láncot feszítettek ki az Aranyszarv-öböl két partja között, így akarták útját állni az ellenségnek. Erre Oleg partra vontatta hajóit, mindegyik alá kerekeket szereltetett, és a szárazföldön indult el a bizánci főváros felé. A görögök csak azt látták, hogy a ruszics hajók dagadozó vitorlákkal repülnek felénk, és nagyon megijedtek. Mekkora varázsló lehet az, akinek szárnyas hajói vannak, gondolták, és attól kezdve adót fizettek Kijevnek.

Késő este ért haza Malko az apjával. A Podol nyugtalanul zsibongott, utcáin tüzek égtek. Az a hír érkezett ugyanis a Hegyről, hogy meghalt Oleg. Beteljesült a régi jóslat, halálát a lova okozta. Bár hűséges paripája, Lebigy rég kimúlt már, a csontjai között rejtőzködő kígyó mégis halálra marta a Látnokot. Őt is utolérte a Sors.

A csillagok beragyogták Podol utcáit. A piactéren egy vénségesen vén vasorrú bába mesélt Oleg utolsó óráiról. A haldokló fejedelem Aszkold sírjához vitette magát.

Ott lehajtotta a fejét és a következő szavakat suttogetta: *Nem fogadott be engem a városod, Aszkold. Legyőztél ebben a párbajban.*

Császárvárosi csodák

– Jaj, kedves öcsikém, ha tudnád, mennyire hiányoztál – mondta a lány, miközben egy pillanatra elhallgatott, s csodálkozva nézte Vaszilik nagy kék szemét, kedvesen magához vonta a fiút, majd tovább beszélt levegőt sem véve.

¹ *Lisza hora* – hegy a Dnyeper jobb partján, ahol a kijeviek szerint a sötét lelkek tanyáznak

² *Dorozsicsi* – Kijev egyik része

³ *Szlavuta* – a Dnyeper költői elnevezése

Vaszilik figyelmesen hallgatta nővére meséjét, de nem hitte el azt, amit mondott, gondolván: létezhetnek a valóságban – mégha a tengeren túl is – arany madarak, amelyek szebben énekelnek, mint a kije-vi csalogányok?

– Hol fészkelhetnek azok a csodálatos madarak? – kérdezte ravaszkásan hunyorítva Vaszilik.

– Miféle fészekről beszélsz, hiszen arany madarak nem léteznek?! Aranyműves készítette őket, és az uralkodó trónja melletti arany fa ágaira ültette. Amikor beléptünk a terembe, elvakított bennünket a ragyogásuk. Még Olga fejedelemasszony is elcsodálkozott: a fa, az ágak, a levelek mintha valódiak lennének, csak színben térnek el az élő zöld fától. A csalogányok is pont olyanok voltak, mint a mi erdeinkben, azzal a különbséggel, hogy mind aranyból volt. A madarak kezdetben hallgattak. Ekkor azonban az uralkodói trón emelkedni kezdett. A csalogányok elkezdtek szárnyaikkal csapkodni és énekelni. Éppúgy, mint nálunk májusi éjszakákon. A madarak dala titeket juttatott eszembe, szeretteim, s szemem megtelt könnyekkel. Már-már elsírtam magam, amikor hirtelen furcsa hangra lettem figyelmes: gr-r-r...

A meglepetéstől Vaszilik behúzta a nyakát és közelebb húzódott a nővérehez.

– Ne légy nevetséges öcsikém, az utóbbi fél évben sokat nőttél, igaz, de még mindig kicsi vagy – nevetett a nővér. – Tényleg félelmetes volt. Valósággal megnémultam a rémülettől. Az uralkodó trónja mellett heverő oroszlánok hirtelen a mellső lábukra álltak, fenyegető testtartással bődültek fel. Szegény fejedelemasszony, ő volt legközelebb azokhoz a szörnyetegekhez.

– És Olga?

– Nyugodt maradt, csak egy pillanatra csillant fel mosolygósan a tekintete.

– Ilyenek vagyunk mi. Jó lett volna, ha a fejedelemasszony emlékezteti az idegeneket arra is, hogyan tartották rettegésben a fejedlem harcosai Császárvárost. Azt is hallottam, hogy Oleg uralkodása idején a csapatok hadba indultak a tengeren túlra. A ravasz bizánciak elállták a kikötőjükbe vezető utat. Hatalmas láncsal zárták le az Aranyszarv-öbölt, két végét a partokon álló kőtornyokhoz rögzítették. Ekkor Oleg megparancsolta, vontassák a hajókat partra és szereljenek alájuk kerekeket. A császárvárosiak elképedtek a láttakon: a ruszicsok hajói szélről dagadó vitorlákkal repültek a

szárazföldön a város felé. Ekkor békét kért a tengeren túli ország és beleegyezett, hogy hatalmas adót fizet Kijevnek. Mindezt már elfelejtették volna?

– De bölcs lettél, öcsikém. Biztos lehetsz benne, hogy nem felejtették el. Ha nem tisztelnének bennünket, akkor talán fogadták volna olyan ünnepélyesen a fejedelemasszonyt és kíséretét?

A lány, egy tekintélyes kijevi bojár gyermeke, éppen visszatért Császárvárosból, ahová Olga fejedelemasszonyt kísérte el, s annak látogatása alatt végig vele volt. Annyi élményt szerzett, hogy az elmesélése nem egy estét kitölthetett volna. A mesénél is érdekesebb volt az a néhány hónap, amit a fejedelemasszony hajóján töltött. A ruszics küldöttség még nyár elején megérkezett Császárvárosba, de egészen szeptemberig kellett várnia az uralkodóval való találkozóra. Szeptember 9-én fogadta a császár először, majd október 18-án másodízben Olga fejedelemasszonyt. Káprázatos, csodás, mesés dolgokat láttak a ruszics utazók. Népes bazárokat, ahol minden elképzelhető áru megtalálható: drága ékszerek, különféle fegyverek, lovak, arany- és ezüstsálakkal átszőtt selyemkelmék, szőnyegek, édességek, fűszerek. Titokzatos márványpalotákat, hatalmas, mennyei szépségű templomokat.

Különösen tetszett a ruszicsoknak Császárváros fő temploma, a Szófia-székesegyház, mely a bizánci főváros központjában épült az uralkodói szertartások céljaira. Belülről a székesegyházat csiszolt márvány, faragott oszlopok, számtalan mozaik, arany, ezüst valamint drágakő díszítette. Különleges benyomást keltett az ünnepi kórus éneke a ceremóniák alatt.

A kijevieket elbűvölte az utcai ünnepek pompája. A rendezvények középpontja maga az uralkodó volt. Lehetett ott látni-hallani utcaszínházak előadásait, mutatványosok attrakcióit, zenészek játékát. Elkápráztatták őket maguk az utcák is, amelyek két oldalát többemeletes márványépületek szegélyezték. Majdnem mindegyik utcában volt templom, amelybe belépve az idegen, a pompától megszédülve, nem tudta, hogy a földön van-e vagy a paradicsomban.

– Tudod, Vaszilik, ha nem saját szememmel látom, akkor el sem hiszem azt a sok császárvárosi csodát. Nesze, kis kételkedő, itt ez az ajándék – miközben a lány egy finom szövésű selyemkendőből kicsomagolt és a tenyerébe tett egy kis keresztet. – Ez vezéreljen téged tengerentúli utadon. Apánk azt mondta, tavasszal te is útra kelsz Császárvárosba, hogy megismerkedj a tudományokkal.

Az Ének Igor hadáról titka

„Milyen hatalmas is a mi földünk, útjai megszámlálhatatlanok és bejárhatatlanok” – gondolta magában, majd tovább haladt könnyű lépteivel. Mióta megszületett, mindig barangolt, nem volt semmije, még neve sem. Útitárs nem igen szegődött mellé. Minden vagyona elfért a hátán hordott kis batyuban. Vándorbottal a kezében, magányosan haladt útján.

Amúgy vándorénekes volt. Nehéz idők járták akkor. Nomád törzsek pusztították a ruszin földet, mérhetetlen szenvedést okozva népének. Ő meg a régmúlt idők hőseiről, híres fejedelmeiről énekelt, akik jobban szerették hazájukat az életüknél. Így járta már évek óta a vidéket. Mindig nagy közönséget gyűjtött maga köré. Egy idő után azt vette észre, hogy az emberek egyre közömbösebbek. Nincs többé szükség hősökre – kérdezte magától elkeseredetten. És akkor belehasított a felismerés: eltűntek a régi nemeslelkű fejedelmek, a drága hazát fejedelmi viszályok szaggatják. Testvér támad testvérre, apa a fiára és közben ezrek veszítik életüket.

Elnémult szívében a zengő és csodálatos muzsika, nem énekelt többé. Úgy gondolta, örökre befejezte vándorlását. A sors azonban nem így akarta.

A kijevi piacon időzött, amikor egy vásári komédiás által előadott dalra lett figyelmes, aki egy megsárgult pergamenről olvasta a szöveget. A komédiás nem a podoli sokadalomhoz szólt, hanem a nagyságos fejedelmekhez. Éneke tele volt bánattal és a haza iránt érzett őszinte szeretettel.

*Hajtsátok le immár zászlaitokat,
dugjátok hüvelybe kicsorbult kardotok,
Eljátszottátok az ősi dicsőséget.
Mert civakodásotok hozta az átkot,
pogányok pusztító hadát
az orosz földre,
Viszálykodás miatt tört ránk az erőszak
polovecek földjéről.*

Nem érkezett a dalnok befejezni énekét, amikor megjelentek a fejedelem druzsinnyikjai, kiütötték kezéből a pergament és rákiáltot-

tak: „Te rebellis¹, miért lázítod Kijev népét?” Rávetették magukat, gúzsba kötötték és elhurcolták a szerencsétlent.

A vándor összeszedte a szétszórt pergamenlapokat, és mintha újra megszólalt volna a bús dal. Hallani vélte Igor lovainak nyerítését, katonáinak nevetését, amint a kunok után erednek a nomád sztyeppek belseje felé. Szinte látta a ruszics katonák bátor ütközetét a kunokkal, majd szemtanúja volt három nap múlva csúfos vereségüknek is.

A mű szerzője a keserű igazsággal szerette volna szembesíteni a fejedelmeket, így akarta felrázni őket. De célba érték-e szavai? És miért hallgatott el végül? Mikor és hol vesztek ködbe a nyomai?

A vándor tíz hosszú éven át kutatta ennek a titoknak a nyitját. Bejárta Kijevcsinát, Csernyihivcsinát, a volinyi, polocki, szmolenszki, Vlagyimir-szuzdali földeket. Minden olyan tartományt felkeresett, melyet említett az *Igor-ének*.

1198-ban eljutott Halicsba is. Meredek út vezetett a vár felé. A vándor megszaporoázta lépteit, még napnyugta előtt el akart jutni oda.

– Mi szél hozott Halicsba? Tán csak nem a halicsi bojárok vagy Roman volinyi fejedelem kémje vagy, akik megint szervezkednek fejedelmünk ellen? – kérdezte az őr.

Az első éjszakát vándorunk a tömlöcben töltötte. „Nem örökölte ez a Volodimir Jaroszlavics apja bátorságát, ha még az egyszerű vándorokat is olyan elővigyázatossággal fogadja, hogy rögtön börtönbe zárja” – gondolta. Mikor elfogták, megmotozták, még az *Ének* pergamenjét is elvették tőle. Se baj, tűnődött, hátha a fejedelem kezébe jut.

Másnap reggel a fejedelem felkereste foglyát. Visszaadta neki a pergamenlapokat, mélyen a szemébe nézett, majd megkérdezte tőle:

– Hogy jutottál hozzá az *Ének*hez? – De nem várta meg a választ, hanem gyorsan elhagyta a cellát.

– Honnan tudod, hogy ez nem az én művem – kiáltott a távozó fejedelem után a vándor énekes – lehet, hogy a tiéd?

Volodimir visszanézett ugyan, de nem válaszolt.

Pár nap múlva a dicső halicsi fejedelem haláláról adtak hírt a harangok. Nagyeszű Jaroszlav fia, Jaroszlavnának, Igor novgorod-szi-verszkiji fejedelem feleségének az öccse sírba vitte magával ezt a titkot is.

¹ rebellis – lázongó

Jóslatok

Sok mindent láttak már a Duna fodrozó habjai, de ilyen fényességnek még a Fekete-tenger sem volt tanúja soha. A császár aranyban és ezüstben érkezett a találkozóra. El szerette volna kápráztatni a pogány fejedelmet, így adva tudtára, hogy a farkas nem veheti fel a versenyt az oroszlánnal. Mert Bizáncot senki sem győzheti le. És hiába mondják azt, hogy Szvjatoszlavot nem érdekli a gazdagság, nincs olyan ember a földön, akit ne nyűgözne le a császár gyémánt kirakásos kardja. A császár elégedetten mosolygott és elhatározta, hogy ravaszsághoz folyamodik. Régi történet futott végig az agyán.

... Pár évvel ezelőtt bizánci követek keresték fel Rusz fejedelmét. Drága kelmébe csavart ékszereket vittek neki. Meg akarták tudni, mit kedvel Szvjatoszlav jobban: az aranyat vagy a selymet. Szvjatoszlav azonban közönyös maradt a tengerentúli kincsekkel szemben. A csalódott követek üres kézzel tértek vissza Konstantinápolyba. Miután meghallgatta követei beszámolóját, a császár bizánci mesterek által készített kardokat és kopjákat küldött Szvjatoszlavnak, amit Rusz fejedelme köszönettel el is fogadott. Erre a császári tanácsosok a következő szavakkal fordultak uralkodójukhoz: „Nagyon veszélyes ember az, aki semmibe veszi a gazdagságot, de ért a fegyverekhez. Fizess neki adót, jobban jársz.”

– Húzza az időt ez a ruszics uralkodó – szólott komoran a császár.

Közben több csónak indult útnak a Duna másik partja felől.

– Csak nem valami huncutságon töri a fejét a pogány fejedelem? – fordult tanácsosai felé a császár.

Azok zavartan hallgattak, mivel a legutóbbi békekötés óta semmi sem szivárgott ki Szvjatoszlav környezetéből.

A császár feszülten figyelte az egyre közeledő csónakokat, de nem tudta kitalálni, melyikben ül a fejedelem. Mind egyforma volt.

A következő percben felharsant a rézkürt hangja, amely azt jelentette, hogy a császár visszavonul. Az ünnepélyes menet elindult. Ekkor megszólalt az egyik csónak evezőse.

– Álljatok meg, én vagyok Szvjatoszlav és várom a császár békefeltételeit.

... Szvjatoszlav és a bizánci uralkodó 971-ben történt találkozóját lejegyző krónikás a következőképpen írta le a ruszics fejedelem külsejét: „Szvjatoszlav középtermetű, bozontos szemöldökű, világoskék szemű, pisze orrú, sűrű, igen hosszú bajuszú, szakáll nélküli férfi volt. A feje teljesen kopaszra volt borotválva, de egyik oldalon egy

tincs lógott le róla a nemzetség nemességének jeléül. A tarkója erős volt, melle széles és minden más testrésze arányos. Meglehetősen keménynek és vadnak nézett ki. Egyik fülében fülbevalót viselt, amelyben karbunkul díszítés és két gyöngy volt. Egyszerű ruhát viselt, csak vakító fehérségével tűnt ki. Végig a csónakban ülve tárgyalt a császárral a béke feltételeiről.”

– Várj csak, Szvjatoszlav megbánod te még ezt a kevélységet – mormolta magában a császár, és komoran figyelte a távolodó fejedelmi csónakot. – Hívjátok ide hozzám Theophilt, és készítsetek elő egy zsák aranyat – adta ki a parancsot.

– Indulj a besenyő kán Kurja udvarába. Add át ezt a zsák aranyat és mondd meg neki, hogy Szvjatoszlav egy kis csapat élén hazafelé tart.

„Majd meglátjuk, mit ér a te lovagias viselkedésed a besenyőkkel szemben” – gondolta kárörvendően a császár...

Sok víz folyt le azóta a Dunán, de még ma is él a legenda arról, hogyan gyilkolták meg a besenyők bizánci parancsra Szvjatoszlavot a dnyeperi zuhogók mellett. A fejedelemre meg így emlékezik az utókor: „Nem hozott szégyent drága hazájára, mert életét áldozta érte. A halottak pedig nem ismerik a szégyent.”

Felismerés

Sohasem volt még ilyen nyugtalan éjszakája Volodimirnak. Álmatlanul hanykolódott az ágyában, alig várta, hogy megvirradjon. Végül az ablakhoz ment, az égboltra pillantott, és elvarázsolta a csillogó, villogó látvány. Alvásról már szó sem lehetett. Lesétált a kertbe, és a könnyű szárnyú kijevei éjszaka teljesen magával ragdta.

Észre sem vette és lábai a Dnyeper felé vitték, öreg barátjához, a remete Vaszilijhez. Nehéz pillanataiban mindig hozzá fordult tanácsért.

– Ne emészd magad, fejedelem! Ülj le, tekints a Holdra, és mondd el, mi nyomja a szívedet – szólt a remete.

A fejedelem emlékeiben egy harcos jelent meg, aki így szólt hozzá: „Testvérem, ne nyugtalankodj! Nehéz hadjárat elé nézünk, de győzelemmel és a te dicsőségeddel fogunk hazajönni.” Sztavrosz volt ez a harcos, a barátja, aki ugyan betartotta szavát, de nem tért vissza a hadjáratból. Amikor Vaszilijjal beszélt, Sztavrosz jutott eszébe mindig. A remetével különben érdekes körülmények között találkoztak. Egy napon druzsinnyikjaival a város utcáit járta. Útjuk során egy

nyomorékot pillantottak meg hosszú ruhában, keresztrel a nyakában. Vaszilij volt az. Tekintete olyan különös erőt sugárzott, ami rögtön megfogta Volodimirt. A druzsinnyikok a kereszt miatt elfogták, és egy mély verembe vetették, de Volodimir parancsára kiengedték onnan. A fejedelem később azt tanácsolta neki, rejtőzzön el a Dnyeper-menti ligetekben. Hát így kezdődött a barátságuk.

A fejedelem legjobban Vaszilij bölcsességét értékelte. Többet tudott ő egymaga, mint Volodimir összes tanácsadója együtt. Sok nehézségből kisegítette őt tanácsaival. A fejedelmi udvarba azonban nem akart beköltözni, inkább az erdőben maradt.

– Vaszilij, miért nem jössz Kijevbe? – kérdezte a remetét. – Többé nem üldöznek hited miatt, hisz én, a nagyfejedelem is keresztény hitre tértem. Holnap pedig az egész város megkeresztelkedik.

– Legyen meg az Úr akarata. Emlékezz csak vissza, milyen régen mondtam már neked, ahol erőtlenek a fegyverek, ott erőt ad a hit. Tisztelni fogják ezután Kijevet, mint egy keresztény állam hatalmas fővárosát. És a ruszicsok is megismerik a hit világosságát, s általa művelődni, okosodni fognak.

– Templomokat építünk majd, iskolákat alapítunk, ahol a bojárok gyermekei tanulhatnak. A tudatlanság sötétségéből kilépünk a tudás világosságába – ábrándozott Volodimir.

– Bölcs szavak ezek fejedelem, hisz az Úr is azt mondja: „Engedjétek hozzám a gyermekeket.” Most pedig indulj haza, mert nemsokára felkel a Nap.

A felkelő Nap első sugarai Volodimirt már a Dnyeper partján találták. Kijev minden szegletéből özönlöttek ide az emberek. Voltak köztük férfiak és nők, gyerekek meg öregek is. A fejedelem soha nem látott ennyi embert egy helyen. Mindannyian levetkőztek és bementek a folyóba, ahol megmártóztak. A parton imádkozva járkáltak fel-alá a papok. Mindenkinek egy keresztet adtak, aki kijött a Dnyeperből.

Nem messze onnan Volodimir Vaszilij görnyedt alakját pillantotta meg, amint kijevi árvák egy csoportjával a Dnyeper felé haladt. Közben a keresztény hit alapjaira oktatta a gyerekeket.

– Keresztet jobb kézzel úgy vetünk, hogy első három ujjunkat egybe fogjuk, a két hátsót pedig a tenyerünkhöz szorítjuk. A három egybefogott ujjunk az Atyába, Fiúba és Szentlélekbe vetett hitünket jelképezi. A két tenyerünkhöz szorított pedig azt, hogy Jézus Krisztus egyszemélyben Isten és Ember, aki azért jött a Földre, hogy magára

vegye a mi bűneinket és megmentse lelkünket a kárhozattól. A három összefogott újjunkkal először a homlokunkat érintjük meg, aztán a hasunkat, majd a jobb és bal vállunkat. Így egy keresztet rajzolunk magunkra. Ezután leengedjük kezünket és meghajlunk. Miután bementek a vízbe, a kezeteiket először a homlokotokra tegyék, hogy megszenteljék gondolataitok, majd a hasatokra, hogy az érzéseitek is keresztények legyenek ezután. Ezt követően a vállatokat érintsék, hogy a munkátok is Istennek tetsző legyen. Imáitokat a következő szavakkal kezdjétek: „Az Atyának, Fiúnak, Szentlélek Istennek nevében. Ámen...”

Míg a gyerekek a vízben voltak, addig Vaszilij a parton imádkozott. Mikor vége lett a ceremóniának, keresztet vetett. „Milyen erős az ő hite – gondolta Volodimir –, éppen olyan, mint Sztavrosz bátorsága.” Vaszilij megérezte magán a nagyfejedelem tekintetét és szembe fordult vele.

– Szent Isten, hisz ez Ő – kiáltott fel Volodimir és óriási lendülettel vetette magát öreg barátja ölelő karjaiba.

Fejedelmi tanítások

– Egy kijevi tanult embertől (könyvestől) hallottam – a fiatal novícius körbenézett, lehalkította a hangját –, hogy valahol a sztyeppéken nő egy csodatévő fű, melynek állítólag nagy hatalma van az emberi lélek fölött. Lehet, barátom, hogy te is olvastál már róla?

– Az emberek sok mindent összehordanak... – a szerzetes áthajolt a könyvek fölött, kinyitotta az egyiket, egy igen régit, és már olvasni is kezdte volna, de tekintetét hirtelen a novíciusra szögezte. – A csodatévő növény, arról beszélsz?

– Ez régen volt, távol a mi földünktől – azt mondta nekem a könyvárús.

– Az orosz földeken – vette át a szót a szerzetes, – már tizenkét éve béke és nyugalom honol, megszűntek a vad sztyeppesi nomád támadások, virágoznak, mint Bölcs Jaroszlav idején. Akadt egy az orosz fejedelmek között, aki igazi fia volt ennek a földnek, s véget vetett a fejedelmek viszálykodásának. Így lehetővé vált, hogy legyűrje, sőt viasszaszorítsa a nomád hódítókat egészen a tengerig. Sok nagy tettet hajtott végre Volodimir Monomah az orosz föld felvirágoztatása érdekében. Sajnos egyszer a fejedelemnek is véget ért a földi pályafutása.

A szomorú esemény ugyanakkor nem mindenkit töltött el gyász-szal. A hír eljutott a kun sztyeppékre is, reményt és harci kedvet keltve a nomádok szívében. „Megbosszuljuk azt, amit Monomah tett velünk. Leigázzuk Ruszt!” – visszhangozta a vad sztyeppe az ifjú harcosok kiáltását. „Hol találtok magatoknak vezetőt? – kérdezték az ősz szakállú öregek a fiataloktól. – Hiszen egyetlen vezérünk ma-radt, Szircsan kán, de ő is betegeskedik.” „Keressük meg az öccsét, Otrók kánt, akit Monomah ejtett fogságba. Ideje visszatérnie a hazai sztyeppékre” – hangoztatták a fiatalok. És elindult a messzi távolba a kunok legbölcsebbike, Or az énekes, hogy hazahívja a kánt. „Ha nem hozod vissza nekünk Otrók kánt, akkor örökös tehetetlenségre leszünk kárhoztatva” – adták a követ tudtára. Sokáig vándorolt Or, amíg megtalálta Otrókot. Ám nem tudta meggyőzni sem szóval, sem énekkel: Otrók elfelejtette a hazáját, mert gyermekkorától a fejedel-mi sátorban lakott. Ekkor a bölcs követ elszánta magát az utolsó lé-pésre – mentéje alól kivett egy szál szárított ürömöt...

– És akkor megtörtént a csoda? – kérdezte türelmetlenül a noví-cius.

– Csoda-e, hogy Otrók kánt megérintette a hazai sztyeppe szelle-me és visszatért szülőföldjére... De nem a fűben van ez az erő! – csó-válta fejét a szerzetes. – Erdeink és rétjeink gazdagok mindenféle füvekben, s ettől mi változik? Meghalt Monomah, s rusz földön ismét viszálykodnak a fejedelmek.

– Miért nem tudnak a fejedelmek, az édestestvérek egyezsége jut-ni egymással?

– Ezt csak azok tehetik meg könnyen, akiknek jóság ül a szívében és a lelkében. Monomah idejében tanácskoztak az orosz fejedelmek. Megesküdtek, megcsókolták a keresztet. Ez történt Ljubecsiben is. „Miért taszítjuk pusztulásba orosz földünket, miért cselekszünk ön-magunk ellen azzal, hogy viszálykodunk? Közben a kunok meghódít-ják földjeinket, s örülnek, hogy mi tovább háborúzunk egymással. Mostantól legyen egy a szívünk, és óvjuk meg Rusz földjét!”

– Miért nem valósult meg ez az akarat? – kérdezte az ifjú.

– Mert a fűben keressük az erőt... – sütötte le tekintetét a szerze-tes, majd belemélyedt a könyv olvasásába.

– De hol is van ez? – kérdezte idegesen az ifjú.

– Érdekes dolgokat kérdezel, testvér – mormolta a szerzetes felpil-lantva a lapról. – Vedd ezt a könyvet! Olvasd el benne Monomah bölcs szavait! Talán felfogod a lényegüket.

Az ifjú leült a sötét sarokban egy padra, gyertyát gyújtott és széttekerte a kemény pergamentet.

„Nektek írom ezt a tanítást, szeretteim” – olvasta az első mondatot. A szövevényes betűk mintha Monomah nyugtalan és szorgalmas életének fonalát szőnék nap nap után.

Tizenhárom évesen elhagyja a szülői palotát, hogy messzi útra induljon. Mekkora utat járt be azóta! Mekkora munkát elvégzett! „Jómagam mindent megtettem, amit meg kellett tennem – írta a fejedelem. – Rendet teremtettem saját házam táján, gondoskodtam lovaimról, vadászkutyáimról, vadászsólymáimról és -héjáimról.” Volodimir Monomah szenvedélyes felhívással fordult azokhoz, akik tanítását olvasták: „Ne tétlenkedjete, kérve kérlek benneteket... A léhaság minden bajnak a szülőanyja, mert amit az ember tudott, azt elfelejti, amit meg nem tudott, azt nem tanulja meg.”

Mint igazságos uralkodó szerzett magának dicsőséget Monomah, aki soha nem engedte, hogy bárkivel igazságtalanul bánjanak. A fiait is erre nevelte: „Ne feledkezzetek meg a szegényekről, ne engedjétek, hogy az erősek elveszejtsék a gyengéket! Se az igazakat, se a vétkeseket ne öljétek meg, s ne adjatok parancsot a kivégzésükre!”

...Az idő észrevétlenül telt, a gyertya csonkig égett, már sötétedett. Ideje visszavinni a könyvet. A novícius összehajtotta, és a könyves szerzeteshez lépett.

– Köszönöm, testvér, a tudományt. Valóban nem a fűben van az erő. De akkor miben?

– Valószínűleg azért születünk erre a világra – ahogy Monomah is írta –, hogy „munkában és a mindennapok tudományában, tekintetünket leszegve, lelkünket felemelve” keressük és találjuk meg a választ erre a kérdésre.

A külföldiek szemével

Sok külföldi járt Ukrajnában. Különbő okok miatt jutottak el a kozákok földjére. Egyesek vándoroltak, mások harcoltak, s voltak olyanok, akik különböző megbízatásokat teljesítve kerültek a Dnyeper partjára.

- Gondolta volna valamikor, hogy sorsa a Dnyeper mellé vezérli?
- Volt idő, amikor ennek a vidéknek még a nevét sem ismertem.

Ilyen párbeszédet folytatott a kodaki zuhogók melletti erődítmény építését figyelő két francia tiszttal, akik a lengyel király szolgálatában álltak. Egyikük meglehetősen könnyen folytatta a beszélgetést, mert

a figyelmét más kötötte le. A társa, midőn észrevette, hogy a másik nem figyel, tréfára fogta a dolgot:

– Bizonyára olyan szerkezeten töri a fejét, amelyik bevehetetlenné teszi az erődöt a kozákok számára? Sietnie kell, mert a lengyel király jutalmat tűzött ki annak, aki legyűri a zaporizzsjaiakat. Ha ráragyog a szerencse, Beauplan úr, maga lehet a világ leggazdagabb embere, hiszen ennek az erődítménynek az építéséért is szép summa üti a markát.

A mérnök azonban erre a viccelődésre sem reagált. Szószátyár társának igencsak viszketett a nyelve, nagyon szeretett volna beszélgetni, ezért úgy döntött, a mérnök fájó pontjára tapint.

– A zaporizzsjaiakat nem lesz könnyű legyőzni. Ezek az emberek nemcsak elszántak és bátrak, hanem igen jól ismerik a korszerű haditechnikát is. Hallott-e már arról, hogy a kozákoknak tengeralattjáró flottájuk van?

A kérdés célba talált. A technikáról a mérnök képes volt órákig beszélni. Mindazt szívesen megosztotta társával, amit a kozákok fegyvereiről megtudott. De mivel a kérdés a flottát érintette, a mérnök is ezzel kezdte.

Beauplan elmondta, hogy a tenger jelenti a legnagyobb próbatételt a kozákoknak: igazi kozáknak az a szicsbeli katona számít, aki megjárta a tengert, azt a dzsurát, aki tengeri hadjáratban vett részt, azonnal bevették a kozák seregbe.

– A könnyű kis kozáksajkák – folytatta Beauplan – kiválóan alkalmasak a török elleni harcra. A tengeralattjáró flottáról csak annyit, hogy én inkább a kozákoknak arról a képességéről beszélnék, ahogy a víz alatt tudnak tartózkodni. Valóban, a kozákok mindenféle ravaszságot ismernek: például hosszú nádszálat vesznek a szájukba, s azzal hosszú ideig képesek észrevétlenül a víz alatt maradni.

A mérnök belefeledkezett a mesélésbe, s a kozákok másik fegyveréről kezdett beszélni.

– A kozákok erejét jelentősen növeli a tüzéség. Azt mondják, hogy a szicsben állandóan ötven ágyú áll készenlétben, amelyeket a zaporizzsjaiak a Dnyeper mocsaras árterében rejtegetnek.

– Ki készíti ezeket az ágyúkat? – érdeklődött Beauplan beszélgetőtársa. – Hiszen a kozákok között nincsenek mérnökök.

– Ez a lényeg – a kozákok ezermesterek. Fegyvereiket saját maguk készítik, s nemcsak a műszaki tökélyükről gondoskodnak, hanem ar-

ról is, hogy tetszetős külsejük legyen. A puskáik, pisztolyaik, szab-
lyáik – felülmúlhatatlan művészeti alkotások.

– Azt beszélik, hogy a kozákok nemcsak puskákkal és kopjákkal
harcolnak, hanem ásókkal is.

– Igen – folytatta Beauplan –, a zaporizzsjaiakról azt tartják, hogy
nincs a világon még egy olyan hadsereg, amely úgy tudna sáncot
építeni, mint ők. A kozákok talán legnagyobb találmánya a harci
tábor, amelyet a sztyeppén való védekezésre használnak. Ilyen tábo-
rok igen egyszerűen elkészíthetők: körbe állítják a szekereket, lánc-
cal összekötik őket, kívülről pedig árkot ásnak köréjük. Az ilyen
kozák tábor képes hetekig állni az ostromot.

– Maga aztán nem fecsérelte az idejét, mérnök úr. A király rend-
kívül hálás lenne önnek az ilyen kimerítő információkért. Úgy tűnik,
őfelsége a kozákokkal akar háborúzni, azért rendelte el a kodaki
erőd építését.

Beauplan mérnök tizenhét évet töltött Ukrajnában. Visszatérve
hazájába, Franciaországba, kiadta az *Ukrajna leírása* című könyvet,
amelyben részletesen elmeséli honfitársainak, hogy mit látott kozák
földön.

Hmelnickij első kardja

Hatalmas zivatar kerekedett. Az eső hófehér falként választotta el
az eget a földtől. A lovas egy pillanatra megállította lovát és gondo-
latban ismét gyermek volt. A végeláthatatlan zaporizzsjai sztyeppé-
ken vágatott. Orrában érezte a pusztai hanga illatát. Azon kapta
magát, hogy a volinyi erdők rengetegében is a sztyeppi növényt kere-
si. Tudta, ez lehetetlen, de mégis kémlelni kezdte a földet. Ekkor va-
lami furcsa zajra lett figyelmes. Karnyújtásnyira tőle két lengyel ka-
tonát pillantott meg, akik fegyverzetüket rendezgették. „Köszönöm,
barátom, hogy ismét megmentettél – gondolt hálával a hangára –,
mint ahogy akkor Vinnica alatt...” – és visszahúzódott a fák közé.

Az eső továbbra is esett. A lovas gondolatai ismét a Vinnica alatt
történetekre terelődtek. Tél volt. A kozákok nehéz ostromra készülőd-
tek, Vinnicát kellett megvédeniük. Parancsára hű vitézei csapdát ál-
lítottak a befagyott Bugon. A folyó egyik szakaszán lékeket vágtak,
amelyet hóval, szénával és szalmával beszórva tettek láthatatlanná.
Hogy még meggyőzőbb legyen a kép, ő maga is a „lengyelek számára
kijelölt útvonal” közelében poroszkált. Egy alkalommal túl közel ke-

rült a lékekhez, és már majdnem megtörtént a baj, de időben megtorpant, mivel ismét a hanga illatát érezte orrában...

Néhány perccel később Ivan Bohun ezredes, mert ő volt a lovas, megérkezett a kozákok táborába.

A katonák nagyon nyugtalanok voltak.

– A hadsereg hetman nélkül olyan, mint a méhkas méhkirálynő nélkül. Szabadítsuk ki Hmelnickijt, mert nélküle vereséget szenvedünk – suttogták egymás között.

– De hol találjuk meg drága vezérünket, merre hurcolta el őt az áruló krími kán?

– Bohun is csak hallgat, kardját biztosan megette a rozsdá, pusztá kézzel meg ő sem harcolhat.

– Bersztecsko bús vidéke, kozákok temetője. A főtisztek meg lepaktálnak a lengyelekkel, követséget küldenek királyukhoz, mentik a bőrüket, meg régi kiváltságaikat. Ezért ontottuk vérünket három hosszú éven keresztül?!

– Körülzárták táborunkat, és ha a fegyver nem is, de az éhség biztos legyőz bennünket.

Keserű, szomorú szavak voltak ezek. Világos volt mindenki számára, ha nem sikerül kitörni az ostromzárból, oda a kozák dicsőség is. Bohun a saját szemével látta, amint a lengyelek eltorlaszolják a Piljavka folyó egy részét, hogy elárasszák vízzel a kozákok táborát. Ennek a fele sem tréfa, gondolta, és határozott léptekkel indult meg a hetmani sátor felé, ahol a kozákok tanácsot ültek.

1651. június 30-ának éjjelén a főtisztek tanácsa kinevezett hetmanná¹ választotta Bohunt, és határozott a bekerítésből való kitörésről.

A hajnali köd jótékony félhomályában az ukrán hadsereg a Piljavkán kialakított három átkelőn észrevétlenül kisurrant az ostromgyűrűből. Bohun napok óta készült erre a kozákcselre. Követeinek megparancsolta, hogy kössenek előnytelen békét a lengyelekkel. Így akarta elaltatni éberségüket. Közben pedig az éj leple alatt szekerekből, rongyokból, mindenféle bokorból, fából három hidat építtetett a Piljavka folyón. Mikor megvirradt, a lengyelek már bottal üthették a kozákok nyomát.

Ismét bedőltünk Bohunnak, dühöngött az egyik lengyel. Olyan, mint a róka, mely a kutyaának hol a fogát, hol a farkát mutatja... bátor és ravasz.

¹ kinevezett hetman – a hetmant helyettesítő főtiszt

Így menekültek meg a kozákok a szégyentől és a biztos pusztulástól. Csapataik élén Ivan Bohun ezredes haladt, akit Hmelnickij első kardjának neveztek bajtársai.

A titkos háború keresztútjain

Ivan Vihovszkij főírnok¹ elmélyülten tanulmányozta a külföldi udvarokból érkezett leveleket. Legtöbb nagyon udvarias volt, kegyelmes úrnak, fényességes úrnak szólította a hetmant. De a látszólagos baráti hangvétel mögött érezhető volt a kétszínűség, visszafogottság és nyílt ellenségeség. Bizony, csak a kozák kardok hősiességének híre kényszerítette a koronás főket arra, hogy egyenrangú félként ismerjék el Hmelnickijt. Sok ellensége van hetmanunknak, tűnődött Vihovszkij, ezért kell a sorok között olvasni, és azt is meglátni, amit a magát barátnak nevező ellenség nem akar.

A főkancellária ajtaja ekkor hirtelen kinyílt.

– Jó egészséget, kozák. Mi hír ljah² földről és mi újat hallani a lengyel király felől? – köszöntötte a vendéget Vihovszkij.

A jövevény körülnézett, majd amikor meggyőződött arról, hogy Vihovszkijon kívül nincs senki a szobában, egy levelet húzott elő sapkájából.

A lengyel király kamerherjének³, Vaszil Verescsaknak volt ez a Hmelnickijnek szánt kódolt üzenete. Vaszil Verescsak már harmadik éve kémkedett az ukránok számára a lengyel király udvarában, segítette őket a Rzeczpospolita elleni háborúban. Titkos leveleinek köszönhetően a hetman tudott az ellenség minden lépéséről.

– Majd bejössz este a hetmani utasításokért a gazdád számára – mondta Vihovszkij.

– Meglátjuk, milyen arcot vágnak majd ehhez a lengyel követek a hetmani ebédnél – kuncogott magában a főírnok.

A lengyel követek valóban tanáccstalanok voltak, hisz a hetman már előre tudott mindenről, amiről ők csak tárgyalni akartak. Hmelnickij kiválóan ismerte a felderítés titkos fegyverét és jól is alkalmazta azt. Nem egy lengyel hatalmasság rezzent össze szavaira, amikor azt mondta: „Felszabadítom népemet a ljah rabság alól. Idegen orszá-

¹ *főírnok* – a kozák állam egyik főhivatalnoka. Ő felelt a hetman levelezéséért. Kezében tartotta többek között a felderítést és a külpolitikát is.

² *ljahok* – így nevezték gúnyosan az ukránok a lengyeleket

³ *kamerher* – udvaronc

gok ellen nem megyek, kardomat a tatárok és törökök ellen fel nem emelem. Visszaszerzem inkább Lvivet, Holmot és Halicsot, régi fejedelemségünk szent városait és a Visztulán túlra úzom a ljahokat. És ha ott sem maradnak nyugton, jaj nekik. Ha pedig együtt akar valaki velünk működni, ismerje el a zaporizzsjai hadsereg hatalmát.”

A lengyel követeket meglepte Hmelnickij házának szerénysége, mely mindennapi gondjaival és galambturbékolással fogadta a magasrangú ebédvendégeket. Az egész ebéd ideje alatt azon törték a fejüket, hogyan tudnának kémet találni az ukránok között királyuk számára.

Mit ajánlhatnának fel egy olyan embernek, aki a gazdagságnál többre tartja a szabadságot?

Éjszaka Csihirinből két lovas indult Varsó felé. Az egyik utasításokat vitt Hmelnickijtől a lengyel király udvaroncának, a másik a követek üzenetét vitte az uralkodónak arról, hogy kémet találni a hetman udvarában képtelenség. A titkos háborúnak ezt a szakaszát tehát Hmelnickij nyerte.

Váratlan találkozás

Tarasz Sevcsenko hallotta, hogy valaki a nevéen szólítja. Megállt, körbepillantott, tekintetével ismerős arcot keresett.

– Üdvözlöm, kedves barátom! – Tarasz régi ismerőse szívélyesen mosolygott. – Rég nem találkoztunk, földi!

Sevcsenko megpróbálta felidézni, mikor is látták utoljára egymást. Ami igaz, igaz, rég volt. Eh, te sors! Az évtizedes száműzetésből visszatért Sevcsenko számára mindennap tartogat ilyen találkozást. Mennyi kedves emlék elevenedik meg!

– El sem hiszed, Tarasz, kinek mutatlak be mindjárt.

Tarasz csak e szavak után vette észre a kissé távolabb álló, jól öltözött férfit.

– Na kérlek – fecsegett tovább a földije –, ő Vaszil Petrovics Engelhardt, hajdani földesurad fia.

Tarasz alaposan szemügyre vette az ismeretlen férfit. A név újra felidézte Sevcsenkóban a régi fájdalmát, a jobbágyságot:

*És álmod látott: gyermekét,
Aki már felnőtt, gazdag, vállas,
S már asszonya is van, már házas,
S nem jobbáglány a feleség;*

Fia se jobbágy...
Réges-rég...

Tarasz Sevcsenko nézte az előtte álló férfit, majd nyugodtan kezét nyújtott az ifjabb Engelhardtnak és így szólt:

– Nagy és fura dolgokat művelsz te, Uram.

– Tarasz Hrihorovics – mondta kissé feszélyezetten Engelhardt –, én nagy tisztelője vagyok a verseinek. Őszintén örülök a szabadulásának. Remélem, továbbra is fog írni.

Ismét fájó gondolatok kavargtak a fejében, szíve összeszorult.

Tarasz Sevcsenko 1847. május 30-án hallotta az ítéletét: „Sorkatonaként száműzendő... A legszigorúbb felügyelet alatt tartandó, tilos írnia és rajzolnia.”

Fiatal lelkét megmértelyezte az a gondolat, hogy szülőföldjétől távol, idegenben kell meghalnia:

Hej, bús gondok-gondolatok,
Kínzó, gyötrő társak!
Miért lettetek a papíron
Csüggeteg írások?

Már május 31-én reggel kikísérték föld alatti börtöncellájából, székre ültették és megkezdődött a gyötrelmes utazás. Tíz nap alatt csaknem 2000 versztet (orosz mérföld = 1067 m – *a ford. megj.*) tettek meg. Inni, enni, pihenni csak akkor lehetett, amikor lovat váltottak: nagyon siettek minél távolabb vinni a fővárostól a veszélyes ukrán költőt és festőművészt.

Sevcsenko 1847. június 22-én került a katonai kaszárnyába. Megmérték, besorozták sorkatonának, számot és egy szűk egyenruhát kapott. „Politikai okból soroztak be?” – szinte még most is hallja a tiszt kérdését. „Igen” – válaszolta. „Nem igen”, hanem „Igenis, tekintetes uram!” – csattant korbácsként a parancs.

„Nincs rosszabb a rabságnál” – fogalmazta meg versben bánatát, keservét. „Mindennek tetejébe – jegyezte be a naplójába – megtiltották, hogy rajzoljak. Megfosztottak nyomorúságos életem legnemesebb részétől. Még a sátán vezetése alatt üléselő hadbíróság sem hozhatott volna ilyen rideg, embertelen ítéletet...”

Miután Engelhardt nem kapott választ, elnézést kért és búcsút vett. Tarasz Sevcsenko elindult a műtermébe. Útközben eszébe jutott

az a nap, amikor kiváltották a jobbágysorból. Barátai közbenjárására összegyűjtötték a szükséges 2500 karbovanecet. Pontosan ennyiért adták el Karl Brjullov Vaszilij Zsukovszkijról festett arcképét. Engelhardt megkapta a pénzét és kiállította a felszabadító levelet. Ez 1838. április 22-én történt. Tarasz ekkor 24 éves volt. Szabad volt, minden ajtó tárva állt előtte, tanulhat rajzolni.

Miután új öltönyt varratott, Sevcsenko Szosenko kíséretében felkereste az egyik hivatalt, ahol beiktatták felszabadító levelét.

Másnap 10 órakor felkereste Brjullovot. Ettől kezdve a Művészetek Segélyező Társaság költségén látogatta a Művészeti Akadémiát. Emellett még verseket is írt. 1838 végén megismerkedett egy Poltava környéki földesúrral, Petro Martosszal, aki egy arcképet rendelt tőle. Egy alkalommal, amikor eljött modelt állni, Martosz egy papírlapot talált a földön. Felemelte, és egy vers volt rajta:

*Lányok, lányok, szeressetek,
Csak ne cári tisztet,
Mert a vele töltött órák
Jaj romlásba visznek...*

Martosz érdeklődését felkeltette a vers és megtudta, hogy a fiatal festőművésznek még rengeteg verse van – egy egész doboznyi az ágya alatt. Utóbb, 1840-ben Martosz költségén Péterváron megjelent egy szemrevaló kis könyvecske *Kobzos* címmel.

„Felkavarta bennem az emlékeket ez az Engelhardt” – gondolta magában Sevcsenko, miközben kinyitotta a műterem ajtaját.

Amint belépett, gyertyát gyújtott, felütötte naplóját és a következőket jegyezte be: „Sok-sok minden felkavarodott a lelkemben, amikor találkoztam egykori földesuram fiával. Boruljon fátyol a múltra, béke és szeretet a jelenre.”

Ukrán manifesztáció

Kijev utcái áradó folyóra emlékeztettek. Percről percre mind több ember tódult ki: a forradalom tomboló áradata még az idősebb asszonyokat is előcsalogatta barátságos hajlékaikból. A friss márciusi szél lobogtatta a sárga-kék zászlókat, felkapta a szétdobált reggeli újságokat, és a főváros legtávolabbi zugaiba is elvitte a hírt: „Mindenki az ukrán tüntetésre!” Ezzel a jelszóval látott napvilágot e napon, 1917. március 19-én az új kijevi lap, *Az Ukrán Központi Tanács értesítője*.

– Öregapám, inkább álljon félre az útból – tréfálkoztak a gimnazisták egy idős, galambősz falusi férfival, aki hol az utcán hömpölygő tömeget, hol a macskakőről felemelt újságot nézegette tétován.

– Vajon mi történhetett – dörmögte csak úgy magában –, az embereknek se szeri, se száma, megkérdezni meg nincs kit.

– Kérdezzen bennünket, de előbb álljon félre az útból, öreg! – kiabálták a fiatalok.

– Messziről érkeztem, fiaim, mielőtt lecsukom a szemem, szeretnék térdet hajtani a szent kijevi föld előtt, szeretném látni csodás templomainkat. A Szent Szófia-székesegyházat keresem.

– Szerencséje van, öregapám, mert mi is oda tartunk. Adja a batyuját, és induljunk!

– Ha nem ugratnak, akkor csatlakoznék magukhoz. Lehet, hogy az ifjúság között én is fiatalodom egy kicsit.

Pillanatokon belül már magával is ragadta őket a kijeviek többzres tömege. A parasztembernek is megeredt időközben a nyelve és a kijevi hírek felől kérdezte a gimnazistákat.

– Először is áruljátok el nekem, fiúk, hova megy ez a rengeteg ember.

– Olvassa, öregapám – válaszolta az egyik gimnazista, és rábökött az öreg kezében lévő újságban a nagybetűs címre: *Ukrán manifesztáció*.

– Mi az a manifesztáció?

– Ez mi, meg maga, öregapám, és az emberek körülöttünk. Az Ukrán Központi Tanács felhívására vonultunk az utcára, mert a magunk urai akarunk lenni.

– Hallottam, hogy Oroszországban már elkergették a cárt. Csak nem lesz szabad Ukrajna is?

– Ezért kell támogatni a Központi Tanácsot: tudja meg a világ, hogy van a nép által tisztelt kormányunk. Akkor könnyebb lesz szót érteni a szomszédokkal is, és rábírhatjuk őket, hogy ismerjék el Ukrajna függetlenségét.

– Hát már kormányunk is van, a Központi Tanács?

– Ha támogatjuk a Központi Tanácsot és rá szavazunk, akkor hamarosan a mi kormányunk lesz.

– Nagy tettet visztek végbe, fiúk.

– Maga is velünk együtt. Mindjárt a városi дума elé érünk. Mihajlo Hruszevszkij, a Központi Tanács elnöke fog beszélni. Onnan pedig a Szófiához megyünk az össznépi vicsére (népgyűlésre).

Sárga-kék zászlók százai lobogtak Kijev utcáin. A százezer fős menet a kijevi dumához közeledett. Itt a város legtiszteletreméltóbb férfiai köszöntötték az embereket. Hirtelen csönd támadt. Valaki ünnepélyes hangon felszólította az egybegyűlteket: „Sevcsenko zászlaja alatt esküdjünk, hogy harcolni fogunk és addig nem tesszük le a fegyvert, amíg szülőföldünk nem lesz szabad!”

– Látja, öregapám, az ott Mihajlo Hrusevszkij, a Központi Tanács elnöke. És hogy mennyit ér a szava, maga is megláthatja.

Egy pillanatra ünnepélyes csend támadt, majd valami hihetetlen dolog következett: az emberek egymás után térdre ereszkedtek, kezüket felemelték és esküt tettek. Az első sorokban állók a magasba emelték Hrusevszkijt, vállukon vitték a duma első emeletére, az erkélyre és onnan mutatták meg a népnek. Ezer torokból tört fel a kiáltás: „Dicsőség Hrusevszkij apánknak!”

– Nem is dalia, mégis mekkora az ereje! – mondta a parasztember.

– Ha olyan bölcsek lennénk, mint ő... Mihajlo Hrusevszkij, a legmegbecsültebb ukrán történelemtudós, aki diákkorától fogva kutatja népünk történetét. Szilárdan hitte, hogy az ukránoknak önálló állammal kell rendelkezniük. Ezért vállalta el Hrusevszkij habozás nélkül a Központi Tanács vezetését.

– Ez így is van rendjén: Ukrajnának kiművelt emberfőkre van szüksége – tűnődött magában az öregember.

– Kijevben türelmetlenül várták Hrusevszkij érkezését. A Központi Tanács akkor alakult meg, amikor a professzor még nem tartózkodott a fővárosban. Viszont az elnöki helyet neki tartották fenn, mert aki jól ismeri szülőföldje múltját, az azt is tudja, hogyan kell a jövőjét építeni. Hrusevszkij Ukrajnától távol cseperedett fel, a kijevi egyetem elvégzése után pedig Ukrajna történetét tanította a lembergi egyetemen... Talán a tehetségtelenség az oka annak, hogy egy nép több államban él – folytatta tovább a gimnazista. – Hrusevszkij pár éve visszatért Kijevbe. Ám a cári hatóságok féltek a tekintélyétől. Ezért vissza kellett utaznia idegenbe, mintegy a száműzetésbe. Amikor végre hazatért, akkor tudta meg, hogy az Ukrán Központi Tanács elnökévé választották. Ekkor mondta büszkén: „Számomra ez a legnagyobb megbecsülés, amiben bármikor is részem volt.”

...A tüntetők menetoszlopa a Szent Szófia-székesegyházhoz közeledett. Akárcsak a fejedelmek idején, most is itt akartak vicsét tartani. A tér fölött lobogott a Bohdan Hmelnickij jogarához erősített ukrán zászló. A kijeviek és Ukrajna minden zugából érkezett vendégek üdvözölték a Központi Tanács döntését.

– Boldog vagyok, fiúk, hogy egy ilyen napon láthattam a Szent Szófiát – mondta elérzékenyülve a parasztember, miközben megölelte a gimnazistákat. – Elviszem magammal a hitet, hogy milliók szállnak síkra Ukrajna függetlenségéért.

Gondolatom csak hozzád szól...

I.

– Mi történt, Mikola? Úgy tűnik, nem figyelsz rám – pillantott fürkészően Larisza Petrivna tanítványára, mert tudni akarta, miért kalandozott el a figyelme.

– Nézzen az égre – csak ennyit válaszolt a fiú.

Az egyébként tiszta és áttetsző kékségű egyiptomi égbolton szemük láttára lángolt fel valami eszeveszett tűz. Pár percen belül vörös fény vonta be Helvan fölött az eget.

– Ez bizonyára a sivatag lehelete – mondta elgondolkodva Larisza Petrivna. – Valamelyik helybeli lakost kell kifaggatnunk a dologról töviről hegyire. Jön is már Szaid és Muhamed. Futás, kérdezd meg, hogy mi ez.

Mikola felpattant a helyéről, pillanatokon belül izgatottan tért vissza.

– Ez a hamszin – kiáltotta diadalmasan. – A „hamszin” arabul ötöt jelent. Szaid az mondta, hogy a helyiek a homokvihart az ötös számmal hozzák összefüggésbe, mert vagy ötven napig tart, vagy annyi napig, amelyek száma öttel osztható.

– Na, majd meglátjuk – válaszolta Larisza Petrivna és a lépcsőről még egyszer az égboltra pillantott, majd tűnődve hozzátette:

*Rőt hamszin a sivatagban száguld,
Tikkadtságtól úzve kering a légben,
Szárak szárnyával homokot kavar,
Szájából forró lángot lehel.*

II.

Larisza Petrivna és Mikola a hangulatos hallban megpróbált megint a tanulásra figyelni. De az odakinn már teljes erővel tomboló forró homokvihar teljesen elvonta a tanító és tanítványa figyelmét. Larisza Petrivna, a Leszja Ukrajinka művésznéven ismert neves ukrán költőnő nem tudta közömbösen figyelni a félelmetes, de

ugyanakkor lenyűgöző természeti jelenséget. Súlyos betegsége miatt sokat utazott. Most éppen Egyiptomban kezelte magát. „Nem csalódtam Egyiptomban, hanem inkább a rabjává váltam” – írta a költő édesanyjának. Itt szerzett élményei annyira erősek és ihlettel teljesek voltak, hogy mindent meg kellett írnia. Leszja Ukrajinka itt Helvanban vetette papírra a *Tavaszi Egyiptomban* címen ismertté vált versgyűjteményét, melyekben megörökítette a napfényes ország iránti csodálatát. Az író is ugyanakkor messzi földön sem feledkezett meg hazájáról. Sem a nap, sem a varázslatos természet nem tudta elhomályosítani a szülőföldet, a szépséges tájat, a csábítóan hívogató ködös hajnalokat:

*Gondolatom csak hozzád száll,
Elgyötört, szerencsétlen hazám,
Amint eszemben jutsz,
Szívem epedve vágyik utánad.*

Otthon, a volhíniai erdőkben rejtezett a legnagyobb csoda, az élet titka.

Leszja képzeletében már gyermekora óta ott élt Mavka és Tündeleveny, a Vízitündér, Mariscse, a Vízbenlakó, a Boldogság, az Erdőnlakó, „*Aki gátakat ront*”... Egyszer, amikor Mavkáról, az erdőben élő lányról hallgatta a mesét, a kis Larisza Koszacs igen elcsodálkozott: kiderült, hogy ezek az erdei lények mind halhatatlanok; olyanok, mint a fák: télen alszanak, tavasszal pedig ismét életre kelnek.

– De jó lenne, ha az emberek is ilyenek lennének – merengett el a kislány.

– Az embereknek nagy megpróbáltatást kell kiállniuk – mondta az édesanyja. – Van, aki Mavkához hasonlatosan minden akadályon keresztül viszi a szeretet szikráját, nem cseréli el semmiért. Az ilyen ember aztán halhatatlanná válik. De erre csak az erős jellemek képesek.

A kislánynak később sokszor eszébe jutottak édesanyja szavai. Neki aztán igazán nagy megpróbáltatásokat kellett kiállnia: a szívét marcangoló olthatatlan fájdalmat, a messzeséget.

Még a sivatag forró lehelete sem tudta feledtetni a honvágyat, a szerettei és hozzátartozói iránti vágyakozást. Ezért nem is meglepő, hogy a távoli Egyiptomban született meg az Ukrajna iránti vágyakozással és szeretettel teli költeménye, a *Bojárőr*. A mű sorsa nem alakult valami szerencsésen. A szülőföld őszinte szeretete, a földijeikhez

intézett lelkesítő szavak, hogy vessék le béklyóikat és legyenek szabadok, annyira megrémítették az ukrán állam ellenségeit, hogy több mint 70 évig elhallgatták a költeményt. Leszja szavát csak akkor hallhatta újra a nép, amikor Ukrajna szabad állammá vált.

III.

– Larisza Petrivna, mi volt, ami a legjobban tetszett? – kérdezte Mikola még mindig visszafojtott hangon és kissé titokzatosan.

– A színek – válaszolta Larisza Petrivna. – Szeretem a színek kavalkádját. Olyan, mint amikor Ukrajnában felkel az Esthajnalcsillag.

Az ablak mögött homokot zizegtetett a forró szél, a déli nap szórta aranyló sugarait, mindenki gondolataiba merült. Lehet, hogy éppen ebben a pillanatban születtek Leszja Ukrajinka következő sorai:

*Jó éjt, nap. Te napnyugatra mégy,
Ha Ukrajnát látod, mondd meg, hogy üdvözlöm!*

Miről mesél dédapám érme

– Hahó, ki van itthon? – hallatszott az előszobából az édesapa vidám hangja.

Dmitrik hirtelen felkapta a rajzot és édesapja elé futott.

– Na végre, apa, csakhogy megjöttél. Alig győztelek kivárni. A holnapi ünnepre készülődünk. – A kisiú szétteregette a lapot a befejezetlen rajzzal. – Attól tartok, nélküled nem boldogulok.

– Állj, állj, csak mindent szép sorjában: mi a feladat?

– Az iskolában a győzelem napjára kiállítást szervezünk *A szülőföld öröksége* címmel. Az osztályunk derekas munkát végzett: az elmúlt egy év során kirándultunk a Nagy Honvédő Háború Múzeumba, a Dicsőség Parkba. Mindenütt készítettünk fényképeket, össze is jött egy szép albumra való. Tegnap meghánytuk-vetettük a dolgot, és megállapítottuk, hogy a szülőföld öröksége azonos a rajta élő családok emlékével. Kiderült, hogy sok gyerek családjában őriznek a háború éveiből származó felvételeket, leveleket... Nekem meg eszembe jutott – közben Dmitrik büszkén kihúzta magát, sőt, hogy magasabbnak lássék, még egy kicsit lábujjhegyre is állt – dédapámnak az a kitüntetése, amit a faragott ládikában őrzünk.

E szavakkal a kisfiú ismét kiteregette édesapja előtt a lapot. A papírra egy érem volt rajzolva. Rajta a felirat: *Kijev védelméért*. Az érmet egy ötszögletű rendjelpánt rögzítette egy babérághoz.

Dmitrik főleg arra volt büszke, hogy nagyon jól sikerültek az érem előterében látható katonák.

– Nagyon szépet rajzoltál – dicsérte meg az édesapja. – Én miben lehetek a segítségedre?

– Tudod, a képhez magyarázatot kell írni, hogy milyen emlékeket őriz családunk a háborúról.

– Hát erről van szó... – az apa megsimogatta a fiát, elgondolkozva kinézett az ablakon. Emeleti szobájuk ablakából jól lehetett látni a Dnyeper jobb partjának buja zöld növényzetét.

Kijevet 1941. június 22-én érte el a háború. Reggel a várost bombarobbanás rázta meg. Egy hónap múlva pedig már itt húzódott a frontvonal. Minden a háborúról szólt ezekben a napokban Kijevben: csaknem 200 ezer kijevi lett a Vörös Hadsereg katonája, tízezrek építették a védműveket, ásták a lövészárkokat, készítették a gyalogsági és páncélos akadályokat. Még az iskolások is részt vettek Kijev 73 napos védelmében. De bármennyire derekasan harcoltak a katonák és a város lakói, 1941. szeptember 19-én a városba bevonultak a hódítók. Így vette kezdetét a megszállás. A megszállás 778 napja halatlan szenvedéseket hozott a kijeviek számára. Kijev legnagyobb tragédiája Babij Jar, ahol több mint 100 ezer ember pusztult el. Sok kijevi lakost kényszermunkára hurcoltak. Kijevnek a háború előtti 930 ezer lakosából a megszállás végére csak 180 ezer maradt.

Szülőföldünk történetének hősi oldalát képezik a Kijev felszabadításával kapcsolatos események. A Vörös Hadsereg osztagai 1943 októberében ádáz géppuskatűzben átkeltek a Dnyeperen, viszont a folyó jobb partján nagyon nehéz volt támadást indítani. Ekkor a parancsnokság úgy döntött, hogy a felszabadító katonáknak az éj leple alatt vissza kell vonulniuk a bal partra, kissé északabbra húzódni. Litki község közelében a Deszna folyón szovjet tankok keltek át. A Kijev elleni támadás Ljutyizs község mellett bontakozott ki. A most ott található múzeum kiállítási tárgyai ádáz harcokról mesélnek. A ljutyizsi hídfőállásról – így nevezik azt a helyet, ahonnan megindult a Kijevet felszabadító támadás – döntő csapást mértek, és Kijev 1943. november 6-án felszabadult...

Dmitrik édesapja elbeszéléséből megtudta, hogy dédapja a háború első hónapjaiban lett katona, Kijevből ment a frontra, 1943-ban pe-

dig a felszabadítókkal tért vissza szülővárosába. Itt, Kijev alatt súlyosan megsebesült. A *Kijev védelméért* éremmel 1961-ben tüntették ki: ekkor emlékeztek meg az 1941-es esztendő tragikus eseményeinek huszadik évfordulójáról.

Másnap a kisfiú osztálytársaival együtt egyperces hallgatással emlékezett a hősökre. Dédnagyapja érmére gondolt, és arra, hogy a győzelem napja az ő ünnepe is.

3. fejezet

Miért tartjuk a műemlékeket a történelmi örökség részének

22.§. ÁLDOTT LEGYEN AZ ÚR NEVE, avagy UKRAJNA LEGISMERTEBB TEMPLOMAI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1–2. Beszámoló készítése a kijevi Szófia-székesegyházról és a Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházáról. 3. Megmagyarázni a műemlékvédelem fontosságát.

Nézzétek meg az illusztrációt! Milyen melléknevekkel tudnátok jellemezni a képen látható épületet? Mi a rendeltetése? Véleményetek szerint, milyen hatással volt az építmény a kor emberére? Változott-e a templom külseje az elmúlt ezer év alatt? Ha igen, mégis miért került sor a változásokra?

A Szófia-székesegyház Kijevben ma és a 11. századi rekonstrukciója

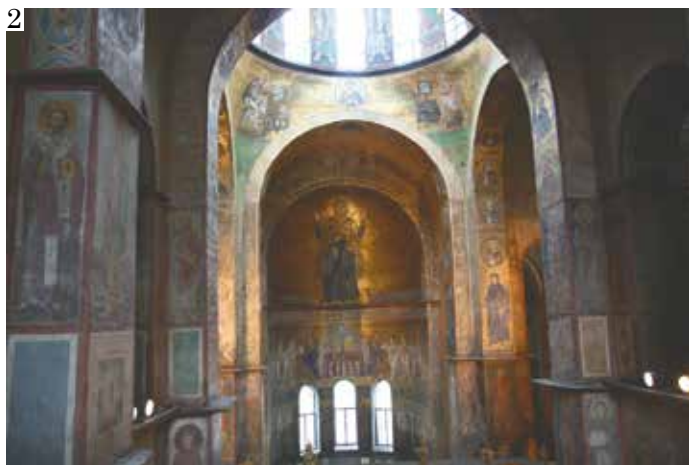
Mikor épült a Szófia-székesegyház?

Bölcs Jaroszlav elképzelt portréja. Bölc Jaroszlav kijevi nagyfejedelem, Nagy Volodimir fia

A **Szent Szófia-székesegyház** akkor épült, amikor a Kijevi Rusz aranykorát élte. Az ország élén Nagy Volodimir fia, **Jaroszlav fejedelem** állt, aki hosszú éveken át harcolt fivéreivel a kijevi trónért, és sok hadjáratot vezetett a hazáját fenyegető nomádok ellen. A nép emlékezetében azonban mégsem bátor hadvezérként maradt fenn, hanem békészerető uralkodóként, aki megfontolt volt és halk szavú, szerette a könyveket, amikor tehetett, éjjel-nappal olvasott. Ezért is tisztelte meg az utókor Bölc előnévvel. A székesegyház történetével a *Régmúlt idők krónikájában* ismerkedhetünk meg, ahol az 1037-es esztendő mellett az alábbi bejegyzést olvashatjuk: »Várost alapított Jaroszlav – a nagy Kijevet, a városban pedig felépítette az Aranykaput és az „égi bölcsesség” Szent Szófia-székesegyházat.«

A Szent Szófia-székesegyházat Bölc Jaroszlav korának legnagyobb építményeként tartották számon. A kőből épült templom 13 kupolája piramisszerű szerkezetet alkotott. Fő részei a fejedelmek és

1. A Szófia-székesegyház falrészlete. A Szent Szófia falai természetes kőzetekből, gránitból, rózsaszín kvarcidból és csempe formájú díszteglából épült

2. A Szent Szófia-székesegyház belülről

előkelők számára fenntartott kórusok, illetve az egyszerű nép számára kijelölt templomtér voltak. A székesegyház nyugati oldalán két tornyot emeltek, melyekből csigalépcső vezetett a templom második emeletére a kórusokhoz. A 41,7 méter hosszú és 54,6 méter széles templom öthajós, úgynevezett keresztkupolás rendszerű. Középső kupolája, amelyet gazdag ornamentika díszít, 7,5 méter széles és 29 méter magas. Hatalmas méreteit az indokolta, hogy a Szent Szófia volt a Kijevi Rusz főtemploma. Itt iktatták be a nagyfejedelmeket, itt fogadták a követeket, itt zajlottak a püspökök gyűlései, ide temették az uralkodókat. A székesegyház volt a krónikaírás központja, falai között alapították az ország első könyvtárát is.

Hosszú története során többször kirabolták, tűzvész pusztította, majd újjáépült. A 17–18. századi átalakítások következtében külseje teljesen megváltozott. Az ősi egyszintes galériát beépítették, fölé több szintet emeltek. A már meglévő 13 kupola mellé 6 új aranyozott körteformájú kupolát építettek. Homlokzatát bevakolták, majd fehérre meszelték. A belső díszítések viszont szinte változatlan formában maradtak fenn napjainkig.

A Szófia-székesegyház a *Kijevi Szófia Nemzeti Emlékpark* része, Ukrajna egyik legnagyobb múzeuma (1990 óta a világörökség része – a ford. megj.).

Mutassátok meg egymásnak az illusztrációkon a Szófia-székesegyház épületének azon elemeit, melyekről szó van a szövegben! Találjátok 7–10 eltérő részletet a régi és az új Szent Szófia között! Megfigyeléseiteket oszszátok meg társaitokkal!

A Szófia-székesegyház keleti oldalának ábrázolása 1651-ből Abraham van Vesterfeld rajzán. A képen jól látszik, hogy az épület a 17. században még megőrizte ősi formáját. A székesegyháztól balra egy fából készült harangtorony látható, jobb oldalon pedig a ka-putorony

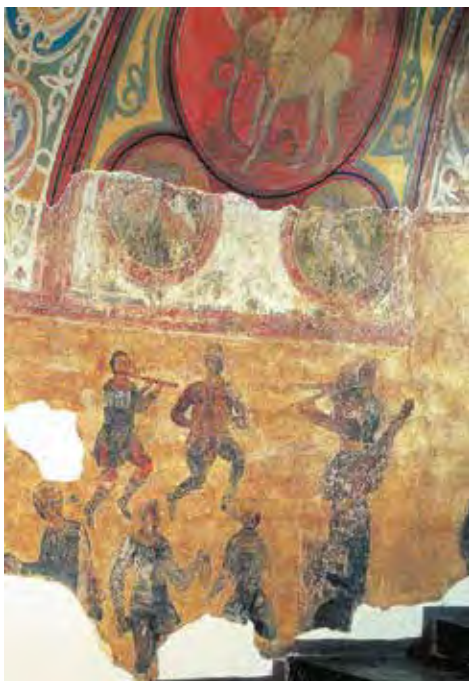
Milyen a Szófia-székesegyház belső díszítése? Mi a mozaik és a freskó?

Mozaikrészlet a kijevi Szófia-székesegyház falán

denható Krisztus mozaikkép.

Jaroszlav gondoskodott arról, hogy az ország főtemplomát arannyal, ezüsttel, különböző drágakövekkel, csodálatos monumentális képzőművészeti alkotásokkal: freskókkal és mozaikokkal díszítsék. A mozaikok üveg- vagy márványdarabkákból cementre rögzített képek vagy díszítések, a freskók pedig nedves vakolatra festett képek. A Szent Szófia leghíresebb mozaikjai az *Oranta Istenanya* és a *Min-*

Muzsikusokat ábrázoló freskórészlet a kijevi Szófia-székesegyházban. A freskón egy zenekar látható. A zenészek egy padon ülve lanton, orgonán és furulyán játszanak

Ezeknek a mozaikoknak művészi tökélyéről színgazdagságuk is árulkodik. A kutatók a zöld szín 35, a vörös 31, a sárga 44 árnyalatát

különböztetik meg. A kijevei mozaikoknak összességében 18 alapszínük és 143 árnyalatuk van. Mesteri mivoltuk nemcsak a színükben mutatkozik meg. A mozaikok elhelyezése is érdekes, hol közelebb, hol távolabb állnak a szemlélőhöz. Egyesek megvilágítása élesebb, másoké halványabb. Többségüket egyenes felületre rakták, de a görbe falakra is kerültek mozaikok. Sok mindenre kellett a mestereknek odafigyelniük: a mozaikok térbeliségi érzetét úgy keltették, hogy a távolabbiaknak látszókat nagyobb darabokból rakták ki.

1. *Oranta Istenanya alakja a Szófia-székesegyház központi oltárán. A mozaikon felemelt kezekkel az emberekért imádkozó Istenanya látható. Oranta, azaz könyörgő*
2. *A Mindenható Krisztus. A kijevei Szófia-székesegyház központi mozaikja. A központi kupola belső boltozatát Jézus Krisztus, a Patokrátor mozaikja uralja. Az Urat körülvevő négy arkangyal közül csak egy maradt fenn eredeti formájában, a többi M. Vrubel festette 1884-ben*

Mit gondoltok, milyen tudással kellett rendelkezni a középkori építészeknek ahhoz, hogy felépítsék a Szent Szófiát? Hol tehettek szert ezekre a tapasztalatokra?

Mi tette híressé a Kijevi Barlangkolostort?

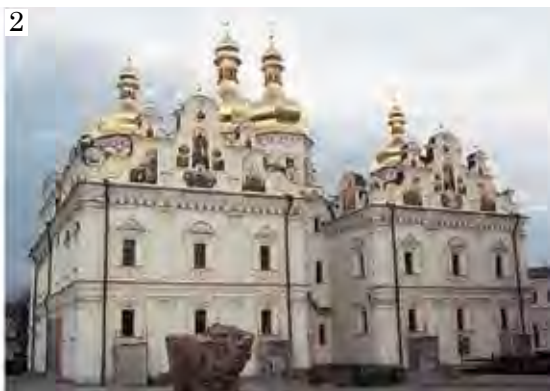
Kolostor

– szerzetesek közössége, vagy rendház, olyan épületegyüttes, amelyben a szerzetesek állandóan együtt élnek és az Urat szolgálják

Ukrajnában valószínűleg nincs olyan ember, aki ne hallott volna a híres **Kijevi Barlangkolostor**-ról (Pecszerszka Lavra – *a ford. megj.*). A műemlékegyüttes a Dnyeper fölé magasodó hegy festői lejtőjén épült. Feltételezések szerint Antonyj Pecszerszkij alapította 1051-ben. Kezdetben a hegyoldalba vájt barlangokban (katakombákban) működött, innen a barlangkolostor elnevezés. Változások a kolostor életében akkor következtek be, amikor Antonyj tanítványa, Feodoszj vette át a létesítmény irányítását. Feodoszj vezetése alatt kezdődött el a kolostor fő templomának, a Nagyboldogasszony-székesegyháznak építése, ami 1078-ban fejeződött be. Az építkezésben bizánci mesterek is részt vettek. A századok folyamán a Kijevi Barlangkolostor fokozatosan Rusz-Ukrajna vallási-kulturális életének központjává vált. Jeles vallási személyiségek, ikonfestők, tudósok tevékenykedtek itt. A kolostorban kódexmásoló műhely működött, évkönyvek íródtak, egyházi és világi témájú irodalmi művek láttak napvilágot, fordításos művek születtek.

A Nagy Katakomba-templom – így nevezték székesegyházukat a szerzetesek – építészeti kivitelezése egyszerűbb, puritánabb volt, mint a Szófia-székesegyházé. Rusz más városaiban azonban mégsem a Szent Szófiához, hanem a Nagyboldogasszony-székesegyházhoz hasonló templomokat építettek. Ennek oka a Barlangkolostor vitathatatlan szellemi tekintélye volt.

1. A Nagyboldogasszony-székesegyház 1078-as rekonstrukciója
2. A Nagyboldogasszony-székesegyház ma

Az évszázadok folyamán a Nagyboldogasszony-székesegyház is számos változáson ment át. A 18. század elején átépítették és újrafestették. Ezáltal sokkal nagyobb és méltóságteljesebb alakot kapott, amit az 1940-es évekig meg is őrzött. 1941-ben azonban felrobbantották. Újjáépítésére az 1999–2000-es években került sor.

Készítsétek el a szöveg vázlatát, mondjátok el a tartalmát!

Az *Emlékeztetővel* való megismerkedés után készítsetek beszámolót az egyik székesegyház történetéről! Vitassátok meg azt az osztállyal! Válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre!

AZ ÉPÍTÉSZETI MŰEMLÉKEK JELLEMZÉSÉNEK MENETE

1. Ki építette, mikor és milyen körülmények között a műemléket?
2. Hogyan alakult a sorsa az évszázadok során (mennyire maradt sértetlen, megtörtént-e a részleges vagy teljes felújítása, milyen szerepet játszott az építmény a történelemben, hogyan őrzik napjainkban)?
3. Milyen a külső és belső díszítése?
4. Mi az, ami megfogott a műemlékben?

1. Szerkesszetek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat, és oldjátok meg a kronológiai feladatot!

A Szent Szófia-székesegyház építését 1037-ben, a Kijevi Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyházát 1087-ben kezdték el. Hány év telt el a két székesegyház felépítése között?

2–3. Töltsétek ki a táblázatot!

Kijevi Szófia-székesegyház	Kijevi Barlangkolostor Nagyboldogasszony-székesegyház
Hasonlóság	
Eltérés	

4. A táblázat segítségével mutassátok be a székesegyházakat!

Mi ragadta meg az órán leginkább a figyelmeteket? Az építészeti műemlékek között miért sok a templom? Miért látogatják szívesen a turisták? Miért kell vigyázni a kulturális emlékekre?

Olvassátok el a szöveget, nézzétek meg az illusztrációkat! Válaszoljatok a kérdésekre!

Templomok épültek a későbbi korokban is. A fa építőművészet remekének tekinthetjük egyebek mellett a mai Novomoszkovszkban (a zaporizzsjai Szamarában) álló Szentháromság-székesegyházat. Ezt a csodálatos templomot Jakim Pohrebnyak építőmester emelte. A templom építését megrendelő kozákok feltételül szabták, hogy a templom egyetlen szög nélkül épüljön, mondván, nem lehet szöget verni a keresztre feszített Megváltó Jézus Krisztus templomába.

A Szentháromság-székesegyház Szamarában (ma Novomoszkovszk, Dnyipropetrovorszki megye), 1773–1779.

A kijevi vidubicsi kolostor Szent György-székesegyháza, 1696–1701.

Nem kevésbé tetszetősek a kozák korból származó kőtemplomok. Fenségségükkel és díszítésükkel alkotóik a rusz föld jövőjéről szőtt álmaikat valósították meg. Nem véletlen, hogy e templomokat és székesegyházakat ukrán államférfiak – hetmanok, ezredesek, gazdag kozák előkelőségek – rendelték meg. Joggal tartják a kozák építészet egyik gyöngyszemének a kijevi vidubicsi

kolostor Szent György-székesegyházát, amely Mihajlo Miklasevszkij sztarodubi ezredes költségén épült.

■ 1. Készítsetek az egyik építészeti műemlékről rövid beszámolót a következő vázlat alapján! 1. Az első sorba írátok be a műemlék nevét! 2. A második sorban jellemezzétek két-három melléknévvel! 3. A harmadikba írátok két-három a műemlékhez kapcsolódó igét! 4. A negyedik sorban próbáljátok megfogalmazni egy mondatban a lényegét a műemlékről! 5. Keressetek az első sorban leírt szavakhoz vagy szókapcsolatokhoz rokon értelmű és ellentétes értelmű szavakat!

2. A leírt sorokat próbáljátok meg rímbe szedni!

23.§. *FATÁBLÁRA FESTETT SZENTEK,* avagy **AZ IKONOK, MINT TÖRTÉNELMI** **MŰEMLÉKEK**

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Az ikon fogalmát meghatározni.
2. Az ikonok, mint történelmi források.
3. Egy Ukrajna-szerte ismert ikon bemutatása.

Nézzétek meg az illusztrációt! Kit ábrázol? Szűz Mária mellé miért festett halandókat a művész? Szerintetek mivel érdemelte ki azt a megtiszteltetést Bohdan Hmelnickij, hogy Szűz Mária mellé fessék? Miért értékes történelmi forrás ez az ikon?

Oltalmazó Szűz Mária ikonja Bohdan Hmelnickij hetman arcképével Deski község Mária Oltalma-templomában (Bohuszlavi járás, Kijev megye). Az egyik legismertebb Oltalmazó Szűzanya ikon a 13. századból

Mi az ikon? Mi mindent tudhatnak meg általa a történészek?

A holmi Istenanya ikonja. Az egyik legrégebbi Bizáncból származó Ukrajnában őrzött ikon

Az **ikon** görög eredetű szó, ciprus-táblára festett képet jelent, amelyen Jézus Krisztus, Szűz Mária és más szentek, valamint a *Szentírásból* vett jelenetek láthatók. Az ikonok körébe tartoznak a különböző freskók, mozaikok, kódex-illusztrációk, fa- és kőfaragások is. Az ikonfestés szigorú szabályok, kánonok szerint készültek. Ezeket a szabályokat az ikonfestők mindig betartották, és soha nem tértek el tőlük. Alkotásaik ebben különböztek más festményektől.

A fejedelmi korokban az emberek lelki életéről a keresztény egyház gondoskodott. A templomok és kolostorok mellett jöttek létre az első iskolák, könyvtárak, kódexmásoló műhelyek. A képzőművészek is vallásos tárgyú műveket alkottak. Akkor még nem készültek portrék, tájképek, ezért a ruszics festőművészek tehetségüket az ikonfestészetben bontakoztatták ki.

Az ikonok gyakran tűzvész, árvíz, háború közben elpusztultak, vagy elkallódtak, megsemmisültek a túlzott nedvesség vagy erős napfény hatására. Ezért számított igazi tudományos szenzációnak, amikor 2000-ben a Luckban lévő Volinyi Helytörténeti Múzeumban kiállították a 11. század végén festett *Istenanya csodatévő ikonját*. Ezt a különleges műemléket még **holmi ikonnak** is nevezik, mivel sorsa összefonódott a Danilo Romanovics halics-volinyi fejedelem által alapított Holm városával. Az ikon kezdetben a helyi Szűzanya

születése-székesegyházban volt. Később többször gazdát cserélt a különböző vallási felekezetek között, eltűnt, majd újra megkerült, sajnos eléggé rossz állapotban, és restaurációra szorult.

Fogalmazzatok a szöveghez *Ki?, Mi?, Hol?, Mikor?, Honnan?, Hogyan?* kérdő névmással kezdődő kérdéseket!

Szerintetek ikonnak nevezhetjük-e a Szófia-székesegyházban látható *Oranta Istenanya* és a *Mindenható Krisztus* mozaikképeket?

Olvassátok el a forrásrészletet! Válaszoljatok a kérdésekre!

Jakiv Szusa holmi pap feljegyzése az *Istenanya ikon*ról a 17. század 40-es éveiből: „A mongolok az ikont több helyen megrongálták. Az első seb az Isten-szülő jobb arcán látható, kör alakú és széles; bal válla kétszer is át van szúrva, valószínűleg karddal; jobb kezének nagyujját nyíllal lötték át... A szentkép nagy műgonddal és hozzáértéssel készült. Az *Istenanya* arca szelíd, ugyanakkor tekintete szigorú is. De szigora nem félelmetes, hanem féltő, eljut az ember szívéig és arra sarkallja, hogy szolgálja az Urat. Jobb kezében a kisded Jézust tartja. Gyermekeire szeretetteljesen néz. Pillantása gyermeke lelkéig hatol. Mindenkit rabul ejt meleg, szerető tekintetével.”

■ A forrásrészlet mely szavai tanúskodnak arról, hogy a szerző az ikont élő teremtménynek tartja? Miért fontos ez? Milyen történelmi információkat tartalmaz ez a forrásrészlet?

Mit tudunk a fejedelmi korok ikonjairól?

Az első ikonokat Bizáncból hozták a Kijevi Ruszba. Vallásos imádat tárgyát képezte a **Vishorodi Istenanya ikonja**, amely a 12. század közepén került ruszin földre Konstantinápolyból. Először Borisz és Hlib vishorodi templomát díszítette, ahonnan Andrej Boholjubszkij 1155-ben a Kljazma menti Vlagyimirba vitte. A Vishorodi (Vlagyimiri) Istenanya ikonja azóta az orosz pravoszláv hívek nemzeti ereklyéje.

Mongolok

– nomádok, akik az 1239–1241-es években meghódították a ruszin földeket. A mongol dúlás után a Kijevi Rusz megszűnt létezni

1. A Vishorodi Istenanya ikonja

2. Szvenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszj Pecserszkijekkel

3. A Dorohobuzsi Istenanya ikonja

A kereszténység felvétele után Kijevben, Csernyihivben és Halicsban ikonfestő-műhelyek jöttek létre. A Kijevi Barlangkolostor ikonfestője volt Alipij (Alimpij), aki festőiskolát teremtett művészetével. A barlangkolostori ikonfestő közösség különleges alkotása volt **a Szvenszki-pecserszki Istenanya Antonij és Feodoszj Pecserszkijekkel ikon**. A kutatók megállapítása szerint a 12. század elején keletkezett. Napjainkban a Moszkvai Állami Tretyakov Képtárban őrzik.

A fejedelmi Rusz ikonfestészetének legkiemelkedőbb emléke a **Dorohobuzsi Istenanya ikonja** a volinyi **Dorohobuzs Nagyboldogasszony-templomából**. A kutatók az 1980-as évek közepén találtak rá nagyon leromlott állapotban. A restaurátorok áldozatos munkájának köszönhetően sikerült helyreállítani és kiállítani a Rivnei Helytörténeti Múzeumban.

Miért „vándoroltak” az ikonok? Miről mesélhetnek ezek a vándorutak a tudósoknak?

Milyen ikonok születtek a kozák korban?

Születtek ikonok a kozák korban is. Különösen népszerűek voltak az egész országban a 17–18. században az Oltalmazó Szűzanyát ábrázoló ikonok. Az ilyen ikonok alsó részébe általában kozák főtiszteteket, atamánokat, hetmanokat festettek, akiket eltakar és oltalmaz palástjával a Szűzanya.

Napjainkig fennmaradt az *Oltalmazó Szűz Mária ikonja Bohdan Hmelnickij hetman arcképével*. A hetman a festményen fekete prémmel szegélyezett, fehér tollakkal díszített piros sapkában, szatén kaftánban, prémgalléros köpenyben, bal kezében

Oltalmazó Szűz Mária ikonja az utolsó zaporizzsjai kosatamán arcképével

buzogányt tartva látható. Hmelnickij portréja elsősorban alakjával és tekintetével hívja fel magára a figyelmet, ami öntudatosságot, magabiztosságot sugároz. Az ikonon a hetman fiatal, ereje teljében levő ember. A festményt az Ukrán Nemzeti Művészeti Múzeumban őrzik Kijevben.

Egy másik ikonon az utolsó kosatamán, Petro Kalnisevszkij látható, amint a Szűzanyához fohászkodik oltalomért. Az ikon a 18. század 70-es éveiben készült egy erődtemplom számára. A falikép felső részében Szűz Mária látható Szent Miklós és Mihály arkangyal társaságában. Alul a harci klenódiumok mellé kozák vezérek két csoportját festette az alkotó. Ketten közülük ismertek. Az egyikük, karddal az oldalán, maga Petro Kalnisevszkij kosatamán. Tekintetét az Istenszülő felé fordítja és a Zaporizzsjai Had nevében imádkozik

hozzá. Imáját láthatóvá is tette a művész, egy szalagsíkra vannak felírva, amely az Istenanya irányába emelkedik.

Válaszoljatok a három *Miért?*-re! **1.** Az első ikonok miért Bizáncból érkeztek Ruszba? **2.** Miért maradt fenn a Kijevi Rusz idejéből kevés ikon? **3.** Miért ábrázoltak az ikonokon élő embereket is?

Tetszés szerint a szövegben szereplő ikonok egyikéről készíttetek rövid beszámolót, majd mondjátok el azt az osztálynak! Válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre!

1. Miben különbözik az ikon a portrétól?

2. Bizonyítsátok, hogy a kozák kor ikonjai sok történelmi információt hordoznak!

3. Bizonyítsátok, miért értékes mind művészeti, mind történelmi szempontból az ikon!

4. Hány évszázad telt el a Holmi Istenanya ikonjának születése óta?

Mi ragadta meg leginkább az órán tanultakból a figyelmeteket? Miről szeretnétek többet tudni? Milyen népszokások tanúskodnak arról, hogy Ukrajnában tisztelettel viseltetnek a szentképek, vagyis ikonok iránt?

Olvassátok el a szöveget, nézzétek meg az illusztrációkat! Válaszoljatok a kérdésekre!

Hogyan készültek az ikonok?

Az ikonok festéséhez természetes festéket használtak, melyet tojássárgájával oldottak fel kevés szentelt víz hozzáadásával. A munka gondos előkészítéssel kezdődött. Kiválasztották a faanyagot, kifaragták belőle és simára csiszolták a táblát, kiszárították, szegéllyel látták el, elkészítették rajta azt a mélyedést, ahová az ikon kerül majd, ők ezt bárkának nevezték. Munka közben imádkoztak és minden folyamatot megszenteltek. A bárka alját bordázottan hagyták, hogy jobban tapadjon hozzá a gipsz (kréta, alabástrom, halenyv és zselatin keveréke). Hogy elkerüljék a gipsz forgácsolódását, rétegei közé vékony szövetet helyeztek. Az így előkészített táblát aranyozással látták el.

■ Keressétek meg a szövegben az új szavakat és kifejezéseket, majd próbáljátok megmagyarázni azokat! Szerintetek bárki, legyen szó akár egy tehetséges festőművészről, tud ikont festeni? Miért a templomok és kolostorok mellett működtek az ikonfestő-műhelyek?

24.§. A BÖLCSESSÉGEK KÚTFŐI, avagy A KÖNYVEK ÉS A MINIATÚRÁK

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. A legismertebb kódexek és az első nyomtatott könyvek bemutatása. **2.** A kódexek és nyomtatott könyvek közötti különbségek megértése. **3.** A könyvek szerepe a kultúra fejlődésében.

Nézzétek meg az illusztrációt, olvassátok el a hozzá fűzött szöveget! Mit gondoltok, miért adott utasítást Bölcs Jaroszlav fia, Szujaťoszlav fejedelem arra, hogy őt és családját megörökítsék a kódex lapjain? Miért értékesek a miniatúrák a történészek számára?

Miniatúra Szujaťoszlav Izbornyikjából, melyen Szujaťoszlav fejedelem, Bölcs Jaroszlav fia és családja látható, 1073.

Szujaťoszlav fejedelmet középkorú, fekete bajszerű emberként ábrázolja a miniatúra. Hosszú, földig érő ing van rajta, jobb vállán kék köpeny szárkapoccsal összefogva. Fején bolyhos fejedelmi szőrmesapka. Kezében könyvet tart. A fejedelemszóny bő ujjú ruhát, fején fehér kendőt visel. Jobb kezével kiskorú fia kezét fogja. A fejedelmi pár mögött álló gyermekek drága prémgaléros vörös kaftánt és szőrmesapkát viselnek, derekukon aranyozott öv, lábukon vörös csizma van

Miniatúra
– színes festmény
régikrónikában
vagy más könyvben

Mit tudunk országunk legrégibb könyveiről?

**Fejléc – a
könyv minden
fejezetének elején
álló díszítő
kompozíció**

**Iniciálé – a
mű, a fejezet
gazdagon
díszített első
betűje, amely
általában
nagyobb a
szöveg többi
karakterénél**

Az első könyveket lúdtollal írták pergamenre. A pergamen speciálisan kezelt borjú- vagy báránybőr volt. Az íráshoz sötétbarna vagy fekete tintát használtak, az illusztrációk festéséhez pedig növényi, illetve ásványi eredetű festéket. A pergamenkészítés bonyolult és nagyon fáradságos munka volt. A lenyúzott állati bőrt először meszes fürdőben áztatták, majd a megpuhult szőrzetet és húst lehúzták a bőrről. Ahol csak lehetséges volt, ott a bőr külső rétegét (szőroldal) is eltávolították. Ebben a fázisban vált az irhából a tulajdonképpeni pergamen. A megtisztított irhát ezután még két napig tiszta vízben áztatták, hogy kimosódjon belőle a mész, ezt követően feszítették csak ki a bőrt egy arra alkalmas keretre. A pergament habkővel lecsiszolták, ami elősegítette, hogy a tinta mélyen behatoljon a rostokba. A sima felület és a fehér szín elérése érdekében krétával kifehérítették (vagy mészből, lisztből, tejből és tojásfehérjéből álló keveréket dörzsöltek a bőrbe – *a ford. megj.*). Mind-

ezek után méretre vágták. A felhasználókhoz a pergamen feldarabolva, füzetbe fűzve jutott el.

1. Lukács evangélistát ábrázoló miniatúra az Ostromir evangéliumban
2. Ostromir evangéliumának egy lapja fejléccel és iniciáléval

Rusz föld legrégebbi évszámmal ellátott kódexét, **Osztromir evangéliumát** a benne található feljegyzés szerint nem egész hét hónap alatt másolták le Kijevben (1056. október 21. és 1057. május 12. között). Mivel az evangéliumot templomi használatra szánták, eléggé nagyméretű. A három evangélista, János, Lukács és Márk miniatűrái megtalálhatók benne. A negyedik evangélistának, Máténak tartották fenn a kódex utolsó 57. üres oldalát. A miniatűrök mellett az evangélium egy nagy és 17 kisebb fejléce tartalmaz, valamint 207 iniciálét.

1. Szvjatoszlav 1703-as Izbornyikjának fejléce
2. A „B” iniciálé Osztromir evangéliumában

A kolostorokban a kódexek külön szerzetesre voltak bízva, aki óvta és ápolta őket. A szerzetesek meghatározott időben jelentek meg a könyvtárban. Ott megkapták az őket érdeklő irodalmat, amit az esti harangszóig olvashattak. Utána le kellett adniuk azt a könyvtáros testvérnek megőrzésre. Aki késve szolgáltatta vissza a könyvet, az büntetést kapott. A könyv ugyanis nemcsak szellemi kincs volt, hanem jelentős anyagi érték is. Ahhoz, hogy elkészüljön egy kódex, bőrre, aranyra, festékre és természetesen rengeteg munkára volt szükség. Osztromir 294 oldalból álló evangéliumának elkészítéséhez például egy hatvan szarvasmarhából álló csordát kellett levágni. A miniatűrök, iniciálék és fejlécek megrajzolásához pedig olvasztott aranyra és aranylemezekre volt szükség. Drága volt a tojássárgájával elkevert festék is. A kódexeket bőrrel bevont deszkalapok közé kötötték, de voltak ezüstözött, aranyozott és drágakövekkel kirakott könyvfedelek is.

Bölcs Jaroszlav idején maga az állam foglalkozott kódexkiadással, ugyanis a kereszténység terjesztéséhez könyvekre volt szükség. A krónikában olvashatjuk a következőket: „Jaroszlav nagyfejedelem,

Volodimir fia, könyves tudással vetette be a hívő emberek szívét, melynek gyümölcsseit mi arathatjuk le. Mert nagy a tudás haszna az emberek számára. A könyvek ugyanis a bölcsesség mélységes kútforrói...” A Kijevi Rusz legnagyobb könyvtára a Szófia-székesegyház mellett működött, 900 kódex volt a tulajdonában.

Kódexmásolás a fejedelmi szkriptóriumban Bölcs Jaroszlav idején. Egy krónikalap miniatűrje.

Azokat a műhelyeket, ahol a kódexeket másolták, szkriptóriumoknak nevezzük. Európa egyik legrégebbi szkriptóriumuma a Szófia-székesegyház mellett működött Kijevben a 11. században.

1. Fogalmazzatok a szöveg alapján 5–7 kérdést, majd válaszoljátok meg!
2. Mondjátok el, mit láttok a régi kódexek illusztrációin! Vajon könnyű volt ilyen könyveket készíteni? Miért olyan értékesek a kézzel írott könyvek?

Olvassátok el a szöveget, majd válaszoljátok a kérdésekre!

Miután Volodimir Szvjatoszlavovics államvallássá tette Ruszban a kereszténységet, „a módos emberek gyermekeit a könyves tudományok tanulására fogta”. Így emlékezett meg a krónikás az első iskolák megalakulásáról a Kijevi Ruszban. Sok visszaemlékezés maradt fenn arról, hogyan terjedt az oktatás a ruszics államban. Egy Piscsan nevű ruszics ember a következő feliratot hagyta ránk a kijevi Szófia-székesegyház falán: „Piscsan írta, aki a kántorhoz járt tanulni.”

- 1. Gondolkozzatok el azon, hogyan függ össze egymással az oktatás és a könyvkiadás! 2. Mennyi idő telt el az első iskolák létrehozásától napjainkig?

Miről híres a Reimsi és a Pereszopnicai evangélium?

Az első ukrán könyvnek a kutatók a **Reimsi evangéliumot** tartják. Majdnem ezer éve íródott Kijevben. Nevét onnan kapta, hogy I. Henrik francia király felesége, Bölcs Jaroszlav lánya, Anna a reimsi katedrálisnak adományozta. Ma is ott őrzik. A történelem folyamán a francia királyok erre az evangéliumra esküdtek fel trónra lépésükkor.

A *Reimsi evangélium* a *Szentírás* rövidített változata. Anna számára készült. A 11. században került Párizsba Anna kelengyéjével és egyéb holmijával együtt. Először a reimsi katedrálisban őrizték, majd átkerült Konstantinápolyba, onnan Prágába, ahol több fejezetet írtak hozzá és kemény, drágakövekkel kirakott borítóval látták el. Hogy milyen úton-módon jutott viszsza Reimsbe, senki nem tudja.

Evangélium – görög eredetű szó, jelentése **jó hír, örömhír**, amellyel általában az Újszövetség első négy könyvét jelölik. Az evangéliumok Jézus tanítását és beszédeit, születését, életét, szolgálatát, keresztre feszítését és feltámadását írják le (a ford. megj.).

Anna Jaroszlavna szobra a Szent Vince kolostorban. A szobron ez a felirat olvasható: „Ruszi Anna Franciaország királynője”, Senlis (Franciaország)

A Pereszopnicai evangélium. Súlya 9 kg 300 g, 482 pergamenlapból áll, számos fejléccel, iniciáléval van ellátva. Különösen lenyűgözőek tökéletes miniatúrái

Kódexek íródtak a könyvnyomtatás megjelenése után is. Legismertebb közülük a **Pereszopnicai evangélium**, amely a 16. században keletkezett és a *Szentírás* első ukrán nyelvű lefordított változata volt. A Hmelniccsinai Dvirec községben kezdték meg az írását és a volinyi Pereszopnicában fejezték be. Innen származik a neve is. Az első oldalak egyikén látható Ivan Mazepa 1701-ben kelt beírása, melyben arról tudósít bennünket, hogy az evangéliumot a Vozneszenszki-székesegyháznak ajándékozta, melyet az ő költségén építettek Perejaszlavban. Ott is őrizték ezután ezt az értékes művet több mint 150 évig. A Pereszopnicai evangéliumra és az alkotmányra esküszik fel Ukrajna elnöke, amikor beiktatják tisztségébe.

Állítsátok össze a *Vándorkönyvekről* szóló ismertető rövid vázlatát! Tetszés szerint beszéljétek egyről! Gondolkozzatok el azon, miért „vándoroltak” a könyvek!

Kinek köszönhető az első nyomtatott könyv megjelenése rusz földön?

Lvivben a 16. század 70-es éveiben létesült az első nyomda. **Ivan**

Fedorov alapította, akit Ukrajnában Fedorovicsnak is neveztek. Itt jelent meg 1574. február 14-én az **Apostol** című egyházi könyv, amelyen közel egy évig dolgoztak – 1573. február 25-től 1574. február 15-ig. A könyvet könnyen olvasható betűkkel nyomtatták, színes rajzokkal, fejlécekkel, iniciálékkel illusztrálták. Lapjain több metszettel is találkozhatunk: Lukács evangélista képmásával, Lviv címerével, valamint Fedorov nyomdász jelével. Az *Apostol* 1000 példányban jelent meg, napjainkig 90 darab maradt fenn belőle.

Ivan Fedorov nyomdagépe a Lvivi Régi Könyvek Múzeumban

1. Ukrajna első nyomtatott könyve, a lvivi Apostol 1574-ből
2. A lvivi Apostol fejlécei, iniciálái, záródíszei 1574-ből
3. A lvivi Bukvár egy lapja 1574-ből
4. Lviv címere és Fedorov nyomdász jele a Bukvár utolsó oldalán

1574-ben adta ki Fedorov a **Bukvárt** (Ábécés könyv) is, amely a rusz földek első nyomtatott tankönyve volt. A tankönyv az elemi iskolások számára íródott, ezért a betűvetés ismertetése után a szótagok következtek, azokat pedig a betűk szláv megnevezései és az igeragozás főbb szabályai követték. Az utókorra a lvivi **Bukvár** két példányban maradt fenn.

Nem sokkal ezután Vaszilij-Konsztantin Osztrozkij herceg meghívására Ivan Fedorov Osztrohba települt át, ahol öt könyvet jelentetett meg.

Metszet – a fa- és fémtáblákba karcolt rajzok nyomtatása papírra

1. Fogalmazzatok a szöveghez olyan kérdéseket, amelyek *Ki?*, *Mi?*, *Hol?*, *Mikor?*, *Hogyan?* kérdő névmásokkal kezdődnek! Válaszoljátok meg azokat!
2. Hasonlítsátok össze a nyomtatott könyveket a kódexekkel! Miben hasonlítanak, és miben térnek el?
3. Miért díszítették az akkori nyomdászok olyan gyakran a címlapokat boltíves motívumokkal?

1. Milyen kódexeket és nyomtatott könyveket ismertetek meg? Ki, és mikor alkotta meg őket?

2. Hogyan keletkeztek a kódexek? Miben különböztek a nyomtatott könyvektől?

3. Szerkesszetek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat! Oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Hány év telt el *Osztromir evangéliumának* születése és a *lvivi Apostol* megjelenése között?

4. Hogyan értelmezték a krónika egyik szólását: „A könyv – a bölcsességek kiapadhatatlan forrása...”

Véleményetek szerint mi értékesebb: a kódexek anyagi (pénzben kifejezhető) vagy eszmei (történelmi-kulturális) értéke? Miért? Tekintsétek meg az első nyomtatott könyveket bemutató illusztrációkat! Tetszenek-e nektek? Különböznek-e a mai könyvektől? Mit gondoltok, mikor volt időigényesebb a könyv előállítása – régen vagy most? Miért?

Nézzétek meg az illusztrációt! Keressetek legalább öt bizonyítékot arra, hogy a fejedelmi család öltözkékének rekonstrukciója Szvjatoszlav 1073-as *Izbornyikja* alapján történt!

Z. Vaszina: A fejedelmi család öltözkékének művészi rekonstrukciója a 11. századból

Készítsétek el a saját kódexeteket, melyben a régi könyvekről írtok! Szervezzetek az osztályban kiállítást *A könyvek története* címmel!

25. §. A KŐBE ZÁRT MÚLT, avagy UKRAJNA ERŐDEI, VÁRAI, PALOTÁI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Ukrajna leghíresebb palotáinak, várainak és erődjeinek a bemutatása.
2. Megmagyarázni a különbséget az erőd és a palota között.
3. Az erődítmények és lakóépületek, mint történelmi műemlékek.

Nézzétek meg az illusztrációkat! Vajon kinek, és miért épült a 18. században ilyen palota? Emlékezzetek vissza, milyen házakat építettek abban az időben az emberek vidéken és a városokban! Manapság miért nevezzük palotának az ünnepélyek, kulturális és sportesemények megrendezése céljából épült létesítményeket?

A Mária-palota Kijevben

1750–1755 között épült. Ukrajna függetlenségének 1991-es kikiáltása óta az ukrán államelnök rezidenciája (Elnöki Palota). A palota fehér termében történik a hivatalos állami küldöttségek, nagykövetek fogadása, az állami kitüntetések átadása. A palota második emeletén 25 terem van, melyek mindegyikének megvan a maga rendeltetése (a zöld teremben például különböző üléseket tartanak, a kék terem az elnök és a magas rangú vendégei négyeszműközi találkozóinak színhelye stb.)

Miért nevezik a szudáki erődöt genovai várnak?

Az emberek évszázadok óta építettek erődítményeket, hogy megvédjék magukat a nomádok támadásaitól. Az erdős vidékeken várai-

kat fából emelték, a hegyekben pedig kőből. A Kijevi Ruszt történelmének kezdetén Gardarikaként, erődök országaként emlegették. A Krím-félsziget is sok népnek adott otthont a régi korokban, akik számára szintén fontos volt a biztonság. A félsziget délkeleti részén található a szudáki erőd. A 6. században épült itt az első erődítés, amikor a vidék Bizánc uralma alatt volt. Szudák fontos kereskedelmi központnak számított ebben az időben, ezért állandó harc folyt a birtoklásáért.

1. A Szudáki erőd
2. A Genovai vár panoráma
mája Szudákban

A már említett szudáki erődítményt a tengerpart mellett magasló parti szikla tetejére Genovából származó olaszok építették a 14–15. században. Ezért nevezik ezt az építményt ma is **Genovai várnak**. Az erődítménynek 14 bástyatornya van, falai pedig egyes helyeken elérik a 2 m vastagságot és a 8 m magasságot.

A két várfal féltő gonddal öleli körül a várost: utcáival, lakóházaival, intézményeivel, fegyver- és élelmiszerraktáraival, templomaival és borospincéivel. Az erődítmény falain túl az előváros található.

A várfal egy része máig fennmaradt épségben. Ennek az az oka, hogy építőköveit speciális, ellasztikus malterrel rögzítették, így a fa-

lak ellenálltak a földrengéseknek is. Ami nem sikerült a természetnek, az sikerült az embereknek. A várfalakat ugyanis maguk a helyiek rombolták le, hogy építőanyagot szerezzenek saját házaik felépítéséhez.

1. Készítsetek vázlatot a szöveghez úgy, hogy minden vázlatpont egy-egy mondat legyen, és a következő szavakkal kezdődjön: *A szövegrészben arról van szó, hogy...* 2. Emlékezzetek vissza, milyen várakról olvastatok még a tankönyvben! Mikor, és milyen körülmények között épültek?

Miért különleges a bahcsiszeráji Káni palota?

Krím másik nevezetessége a ***bahcsiszeráji Káni palota***. Kánoknak a keleti népek uralkodóit nevezték. A Krími Kánság a félsziget nagyobb részét és a Fekete-tenger északi partvidékét magába foglaló állam volt a 15–18. században. A szóban forgó épületet a káni dinasztia birtokolta.

A palotakomplexum legimpozánsabb részei: a nagy-káni mecset, a Kán-dzsámi két minarettel

Muzulmánok – a világvallások egyikének, az iszlámnak a hívei

Mecset – muzulmán imaház, iszlám istentiszteletek helye

Minaret – torony a mecset mellett, melynek erkélyéről imára szólítja fel a hívőket a müezzín

A palota a muzulmánok édenkertről alkotott képét volt hivatott megjeleníteni. Ezért nem véletlen, hogy a város neve – *Bahcsiszeráj* krími tatár nyelven *palotakertet* jelent. Több mint két és fél évszázadon keresztül (1532–1783 között) volt itt a Krími Kánság politikai,

vallási és kulturális központja. Ez alatt az idő alatt az épület külseje jelentősen megváltozott. Mindegyik uralkodó igyekezett megörökíteni nevét az utókor számára, ezért nagy figyelmet fordított újabb palotaszárnyak építésére, és a már meglévők rendben tartására. Napjainkban a bahcsiszeráji káni palota a krími tatár nép nemzeti szentélye és a krími tatár palotaépítészet egyetlen emléke.

A palota központi épülete és nyári pavilonja

Készítsetek 5–10 szövből és kifejezésből keresztrejtvényt az olvasott szöveg alapján a padtársaitok számára!

Olvassátok el a bahcsiszeráji palota keletkezésének legendáját! Válaszoljatok a kérdésekre!

„... Egy alkalommal Mengli Giráj kán fia vadászni indult. Útja sikeresnek bizonyult, hisz sok vadat ejtett. Az elégedett, de fáradt ifjú leheveredett a Csuruk-Szu folyó partján, hogy megpihenjen. Egyszer csak két kígyó élethálharcára lett figyelmes. Egy pillanat, és az egyik kígyó már holtan feküdt a tisztáson. A bozótosból ekkor újabb kígyó csúszott elő, és rátámadt a győztesre. A kánfinak erről népe és apja nehéz sorsa jutott eszébe. Hősiesen védik ők is ostromlott várukat, de a csata kimenetele egyenlőre bizonytalan. És lássatok csodát, a már-már vesztesnek tűnő fél egy szempillantás alatt kicsúszott a halálos szorításból, a folyóhoz siklott és eltűnt a hullámok között. Kisvártatva a másik parton bukkant fel, ahol hirtelen nyoma veszett. A fiú elmesélte ezt a történetet az apjának, aki jelet látott benne. Nem sokkal az eset után Krím felszabadult az Arany Horda uralma alól. A kígyók csatájának színhelyén

épült fel később Bahcsiszeráj városa és a káni palota, melynek északi kapuján ma is látható az egymásba gabalyodó kígyók párharca.”

Karl Bossoli: a bahcsiszeráji Káni palota, 1840–1842.

■ 1. Mi a legenda mondanivalója? 2. A legenda mely részének van valós alapja, és melyik kitalált?

Melyik várat tartják Ukrajna legbevehetetlenebb erődítményének?

Az ukrán védelmi építészet meghatározó műemléke a **Kamjanec-Pogyilszkiji erőd**. Ez a Szmotrics folyó sziklás partján magasodó erődítmény évszázadokon keresztül épült. A kortársak Pogyillja legbevehetetlenebb erődítményének tartották. Evliya Çelebi (e.: evlija cselebi) török utazó 1656-os orosz földi útja során a következőket írta: „Hasonló várral nem találkozhatunk sem a lengyel, sem a cseh, de még a svéd, holland és német földeken sem.” A 15. század végén, a 16. század közepéig a faerődítmény helyére kővárat építettek, falai vastagabbak és magasabbak lettek. Mai háromszögre emlékeztető alakját a 16. század közepén nyerte el. Az erődítményt magas falak vették körül 14 bástyatoronnyal, melyekből 11 maradt épségben

napjainkig. A tizenkettediknek számító víztorony a Szmotrics folyó partján épült. Ma a várból csak a torony megmaradt romja látható.

A Kamjanec-Pogyilskiji erőd

Készítsetek beszámolót a kamjanec-pogyilskiji várban élők mindennapjairól a régmúltban!

1. Milyen épületfajtákkal ismerkedtetek meg a mai órán?

2. Szerkesszettek időtengelyt, tüntessétek fel rajta a megfelelő dátumokat! Oldjátok meg a kronológiai feladatot!

Ha a bahcsiszeráji káni palota építése 1532-ben vette kezdetét, akkor hány éve épült?

3. Beszéljete a mai órán megismert palotákról, várakról az alábbi vázlat alapján!

1. Melyik műemlékről van szó, és mennyi idős?
2. Miről híres?
3. Miért tartják értékes történelmi forrásnak?
4. Miért értékes történelmi források a várak, erődök, paloták?

Minden időben szükség van-e védelmi létesítmények építésére? Miért kell az erődöket és palotákat a kulturális örökség részének tekintenünk? A paloták nagy része ma múzeumként működik. Miért?

Olvassátok el a szöveget, nézzétek meg az illusztrációkat! Válaszoljatok a kérdésekre!

Milyen titkokat rejtegetnek a 15–16. századi várak?

A Lucki Felső vár Ukrajna egyik legősibb, legnagyobb és legjobb állapotban fennmaradt műemléke, Voliny legjelentősebb kőből épült erődítménye. 12 méter magas fal veszi körül a háromszög formájú erődöt, melynek három bástya-tornya van: a 27 méteres Kapu és a Sztirova, valamint a 14 méteres Püspöki torony. A várat a várostól mély vizesárok választja el. A felső vár építését Ljubart (a litván Gediminovics-dinasztia tagja) volinyi fejedelem idején kezdték el a 14. században a régi faerődítmény helyén.

A rusz földek lovagvárainak élete semmiben sem különbözött az európai szokásoktól, hisz az itt élő várurak is az európai lovagság részét alkották. A fejedelmi udvarok kedvelt vendégei voltak ebben az időben a vándormuzsikusok, zsonglőrök, később a vándorkomédiások. Ugyanazok szórakoztatták az egyszerű népet és a főurakat is. Az akkori idők komédiásai sok mindenhez értettek: zenéltek, zsonglörködtek vagy állatokat idomítottak. A források feljegyeztek olyan akrobata mutatványokat, amikor a kötél-táncos a levegőben kifeszített kötélen ment végig vizeskancsóval és karddal a kezében, majd pedig gömbön egyensúlyozott. Veszélyes mutatványként írják le a krónikások a templomtoronyból leugró, és a selyem szárnyakon repülni próbáló mutatványos esetét. Nagy népszerűségnek örvendtek a fejedelmi udvarokban a medve-idomárok, akik megtanították állataikat hátsó lábukra állni, emberi mozdulatokat utánozni, sőt még táncolni is. A medvék mellett idomítottak még kutyákat, lovakat, farkasokat, nyulakat. Néhány főúri udvarban állatkert is volt.

Milyennek képzelitek a Lucki vár mindennapjait?

26.§. *A VÁROSOK TITKAI*, avagy UKRAJNA UTCÁI ÉS TEREI, MINT A MÚLT TANÚI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

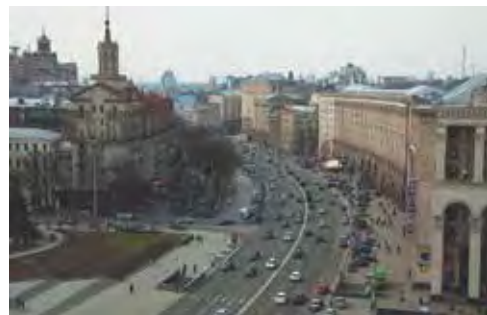
1. A kijevi Hrescsatik és a lvivi Piactér történetének rövid ismertetése. **2.** Miért értékes ismeretanyag a szülőföld múltjának megismerése szempontjából Ukrajna utcáinak és tereinek története? **3.** Milyen jelentőséggel bír az utcák és terek múltjának ismerete mindennapi életünkben?

A fotósorozaton a kijevi Hrescsatiktól láthatjátok a 19. század 80-as éveitől napjainkig. Milyen változások történtek a főváros főutcáján ez alatt az idő alatt? Egyetlen utca fejlődéséből következtethetünk-e az emberek életének megváltozásáról? Mi maradt ugyanolyan? Miért tartják a Hrescsatiktól Kijev jelképének?

A kijevi Hrescsatik 1888-ban és 1927-ben

A kijevi Hrescsatik 1963-ban és 2013-ban

Hogyan alakult Kijev központi utcájának, a Hrescsatiknak a története?

Ukrajnában talán nincs is olyan ember, aki ne hallott volna Kijev főutcájáról és szimbólumáról, a **Hrescsatikról**. Versek, dalok, filmek születtek róla, festők örökítették meg képeiken. A Hrescsatikon való sétálás a fővárosba látogató turisták programjának egyik fontos része. Az ősi Kijev történetéhez képest azonban ez az utca viszonylag rövid múltra tekint vissza.

A fejedelmi időktől kezdve a 19. század elejéig a város három részből állt. Kijev felső részében, a Hegyen éltek a fejedelmek, bojárok, druzsinnyikok. A Hegy és a Dnyeper között húzódott Podol, utána pedig Pecszerszk következett. Itt alapították meg 1051-ben a Kijevi Barlangkolostort, amely a nevet is kölcsönözte a városrésznek (pecsera – barlang – *a ford. megj.*). A 18. század végén csatlakozott hozzá Lipki (nevét a városrész teljes hosszában sorjázó hársfákról kapta – *a ford. megj.*). A 19. század elején a három városrész egyesült. Ezután lett a Hrescsatik Kijev új központja. Maga az út annak az ároknak a helyén épült, ahol a fejedelmi idők falai keresztezték egymást Lipki negyed magánbirtokaival.

Az út kiépítése a 19. század 30–40-es éveiben vette kezdetét. A 19. század 70–80-as éveiben háromemeletes házak, üzletek, irodák, bankok épültek itt. Ekkor már Kijev főutcájaként tartották számon.

1. A Hrescsatik a Duma tér környékén (ma Függetlenség tér) a 20. század elején
2. A kijeviek újjáépítik a Hrescsatikot 1943-ban. Az újjáépítés során az utcát lényegesen kiszélesítették (75–100 méterig)

A Hrescsatikon épültek fel a különböző közigazgatási intézmények, a főposta és távírda épülete is. Itt voltak a legjobb üzletek, szállodák, filmszínházak, kiadók, bankok. Épületeit különféle vaszerkezetekkel, szobrokkal, üvegfalakkal díszítették. Az utca éjszaka is fényárban úszott. 1900-ig gázlámpákkal, aztán pedig villanyégőkkel világítottak sötétedés után. 1892-ben két gőzmozdony vontatta szerelvény nyomvonalát rakták le. Nem sokkal ezután megjelent az első villamos is, amely a Hrescsatikat kötötte össze a Podollal. Mivel 1936-ban ezen az útvonalon trolibuszokat indítottak, ezért a villamosvágányokat felszedték.

A második világháború idején az épületek többsége megrongálódott vagy megsemmisült. A főutca 1948–1957-ben épült újra.

A Függetlenség tér a Hrescsatik különleges része, amely 1991-ben, a függetlenség kikiáltásának tiszteletére kapta nevét. Itt állítják fel az ország fenyőfáját, de különböző fesztiválokat és népnepélyeket is tartanak itt.

Mi a neve települések főutcájának? Mit tudnátok róla mesélni vendégeiteknek? Beszéljétek ezt meg osztálytársaitokkal!

Hogyan épült ki Lviv központja?

A fejedelmi Lviv története a 13. század második felében vette kezdetét azzal, hogy Danilo Romanovics fejedelem fia, Lev tiszteletére várost alapított. A város gyorsan növekedett, ezért lakói kivágták a Lvivtől délre húzódó erdőket és megváltoztatták a Poltva folyó folyásirányát is. Az utcák a mai **Piactér** körül futottak. A korabeli európai városrendezési tervek szerint a város főterén a városháza épülete állt, ahol az önkormányzat szervei működtek. Körülötte pedig a központi piactér. Így épült fel Lviv is, ezért Piactere a város kereskedelmi és politikai központja is volt egyben. A Piactérhez nyolc főutca vezetett, melyek a várost különböző körzetekre tagolták.

A 16. században a lakóházak kis földterületen épültek, többemeletesek voltak és közel álltak egymáshoz. Az utcára a ház homlokzata¹

¹ *homlokzat* – az épület utcára néző része

és portálja¹ nézett két ablakkal a földszinti rész megvilágítására. Az első és második emeleten három-három ablak volt: kettő a nappalin, egy a hálón. A földszinten általában üzletek, műhelyek, raktárak voltak, az első és második emeleten pedig a lakrészek. Az épületeket kőből építették, ezért kamjanicának nevezték őket (kamjanica – kőház – *a ford. megj.*).

Lvivi házak látképe a Piaćteren

Fogalmazzatok a szöveghez olyan kérdéseket, amelyek *Ki?*, *Mi?*, *Hol?*, *Mikor?*, *Hogyan?*, *Miért?* kérdő névmással kezdődnek!

Milyen történelmi információkat őriznek a lvivi Piaćter építészeti műemlékei?

A lvivi Piaćter napjainkig megőrizte 16. századi képét. A teret négy oldalról 44 kőház szegélyezi, melyek valaha gazdag polgárok lakhelyei voltak. Az épületeket a tulajdonosok neve vagy építészeti sajátosságai alapján különböztették meg egymástól.

¹ *portál* – építészetiileg kialakított bejárat

Fekete kőház

A 4. számú épületet például, amely Lorencovics kereskedő és patikus tulajdonában volt, a 19. században feketére festették. Ezért kapta a Fekete kőház (csorna kamjanica) nevet. A 2. számú épületben, Bandinelli firenzei kereskedő palotájában, rendezték be a város első postáját. Antonio Massari olasz kereskedő házának (14. számú épület) portálját pedig szárnyas oroszlán ékesíti nyitott könyvvel, amelyen az 1600-as év látható.

A Kornya ház az utca felől és belső „olasz” udvara

A Piac tér legismertebb épülete a Kornya ház. Konstantin Kornya a 16. század második felének leggazdagabb görög származású kereskedője volt Lvivben. Ezt a házat két telekre építették. Az olasz paloták mintájára belső udvart alakítottak ki benne boltíves loggia-sorokkal három oldalról. Ezért gyakran nevezik Kornya palotának is.

Állítsatok össze tíz kérdést a *Kijev és Lviv utcáin* elnevezésű vetélkedő számára! Írjátok fel őket külön-külön kártyákra, és tartsátok meg a versenyt az osztályban!

1. Mi újat tanultatok az órán Kijev főutcájáról, a Hrescsatikról?
2. Milyen történelmi sajátosságai vannak a Lvivi Piacter építészetének?
3. Miért értékes ismereti forrás a szülőföld múltjának megismerése szempontjából Ukrajna utcáinak és tereinek története?
4. Mit tudsz a saját utcád történetéről?

Miért fontos tudni városotok (falutok) történetét? Honnan szerezhethünk róla ismereteket? Ha létrehoznák az iskolátok utcájának múzeumát, melyik épületet helyeznétek el benne? Van-e története a városközponttól távol eső kis utcácskáknak?

Olvassátok el a szöveget, nézzétek meg az illusztrációkat! Válaszoljatok a kérdésekre!

A Hrescsatik mindennapjai a 19. század 60–80-as éveiben a történelmi források tükrében

„A város új létesítményei közé két cukrászda: az *Odessza* és a *Jásszi* tartozik. Az *Odessza* egy jelentéktelen épületben kapott helyet, az árai mészékeltek és gyakorlatilag mindent meg lehet ott rendelni. A *Jásszi* fényűzően, főúri ízlés szerint van berendezve, a fővárosban is az elsők között tartanak számon. Bútorzata előkelő, választéka gazdag, az előteret egzotikus növények díszítik. Kínálata pedig: a finomabbnál finomabb torták, sütemények, édességek felülmúlhatatlanok.

Működik a városban egy harmadik cukrászda is, a *Svájc*, melynek az a különlegessége, hogy a kávé, csokoládé, puncs és finom sütemények fogyasztása mellé felszolgálják a napilapokat is. Akinek pedig kedve tartja, az biliárdozhat. A tulajdonos tudhat valamit, mivel mindennap újabb és újabb sütemény- és csokoládéfajtákkal lepi meg a vendégeit...”

„Kijevben több cukrászda is van, ahol finom csokoládét, kávé, teát, fagyit, üdítőitalokat lehet fogyasztani. Legnépszerűbb a *Szemadeni*,

A kijevi Szemadeni cukrászda a Hrescsatikon a 20. század elején

amely a Hrescsatikon található, szemben a Dumával. Napközben 11 és 3 óra tájékan kijevi üzletemberek lepik el, akik tőzsdét rendeznek a falai között. A véletlen látogató nagyon magányosnak érezheti magát ezek között a különös figurák között.”

■ 1. Mi újat tudtok meg a kijeviek 19. század végi mindennapjairól? 2. Hogyan változtatta meg a város az emberek életmódját? 3. Készítsetek útikalauzt *Érdekesen és hasznosan pihenünk* címmel azokról a helyi nevezetességekről, melyeket érdemes felkeresni lakhelyeteken!

27.§. ZÖLD LOMBSÁTOR ALATT, avagy UKRAJNA PARKJAI ÉS KERTJEI

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1. Beszámoló készítése az umanyi *Szofijivka* parkról és a Csernyihiv megyei *Kacsanyivka* emlékparkról. 2. Miért tartják a parkokat és kerteket a világorökség szerves részének?

Nézzétek meg a fotót! Tetszik-e nektek a látvány? Szerintetek elbűvölték-e a fotóművészt a látottak, amikor a fényképet készítette? Miért szeretnek sokan a természetben sétálni? Miért hoznak létre parkokat? Részei-e a parkok a világ kulturális örökségének?

A Szerelem-sziget a Szofijivkai arborétumban, Umany, Cserkaszi megye

Arborétum

– olyan botanikus kert, ahol különféle hazai növényfajok mellett díszfák és idegen tájak fái, cserjéi is helyet kapnak, mint különlegességek

A Szofijivka arborétum az umanyiak áldozatos munkájának gyümölcse. Még a szemet gyönyörködtető Szerelem-szigetet is emberi kéz alkotta. Földjét gondos kezek hordták össze, a mesterséges tó partját pedig gránittal erősítették meg.

Több mint 2000 fa- és cserjefajta (hazai és egzotikus): mocsári ciprus, Vejmutov fenyő, tulipánfa, platán, páfrányfenyő stb. nő itt.

A Szofijivka arborétum keletkezésének története

Ukrajna a nagyvilágban nemcsak régi könyveiről, értékes régészeti leleteiről vagy tekintélyes erődítményeiről ismert. Ismeretes az ország természeti szépségeiről is, melyeket versekben énekeltek meg a költők, és mesteri módon képpé álmottak a művészek. A történészek viszont műemlékként tekintenek mindenre, ami emberi kéz nyomait viseli magán. Vannak ezek között mesterségesen kialakítottak is. Az egyik leghíresebb ilyen létesítmény az umanyi **Szofijivka** park Cserkaszi megyében. Messze Ukrajna határain túl is számon tartják, mint a 18. század végi, a 19. század eleji parképítő-művészet egyik legjelentősebb alkotását.

Amikor Szofijivkában jár az ember, olyan mintha valamilyen varázslatos mesébe csöppenne. Ez nem véletlen, hisz a parkot a görög és római mitológiából ismert történetek alapján tervezték. A park egyes részei úgy lettek kialakítva, mintha a görög istenek lakhelyei lennének. A dús növényzet közt sétálva szinte olyan érzés keríti hatalmába az embert, hogy bármikor felbukkanhat valahonnan egy mitológiai hős, egy író vagy filozófus.

A park ünnepélyes megnyitójára 1802-ben került sor. Mind a mai napig lenyűgöző a természet és az emberi kéz által létrehozott elemek tökéletessége, harmóniája. A környezettel való harmonikus együttélés bölcsességét hirdeti minden fa, bokor, tó, folyó.

Grotto – a földkéregben természetes úton, illetve mesterségesen létrehozott barlangszerű mélyedés vagy üreg, barlang

A park valamikor a lengyel Potockij mágnáscsalád tulajdonában volt, és Sztanyiszlav Potockij feleségének Szofijának a tiszteletére lett *Szofijivka* a neve. Egy lengyel hadimérnök, bizonyos Ludvik Metzel tervezte. Ő álmolta meg mesterséges tavait, zsilipjeit, szökőkútjait és vízeséseit, a Kirké szigetet, a földalatti Akherón folyót, a hidakat, grottókat (barlangokat), szobrokat, fasorokat, az Élysées-mezőt.

Mi tetszett nektek leginkább a *Szofijivkáról* szóló elbeszélésben?

Milyen építmények díszítik a parkot?

A park a Kamjanka folyó mentén terül el, ahol több mesterséges medencét, tavat, vízesést, zsilipet, zuhatagot, folyót, szökőkutat alakítottak ki. Legnagyobb tavai a 8 hektáros Felső-tó és az 1,1 hektáros Alsó-tó. A földalatti Akherón folyó hossza pedig 224 méter. Ezen a látványosságokon kívül a parkot még számtalan mesterséges szikla, pavilon, fülke és szobor díszíti.

A Tarpeji-szikla

A Flóra-pavilon

A park főbejáratánál egy magas sziklára épített könnyű fakonstrukciójú fülkét fedezünk fel, mely szinte belesimul a környezetbe. A látógatók ide menekülhetnek az eső vagy napsütés elől. A fülkének otthont adó mesterséges kiszögellést Tarpeji-sziklának nevezik. Hasonló a neve a római Capitolium-erőd délnyugati falának is.

Kígyó-szökőkút

A Flóra-pavilon kifinomult megjelenését magas oszlopainak és szőlőleveleket, szőlőfürtöket ábrázoló fríz domborművének köszönheti, amely 1852-ben készült el. A gránitlépcsők egy tágas, ovális alakú belső terembe vezetnek. A fehér oszlopok között ragyogó kilátás nyílik az Alsó-tóra.

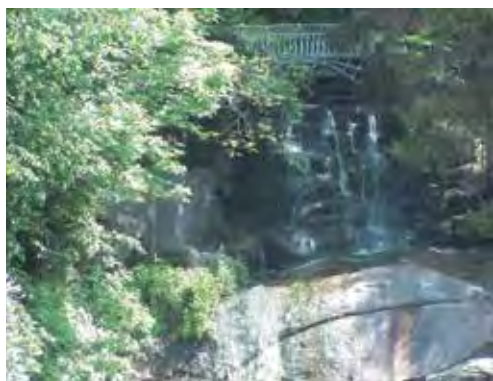
Az Alsó-tó közepén egy kődarabon tekergő kígyó nagyra nyílt száján keresztül széles vízsugár tör magának utat az ég felé. Ez a híres Kígyó-szökőkút.

A szökőkutat egy gránitból kirakott vízvezeték látja el vízzel, amely az út mentén húzódik a föld alatt.

A park egyik legrégebbi építménye a Nagy-vízesés. Órákon keresztül lehet csodálni a 15 méteres magasságból lezúduló víz csobogásának visszhangját. A vízesés a Felső-tóból kapja utánpótlását a földalatti Akherón folyón keresztül.

Dombormű

– olyan *szobrászati* vagy *iparművészeti* mű, mely alacsony *plasztikával* emelkedik ki egy *alapsíkról a térbe*. *Megkülönböztünk magas domborművet és lapos domborművet.*

A Nagy-vízesés

Óriások völgye

Szkülla-barlang

Kalüpszó-barlang

Thetisz-barlang

A Népgyűlés tértől gránitlépcső vezet felfelé. Baloldalon helyezkedik el a rózsaszín gránitból kialakított Szkülla-barlang, belsejében gránit padokkal és asztalokkal.

Legtökéletesebbnek a Nyugati- vagy Mennydörgés-barlangot tartják, melyet eredetileg Kalüpszó-barlangnak neveztek. Annyira tökéletes az elrendezése, hogy csak huzamosabb vizsgálódás után fedezhetjük fel rajta az emberi kéz nyomait. A grottó jobb sarkát egy kisebb vízesés díszíti. Valószínűleg a vízcsobogás hangja miatt kapta a barlang a nevét.

A Thétisz (Vénusz)-grottó pontos építészeti formáival egy antik templom bejáratára emlékeztet. A barlang előcsarnokában négy oszlopon egy gránitlap fekszik, melyre boltíves ablakot terveztek. A barlang belsejében egy Vénusz szobor áll.

Találjatok ki egy találós kérdést a *Szofijivka* valamelyik csodálatos építményéről! Fejtsétek meg a fejtörőket!

Miről híres a Kacsanyivka emlékpark?

Az ukrán kert- és parképítészet kiemelkedő alkotása a kacsanyivkai palota Csernyihiv megyében. Az épületegyüttest 1771-ben kezdték építeni. Első tulajdonosa P. Rumjancev-Zadunajszkij volt, később a Tarnovszkij család birtoka lett. A Tarnovszkijak idején élte Kacsanyivka fénykorát. A dinasztia három nemzedékének legkiemelkedőbb képviselője Vaszil Vasziljovics volt, aki nagy hozzáértéssel gyűjtötte a régiségeket. Miután 1866-ban átvette a birtok irányítását, hozzákezdett a part kialakításához, az utak rendbehozatalához. Az így

Kacsanyivka napjainkban

kialakított kacsanyivkai park Ukrajna és Európa egyik legnagyobb parkosított kertje lett. Nemcsak méretei hatalmasak, hanem rabul ejtő a természet és a parkművészet csodálatos összhangja is. Lenyűgözőek természetes és mesterséges tavai, legendás a *Szerelem* valamint *Hűség hídjai*, a Nagy-tó partján álló romantikus vár romjai. A parkot több mint 50 fa- és 30 cserjefajta díszíti.

A kacsanyivkai kastélyt előszeretettel látogatták a család rokonai, barátai, akik nem ritkán egészen a nyár végéig maradtak. Gyakran élvezte Kacsanyivka vendégszeretetét Tarasz Sevcsenko, Mikola Kosztomarov, Mihajlo Makszimovics, Mikolaj Gogol, Dmitro Javornickij. Ilja Repin például úgy hálálta meg Vaszil Tarnovszkij kedvességét, hogy megörökítette alakját a *Hetman* című festményen.

A képen Kacsanyivka ura vörös, aranysújtásos mentében, derekán gazdagon díszített övvel, melyben pisztoly és szablya látható. Arra az ágyúra támaszkodik, amely a kacsanyivkai palota előtt állt valamikor. A képen

Ilja Repin: Hetman, 1880.

látható öltözék és fegyverek a Vaszil Tarnovszkij gyűjteményben található kozák relikviák pontos másai.

Kacsanyivka fontos szerepet játszott Vaszil Sternberg festőművész munkásságában is, aki jó barátságban volt Tarasz Sevcenkóval. A Művészeti Akadémia diákjaként itt töltötte a nyári szünidőt 1836–1838-ban. Több grafikáján és kisebb festményén megörökítette a kastély híres vendégeit és mindennapjait. Ezekhez az alkotásokhoz sorolható a *H. Tarnovszkij birtoka Kacsanyivkában* című festménye. Vaszil Sternberg az ukrán táj nagy szerelmese volt. Sevcsenko és Brjullof szavaival élve képes volt egyetlen vázlatban megmutatni az egész országot.

V. Sternberg: *H. Tarnovszkij birtoka Kacsanyivkában, 1837.*

Játsszatok el a *Mondat-lánc* játékot! Mutassátok be a kacsanyivkai birtokot mondatonként úgy, hogy senki sem ismételheti meg az elhangzott mondatokat! A csoport azon tagja, aki nem tud újat mondani, az kimarad a sorból. Az nyer, aki az utolsó mondatot mondja ki.

1. Mikor, és milyen körülmények között hozták létre a Szofijivka parkot Umanban? A park mely létesítményeivel ismerkedtetek meg?

2. Miről híres a Csernyihiv megyei Kacsanyivka?

3–4. Miért tartják a parkokat és kerteket a világörökség részének?

Jártatok-e már a mai órán megismert parkokban? Szeretnétek-e eljutni oda? Szerintetek, könnyű dolog parkot építeni? Mit kell tenni ahhoz, hogy lakóhelyeteken több park legyen? A bölcsek szerint a jó cselekedetek körébe tartozik a faültetés. Miért?

Tervezzetek parkot! Rajzoljátok le, és mondjátok el, hol szeretnétek megépíteni!

28.§. **EMLÉKEK ŐRZŐI**, avagy **MIKÉNT MESÉLNEK A SZÜLŐFÖLD MŰEMLÉKEI A MÚLTRÓL**

4. SZÁMÚ GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

A mai órán fogjátok elsajátítani.

1–2. Szülőföldünk műemlékei közül melyek segítik legjobban a történetiséket a múlt eseményeinek feltárásában? **3.** Egy műemlék bemutatása.

Nézzétek meg a fotókat! Olvassátok el a hozzájuk fűzött szöveget! Mit tudatok meg a képen látható műemlékekről? Miért kell az építészeti és képzőművészeti alkotásokat védeni? Szerintetek, miben nyilvánul meg a műemlékvédelem?

A Szentlélek eljövetele-templom Potelicsi községben. Lviv megye, Zsolkivszki járás

A medzsibizsi vár. Hmelnickij megye, Leticivszi járás

A Szentlélek eljövetele-templom Ukrajna legrégebbi máig fennmaradt faépítménye. 1502-ben épült Potelicsi község fazekasainak költségén egy régebbi templom helyén. A 17. században átépítették tetőszerkezetét és új oltárt emeltek. A templom egyik különlegessége a 17. század 40-es éveiből az összefüggő, egységes falfestménye, amely a maga nemében egyedülálló a világon.

A *Medzsibizs* elnevezés a helység földrajzi helyzetével van kapcsolatban, hisz két folyó, a Déli-Bug és a Buzsok között terül el. Az 1540–1731-es években a lengyel Szinyavszkij mágnáscsalád birtokolta. Mivel a lengyel nemes itt szándékozott megtelepedni, 1540-ben hozzáláttak a faépület teljes újjáépítéséhez. Építőanyagként követ használtak, s hatalmas palotát emeltek a régi helyére.

Az órához való felkészülés során azt a feladatot kaptátok, hogy gyűjtsetek illusztrációkat szülőföldetek azon történelmi műemlékeiről, melyekről be akartok számolni osztálytársaitoknak. Készítsetek emlékeztető táblát erről a műemlékről!

Dolgozzatok csoportokban, és készítsetek albumot szülőföldetek történelmi műemlékeiről *Emlékek őrzői* címmel az alábbi vázlat alapján!

1. Mikor, és ki alkotta?
2. Mi fogott meg benne a legjobban?
3. Hogyan alakult a műemlék sorsa az idők folyamán?

Számoljatok be az osztálynak munkátok eredményeiről, és válaszoljatok a megbeszélés során felmerült kérdésekre!

Az **1. csoport** tagjai a templomok, mecsetek, zsinagógák történetét dolgozzák fel.

A **2. csoport** tagjai az erődök, várak, paloták történetét dolgozzák fel.

A **3. csoport** tagjai a parkok, kertek történetét dolgozzák fel.

Miért keresik fel a turisták a történelmi műemlékeket? Tájékozottabbá válnak ezáltal? Bizonyítsátok ezt saját példátokkal!

Osztályozzátok az órán végzett munkátokat a következő táblázat szerint!

Az óra szakasza	Pontszámok	1	2	3
Előkészítő szakasz				
Párban végzett feladatok				
Csoportos munka				
Megbeszélés, összegzés				
Értékelés (osztályzat)				

UKRAJNA MŰEMLEKEI

PARKOK

1. Kacsanyivka
2. Olekszandria
3. Szojivjka

RÉGÉSZETI EMLÉKEK

1. Az ősemberek első telephelyei
2. Krajnabani
3. Tripiljai Kultúra-emlékpark
4. Tovszja Wollia szkita kurgán
5. Kanjanjána Mohila
6. Olbia romjai
7. Herzonész romjai
8. Pantikarpaisz romjai

ÉPÍTÉSZETI MŰEMLEKEK

Templomok és székesegyházak

1. A Nagyboldogasszony-templom a Kornyukt narantgoromnyai
2. Ormény-székesegyház 1363-ból
3. Szent György-székesegyház, 1744–1762.
4. Kozák sírok emlékpark
5. Pocsajvi Kolostor Nagyboldogasszony-székesegyháza, 1711–1783.
6. Szent Panteleimon-templom a 12. századból
7. Maria Fatima erődtéplom 1476-ból
8. Kijevi Batlangolostor
9. Kijevi Batlangolostor
10. Kijevi Szűzkegyelmezése - (Preobrazsenszki) székesegyház
11. Pjatinika-templom a 12. század végétől
12. Szent Dániel-temploma 1656-ból
13. Maria Oltalma-székesegyház 1689-ből

Várak és erődítmények

1. Felső vár
2. Oleszkói vár
3. Munkácsi Palánka vár
4. Holmi erőd
5. Kanjanecsi-Pogyliszki erőd
6. Nedzsidzi erőd
7. Bilhorod-Dnyesztrowszkij vár
8. Genoval vár

Egyéb kiemelkedő építészeti műemlékek

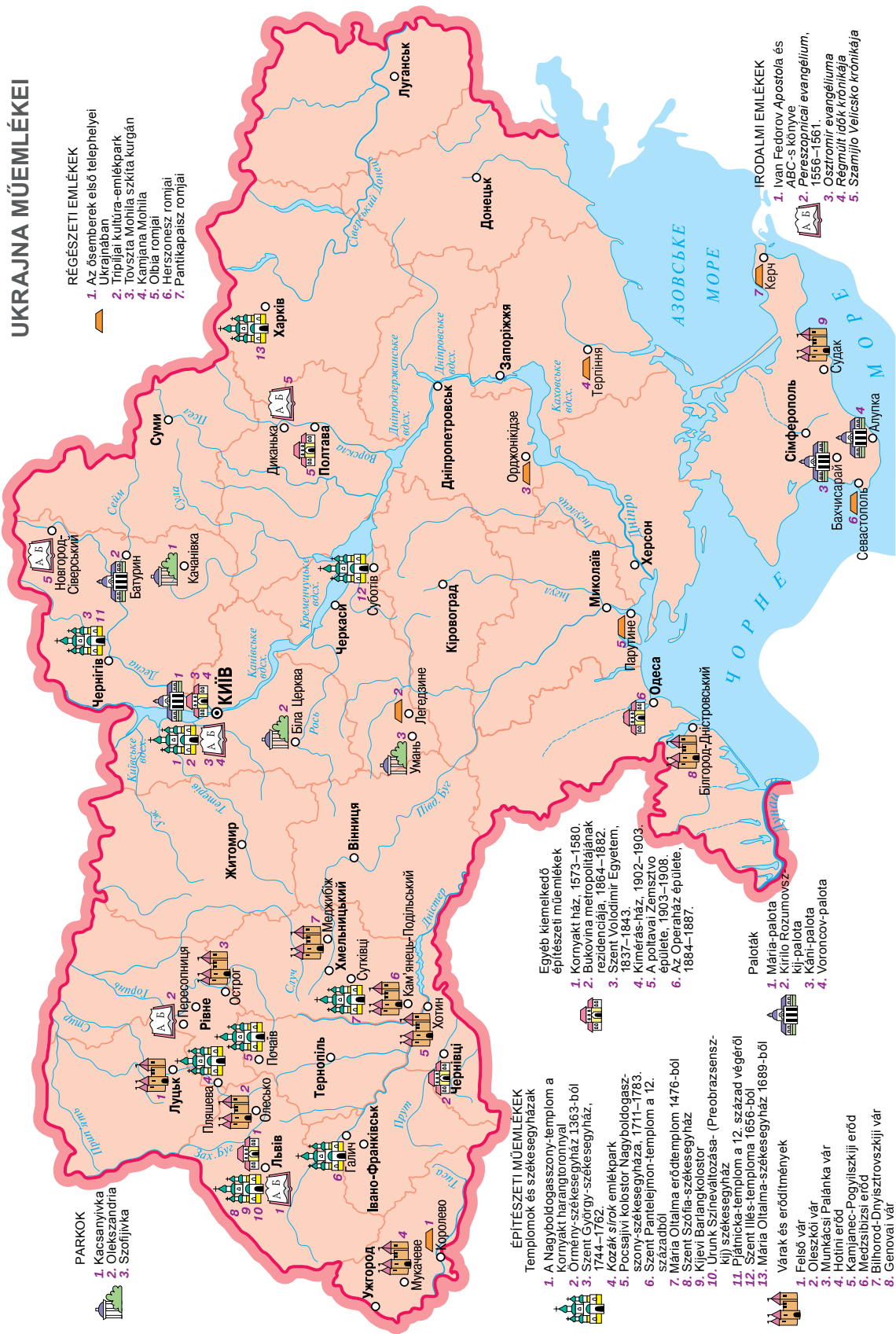
1. Kornyukt ház, 1573–1580.
2. Bukovina metropolitánának rezidenciája, 1864–1882.
3. Szent Volodimir Egyetem, 1837–1843.
4. Kimerás-ház, 1902–1903.
5. A puttavai Zensztvo épülete, 1903–1908.
6. Az Operaház épülete, 1884–1887.

Paloták

1. Mária-palota
2. Kirillo Rozumovszkij-palota
3. Kij-palota
4. Voroncsov-palota

IRODALMI EMLÉKEK

1. Ivan Fedorov Apostola és ABC-s könyve
2. Pereszopnical evangélium, 1556–1561.
3. Osztrómir evangéliuma
4. Régmúlt idők krónikája
5. Szamijlo Velicsko krónikája

29.§. **AZ UTAZÁS FOLYTATÓDIK**, avagy **VISSZAPILLANTÁS A MEGTETT ÚTRA**

5. SZÁMÚ GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Ismételjétek meg az 5. osztályban tanultakat játékos formában!

Ehhez:

- *Válasszatok hét megfigyelőt, akik ellenőrizni fogják azt, hogyan teljesítik feladataikat az állomásokon az idővándorok!*
- *Találjatok ki minden állomás számára külön nevet, sorszámot, és írjátok fel azokat egy táblára! Készítsetek feladatlapokat, melyeket a csapatok az adott állomáson fognak megoldani!*
- *Lássátok el az idővándorokat útmutatókkal, melyen tüntessétek fel az állomás nevét, a maximálisan elérhető pontszámot és az elért pontszámot! Például:*

1. számú útmutató (a többi csapat száma 2., 3., 4. számú útmutató)

Az állomás száma	Az állomás neve	Maximálisan elérhető pontszám	Elért pontszám
1	A történelem és a térkép		
2	Az idő urai		
3	Négyszemközt a szellemóriásokkal		
4	Mindennapi dolgaink		
5	Az emlékek őrzői		
6	Zászlók és lobogók alatt		
7	Maradandó kincsek		

- *Alakítsatok 5–7 idővándor-csapatot! Minden csapat kapjon egy-egy útmutatót!*

- *Meghatározott rend szerint induljatok útnak, de 5 percnél tovább egyetlen állomáson se időzzetek!*
- *Az utazás befejezése után adjátok át az útmutatókat a tanárnak, hogy értékelje a teljesítményt és kihirdesse a győztes csapatot!*

AZ UTAZÁS SORÁN MEGOLDÁSRA VÁRÓ FELADATOK

1. számú állomás. A történelem és a térkép

A 233. oldalon lévő térkép segítségével próbáljátok meg 5 perc alatt meghatározni Ukrajna ismert műemlékeinek helyét, és létrejöttük idejét, majd töltsétek ki az alábbi táblázatot!

	A műemlék neve	Keletkezésének helye	Keletkezésének ideje
Templomok			
Erődök, várak, paloták			
Kódexek, nyomtatott könyvek			
Parkok			

Minden helyes válasz 1–1 pontot ér (a műemlék neve, keletkezésének helye, keletkezésének ideje) vagyis egy sorért 3 pont jár.

2. számú állomás. Az idő urai

Állítsatok össze egy több kérdéses kronológiai feladatot! Helyezzétek el a dátumokat az időtengelyen, majd oldjátok meg a feladatot! A megoldást írjátok be a füzetbe. A maximálisan elérhető pontszám 5 pont.

3. számú állomás. Négy szemközt a szellemóriásokkal

Ez a feladat segít nektek visszaemlékezni azokra a történelmi személyiségekre, akikkel ebben a tanévben találkoztatok.

Nézzétek meg a képeket! Kit ábrázolnak? Készítsetek az egyik képen látható szellemóriásról rövid beszámolót!

Minden helyes megoldásért 1 pont jár, a beszámoló egy-egy mondatáért szintén annyi. A maximálisan elérhető pontszám 11 pont.

4. számú állomás. Mindennapi dolgaink

Ez a feladat segít nektek visszaemlékezni a történelmi korok emberének mindennapjaira. Tekintsétek meg az illusztrációkat! Mit ábrázolnak? Hogyan lehet a segítségükkel megismerni őseink életét?

Töltsétek ki a táblázatot!

Mi látható a képeken?	Szavak, szókapcsolatok, amelyek leginkább jellemzik ezt a tárgyat, szerkezetet, közlekedési eszközt vagy az emberek mindennapi életét
1. Szkíta melldísz	Szkíták, nomádok, lovasok, két és fél ezer évvel ezelőtt, a Fekete-tenger északi partvidéke, arany ékszer, jelenetek a szkíták életéből, kurgánok, Tovszta Mohila Dnyipropetrovzszk megyében, Borisz Mozolevszkij régész.
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	

Minden tárgy / műemlék helyes megnevezéséért, a szavakért vagy szókapcsolatokért 1–1 pont jár.

5. számú állomás. Az emlékek őrzői

Ez a feladat segítségetekre lesz abban, hogy felidézzétek a leghíresebb építészeti és képzőművészeti műemlékeket.

Nézzétek meg a képeket! Töltsétek ki a táblázatot!

Milyen műemlék látható a képen?	Mikor, és milyen körülmények között jött létre?	Miért értékes történelmi forrás?
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		

Minden helyes válasz 3 pontot ér, összesen 27 pont.

6. számú állomás. Zászlók és lobogók alatt

Ez a feladat segít nektek visszaemlékezni a történelem legjelentősebb eseményeire.

Nézzétek meg a képeket! Vajon milyen történelmi eseményeket ábrázolnak? Az egyik eseményről készítsetek 3–7 mondatos beszámolót!

Az illusztrációk a következő eseményeket ábrázolják:

1. _____; 2. _____;
3. _____; 4. _____;
5. _____.

Minden helyes válasz 1 pontot ér. A beszámoló minden mondataért szintén 1 – 1 pont jár.

7. számú állomás. Maradandó kincsek

Ez a feladat segít visszaemlékezni a régi könyvekre.

Nézzétek meg az illusztrációkat! Milyen könyvek láthatók rajtuk? Az egyik ilyen könyvről készítsétek 3–7 mondatos beszámolót. Töltsétek ki a táblázatot!

Milyen könyv látható a képen	Mikor jött létre?	Hol jött létre?	Miről vált híressé?
1.			
2.			
3.			
4.			
_____ című könyvről köztudott, hogy _____			

Minden táblázatsor 4 pontot ér. A beszámoló egy-egy mondata 1–1 pontot. A maximálisan elérhető pontszám 19 pont.

HÁZI OLVASMÁNYOK

Csodatévő ikon

Marcsi szomorúan bandukolt hazafelé az iskolából. Barátnőjére, Krisztára gondolt, aki már harmadik napja lázasan feküdt otthon. „Helló, Cirmi” – köszöntötte a kapubejárat tetején lustálkodó vörös cicáját. Az ősi Lucknak ebben a szegletében különös szokás járta. Ha egy macska feltelepedett a kapufélfára, akkor egyszerre nyugalom töltötte el a környéket. Az udvar verébcsviteléstől és galambturbékolástól lett hangos, a rozsdás hinta sem nyikorgott annyira, a szomszédasszonyok elfelejtettek perlekedni, a gyerekek pedig békésen játszadoztak a homokozóban.

– Jó napot, Nágya néni – köszöntötte Marcsi a szembe jövő szomszédasszonyt.

– Valahogy nem tetszel nekem, kis barátránóm – fogadta Marcsi köszönését a néni. – Csak nem az iskolában történt valami? Gyere, meséld el egy finoman gőzölgő hársfatea mellett, lelki bajok ellen ez a legjobb orvosság.

Marcsi megörült az invitálásnak, kedvelte Nágya nénit. Most azt gondolhatjátok, hogy ez lehetetlen, pedig nem. Gyakran megesik, hogy kislányok idősebb nénikkel barátkoznak. Marcsi azért szeretett Nágya nénivel társalogni, mert mindig megtudott tőle valami érdekességet, szokatlant. Ez nem véletlen, hisz sokat látott, tapasztalt asszony volt.

– Megbetegedett a barátránóm, Kriszta – kezdte a panaszáradatot a kislány. – Mindössze két napig járt iskolába, mert felszökött a láza. Azt mondja az anyukája, olyan gyenge, mint egy fűszál. Nélküle olyan magányos vagyok. Ha lenne egy kicsivel több erőm, megosztanám vele.

– Ne bánkódj, Marcsikám, míg megisszuk ezt a finom teát, addig kitalálunk valamit. Elmesélek neked egy több mint négyszáz éves történetet. Akkor is megbetegedett egy kislány. Az anyukája sírt, bánkódott, nem tudta hogyan segíthetne gyermekén... Az egyik éjszaka különös álmot látott. Istenanya ragyogó ikonja jelent meg előtt-

te, ami meleget árasztott magából. Másnap a szomszéd városba, Holmba sietett, és amikor belépett a templomba, ugyanazt az ikont fedezte fel a falon, Istenanya csodatévő ikonját. Egyszerre remény költözött a szívébe. A kislány pedig pár nap múlva meggyógyult.

– És mi történt az ikonnal?

– Ez Ukrajna máig fennmaradt legrégebbi szentképe. Egyébként holnap megnézheted a mi helytörténeti múzeumunkban.

– Hogy került a lengyelországi Holmból hozzánk, Luckba?

– Holmot még Danilo halics-volinai fejedelem alapította. Az uralkodó később is sokat tett kedvelt városáért. Templomokat építtetett, könyvtárat alapított. Valószínűleg az Istenanya ikonját is ő rendelte meg Konstantinápolyból a helyi székesegyház számára. Később a várost meghódították a lengyel fejedelmek. A 20. század elején az ikon Kijevbe került, majd a második világháború idején vissza Holmba. Luckba Holm utolsó plébánosa, Havriil Korobcsuk hozta. A 2000. év őszéig családja tulajdonában volt. Most pedig mindenki megtekintheti a lucki múzeumban.

– Ilyen régi ikon, valószínűleg csodát is tud tenni? – kérdezte Marcsi.

– Igazad van, Marcsi, ez egy csodatévő ikon. Még a 17. században született róla egy könyv, melyben a következő legenda olvasható. A tatárjárás idején történt. A várost napok óta ostromolta az ellenség, és úgy tűnt, el is foglalja. A fejedelem két lánya fogta az ikont és felvitte a vár falára. És ekkor csoda történt. A város hirtelen emelkedni kezdett és az ellenség elképedve látta, hogy nem tudja bevenni falait, mivel azok már a felhők között vannak. Azóta is mondogatják, hogy Holm falai „az eget súrolják”.

... Másnap iskola után Marcsi a múzeumba sietett, utána pedig Krisztához, hogy elmesélje neki a holmi csodatévő Istenanya ikonjának a történetét.

A bölcsesség magvai

– Ez itt a kijevi Szófia-székesegyház –, válaszolta a vándor kérdésére egy kijevi polgár és továbbment. A templom nagy volt és tiszta, a finoman fodrozódó tenger hullámaira emlékeztetett. A vándor meg-

állt, hogy jobban szemügyre vehesse ezt a csodálatos alkotást. Már sokfelé járt, de ennél tökéletesebbet még soha nem látott. Még a hatalmas Bizánc fővárosában, Császárvárosban sem tapasztalt ehhez hasonlót. A kijevi Szófia-székesegyház galériái, lépcsőzetes tornyai szinte megfégezhetetlenül törtek az égbolt felé, ahol hirtelen tizenhárom keresztkupolában teljesedtek ki, amelyek szélről befelé haladva növekedtek a kicsiktől a nagyokon át a legnagyobbig, amely középen állt. A napsugarak aranyesőként hullottak alá róluk, amelytől nemcsak a nagykupola ragyogott, hanem az egész építmény.

A vándor lélegzetét visszafojtva belépett a székesegyházba. Ünnepléses csend honolt bent. A frissen meszelt falakon a napfény és az árnyék érdekes játéka ejtette ámulatba. „Nem késtem el – gondolta örömmel. – Most fogják elkezdni a freskók festését.”

– Kit keresel, jó ember? – szólt egy hang valahonnan a kupolából.

– Én vagyok a mester. Jaroszlav nagyfejedelem meghívására érkeztem.

– De régen várunk rád, testvér. Rossz vezetőd volt, vagy eltévedtél? – viccelődött a kupola alól az iménti hang. – Zsdanko, vezesd el a vendéget, hadd pihenje ki magát. Délután kezdjük a festést. Elkészítettük az ecseteket, festékeket, a mesterek már alig várják, hogy dolgozhassanak.

– Előbb hozzál nekem egy bögre vizet, nagyon megszomjaztam – kérte a vándor fiatal kísérőjét. – A világban vándorolva mindig a kijevi vízre vágytam.

– Valamikor már járt Kijevben? – kérdezte Zsdanko, amikor átnyújtotta a vizesbögrét.

– Zsdankókám, én itt nőttem fel. Később sokat vándoroltam, tanultam. Most pedig visszatértem. Rögtön ide jöttem. Megmutatnád nekem a várost, sok minden megváltozott, mióta elmentem.

– Lehet róla szó – felelte a fiú, és mezítlábasan a kijárat felé indult.

Kijev a felismerhetetlenségig megváltozott Jaroszlav uralkodása alatt. A hegyen elterülő felső várost új, hatalmas cölöpkerítéssel és sáncsal erősítették meg. A fal alatt széles vizesárkot vájtak. A városba három kapun keresztül lehetett bejutni. Kijev főbejárata az Aranykapu volt, amely fölé az Angyali Üdvözlés-templomot emelték. A pompás bejárat szívesen fogadta a barátokat, de az ellenségnek riasztó

akadályt jelentett. A városban mindenütt építkezések folytak. A Szófia-székesegyház közelében a Szent György-templom épült. Kissé távolabb a Szent Irén-templom volt látható.

– Mondd csak, Zsdanko, ki és hogyan építi ezeket a templomokat – kérdezte a nemrég érkezett mester.

– Semmi biztosat sem tudok. Csak azt hallottam, hogy a fejedelem ugyanúgy törődik mindegyikkel, mint a Szófiával. Azt beszélik, hogy amikor Jaroszlav felkereste a Szent György-templom építkezését, elcsodálkozott azon, miért dolgoznak ott olyan kevesen. Azonnal megparancsolta, hogy minden építőnek fizessenek naponta egy ezüst-pénzt. A fejedelem utasítását a főtéren hirdették ki. A következő napon sok mesterember érkezett az építkezésre.

– Szép templomok, nem tudod kiválasztani, hogy melyik a leggyönyörűbb – mondta a mester, miközben szemlélődött, majd hozzáfűzte –, a Szent György-székesegyházat a nagyfejedelem égi oltalmazójának tiszteletére építették, hiszen Jaroszlav keresztény neve – György. Szent Irén pedig Jaroszlav hadseregének a védőszentje.

– Miért nevezik Szófiának a kijevi székesegyházat? – kérdezte Zsdanko.

– Szófia görögül azt jelenti, hogy bölcsesség. Vagyis Jaroszlav megparancsolta, hogy a templom megépítésével tisztelegnek az isteni bölcsességnek.

– Nekem azt mondták – cáfolta Zsdanko –, hogy a székesegyházat annak a nagy győzelemnek az emlékére építették, amelyet ezen a helyen aratott a nomád besenyők fölött.

– Ez így is van. Arról a dicsőséges győzelemről én is hallottam, amikor Kijevtől távol voltam. Jaroszlav ezt a diadalt nemcsak karddal, hanem mindenekelőtt bölcsességgel érte el. A fejedelmünk könyves ember, tiszteli a tudást, hisz abban, hogy a könyv hatalmas erőt annyi, mint a fizikai erő és az éles kardok.

– Maga annyit tud Kijevről, a fejedelmünkről, mintha egész eddigi életét itt élte volna le – mondta csodálkozva a fiú.

– Az országunkat mindenütt ismerik. Az idegenek tisztelik Jaroszlavot, mert nemcsak a mának él, hanem törődik az állam jövőjével is. Vegyük csak példának okáért a Szófia- székesegyházat. Lesz ben-

ne könyvtár, könyvfördítő és -másoló műhely, lesz benne iskola, ahol a tehetséges gyermekeket tanítják majd. Nem véletlenül mondják, hogy Jaroszlav sűrűn bevetette az orosz földet a bölcsesség magvaival. Nem telik sok időbe, s szárba szökkennek a magok, kivirágoznak, megsokszorozzák majd a kijevi állam erejét.

A nap már lenyugvóban volt, amikor Zsdanko a tanítójával – mert a fiú így kezdte el nevezni a mestert – belépett a Szófia-székesegyházba. Hamarosan finom festékréteg került a nedves falra. Freskók születtek. Az egyik az utókor által Bölcsnek titulált kijevi nagyfejedelmet és családját örökítette meg, a másik a népes Kijev minden napjait és utcazenészeit ábrázolja.

A vándorkönyv

– Itt fogsz megtanulni írni és olvasni – tolta gyengéden a házvezetőnő¹ Annát, a fejedelem lányát a nappali² közepe felé. – Nem tudom mennyire van ínyedre ez a tudomány, de legyen meg az atyád, Jaroszlav akarata. Mikor még kisebbek voltatok, nagyobb szükség volt az én tanácsaimra is. „Segíts, Anyácska, lázasak a gyerekek”, „Csak nehogy hideglelés³ legyen”, siráinkoztak a nevelőnők, és már siettek is hozzám a gyógyfüvekért. Azóta viszont a fejedelem szava dönt mindenben. Na, isten áldjon, galambocskám – és már ment is tovább a dolgára, léptei már a várudvarról hallatszottak.

Anna, miután magára maradt, körülnézett a szobában. A félhomályban asztalokat látott, melyeken hatalmas könyvek és lúdtollak voltak szanaszét. A szoba sarkában egy könyv fölé görnyedő alakot vélt felfedezni. „Kódexmásoló” – gondolta, és mivel mindig kíváncsi természetű volt, már oda is lépett hozzá.

– A híres szkriptóriumban³ vagyok? – szólította meg Anna a szorgosan munkálkodó szerzetest.

– Igen, kisasszony, fejedelmi atyja parancsára itt másoljuk azokat a könyveket, amelyek tudást adnak mindenkinek, mint ahogy a bő vizű folyók itatják át drága hazánk földjét.

¹ *nappali* – a ház legnagyobb és legdíszesebb szobája

² *hideglelés* – magas lázzal járó fertőző betegség

³ *szkriptórium* – az a helyiség, ahol a kódexeket másolták

– Most éppen min dolgozol? – kérdezte a lány, de a kódexmásoló nem válaszolt.

– Mi van, megsüketültél a nagy csendben?

– Hercegnő, ne kiabálj, nem vagy a legelőn. Hangodtól szétszaladnak a gondolataim. És hogy tanítsalak bölcsesség nélkül téged?

– Miért, te engem tanítani akarsz?

– Látsz itt rajtam kívül más tanítót?

– Miféle tanító az, aki nem ősz, nem görbe a háta, és még nem is tekintélyes.

– Ha nem hiszel nekem, bátran vizsgáztass le.

Anna, mintha csak erre várt volna, alaposan kikérdezte a kódexmásolót.

– Mi a neved?

– Makariosz

– És az mit jelent?

– Honnan veszed, hogy a nevek jelenthetnek valamit? Különben a nevem görög eredetű és azt jelenti: boldog, áldott.

– Hol tettél szert könyves tudományokra?

– Császárvárosban.

– Mit másolsz most?

– Egy evangéliumot, de elég volt a szócséplésből. Sok beszédnek sok az alja – vágta el hirtelen a beszélgetés fonalát a kódexmásoló.

– Mindig a legérdekesebb résznél hagyod félbe a mesédet? Engedj meg egy utolsó kérdést.

– Nem bánom, kérdezz.

– Az összes többi asztalon csupa nagy könyv van, amelyiken viszont dolgozol, az kicsi. Miért?

– Azért, hogy mindig kéznél legyen, és mert egy konkrét személy számára készül, akinek segítségül szolgál majd a helyes út felismerésében, lehet, hogy neked.

A beszélgetés alatt észrevétlenül elrepült az idő. Anna a nap végére megismerkedett az ABC-vel, sőt még a nevét is megtanulta leírni. Este izgatottan mesélt nővéreinek és Miloszlavának, a komornának a titokzatos Makarioszról.

– Látom, hercegnóm, teljesen elcsavarta a fejed a fiatal kódexmá-soló – nevetett Miloszlava – Menjünk ki az udvarra. A mai varázslatos éjszakán talán még Makarioszról is megtudhatunk valamit.

– Elég a varázslásokból, Miloszlava. A múltkor is azt jósoldad nekem, amikor a csizmám leesett, s az orra nyugati irányba mutatott, hogy az én boldogságom messze földön fog beteljesedni.

– Korai még a jövőre gondolni, hercegnóm, tévedhettek is azok a csizmák. A mai éjszakán viszont megtudhatod, hogy fogják a jövőndöbelidet hívni. Akinek a nevét először meghallod, az lesz majd a férjed.

– Siessünk a nagyteremhez – kiáltotta Anna –, fejedelmi atyám épp tanácskozást tart, hátha meghallunk valamilyen érdekes nevet.

Anna elsőként futott ki az udvarra, a többiek követték. Amikor a nagyterem befagyott ablakához értek, megpróbáltak bekémlelni rajta.

– Olyan, mintha betűket írt volna rá a fagy – suttogta Anna.

– Még ha azt mondtad volna, hogy virágokat hímzett rá, megértenénk, de hogy betűket, ki hallott már ilyet!

– Ne csacsogjatok annyit, az egész varázslást elrontjátok.

A nagyteremben valóban komoly megbeszélés folyt fontos államügyekről. A vastag ablakon keresztül nagyon kevés szó szűrődött ki. És ekkor hirtelen az egyik bojár a Henrik nevet ejtette ki. Anna a meglepetéstől a hora rogyott.

Teltek-múltak az évek.

Anna pünkösd¹ vasárnap ment nőül I. Henrik francia királyhoz. Az esküvőre Reimsben került sor. Ez az ódon francia város idegen maradt a hercegnő számára, nem emlékeztette őt kedves Kijevére. Kis kézi evangéliumát hozta csak magával otthonról, amely az ő életét jelképezte: egy idegenből jött királynő sorsát. Francia földön azóta is szívesen mesélik az ősi kijevi könyvecske első tulajdonosának, Anna francia királynőnek, Bölcs Jaroszlav kijevi fejedelem lányának történetét.

¹ *pünkösd* – húsvét után a 7. vasárnapon és hétfőn tartott keresztény ünnep, amelyen a kereszténység a Szentlélek kiáradását ünnepli meg (*a ford. megj.*).

A Szofijivka zöld lombsátra alatt

Umany ukrán városka már fél éve a készülődés lázában égett. Különösen a cárnő kertje, a híres Szofijivka körül volt nagy sürgés-forrás. A park méla csendjét nem madárcsicsergés verte fel, hanem a szekercék kopácsolása, a munkagépek zakatolása és a mesterek hangos szóváltása.

Joszip minden reggel segédkertész apjával a Szofijivkába indult. Ez a nap azonban vidámban kezdődött, mivel a nyári szünidőre Kijevből Umanyba érkezett barátja, Mikola.

– Meg fogsz lepődni, Joszip, de a Szofijivkáról még a mi gimnáziumunkban is hallottak. Az egyik tanárunk ugyanis nálatok szerzett kertészeti tapasztalatokat.

– Ebben semmi meglepő nincs. Idén amúgy is sok híresség érkezik hozzánk a jubileum megünneplésére: agronómusok, tanítók, kertészek, sőt még tudósok is.

– Száz éves a Szofijivka?

– Nem, Mikola. A helyi kertészeti főiskola 50. évfordulóját ünnepeljük karácsonykor. Még bál is lesz a jubileum tiszteletére. Pont úgy, mint Felix Potockij idején. Ide várják a legelőkelőbb vendégeket.

– Ezért van ez a nagy felhajtás. Örülök a sokadalomnak, mivel nem lesz unalmas festeni. Barátom, én végérvényesen eldöntöttem, festő leszek. És te, még mindig vízimérnök szeretnél lenni?

Joszip mintha nem is hallotta volna barátja kérdését hirtelen leért a főútról egy keskeny ösvényre, majd felkiáltott.

– Gyere Mikola, megmutatom neked azt a szökőkutat, amelyet magam állítottam helyre. Képzeld el, 80 évig egyáltalán nem működött. Azt mondják, Szófia grófnő halála óta.

Az ösvény a park legeldugottabb részébe vezetett, amely fölé tömör gránittömb magasodott. Mikola a sziklában keskeny hasadékot fedezett fel, melyen keresztül a fiúk egy kis barlangba jutottak. A sötétben vízcseppek kopogását hallották.

– Látod, honnan csepeg a víz? – kérdezte Joszip.

Miután jobban megfigyelte, Mikola azt vette észre, hogy a víz a köveken szivárog keresztül, majd egy márvány vázába gyűl össze.

– Amikor megtelik a váza, a szökőkút működni kezd. Pár másodpercig olyan lesz, mint egy szirmait bontogató virág, majd minden kezdődik előlről. Az umanyi öregek azt mesélték, hogy a szökőkút működésének titkát csak a grófnő ismerte.

– Megfejtetted a park összes titkát? – kérdezte Mikola.

– Koránt sem. Apám azt mondja, a Szofijivka titka a szeretet – felelte Joszip.

– Ez valószínűleg így is van. Mindenki tudja, hogy a parkot Potockij gróf, felesége, Szófia tiszteletére hozta létre. Erről tanúskodik a bejárat felett lévő felirat is: „Szerelmem jeléül Szófiának”. A park megálmodója Ludwig Metzel mérnök, a gróf szárnysegédje arra törekedett, hogy megőrizze a Kamjanka folyó környékének természetes szépségét.

– Mit értesz az alatt, hogy megőrizze? Mindenki tudja, hogy Szofijivka minden csodáját emberek hozták létre.

– Én nem az épületekre, pavilonokra és szökőkutakra gondolok, hanem a tavakra, vízesésekre meg a sziklákra.

– Képzeld el, barátom, azok is emberi kéz művei. A park építésénél ugyanis több ezer ember vett részt.

– Trembeckij, a híres költő ezek szerint nem a természet szépségeit énekelte meg versében, hanem az emberi munkát, amely képes a sivatagot édenkertté varázsolni.

– Ez tökéletesen így van – kapcsolódott a beszélgetéshez Joszip édesapja. – Amikor a park az orosz cárnő tulajdona lett (innen a cárnő kertje elnevezés) még több munkás, építész és kertész érkezett ide, akik még egy üvegház is építettek csupa egzotikus növényvel. Emellett a parknak méhészete is volt. 1859-ben Odesszából átkerült ide a kertészeti főiskola is. A tanintézmény tanárainak és diákjainak köszönhetően a Szofijivka a ritka növények igazi múzeumává vált, ami még csodálatosabbá tette a világnak ezt a paradicsomi szegletét.

A régi vár legendája

Mihály már harmadik napja rótt a erdő ösvényeit, maga után vonszolva Volohány névre hallgató medvét. Miatta hagyta el kis faluját és indult a fejedelmi Luck felé. Volt azonban más oka is an-

nak, hogy világgá menjen. A kis Mihály nagyon nehéz körülmények között élt. Korán árvaságra jutott és az egyik lábára sántított. A többi gyerek sem szívesen játszott vele. Sokat időzött az erdőben: ismert minden fűszálat, a hangjuk alapján felismerte a madarakat, már messziről hallotta, ha vadállat közeledett. Egy alkalommal egy félholt medvebocsra akadt. Hazavitte, felnevelte, a szájától vonva meg a falatot. Később megtanította két lábon járni, hajlongani és bukfencezni is. A faluban csak nevettek rajta, és sokan mihaszna legénynek tartották. De őt ez nem érdekelte, ugyanis hallotta egy vándorkomédiástól, hogy a fejedelmi udvarban sok idomított állat van, melyek nagyon népszerűek a mulatságok idején. Gondolta, szerencsét próbál, és búcsút intett a kapufélfának.

Már esteledett, amikor a lucki várhoz ért. A kapunál zsákokkal, kosarakkal, teknőkkal megrakott szekerek mellett parasztok vártak bebocsátást, akik élelmet hoztak a fejedelem asztalára. Nagyon nyugtalanok voltak, még az éj leszállta előtt szerettek volna bejutni a városba. A Luckot körülvevő erdőben ugyanis farkasok ólálkodtak. „Ha nem jutunk be még az éj leszállta előtt a várba, akkor nem a fejedelem és a nemes urak fognak enni az élelemből, hanem a szürke farkasok.”

– Kedves barátom, Volohány, ha a gabonaszállítókat sem engedik be, akkor mi biztosan nem jutunk erre be a várba. Gyere, keressünk másik bejáratot. – Amint ezt kimondta, kissé jobbra az úttól egy keskeny ösvényt fedezett fel.

Néhány lépés megtétele után azonban az ösvény sűrű bozótosba torkollott. A medve hirtelen megmakacsolta magát, és nem akart tovább menni, hiába rángatta láncát a fiú.

Nem messze innen Mihály magas falakat pillantott meg. Valahol megreccsent egy ág, léptek zaját halotta, amit nehézkes szuszogás kísért. És ekkor Mihály meglátta Švitrigaila (e.: szvidrigajló) fejedelmet. Azonnal felismerte: magas, vaskos testalkatáról, kócos ősz hajjáról és kardjáról, amire bot helyett támaszkodott. Volinyban mindenki tudta az uralkodóról, hogy sohasem válik meg a kardjától.

A fejedelem másik irányból közeledett a vár felé, ezért nem láthatta Mihályt. Nem vette észre a rá leselkedő farkast sem. Mihály sem látta az ordast, de medvéje viselkedéséből következtett a fenevad

jelenlétére. Švitrigaila már majdnem kiért a várárokból, amikor a farkas elrugaszkodott a földtől. Egy pillanat töredéke volt csak...

– A kardod! – kiáltott fel Mihály.

És már repült is a fejedelmi kard egyenesen a ragadozó szívébe. A fejedelem megmenekült.

– Hogy kerültél ide, fiú? Miért visítozol, mint egy csecsemő?– kérdezte a fejedelem. Mikor megpillantotta a medvét, elnevette magát. – Azt hittem, hogy egy lovaggal van dolgom, de te egy szemfényvesztő¹ vagy. Köszönöm, hogy megmentetted az életemet.

– Nem, fenséges uram, én nem vándorkomédiás vagyok. Csak a medvémet szerettem volna az udvarba hozni. A faluban ugyanis nem látják szívesen az ilyen vadállatot.

– Való igaz – helyeselt a fejedelem. – Ugyanúgy nem illik, mint loagnak fegyvertelenül járni, vagy a fejedelemnek hadsereg nélkül. Az én sorsom is olyan, mint a medvédé. Hamar már nekem sem lesz hol álomra hajtani a fejem. Gyere velem visítozós barátom a várba. Ismerek egy titkos utat.

A várárokból egy barlangon keresztül az egyik toronyhoz vezetett az út, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a volinyi tájra, amelyért oly sokat harcolt Švitrigaila.

– Innen, a lőrésen² keresztül pillantottam meg először unokaöcsémet³, Bátor fejedelmet, minden lovagok lovagját. Nemes és kitartó volt. A lengyel király jobb keze. Még a cseh koronát is felkínálták neki. De ő inkább a lovagi életmódot választotta, talán azért, mert gyermekkorában gyenge, beteges volt – mesélte a fejedelem. – Inkább nekem segített a Voliny, Kijevcsina, Csernyihivcsina és Pogyillja szabadságáért vívott harcban. A Szvjatij folyó melletti döntő csatában is ő volt a hadvezérem és minden reménységem. Harcolt is, mint egy oroszlán, de a szerencse elpártolt tőlünk, és hősi halált halt. Ha akkor győzünk, másképp alakul ennek a várnak a sorsa is. Ma meg csupán a legendák őrzője.

¹ szemfényvesztő – bűvész, bohóc

² lőrés – rés a vár falán, ahonnan az ágyuval lőttek

³ unokaöccs – közeli rokon

Így került Mihály a várba. Švitrigaila közvetlen szolgája lett, aki csak Kiáltónak nevezte őt annak az életet mentő visításnak az emlékére. Mesélt neki lovagi kalandjairól, és minden vágya az volt, hogy Mihályból is lovag legyen, de az ifjút nem vonzották a harcművészet fortélyai.

– Én inkább medvémmel a vár legendáira akarok vigyázni – volt a válasza –, minden téglá rejt valamilyen történetet.

Švitrigaila halála után sok-sok éven át élt még Kiáltós a várban, hol a tornyokban, hol pedig az udvaron látták. Néha még ma is hallani vélik a felső emeleteken léptei hangját, és azt is, ahogyan medvéjét szólítja. Megtartotta a fejedelemnek adott szavát, hűségesen őrzi a lucki vár legendáit.

TARTALOM

Néhány tanács a nagy utazás előtt...	3
--------------------------------------	---

1. fejezet. HOGYAN, ÉS HONNAN ISMERIK MEG A MÚLTAT A TÖRTÉNÉSZEK

1. §. A nagy utazás elkezdődik, avagy a történelem, mint tudomány	9
2. §. Ófelsége az idő, avagy mi a kronológia (időrend)	15
3. §. Amikor a tárgyak beszélni kezdenek, avagy mi a régészet (archeológia)	22
4. §. Ismerős ismeretlenek, avagy a szimbólumokba és érmékbe zárt történelem	29
5. §. Útmutatók a múltba, avagy a történelem írásos emlékei	35
6. §. Családfa, avagy milyen titkokat rejt a családi album	
1. számú gyakorlati foglalkozás	41
7. §. Nem üres szavak, avagy a nyelv, mint a múlt megismerésének forrása	45
8. §. Talányos nevek, avagy hogyan tükrözi a múltat városotok (falutok) helységneve	
2. számú gyakorlati foglalkozás	51
9. §. A dalok szárnyán, avagy a történelem és a folklór	53
10. §. Láthatóvá válhat-e a múlt, avagy történelem a térképeken	61
Házi olvasmányok	70

2. fejezet. KIRŐL, ÉS MIRŐL MESÉLNEK AZ ÉVSZÁZADOK

11. §. Ismert és ismeretlen hősök, avagy emberek a történelemben	79
12. §. Csata, utazások, felfedezések, avagy események a történelemben	89
13. §. A mindennapi betevő, avagy élet a Kijevi Ruszban	97
14. §. A messze földön híres ország, avagy a Kijevi Rusz történetének legjelentősebb eseményei	105
15. §. Emberségből példát, vitézségből formát ..., avagy az ukrán kozákok nagy csatái és hadjáratai	113
16. §. Gyümölcsös kert a kisház körül, avagy a 18–19. századi ukrán falu és város	122
17. §. A tudomány és a tudás, avagy az első egyetemek Ukrajnában	132
18. §. Viharos évek, avagy az ukrán forradalom és a bolsevik hatalom első éve	137
19. §. Újabb háború, avagy Ukrajna a második világháború éveiben	146

20. §. Ukrajna napjainkban, avagy a független Ukrajna	154
21. §. Énekszótól hangos a lelkes, dolgos vidék, avagy kiről és miről mesél a szülőföld története	
3. számú gyakorlati foglalkozás	159
Házi olvasmányok	162

3. fejezet. MIÉRT TARTJUK A MŰEMLÉKEKET A TÖRTÉNELMI ÖRÖKSÉG RÉSZÉNEK

22.§. Áldott legyen az úr neve, avagy Ukrajna legismertebb templomai	189
23.§. Fatáblára festett szentek, avagy az ikonok, mint történelmi műemlékek	197
24.§. A bölcsességek kútfői, avagy a könyvek és a miniatúrák.	203
25.§. A kőbe zárt múlt, avagy Ukrajna erődei, várai, palotái.	211
26.§. A városok titkai, avagy Ukrajna utcái és terei, mint a múlt tanúi	218
27.§. Zöld lombsátor alatt, avagy Ukrajna parkjai és kertjei	224
28. §. Emlékek őrzői, avagy miként mesélnek a szülőföld műemlékei a múltról	
4. számú gyakorlati foglalkozás	231
29.§. Az utazás folytatódik, avagy visszapillantás a megtett útra	
5. számú gyakorlati foglalkozás	234
Házi olvasmányok	241

Навчальне видання

ВЛАСОВ Віталій Сергійович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

(Вступ до історії)

Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів з
навчанням угорською мовою

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Переклад з української мови

Перекладач *Мага Василь Васильович*

Угорською мовою

Зав. редакцією *А. Варга*

Редактор *О. Дебрецені*

Обкладинка *Т. Куц*

Макет, художнє оформлення, комп'ютерна
обробка ілюстрацій *В. Волкова*
Коректори *І. Петро, Г. Тирканич*

Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 20,74. Обл.-вид. арк. 19,5.
Тираж 1721 пр. Зам. № 86-13.

Державне підприємство „Всеукраїнське спеціалізоване
видавництво „Світ”
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 2980 від 19.09.2007
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua

Друк на ПРАТ Львівська книжкова фабрика „Атлас”
79005 м. Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1110 від 08.11.2002 р.